

CVRIA

HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE UNIE

Jaarverslag
2014

HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE UNIE

JAARVERSLAG 2014

Overzicht van de werkzaamheden van het Hof van Justitie,
het Gerecht en het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie

Luxemburg, 2015

www.curia.europa.eu

Hof van Justitie
L-2925 Luxemburg
Tel. (352) 43 03-1

Gerecht
L-2925 Luxemburg
Tel. (352) 43 03-1

Gerecht voor ambtenarenzaken
L-2925 Luxemburg
Tel. (352) 43 03-1

Het Hof op internet: <http://www.curia.europa.eu>

Manuscript voltooid op 1 januari 2015

Reproductie met bronvermelding toegestaan. De foto's mogen slechts worden gereproduceerd in de context van deze publicatie. Voor elk ander gebruik moet toestemming worden gevraagd aan het Bureau voor publicaties van de Europese Unie.

Meer gegevens over de Europese Unie vindt u op internet via de Europaserver (<http://europa.eu>).

Luxemburg: Bureau voor publicaties van de Europese Unie, 2015

Print	ISBN 978-92-829-1988-0	ISSN 1831-8525	doi:10.2862/36741	QD-AG-15-001-NL-C
PDF	ISBN 978-92-829-1965-1	ISSN 2315-2397	doi:10.2862/34345	QD-AG-15-001-NL-N

© Europese Unie, 2015

Printed in Belgium

GEDRUKT OP ELEMENTAIR CHLOORVRIJ GEBLEEKT PAPIER (ECF)

Inhoud

Blz.

Voorwoord van Vassilios Skouris, president van het Hof van Justitie	5
--	---

Hoofdstuk I

Het Hof van Justitie

A — Ontwikkeling en werkzaamheden van het Hof van Justitie in 2014	9
B — Rechtspraak van het Hof van Justitie in 2014	11
C — Samenstelling van het Hof van Justitie	69
1. Leden van het Hof van Justitie	71
2. Wijzigingen in de samenstelling van het Hof van Justitie in 2014	89
3. Protocollaire rangorde	91
4. Voormalige leden van het Hof van Justitie	93
D — Gerechtelijke statistieken van het Hof van Justitie	97

Hoofdstuk II

Het Gerecht

A — Werkzaamheden van het Gerecht in 2014	129
B — Samenstelling van het Gerecht	169
1. Leden van het Gerecht	171
2. Wijzigingen in de samenstelling van het Gerecht in 2014	181
3. Protocollaire rangorde	183
4. Gewezen leden van het Gerecht	185
C — Gerechtelijke statistieken van het Gerecht	187

Hoofdstuk III*Het Gerecht voor ambtenarenzaken*

A — Werkzaamheden van het Gerecht voor ambtenarenzaken in 2014	209
B — Samenstelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken	219
1. Leden van het Gerecht voor ambtenarenzaken	221
2. Wijzigingen in de samenstelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken in 2014	225
3. Protocollaire rangorde	227
4. Voormalige leden van het Gerecht voor ambtenarenzaken	229
C — Gerechtelijke statistieken van het Gerecht voor ambtenarenzaken	231

Voorwoord

Dit verslag heeft tot doel om de lezer een kort, maar getrouw beeld van de werkzaamheden van de Instelling in het jaar 2014 te geven. Zoals gebruikelijk is een belangrijk deel ervan gewijd aan uiteenzettingen van de eigenlijke gerechtelijke activiteit van het Hof, het Gerecht en het Gerecht voor ambtenarenzaken, waarin de grote lijnen in de rechtspraak zijn weergegeven.

In statistische overzichten is voor elke rechterlijke instantie ook gedetailleerd de aard en omvang van de daarbij aanhangig gemaakte rechtszaken weergegeven. In 2014 is een nieuw record bereikt, met in totaal 1691 zaken die bij de drie rechterlijke instanties aanhangig zijn gemaakt, dat wil zeggen het hoogste aantal sinds de invoering van het gerechtelijke stelsel van de Unie. Daarnaast is met 1685 afgesloten zaken ook de hoogste productiviteit in de geschiedenis van de Instelling bereikt. Dit hogere rendement is ook terug te zien in de duur van de procedures, die korter is geworden.

Die goede prestatie behoedt echter niet voor het risico van verzadiging in de toekomst. Weliswaar zijn de constante werklast en vooral het steeds grotere aantal beroepen voor het Gerecht het ontegensprekelijke bewijs van het succes van het stelsel, maar zij kunnen ook de doeltreffendheid ervan in gevaar brengen.

Bovendien is het Hof van Justitie sinds 1 december 2014, na afloop van de overgangsperiode waarin het Verdrag van Lissabon voorziet voor het rechterlijk toezicht op de handelingen van de Unie op het gebied van de politieke en justitiële samenwerking, krachtens artikel 258 VWEU ten volle bevoegd voor de beoordeling van inbreukprocedures tegen elke lidstaat – op één uitzondering na – die de bepalingen van het Unierecht op dit gebied schendt.

Om die redenen moet zowel op wetgevingsgebied als op het gebied van de werkmethoden voortdurend en onafgebroken worden gezocht naar middelen om de efficiency van het gerechtelijke stelsel van de Unie te verbeteren.

In 2014 is een belangrijke stap gezet met het ontwerp van een nieuw reglement voor de procesvoering van het Gerecht, dat heeft kunnen rekenen op bijval in de Raad. Dit nieuwe reglement voor de procesvoering bevat maatregelen die het werk van de rechterlijke instantie efficiënter moeten maken. Daarmee kunnen ook garanties worden gegeven dat inlichtingen of stukken die de veiligheid van de Unie of van haar lidstaten of de door hen onderhouden internationale betrekkingen raken, tijdens de behandeling door de rechterlijke instanties worden beschermd.

Rest een nog grotere stap die in de toekomst zal worden gezet. Daartoe uitgenodigd door het Italiaans voorzitterschap van de Raad in het tweede semester van 2014, heeft het Hof namelijk aan de Raad het voorstel gedaan om het aantal rechters in het Gerecht in drie opeenvolgende fasen, tot in 2019, te verdubbelen. Nu binnen de Raad over het voorstel een principeakkoord is bereikt, zal het in de eerste maanden van 2015 nader moeten worden uitgewerkt.

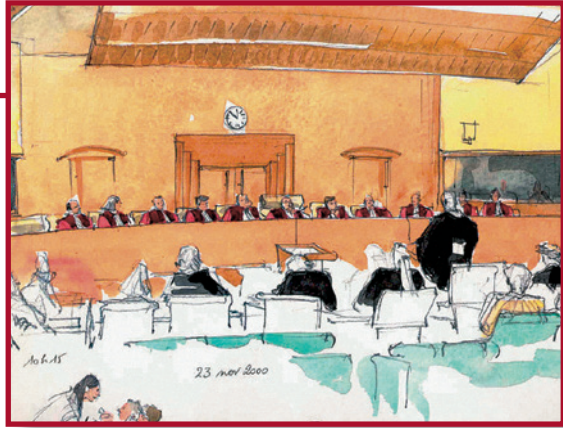
Op 20 en 21 november 2014 heeft de Instelling het 25-jarig bestaan van het Gerecht gevierd. Tijdens de evenementen die in dat kader zijn georganiseerd, kon de balans over dat voor het gerechtelijke stelsel van de Unie verrijkende tijdvak worden opgemaakt, maar ook het besef van de toekomstige perspectieven groeien.

In het jaar 2014 is ook stilgestaan bij de tiende verjaardag van de uitbreiding van de Europese Unie met tien nieuwe lidstaten op 1 mei 2004, door op 5 juni 2014 een conferentie te houden met als titel „Het Hof van Justitie van 2004 tot 2014: Een historische terugblik”.

Dit voorwoord van het jaarverslag is het laatste dat ik als president van de Instelling mag ondertekenen. Ik zou deze gelegenheid dan ook willen gebruiken om mijn collega's bij het Hof te bedanken voor het vertrouwen dat zij mij steeds weer hebben geschonken, en de leden van het Gerecht en het Gerecht voor ambtenarenzaken voor hun bijdrage aan de taak die aan onze Instelling is opgedragen. Mijn dank gaat ook uit naar al degenen die er, zij het op de achtergrond maar op beslissende wijze, binnen de kabinetten of de ondersteunende diensten van de Instelling voor zorgen dat het Hof van Justitie van de Europese Unie recht kan spreken.

V. Skouris
President van het Hof van Justitie

Hoofdstuk I

Het Hof van Justitie

A — Ontwikkeling en werkzaamheden van het Hof van Justitie in 2014

door president Vassilios Skouris

In dit eerste hoofdstuk wordt een beknopt overzicht gegeven van de werkzaamheden van het Hof van Justitie in 2014. In het eerste deel wordt eerst een beeld geschetst van de ontwikkeling van de rechterlijke instantie in het afgelopen jaar, waarna uit een statistische analyse de ontwikkeling van de werklast van het Hof van Justitie en de gemiddelde duur van de procedures zal blijken. Daarna treft de lezer het tweede deel (B) aan, waarin zoals elk jaar de belangrijkste ontwikkelingen in de rechtspraak per materie zullen worden beschreven, dan het derde deel (C) met daarin gedetailleerde gegevens over de samenstelling van het Hof in de referentieperiode, en vervolgens het vierde deel (D) met de statistieken over het gerechtelijk jaar 2014.

1. Wat de algemene ontwikkelingen betreft, zijn er dit jaar geen al te grote gebeurtenissen binnen de rechterlijke instantie geweest, behalve dan dat de Cypriotische rechter, de heer Arestis, zijn ambt heeft neergelegd en is vervangen door rechter Lycourgos, die op 8 oktober 2014 zijn ambt heeft aanvaard.

Wat de procedureregels betreft, hoeft er slechts aan te worden herinnerd dat na de inwerkingtreding van het nieuwe Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie in 2012, een nieuw Additioneel reglement is vastgesteld, waarin de bepalingen over rogatoire commissies, rechtsbijstand en de aangifte van meened door getuigen en deskundigen zijn geactualiseerd (PB 2014, L 32, blz. 37), alsook Praktische aanwijzingen voor de partijen inzake bij het Hof aangebrachte zaken (PB 2014, L 31, blz. 1), die op 1 februari 2014 in werking zijn getreden.

2. Globaal laten de gerechtelijke statistieken voor het jaar 2014 cijfers zien die nog niet eerder zijn behaald. Het afgelopen jaar is het meest productieve in de geschiedenis van het Hof.

Zo heeft het Hof 719 zaken afgedaan in 2014 (brutocijfer waarbij geen rekening is gehouden met voegingen, 632 netto), hetgeen er meer zijn dan in het jaar daarvoor (701 afgedane zaken in 2013). In 416 van die zaken is arrest gewezen, terwijl in 214 daarvan een beschikking is gegeven.

Bij het Hof zijn 622 nieuwe zaken aanhangig gemaakt (ongeacht de voegingen wegens verknoctheid), tegenover 699 in 2013, hetgeen een daling van 11 % betekent. Deze betrekkelijke verlaging van het totale aantal aanhangig gemaakte zaken betreft voornamelijk de hogere voorzieningen en prejudiciële verwijzingen. Wat die laatste betreft, waren dat er 428 in 2014.

Wat de duur van de procedures betreft, zijn de statistische gegevens zeer positief. Bij de prejudiciële verwijzingen was die duur 15,0 maanden. De verlaging die ten opzichte van 2013 kan worden vastgesteld (16,3 maanden), is een bevestiging van een duidelijke tendens sinds 2005. Bij de rechtstreekse beroepen en de hogere voorzieningen was de gemiddelde behandelingsduur respectievelijk 20,0 maanden en 14,5 maanden, in beide gevallen een verlaging ten opzichte van 2013.

Deze resultaten konden worden behaald omdat het Hof voortdurend zijn werklast bewaakt. Naast de hervormingen van zijn werkmethoden in de afgelopen jaren, is de verbetering van de efficiency van het Hof bij de behandeling van de zaken ook te danken aan het feit dat meer gebruik wordt gemaakt van de diverse procedurele instrumenten waarover het beschikt om de behandeling van bepaalde zaken te versnellen (prejudiciële spoedprocedure, berechting bij voorrang, versnelde procedure, vereenvoudigde procedure en de mogelijkheid om zonder conclusie van de advocaat-generaal uitspraak te doen).

Om de prejudiciële spoedprocedure is in 6 zaken gevraagd. De daarvoor aangewezen kamer heeft geoordeeld dat in 4 daarvan was voldaan aan de voorwaarden in artikel 107 en volgende van het Reglement voor de procesvoering. Deze zaken zijn afgedaan binnen een gemiddelde duur van 2,2 maanden, zoals in 2013.

Om de versnelde procedure is 12 maal verzocht, maar in slechts 2 gevallen was voldaan aan de voorwaarden in het Reglement voor de procesvoering. Volgens een in 2004 ingevoerde praktijk worden de verzoeken om een versnelde procedure bij met redenen omklede beschikking van de president van het Hof toegewezen of afgewezen. Daarnaast is in 3 zaken behandeling bij voorrang toegekend.

Voorts maakt het Hof gebruik van de vereenvoudigde procedure in artikel 99 van het Reglement voor de procesvoering om op bepaalde prejudicieel gestelde vragen te antwoorden. In totaal 31 zaken zijn op basis van die bepaling afgedaan bij beschikking.

Tot slot heeft het Hof vrij vaak gebruikgemaakt van de door artikel 20 van zijn Statuut geboden mogelijkheid om zonder conclusie van de advocaat-generaal uitspraak te doen wanneer de zaak geen nieuwe rechtsvragen opwerpt. Zo zijn 208 arresten (in 228 zaken, rekening houdend met de voegingen) zonder conclusie gewezen in 2014.

Wat de verdeling van de zaken over de verschillende rechtsprekende formaties van het Hof betreft, wordt erop gewezen dat in 2014 de Grote kamer ongeveer 8,7 % van de zaken heeft berecht, de kamers van vijf rechters 55 % en de kamers van drie rechters bij benadering 37 % van de zaken die zijn afgedaan bij arrest of beschikking van gerechtelijke aard. Ten opzichte van het jaar daarvoor kan worden vastgesteld dat het aandeel van de zaken dat door de Grote kamer wordt behandeld stabiel is gebleven (8,4 % in 2013) terwijl het aandeel van de zaken die door de kamers van vijf rechters worden behandeld licht is afgenomen (59 % in 2013).

Voor meer gedetailleerde informatie over de statistieken over het voorbije gerechtelijke jaar, wordt de lezer verwezen naar deel (D) van hoofdstuk I, dat daar in dit verslag over 2014 specifiek aan is gewijd.

B — Rechtspraak van het Hof van Justitie in 2014

I. Grondrechten

1. Toetreding van de Europese Unie tot het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens

Op 5 april 2013 hebben de onderhandelingen over de toetreding van de Unie tot het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (hierna: „EVRM”)¹ geleid tot een akkoord over de ontwerp-toetredingsakten. Op 18 december 2014 heeft het Hof, waaraan krachtens artikel 218, lid 11, VWEU om advies was gevraagd, in voltallige zitting advies 2/13 (EU:C:2014:2454) uitgebracht, over de verenigbaarheid van de voorgenomen overeenkomst met de Verdragen.

Wat de ontvankelijkheid van het verzoek om advies betreft², heeft het Hof allereerst verduidelijkt dat het over voldoende elementen met betrekking tot de inhoud van de voorgenomen overeenkomst moet beschikken om zich te kunnen uitspreken over de verenigbaarheid van de bepalingen van die overeenkomst met de regels van de Verdragen. In casu vormden de door de Commissie toegezonden ontwerp-toetredingsakten een voldoende volledig en nauwkeurig kader van regels waarbinnen de beoogde toetreding plaats diende te vinden. Ten aanzien van de interne regels van het Unierecht die moesten worden aangenomen om de toetreding operationeel te maken, waarop het verzoek om advies eveneens betrekking had, heeft het Hof geoordeeld dat de aard van die regels uitsloot dat zij voorwerp van een adviesprocedure konden vormen, aangezien die slechts betrekking kan hebben op internationale overeenkomsten die de Unie voornemens is te sluiten. Het onderzoek van het Hof dient zich immers te beperken tot de verenigbaarheid van de overeenkomsten met de Verdragen, omdat anders afbreuk zou worden gedaan aan de bevoegdheden van de andere instellingen die deze regels moeten vaststellen.

Wat het verzoek om advies ten gronde aanbelangt, heeft het Hof eerst herinnerd aan de fundamentele aspecten van het constitutionele kader van de Unie en is het nagegaan of de specifieke kenmerken en de autonomie van het Unierecht waren geëerbiedigd, daaronder begrepen op het gebied van het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid (hierna: „GBVB”), alsook het beginsel van de autonomie van het rechtstelsel van de Unie, dat is opgenomen in artikel 344 VWEU. Ook is het voor het mechanisme van de co-respondent en de procedure van voorafgaande beoordeling door het Hof nagaan of de specifieke kenmerken van de Unie behouden zouden blijven. Dit onderzoek heeft het Hof tot de conclusie geleid dat de voorgenomen overeenkomst niet verenigbaar was met artikel 6, lid 2, VEU en evenmin met protocol nr. 8 betreffende die bepaling, dat als bijlage bij het EU-Verdrag is opgenomen³.

Het Hof heeft er in de eerste plaats op gewezen dat de Unie, wanneer zij zou toetreden tot het EVRM, net als elke andere overeenkomstsluitende partij onderworpen zou zijn aan een externe

¹ Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, ondertekend te Rome op 4 november 1950.

² Zie voor de vragen naar de ontvankelijkheid van een verzoek om een advies ook advies 1/13 (EU:C:2014:2303) in onderdeel IX „Justitiële samenwerking in burgerlijke zaken”.

³ Protocol (nr. 8) betreffende artikel 6, lid 2, van het Verdrag betreffende de Europese Unie inzake de toetreding van de Unie tot het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.

controle die tot doel heeft om na te gaan of de rechten en vrijheden in dat verdrag worden geëerbiedigd. In het kader van die externe controle zouden de Unie en haar instellingen, waaronder het Hof, gebonden zijn aan de uitlegging van het EVRM door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: „EHRM”), terwijl de door het Hof gegeven uitlegging aan een recht dat bij dit verdrag is erkend, niet bindend zou zijn voor het EHRM. Het Hof heeft evenwel gepreciseerd dat dit niet kan gelden voor de uitlegging van het Unierecht en met name het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie (hierna: „Handvest van de grondrechten”) door het Hof. Voor zover artikel 53 EVRM de verdragsluitende partijen in beginsel de ruimte laat om strengere maatstaven voor de bescherming van de grondrechten vast te stellen dan die welke door dit verdrag worden gehanteerd, moeten deze bepaling en artikel 53 van het Handvest van de grondrechten, zoals uitgelegd door het Hof, onderling worden afgestemd om ervoor te zorgen dat de door artikel 53 EVRM geboden mogelijkheid ten aanzien van de door het Handvest van de grondrechten erkende rechten die overeenstemmen met door het EVRM gewaarborgde rechten, beperkt blijft tot wat noodzakelijk is om te voorkomen dat afbreuk wordt gedaan aan het door het Handvest vastgestelde beschermingsniveau en aan de voorrang, de eenheid en de nuttige werking van het recht van de Unie. In de voorgenomen overeenkomst is echter geen enkele bepaling opgenomen om deze onderlinge afstemming te verzekeren. Voor zover het EVRM in de tweede plaats vereist dat een lidstaat controleert of een andere lidstaat de grondrechten eerbiedigt, terwijl het Unierecht voorschrijft dat de lidstaten onderling vertrouwen moeten hebben, kan de toetreding het evenwicht waarop de Unie berust en de autonomie van het Unierecht in gevaar brengen. Aangezien in de derde plaats niets is geregeld over de onderlinge verhouding tussen het mechanisme in protocol nr. 16 bij het EVRM, krachtens hetwelk de hoogste rechtscolleges van de lidstaten het EHRM mogen verzoeken om adviezen over principiële vragen, en de prejudiciële procedure in artikel 267 VWEU, de hoeksteen van het door de Verdragen ingestelde gerechtelijke systeem, kan de voorgenomen overeenkomst de autonomie en de doeltreffendheid van deze procedure aantasten.

Aangaande de verenigbaarheid van de voorgenomen overeenkomst met artikel 344 VWEU, heeft het Hof geconstateerd dat de voorgenomen overeenkomst de mogelijkheid laat voortbestaan dat de Unie of de lidstaten zich met een verzoek tot het EHRM wenden dat een gestelde schending van het EVRM door een lidstaat of door de Unie in verband met het recht van de Unie als voorwerp heeft. Artikel 344 VWEU heeft echter juist tot doel om het exclusieve karakter van de procedure ter regeling van geschillen over de uitlegging of de toepassing van de Verdragen, en met name de rechtsprekende bevoegdheid van het Hof op dat gebied, te handhaven en staat dus in de weg aan elke voorafgaande of latere externe controle. In die omstandigheden zou het ontwerpakkoord slechts verenigbaar kunnen zijn met het VWEU indien de bevoegdheid van het EHRM uitdrukkelijk werd uitgesloten voor geschillen tussen de lidstaten onderling of tussen de lidstaten en de Unie betreffende de toepassing van het EVRM binnen het kader van het Unierecht.

Ook heeft het Hof erop gewezen dat de voorgenomen overeenkomst geen regels over de werking van het co-respondentmechanisme en de procedure van voorafgaande beoordeling door het Hof vaststelt die de mogelijkheid bieden de specifieke kenmerken van de Unie en van het Unierecht in stand te houden. Wat meer bepaald het co-respondentmechanisme betreft, heeft het Hof benadrukt dat het EHRM volgens de voorgenomen overeenkomst mogelijk de regels van Unierecht betreffende de verdeling van bevoegdheden tussen de Unie en haar lidstaten en de criteria inzake toerekening van de handelingen of nalatigheden van de Unie en de lidstaten zal moeten beoordelen, wanneer het onderzoekt of voldaan is aan de voorwaarden voor een optreden van de Unie of van een lidstaat als co-respondent. Een dergelijke controle zou kunnen indruisen tegen de bevoegdheidsverdeling tussen de Unie en haar lidstaten.

Ten aanzien van de procedure van voorafgaande beoordeling door het Hof in de voorgenomen overeenkomst, heeft het Hof in de eerste plaats geoordeeld dat het voor het behoud van de

specifieke kenmerken van de Unie noodzakelijk is dat de vraag of het Hof zich reeds over dezelfde vraag heeft uitgesproken, wordt beantwoord door de bevoegde instelling van de Unie en dat het EHRM daaraan gebonden is, waarin de voorgenomen overeenkomst evenwel niet voorziet. Indien het EHRM de mogelijkheid werd geboden om zich over deze vraag uit te spreken, zou aan die rechterlijke instantie immers de bevoegdheid worden verleend om de rechtspraak van het Hof uit te leggen. In de tweede plaats heeft het Hof erop gewezen dat de omstandigheid dat de procedure van voorafgaande beoordeling zich, wat het afgeleide recht betreft, slechts uitstrekt tot geldigheidsvragen, afbreuk doet aan de bevoegdheden van de Unie en van het Hof omdat het Hof hierdoor geen definitieve uitlegging van het afgeleide recht kan verstrekken voor zover het gaat om door het EVRM gewaarborgde rechten.

Tot slot heeft het Hof vastgesteld dat de voorgenomen overeenkomst de specifieke kenmerken van het Unierecht met betrekking tot het rechterlijk toezicht op handelingen, maatregelen of nalatigheden van de Unie op het gebied van het GBVB miskent. Daar waar immers bij de huidige stand van het recht bepaalde van die handelingen, maatregelen of nalatigheden aan het rechterlijk toezicht van het Hof ontsnappen, zou het EHRM volgens de voorgenomen overeenkomst niettemin bevoegd zijn om zich over de verenigbaarheid van die handelingen met het EVRM uit te spreken. Een dergelijke bevoegdheid om rechterlijk toezicht uit te oefenen, daaronder begrepen door toetsing aan de grondrechten, kan niet uitsluitend worden toegewezen aan een internationaal gerecht dat buiten het institutionele en gerechtelijke kader van de Unie staat.

2. Handvest van de grondrechten van de Europese Unie

In de loop van 2014 heeft het Hof in vele beslissingen het Handvest van de grondrechten moeten uitleggen en toepassen. De belangrijkste daarvan worden uiteengezet in de verschillende onderdelen van dit verslag.⁴ In dit onderdeel worden twee beslissingen besproken: de eerste over de vraag of het Handvest kan worden ingeroepen in een geschil tussen particulieren en de tweede over de werkingssfeer ervan.

In het arrest *Association de médiation sociale* (C-176/12, EU:C:2014:2), uitgesproken op 15 januari 2014, moest de Grote kamer van het Hof zich uitspreken over de vraag of artikel 27 van het Handvest van de grondrechten en richtlijn 2002/14 betreffende de informatie en de raadpleging van de werknemers⁵, konden worden ingeroepen in het kader van een geschil tussen particulieren. Het betrof een geschil voor de Franse Cour de cassation tussen, enerzijds, een werkgever, de Association de médiation sociale (AMS), en, anderzijds, de Union locale des syndicats CGT en een persoon die was aangewezen als vertegenwoordiger van de binnen de AMS opgerichte vakbondsafdeling. Deze vereniging had besloten om af te zien van de verkiezing van de personeelsvertegenwoordiger omdat zij van mening was dat de werknemers met een overeenkomst die de verwerving van een

⁴ Verwezen wordt naar het arrest van 17 september 2014, *Liivimaa Lihaveis* (C-562/12, EU:C:2014:2229), dat wordt besproken in onderdeel IV.3 „Beroepen tot nietigverklaring”; het arrest van 30 april 2014, *Pfleger e.a.* (C-390/12, EU:C:2014:281), dat wordt besproken in onderdeel VI.2 „Vrijheid van vestiging en vrij verrichten van diensten”; het arrest van 30 januari 2014, *Diakite* (C-285/12, EU:C:2014:39), dat wordt besproken in onderdeel VII.2 „Asielbeleid”; het advies van 14 oktober 2014 (1/13, EU:C:2014:2303), dat wordt besproken in onderdeel IX „Justitiële samenwerking in burgerlijke zaken”; het arrest van 18 maart 2014, *International Jet Management* (C-628/11, EU:C:2014:171), dat wordt besproken in onderdeel X „Vervoer”; het arrest van 8 april 2014, *Digital Rights Ireland e.a.* (C-293/12 en C-594/12, EU:C:2014:238), en het arrest van 13 mei 2014, *Google Spain en Google* (C-131/12, EU:C:2014:317), dat wordt besproken in onderdeel XIII.2 „Bescherming van persoonsgegevens”.

⁵ Richtlijn 2002/14/EG van het Europees Parlement en de Raad van 11 maart 2002 tot vaststelling van een algemeen kader betreffende de informatie en de raadpleging van de werknemers in de Europese Gemeenschap (PB L 80, blz. 29).

beroepsbekwaamheid kan vergemakkelijken (hierna: „gesubsidieerde werknemers”) volgens de Franse Code du travail niet hoefden te worden meegerekend voor de bepaling of aan de wettelijke drempels voor het oprichten van organen voor de vertegenwoordiging van het personeel was voldaan. Volgens AMS was aan die drempels dus niet voldaan.

Het Hof heeft geoordeeld dat artikel 3, lid 1, van richtlijn 2002/14 zo moet worden uitgelegd dat het zich verzet tegen een nationale bepaling die gesubsidieerde werknemers van genoemde berekening van de drempels uitsluit. Het heeft evenwel gepreciseerd dat deze bepaling niet als zodanig kon worden toegepast in gedingen tussen uitsluitend particulieren, ook al voldeed die bepaling aan de voorwaarden voor rechtstreekse werking.

Vervolgens heeft het Hof geoordeeld dat artikel 27 van het Handvest, alleen of gelezen in samenhang met de bepalingen van richtlijn 2002/14, niet kan worden ingeroepen in een geding tussen particulieren teneinde de met het Unierecht strijdige nationale bepaling buiten toepassing te laten, wanneer een nationale bepaling ter uitvoering van deze richtlijn onverenigbaar is met het Unierecht. Het Hof heeft immers gepreciseerd dat artikel 27 van het Handvest pas zijn volle werking verkrijgt nadat het nader is bepaald in Unierechtelijke en nationaalrechtelijke voorschriften. Noch uit de bewoordingen van artikel 27 van het Handvest, noch uit de toelichtingen bij dit artikel kan worden afgeleid dat het verbod om bij de berekening van het personeelsbestand van de onderneming een bepaalde categorie van werknemers uit te sluiten, een rechtstreeks toepasselijk rechtsvoorschrift is. Het Hof heeft er evenwel op gewezen dat de partij die is benadeeld doordat het nationale recht niet strookt met het recht van de Unie, zich kan beroepen op de rechtspraak die voortvloeit uit het arrest *Francovich e.a.*⁶ om in voorkomend geval vergoeding van de geleden schade te verkrijgen.

Op 10 juli 2014 heeft het Hof in het arrest *Julian Hernández e.a.* (C-198/13, EU:C:2014:2055) de gelegenheid gekregen om preciseringen aan te brengen ten aanzien van de werkingssfeer van het Handvest van de grondrechten⁷ in het kader van een prejudiciële verwijzing betreffende artikel 20 daarvan en richtlijn 2008/94 betreffende de bescherming van de werknemers bij insolventie van de werkgever⁸. De prejudiciële verwijzing had betrekking op een nationale regeling krachtens welke een werknemer, door middel van een subrogatie, in bepaalde omstandigheden rechtstreeks van een lidstaat kon verlangen dat zijn loon werd doorbetaald hangende de procedure tot betwisting van een ontslag, wanneer zijn werkgever dit niet had betaald en in staat van voorlopige insolventie verkeerde. Het Hof heeft onderzocht of de nationale regeling binnen de werkingssfeer van richtlijn 2008/94 viel, en daarmee of zij kon worden beoordeeld aan de hand van de bij het Handvest gewaarborgde grondrechten.

Het Hof heeft in dat verband benadrukt dat, wil een nationale regeling worden beschouwd als een regeling die het Unierecht ten uitvoer brengt in de zin van artikel 51 van het Handvest van de grondrechten, er tussen de Unierechtelijke handeling en de betrokken nationale maatregel een zeker verband moet bestaan dat verder gaat dan het dicht bij elkaar liggen van de betrokken materies of de indirecte invloed van de ene materie op de andere. Het loutere feit dat een nationale maatregel binnen een gebied valt waarop de Unie over bevoegdheden beschikt, kan deze

⁶ Arrest van het Hof van 19 november 1991, *Francovich en Bonifaci/Italië* (C-6/90 en C-9/90, EU:C:1991:428).

⁷ Wat de werkingssfeer van het Handvest aangaat, wordt verwezen naar het arrest van 30 april 2014, *Pfleger e.a.* (C-390/12, EU:C:2014:281), dat wordt besproken in onderdeel VI.2 „Vrijheid van vestiging en vrij verrichten van diensten”.

⁸ Richtlijn 2008/94/EG van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2008 betreffende de bescherming van de werknemers bij insolventie van de werkgever (PB L 283, blz. 36).

maatregel dus niet binnen de werkingssfeer van het Unierecht brengen en bijgevolg leiden tot de toepassing van het Handvest van de grondrechten. Om uit te maken of een nationale maatregel binnen het kader van de tenuitvoerlegging van het recht van de Unie valt, dient onder andere te worden nagegaan of de aan de orde zijnde nationale regeling de uitvoering van een Unierechtelijke bepaling beoogt, welke de aard van die regeling is, of deze regeling andere doelstellingen nastreeft dan die waarop het recht van de Unie ziet, ook wanneer de regeling dit recht indirect nadelig kan beïnvloeden, en of er ter zake een Unierechtelijke regeling bestaat die specifiek is of de nationale regeling nadelig kan beïnvloeden.

Het Hof heeft vastgesteld dat de nationale regeling in kwestie een ander doel beoogde dan de minimumbescherming van werknemers bij insolabiliteit van hun werkgever, zijnde het doel van richtlijn 2008/94, en dat het toekennen van de compensatie waarin de nationale regeling voorzag, de minimumbescherming in de richtlijn niet aantastte of verminderde. Bovendien heeft het Hof geoordeeld dat artikel 11 van de richtlijn, dat bepaalt dat de richtlijn geen afbreuk doet aan de bevoegdheid van de lidstaten om bepalingen in te voeren die gunstiger zijn voor de werknemers, de lidstaten niet een dergelijke bevoegdheid toekent, maar zich ertoe beperkt om die te erkennen. De betrokken nationale regeling kon dus niet worden geacht binnen de werkingssfeer van de richtlijn te vallen.

3. Algemene beginselen van het recht van de Unie

In het arrest *Kamino International Logistics e.a.* (C-129/13, EU:C:2014:2041), gewezen op 3 juli 2014, heeft het Hof het beginsel van de eerbiediging, door de administratie, van de rechten van de verdediging en het recht om te worden gehoord in het kader van de toepassing van het douanewetboek⁹ onderzocht. Het verzoek om een prejudiciële beslissing was ingediend in het kader van een geding betreffende twee douane-expediteurs waaraan, na een controle door de douaneautoriteiten, een uitnodiging tot betaling was uitgereikt tot invordering van de meer verschuldigde douanerechten, zonder dat zij vooraf waren gehoord.

In dat verband heeft het Hof benadrukt dat op het beginsel van eerbiediging door de administratie van de rechten van de verdediging en het daaruit voortvloeiende recht van eenieder om te worden gehoord alvorens een besluit wordt genomen dat zijn belangen op nadelige wijze kan beïnvloeden, zoals die gelden in het kader van het douanewetboek, door particulieren rechtstreeks een beroep kan worden gedaan voor de nationale rechter. De verplichting om dit beginsel te eerbiedigen rust immers op de administratieve overheden van de lidstaten wanneer zij besluiten nemen die binnen de werkingssfeer van het Unierecht vallen, ook al voorziet de toepasselijke regeling niet uitdrukkelijk in een dergelijke formaliteit. Voorts geldt dat wanneer de adreassaant van een beslissing, zoals een uitnodiging tot betaling, niet door de administratie is gehoord, ook al kan hij zijn standpunt kenbaar maken tijdens een latere administratieve bezwaarfase, de rechten van de verdediging worden geschonden indien de nationale regeling de adressaten van die beslissingen niet de mogelijkheid biedt om schorsing van de tenuitvoerlegging daarvan te verkrijgen tot aan de eventuele herziening ervan. Hoe dan ook kan de nationale rechter, die verplicht is om de volle werking van het Unierecht te waarborgen, ermee rekening houden dat een dergelijke schending pas leidt tot nietigverklaring van de beslissing wanneer de procedure zonder die onregelmatigheid een andere afloop had kunnen hebben.

⁹ Verordening (EEG) nr. 2913/92 van de Raad van 12 oktober 1992 tot vaststelling van het communautair douanewetboek (PB L 302, blz. 1), in de bij verordening (EG) nr. 2700/2000 van het Europees Parlement en de Raad van 16 november 2000 gewijzigde versie (PB L 311, blz. 17).

II. Burgerschap van de Unie

Op het gebied van het burgerschap van de Unie zijn er zes arresten die bijzondere aandacht verdienen. Het eerste arrest heeft betrekking op het recht op binnenkomst in een lidstaat, de volgende vier betreffen het verblijfsrecht van familieleden van burgers van de Unie die onderdaan van derde landen zijn, en het zesde arrest betreft de toekenning van sociale uitkeringen aan burgers van de Unie die economisch niet-actief en niet werkzoekend zijn.

In het arrest *McCarthy e.a.* (C-202/13, EU:C:2014:2450), gewezen op 18 december 2014, heeft de Grote kamer van het Hof geoordeeld dat noch *artikel 35 van richtlijn 2004/38*¹⁰ noch *artikel 1 van protocol nr. 20 bij het EU-Verdrag*¹¹ het een lidstaat toestond om, ter verwezenlijking van een algemene preventiedoelstelling, onderdanen van derde landen die houder zijn van een door een andere lidstaat afgegeven „verblijfskaart van een familielid van een burger van de Unie”, te verplichten in het bezit te zijn van een inreisvergunning om zijn grondgebied te mogen betreden.

McCarthy Rodriguez, die de Colombiaanse nationaliteit heeft, verblijft in Spanje met haar echtgenoot McCarthy, die de Britse en de Ierse nationaliteit heeft. Volgens de toepasselijke nationale regeling moest McCarthy Rodriguez, om het Verenigd Koninkrijk binnen te mogen komen, eerst een inreisvergunning voor een familielid aanvragen. De verwijzende rechter vroeg zich af of een dergelijke voorwaarde wel verenigbaar was met het Unierecht.

In zijn arrest heeft het Hof, na te hebben bevestigd dat de echtgenoten „begunstigden” van richtlijn 2004/38 waren, er in de eerste plaats aan herinnerd dat een persoon die familielid van een burger van de Unie is en zich in een situatie als die van McCarthy Rodriguez bevindt, niet visumplichtig is en evenmin is onderworpen aan een vergelijkbare verplichting om het grondgebied van de lidstaat waaruit die burger van de Unie afkomstig is, te kunnen binnenkomen.

Voorts heeft het Hof geoordeeld ten aanzien van artikel 35 van richtlijn 2004/38, dat bepaalt dat de lidstaten de nodige maatregelen kunnen nemen om een in die richtlijn neergelegd recht in geval van rechtsmisbruik of fraude te onzeggen, te beëindigen of in te trekken¹², dat de op grondslag van die bepaling getroffen maatregelen onderworpen zijn aan de in die richtlijn neergelegde procedurele waarborgen en gebaseerd moeten zijn op een individueel onderzoek van het concrete geval. In dat verband is voor het bewijs dat het om misbruik gaat, een geheel van objectieve omstandigheden en een subjectief element vereist. Het feit dat een lidstaat geconfronteerd wordt met een groot aantal gevallen van rechtsmisbruik of fraude kan niet rechtvaardigen dat een maatregel wordt vastgesteld die berust op overwegingen van algemene preventie, onder uitsluiting van elke specifieke beoordeling van de eigen gedragingen van de betrokkene. Dergelijke maatregelen zouden het de lidstaten, wegens hun automatisme, mogelijk maken de bepalingen van richtlijn 2004/38 buiten toepassing te laten en indruisen tegen het wezen van het fundamentele

¹⁰ Richtlijn 2004/38/EG van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 betreffende het recht van vrij verkeer en verblijf op het grondgebied van de lidstaten voor de burgers van de Unie en hun familieleden, tot wijziging van verordening (EEG) nr. 1612/68 en tot intrekking van richtlijnen 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG en 93/96/EEG (PB L 158, blz. 77, met rectificaties in PB L 229, blz. 35, en PB 2007, L 204, blz. 28).

¹¹ Protocol (nr. 20) betreffende de toepassing van bepaalde aspecten van artikel 26 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie op het Verenigd Koninkrijk en Ierland.

¹² Twee andere arresten in dit verslag hebben betrekking op de kwestie van het rechtsmisbruik: het arrest van 17 juli 2014, *Torresi* (C-58/13 en C-59/13, EU:C:2014:2088), dat wordt besproken in onderdeel VI.2 „Vrijheid van vestiging en vrij verrichten van diensten”, en het arrest van 13 maart 2014, *SICES e.a.* (C-155/13 EU:C:2014:145), dat wordt besproken in onderdeel V „Landbouw”.

en individuele recht van de burgers van de Unie om vrij op het grondgebied van de lidstaten te reizen en te verblijven alsmede tegen het wezen van de afgeleide rechten van de familieleden van die burgers die niet de nationaliteit van een lidstaat hebben.

Ook al mag het Verenigd Koninkrijk krachtens artikel 1 van protocol nr. 20 verifiëren of een persoon die zijn grondgebied wenst binnen te komen, daadwerkelijk voldoet aan de voorwaarden, die lidstaat mag geen voorwaarden vaststellen voor personen die krachtens het Unierecht een inreisrecht genieten en met name geen inreisvoorwaarden of andere voorwaarden dan die welke in het Unierecht zijn geregeld.

De Grote kamer van het Hof heeft in twee arresten de gelegenheid gehad tot uitlegging van de *artikelen 21 VWEU en 45 VWEU alsook van richtlijn 2004/38 op het punt van het verblijfsrecht van de familieleden van een burger van de Unie die de nationaliteit van een derde land hebben*. Op 12 maart 2014 heeft zij er in het arrest *O. (C-456/12, EU:C:2014:135)* allereerst aan herinnerd dat richtlijn 2004/38 er niet toe strekt een afgeleid verblijfsrecht toe te kennen aan een derdelander die familielid is van een burger van de Unie die verblijft in de lidstaat waarvan hij de nationaliteit heeft. Niettemin zijn de bepalingen van de richtlijn naar analogie van toepassing in een situatie waarin een burger van de Unie met een derdelander een gezinsleven heeft opgebouwd of bestendigd tijdens een daadwerkelijk verblijf in een andere lidstaat dan die waarvan hij de nationaliteit bezit, wanneer die burger van de Unie in overeenstemming met artikel 21, lid 1, VWEU met het betrokken familielid terugkeert naar zijn lidstaat van oorsprong. Bijgevolg mogen de voorwaarden voor toekenning van een afgeleid verblijfsrecht in beginsel niet strenger zijn dan die welke in die richtlijn zijn gesteld wanneer een burger van de Unie zich vestigt in een andere lidstaat dan die van zijn nationaliteit.¹³ Het Hof heeft evenwel benadrukt dat verblijven van korte duur, zoals weekends of vakanties in een andere lidstaat dan die waarvan die burger de nationaliteit bezit, zelfs samengenomen, niet aan die voorwaarden voldoen.

Voorts heeft het Hof erop gewezen dat een derdelander die – althans gedurende een gedeelte van zijn verblijf in het gastland – niet de hoedanigheid van familielid had en in dat gastland geen recht op een afgeleid verblijfsrecht uit hoofde van genoemde artikelen van richtlijn 2004/38 had, zich evenmin op artikel 21, lid 1, VWEU kan beroepen om bij de terugkeer van de betrokken burger van de Unie in de lidstaat waarvan hij de nationaliteit bezit, een afgeleid verblijfsrecht te verkrijgen.

In het arrest *S. en G. (C-457/12, EU:C:2014:136)*, uitgesproken op 12 maart 2014, heeft het Hof geoordeeld dat de bepalingen van richtlijn 2004/38 zich er niet tegen verzetten dat een lidstaat weigert een verblijfsrecht toe te kennen aan een derdelander die familielid is van een burger van de Unie, wanneer deze burger de nationaliteit heeft van die lidstaat en aldaar woont, maar zich in het kader van zijn beroepswerkzaamheden regelmatig naar een andere lidstaat begeeft. De bepalingen van deze richtlijn kennen immers uitsluitend dan een persoonlijk verblijfsrecht aan de burger van de Unie en een afgeleid verblijfsrecht aan zijn familieleden toe, wanneer die burger zijn recht van vrij verkeer uitoefent door zich te vestigen in een andere lidstaat dan die waarvan hij de nationaliteit heeft.

Met zijn uitlegging van artikel 56 VWEU in het arrest *Carpenter*¹⁴ als inspiratie, heeft het Hof daarentegen geoordeeld dat artikel 45 VWEU aan een familielid van een burger van de Unie, dat een derdelander is, een afgeleid verblijfsrecht verleent in de lidstaat waarvan die burger de nationaliteit bezit, wanneer die burger in laatstbedoelde lidstaat woont maar zich als werknemer regelmatig

¹³ Zie met name artikelen 7, leden 1 en 2, en 16 van richtlijn 2004/38.

¹⁴ Arrest van het Hof van 11 juli 2002, *Carpenter* (C-60/00, EU:C:2002:434).

naar een andere lidstaat begeeft, indien de weigering om een dergelijk verblijfsrecht toe te kennen tot gevolg heeft dat de betrokken werknemer ervan wordt weerhouden de rechten die hij aan artikel 45 VWEU ontleent, daadwerkelijk uit te oefenen. Het Hof heeft in dat verband benadrukt dat de omstandigheid dat de derdelander voor het kind van de burger van de Unie zorgt, een relevant gegeven is dat door de nationale rechter in aanmerking moet worden genomen. Het enkele feit dat het wenselijk zou kunnen blijken dat het kind wordt verzorgd door de derdelander, in die zaak de moeder van de levenspartner van de burger van de Unie, volstaat echter op zich niet om vast te stellen dat die burger wordt weerhouden in hierboven bedoelde zin.

Het Hof heeft ook gelegenheid gekregen tot nadere invulling, in het arrest *Reyes* (C-423/12, EU:C:2014:16), gewezen op 16 januari 2014, van *het begrip familielid ten laste van een burger van de Unie*. Het hoofdgeding betrof een geschil tussen een Filipijns onderdaan van meer dan 21 jaar en de Zweedse immigratiedienst over de afwijzing van haar verzoek om afgifte in Zweden van een verblijfstitel als familielid van haar moeder, die de Duitse nationaliteit had, en de levenspartner van de moeder, die de Noorse nationaliteit had.

In die context heeft het Hof eraan herinnerd dat het bestaan van een situatie van reële afhankelijkheid in het land van herkomst van een rechtstreekse bloedverwant in neergaande lijn van een burger van de Unie die 21 is of ouder, moet worden aangetoond om het betrokken familielid te kunnen beschouwen als een persoon „ten laste”. Daarentegen hoeft niet te worden bepaald waarom er sprake is van afhankelijkheid. Wanneer een burger van de Unie over een lange periode regelmatig een som geld betaalt aan die bloedverwant in neergaande lijn van 21 of ouder, die voor hem noodzakelijk is om in zijn basisbehoeften te voorzien in zijn land van herkomst, kan een lidstaat niet op grond van artikel 2, punt 2, sub c, van richtlijn 2004/38 van die bloedverwant verlangen dat hij aantoont tevergeefs te hebben getracht werk te vinden of steun voor zijn levensonderhoud van de autoriteiten van zijn land van herkomst te verkrijgen en/of anderszins te hebben getracht in zijn eigen levensonderhoud te voorzien. Het vereiste van dergelijk bijkomend bewijs, dat in de praktijk niet makkelijk kan worden geleverd, kan het voor die bloedverwant immers uiterst moeilijk maken om in het gastland een verblijfsrecht te krijgen.

Bovendien heeft het Hof gepreciseerd dat het feit dat een familielid wegens persoonlijke omstandigheden zoals leeftijd, beroepsopleiding en gezondheid wordt geacht goede vooruitzichten te hebben om werk te vinden en bovendien voornemens is om in het gastland te werken, niet van invloed is op de uitlegging van de in die bepaling van richtlijn 2004/38 genoemde voorwaarde dat hij ten laste is.

Op 10 juli 2014 heeft het Hof, nog steeds op het gebied van richtlijn 2004/38, in het arrest *Ogie-riakhi* (C-244/13, EU:C:2014:2068) uitlegging gegeven aan *het begrip „een ononderbroken periode van legaal verblijf bij de burger van de Unie” in artikel 16, lid 2, van die richtlijn*. Aan de prejudiciële vragen lag een beroep tot schadevergoeding van een derdelander tegen Ierland ten grondslag. De verzoeker in het hoofdgeding had gesteld dat hij schade had geleden als gevolg van de weigering om hem een verblijfsrecht toe te kennen nadat hij en zijn echtgenote, die burger van de Unie was, uit elkaar waren gegaan. De weigering was gebaseerd op de nationale regeling die volgens de verzoeker in het hoofdgeding geen juiste omzetting van richtlijn 2004/38 in nationaal recht was.

In die zaak heeft het Hof geoordeeld dat een derdelander die gedurende een ononderbroken periode van vijf jaar vóór de datum van omzetting van de richtlijn in een lidstaat heeft verbleven als echtgenoot van een burger van de Unie die in die lidstaat werkte, moet worden geacht het duurzame verblijfsrecht als voorzien in richtlijn 2004/38 te hebben verworven, zelfs indien de echtgenoten tijdens die periode hebben besloten om uit elkaar te gaan en met andere partners zijn gaan samenleven en de woning waarin die derdelander woont niet langer wordt verschaft of

daarin niet wordt voorzien door zijn/haar echtgeno(o)t(e) die burger van de Unie is. Een uitlegging van artikel 16, lid 2, van richtlijn 2004/38 volgens welke, voor de verwerving van het duurzame verblijfsrecht, alleen in het specifieke geval dat de echtgeno(o)t(e) die bij de burger van de Unie in het gastland verblijft niet iedere echtelijke levensgemeenschap met laatstgenoemde heeft beëindigd, is voldaan aan de verplichting om bij de burger van de Unie te verblijven, strookt immers niet met de doelstelling van die richtlijn om rechtsbescherming te bieden aan de familieleden van de burger van de Unie en met name niet met de rechten op het vlak van verblijf die onder bepaalde voorwaarden in geval van echtscheiding aan ex-echtgenoten worden toegekend.

Daar waar in de zaak de periode van vijf jaar ononderbroken verblijf vóór het verstrijken van de termijn voor de omzetting van richtlijn 2004/38 was vervuld, moest de rechtmatigheid van het verblijf bovendien worden beoordeeld aan de hand van artikel 10, lid 3, van verordening nr. 1612/68¹⁵. Dienaangaande heeft het Hof geoordeeld dat de bij dat artikel gestelde voorwaarde dat over een woning wordt beschikt, niet betekende dat het betrokken gezinslid daar duurzaam moest wonen, doch enkel dat de woning waarover de werknemer beschikte, als een normaal verblijf voor zijn gezin moest kunnen worden beschouwd. De naleving van die bepaling moet worden beoordeeld op het tijdstip waarop de derdelander met de echtgenoot, die burger van de Unie is, in het gastland is gaan samenleven.

Tot slot heeft het Hof erop gewezen dat het feit dat een nationale rechterlijke instantie het in het kader van een schadevordering wegens schending van Unierecht noodzakelijk heeft geacht om met betrekking tot het in het hoofdgeding aan de orde zijnde Unierecht om een prejudiciële beslissing te verzoeken, geen beslissend element is dat in aanmerking moet worden genomen bij de vaststelling of dat recht kennelijk werd geschonden door de lidstaat.

In de zaak die heeft geleid tot het arrest *Dano* (C-333/13, EU:C:2014:2358), uitgesproken op 11 november 2014, heeft het Hof, in de formatie Grote kamer, de vraag behandeld *of een lidstaat economisch niet-actieve burgers van de Unie die onderdaan zijn van andere lidstaten, mag uitsluiten van het voordeel van niet op bijdragebetaling berustende uitkeringen, terwijl die uitkeringen wel worden toegekend aan nationale onderdanen die zich in dezelfde situatie bevinden*. Het hoofdgeding had betrekking op een Roemeens onderdaan die niet naar Duitsland was gekomen om daar werk te zoeken, maar die daar uitkeringen van de basisvoorziening voor werkzoekenden had aangevraagd.

In antwoord op de prejudiciële vraag heeft de Grote kamer van het Hof vastgesteld dat „bijzondere, niet op premie- of bijdragebetaling berustende prestaties”, in de zin van verordening nr. 883/2004¹⁶, vallen onder het begrip „sociale bijstand” in de zin van artikel 24, lid 2, van richtlijn 2004/38. Ook heeft zij vastgesteld dat de bepalingen van genoemde richtlijn en die van verordening nr. 883/2004¹⁷ zich niet verzetten tegen een nationale regeling op grond waarvan onderdanen van andere lidstaten zijn uitgesloten van het recht op bepaalde sociale uitkeringen, terwijl die uitkeringen wel worden toegekend aan de onderdanen van het gastland die zich in dezelfde situatie bevinden, voor zover deze onderdanen van andere lidstaten in het gastland geen verblijfsrecht genieten krachtens richtlijn 2004/38. Volgens het Hof kan een burger van de Unie voor de toegang

¹⁵ Verordening (EEG) nr. 1612/68 van de Raad van 15 oktober 1968 betreffende het vrije verkeer van werknemers binnen de Gemeenschap (PB L 257, blz. 2).

¹⁶ Zie artikel 70, lid 2, van verordening (EG) nr. 883/2004 van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 betreffende de coördinatie van de socialezekerheidsstelsels (PB L 166, blz. 1, met rectificatie in PB L 200, blz. 1), zoals gewijzigd bij verordening (EU) nr. 1244/2010 van de Commissie van 9 december 2010 (PB L 338, blz. 35).

¹⁷ Artikel 24, lid 1, van richtlijn 2004/38, gelezen in samenhang met artikel 7, lid 1, sub b, daarvan, en artikel 4 van verordening nr. 883/2004.

tot vermelde sociale uitkeringen slechts aanspraak maken op gelijke behandeling als de onderdanen van het gastland, wanneer zijn verblijf op het grondgebied van het gastland voldoet aan de voorschriften van richtlijn 2004/38. Tot de voorschriften die van toepassing zijn op economisch niet-actieve burgers van de Unie die langer dan drie maanden maar minder dan vijf jaar in het gastland verblijven, behoort de verplichting om voor henzelf en hun gezinsleden over voldoende bestaansmiddelen te beschikken.¹⁸ Bijgevolg heeft een lidstaat de mogelijkheid om te weigeren sociale uitkeringen toe te kennen aan economisch niet-actieve burgers van de Unie die hun recht van vrij verkeer uitoefenen met als enig doel sociale bijstand van een andere lidstaat te genieten, hoewel zij niet over voldoende bestaansmiddelen beschikken om in aanmerking te komen voor een verblijfsrecht. In dat verband moet voor elke belanghebbende een concreet onderzoek van zijn economische situatie worden verricht, zonder rekening te houden met de aangevraagde sociale uitkeringen.

III. Institutionele regelingen

1. Rechtsgrondslag van de handelingen van de Unie

In de loop van 2014 heeft het Hof meerdere arresten gewezen over de rechtsgrondslag van de handelingen van de Unie. Tussen die arresten moet worden gewezen op een arrest op het gebied van het vervoersbeleid en op vijf arresten betreffende handelingen van de Raad die op internationale overeenkomsten zien.

Op 6 mei 2014 heeft het Hof, in de formatie Grote kamer, in het arrest *Commissie/Parlement en Raad* (C-43/12, EU:C:2014:298) het beroep tot nietigverklaring toegewezen dat de Commissie had ingesteld tegen *richtlijn 2011/82 betreffende grensoverschrijdende uitwisseling van informatie waarmee verkeersovertreders kunnen worden geïdentificeerd*¹⁹, omdat zij meende dat artikel 87, lid 2, VWEU een onjuiste rechtsgrondslag was.

Allereerst heeft het Hof zijn vaste rechtspraak in herinnering gebracht dat de keuze van de rechtsgrondslag van een Uniehandeling moet berusten op objectieve gegevens die voor rechterlijke toetsing vatbaar zijn, waaronder het doel en de inhoud van die handeling. Voorts heeft het Hof eraan herinnerd dat indien na onderzoek van een handeling van de Unie blijkt dat zij een tweeledig doel heeft of dat er sprake is van twee componenten, waarvan er een kan worden gezien als hoofddoel of overwegende component, terwijl het andere doel of de andere component slechts ondergeschikt is, de handeling op één rechtsgrondslag moet worden gebaseerd, namelijk die welke gelet op het hoofddoel of de overwegende component vereist is.

Vervolgens heeft het Hof vastgesteld dat het hoofddoel of de overwegende component van deze richtlijn de verbetering van de verkeersveiligheid is. Het Hof had namelijk al, na onderzoek van de inhoud van de richtlijn en het verloop van de procedure voor de uitwisseling van bedoelde inlichtingen tussen de lidstaten, geoordeeld²⁰ dat de betrokken maatregelen hoofdzakelijk onder het vervoersbeleid vielen, aangezien daarmee de verkeersveiligheid kon worden verbeterd, en dat

¹⁸ Zie met name artikel 7, lid 1, sub b, van richtlijn 2004/38.

¹⁹ Richtlijn 2011/82/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2011 ter facilitering van de grensoverschrijdende uitwisseling van informatie over verkeersveiligheidsgerelateerde verkeersovertredingen (PB L 288, blz. 1).

²⁰ Arrest van het Hof van 9 september 2004, Spanje en Finland/Parlement en Raad (C-184/02 en C-223/02, EU:C:2004:497).

deze richtlijn niet rechtstreeks aansloot bij de doelstellingen van de politieke samenwerking. Daaruit heeft het Hof afgeleid dat zij op basis van artikel 91, lid 1, sub c, VWEU had moeten worden vastgesteld en dat zij niet rechtsgeldig had kunnen worden vastgesteld op grond van artikel 87, lid 2, VWEU, dat met name ziet op de uitwisseling van relevante informatie met het oog op die samenwerking.

Wat de handelingen die zien op internationale overeenkomsten betreft, heeft de Grote kamer van het Hof bij het arrest *Commissie/Raad* (C-377/12, EU:C:2014:1903), uitgesproken op 11 juni 2014, *besluit 2012/272 van de Raad betreffende de ondertekening van de kaderovereenkomst inzake partnerschap en samenwerking tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en de Republiek der Filipijnen, anderzijds*²¹ nietig verklaard. Aangezien de kaderovereenkomst waar dit besluit op zag, voorzag in een samenwerking en een partnerschap die specifiek waren toegesneden op de behoeften van de Filipijnen als ontwikkelingsland, had de Commissie voor de ondertekening van die kaderovereenkomst een voorstel voor een besluit vastgesteld dat was gebaseerd op de artikelen 207 VWEU en 209 VWEU, betreffende, respectievelijk, de gemeenschappelijke handelspolitiek en de ontwikkelingssamenwerking. Daarentegen had de Raad, die van oordeel was dat de samenwerking en het partnerschap als in de betrokken kaderovereenkomst voorzien, eerder alomvattend waren en zich niet beperkten tot uitsluitend „ontwikkelingssamenwerking”, als rechtsgrondslag niet alleen die artikelen maar ook de artikelen 79, lid 3, VWEU, 91 VWEU, 100 VWEU en 191, lid 4, VWEU gekozen, betreffende, respectievelijk, de overname van onderdanen van derde landen, het vervoer en het milieu. De toevoeging van die rechtsgrondslagen had geleid tot de toepassing van protocollen nr. 21 en nr. 22 bij het VWEU betreffende de positie van het Verenigd Koninkrijk en Ierland ten aanzien van de ruimte van vrijheid, veiligheid en recht en betreffende de positie van Denemarken, op grond waarvan deze lidstaten niet deelnemen aan de ondertekening en sluiting door de Raad van de internationale overeenkomsten van de Unie overeenkomstig deel III, titel V, van het VWEU, tenzij zij ervan kennis geven dat zij daaraan willen deelnemen.

In die context heeft het Hof, voor wie dit de eerste gelegenheid was om zich over de strekking van artikel 209 VWEU uit te spreken, onder bevestiging van zijn rechtspraak van vóór het Verdrag van Lissabon²² gepreciseerd dat het beleid van de Unie op het gebied van de ontwikkelingssamenwerking niet beperkt is tot maatregelen die er rechtstreeks op zijn gericht armoede uit te bannen, maar ook de doelen van artikel 21, lid 2, VEU nastreeft om dit hoofddoel te bereiken, zoals het doel van ondersteuning van de ontwikkeling van ontwikkelingslanden op economisch, sociaal en milieugebied. In dat verband heeft het Hof vastgesteld dat, aangezien de uitbanning van armoede veel aspecten heeft, de verwezenlijking van die doelstellingen volgens de Gemeenschappelijke verklaring van de Raad en de vertegenwoordigers van de regeringen der lidstaten betreffende het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie van 2006²³, veronderstelt dat tal van ontwikkelingsactiviteiten worden ontplooid, met name op het gebied van economische en sociale hervormingen, sociale rechtvaardigheid, billijke toegang tot openbare diensten, conflictpreventie, milieu, duurzaam beheer van de natuurlijke hulpbronnen, migratie en ontwikkeling.

²¹ Besluit 2012/272/EU van de Raad van 14 mei 2012 betreffende de ondertekening, namens de Unie, van de kaderovereenkomst inzake partnerschap en samenwerking tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en de Republiek der Filipijnen, anderzijds (PB L 134, blz. 3).

²² Arrest van 3 december 1996, Portugal/Raad (C-268/94, EU:C:1996:461).

²³ Zie met name artikel 12 van de Gemeenschappelijke verklaring van de Raad en de vertegenwoordigers van de regeringen der lidstaten, in het kader van de Raad, het Europees Parlement en de Commissie betreffende het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie: „De Europese consensus” (PB 2006, C 46, blz. 1).

Op 24 juni 2014 heeft het Hof, in Grote kamer bijeen, bij het arrest *Parlement/Raad* (C-658/11, EU:C:2014:2025) het beroep tot nietigverklaring toegewezen dat het Parlement had ingesteld tegen *besluit 2011/640/GBVB van de Raad betreffende de ondertekening en de sluiting van een overeenkomst tussen de Europese Unie en de Republiek Mauritius*²⁴ (hierna: „overeenkomst EU-Mauritius”), toegewezen.

Eerst heeft het Hof het middel van het Parlement afgewezen dat de omstandigheid dat het bestreden besluit en de overeenkomst EU-Mauritius, al is het maar bijkomstig, andere doelen dan die van het GBVB nastreefden, volstond om uit te sluiten dat dit besluit alleen onder dat beleid in de zin van artikel 218, lid 6, VWEU viel, zodat het Parlement bij de vaststelling van het besluit betrokken had moeten worden. Het Hof heeft er in dat verband op gewezen dat artikel 218, lid 6, VWEU een symmetrie in het leven roept tussen de procedure voor de vaststelling van Uniemaatregelen op intern vlak en de procedure voor de vaststelling van internationale overeenkomsten, teneinde met inachtneming van het bij de Verdragen gecreëerde institutionele evenwicht te verzekeren dat de bevoegdheden van het Parlement en de Raad met betrekking tot een gegeven terrein op beide vlakken dezelfde zijn. In die omstandigheden is het juist om ervoor te zorgen dat deze symmetrie daadwerkelijk in acht wordt genomen dat de regel dat het de materiële rechtsgrondslag van een handeling is die bepaalt welke procedures moeten worden gevolgd voor de vaststelling ervan, niet alleen voor de procedures voor de vaststelling van een interne handeling geldt, maar tevens voor de procedures die van toepassing zijn op de sluiting van internationale overeenkomsten. Bijgevolg is het, in het kader van de procedure voor de sluiting van een internationale overeenkomst overeenkomstig artikel 218 VWEU, de materiële rechtsgrondslag van het besluit tot sluiting van die overeenkomst die bepaalt welk type procedure van toepassing is krachtens lid 6 van dit artikel. Aangezien het besluit van de Raad in kwestie rechtsgeldig op alleen een bepaling van het GBVB was gebaseerd, mocht het volgens die bepaling zonder goedkeuring of raadpleging van het Parlement worden vastgesteld.

Daarentegen heeft het Hof een ander middel wel aanvaard. Dit betrof schending van artikel 218, lid 10, VWEU, waarbij een verplichting is ingevoerd om het Parlement te informeren over alle fasen van de onderhandeling over en de sluiting van internationale overeenkomsten. In de betrokken zaak was het Parlement niet onverwijld geïnformeerd, zodat de Raad dat artikel had geschonden. Aangezien deze procedurele regel een wezenlijk vormvoorschrift was, leidde deze schending tot nietigheid van een handeling die daardoor was aangetast. De betrokkenheid van het Parlement in het besluitvormingsproces is op het niveau van de Unie immers een afspiegeling van een democratisch grondbeginsel, volgens hetwelk de volkeren door tussenkomst van een representatieve vergadering aan de machtsuitoefening deelnemen.

Aangezien echter de nietigverklaring van het betrokken besluit het verloop van de op basis van de overeenkomst EU-Mauritius uitgevoerde operaties zou kunnen belemmeren, heeft het Hof de gevolgen van het nietig verklaarde besluit in stand gelaten.

In de zaak die heeft geleid tot het arrest *Commissie/Raad* (C-114/12, EU:C:2014:2151), gewezen op 4 september 2014, heeft de Grote kamer van het Hof het *besluit van de Raad en de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten tot goedkeuring van de gezamenlijke deelname van de Unie en haar lidstaten aan de onderhandelingen over een verdrag van de Raad van Europa over de bescherming*

²⁴ Besluit 2011/640/GBVB van de Raad van 12 juli 2011 betreffende de ondertekening en de sluiting van de Overeenkomst tussen de Europese Unie en de Republiek Mauritius inzake de voorwaarden waaronder piraterijverdachten en in beslag genomen goederen door de door de Europese Unie geleide zeemacht worden overgedragen aan de Republiek Mauritius, en inzake de positie van de verdachten na de overdracht (PB L 254, blz. 1).

van de rechten van omroeporganisaties, nietig verklaard. Volgens de Commissie beschikte de Unie overeenkomstig artikel 3, lid 2, VWEU over een exclusieve externe bevoegdheid op het gebied van de voorgenomen overeenkomst, zodat gezamenlijke deelname moest worden uitgesloten.

Het Hof heeft dit betoog aanvaard, omdat het betrokken verdrag de ter verwezenlijking van de Verdragsdoelstellingen vastgestelde gemeenschappelijke regels kon aantasten, zoals aangegeven in laatstgenoemd artikel. In deze zaak behoorde de inhoud van de onderhandelingen met het oog op een verdrag van de Raad van Europa over de bescherming van de naburige rechten van omroeporganisaties, tot een gebied dat grotendeels door gemeenschappelijke regels van de Unie werd gedekt. Uit de richtlijnen 93/83²⁵, 2001/29²⁶, 2004/48²⁷, 2006/115²⁸ en 2006/116²⁹ blijkt namelijk dat er voor die rechten in het Unierecht een geharmoniseerd juridisch kader bestaat dat er met name toe strekt de goede werking van de interne markt te verzekeren en dat ten gunste van de omroeporganisaties een stelsel van hoge en homogene bescherming is ingesteld.

Aangezien het bestaan van een exclusieve bevoegdheid van de Unie moet worden gebaseerd op de gevolgtrekkingen uit een concreet onderzoek van de verhouding tussen de beoogde internationale overeenkomst en het geldende Unierecht, doet de omstandigheid dat het betrokken juridische kader binnen de Unie via verschillende rechtsinstrumenten is geschapen, niet af aan de juistheid van deze benadering. De beoordeling van het bestaan van een risico dat gemeenschappelijke regels van de Unie door internationale verbintenissen worden aangetast of dat de strekking ervan daardoor wordt gewijzigd, kan immers niet afhankelijk zijn van een kunstmatig onderscheid op basis van het antwoord op de vraag of dergelijke regels al dan niet in één en hetzelfde Unierechtelijke instrument zijn vervat.

Op 7 oktober 2014 heeft het Hof, in de formatie Grote kamer, in de zaak die heeft geleid tot het arrest *Duitsland/Raad* (C-399/12, EU:C:2014:2258), het beroep tot nietigverklaring verworpen dat Duitsland had ingesteld tegen *het besluit van de Raad van 18 juni 2012 tot vaststelling van het standpunt dat namens de Europese Unie moet worden ingenomen ten aanzien van bepaalde resoluties waarover moet worden gestemd in het kader van de Internationale Organisatie voor Wijnbouw en Wijnbeveiliging* (hierna: „OIV”).

Met zijn enige middel inzake schending van artikel 218, lid 9, VWEU, dat de rechtsgrondslag van het bestreden besluit vormde, heeft Duitsland, daarin ondersteund door meerdere lidstaten, te kennen gegeven dat deze bepaling niet van toepassing is in de context van een internationale overeenkomst die, zoals het OIV-Verdrag, door de lidstaten wordt gesloten en niet door de Unie, en dat enkel handelingen van internationaal recht die bindend zijn voor de Unie, kunnen worden aangemerkt als „handelingen met rechtsgevolgen” in de zin van die bepaling.

²⁵ Richtlijn 93/83/EEG van de Raad van 27 september 1993 tot coördinatie van bepaalde voorschriften betreffende het auteursrecht en naburige rechten op het gebied van de satellietomroep en de doorgifte via de kabel (PB L 248, blz. 15).

²⁶ Richtlijn 2001/29/EG van het Europees Parlement en de Raad van 22 mei 2001 betreffende de harmonisatie van bepaalde aspecten van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij (PB L 167, blz. 10).

²⁷ Richtlijn 2004/48/EG van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 betreffende de handhaving van intellectuele-eigendomsrechten (PB L 157, blz. 45).

²⁸ Richtlijn 2006/115/EG van het Europees Parlement en de Raad van 12 december 2006 betreffende het verhuurrecht, het uitleenrecht en bepaalde naburige rechten op het gebied van intellectuele eigendom (gecodificeerde versie) (PB L 376, blz. 28).

²⁹ Richtlijn 2006/116/EG van het Europees Parlement en de Raad van 12 december 2006 betreffende de beschermingstermijn van het auteursrecht en van bepaalde naburige rechten (gecodificeerde versie) (PB L 372, blz. 12).

Het Hof heeft er om te beginnen op gewezen dat de bewoordingen van artikel 218, lid 9, VWEU er niet aan in de weg staan dat de Unie een besluit aanneemt ter bepaling van een standpunt dat namens haar moet worden ingenomen in het lichaam dat is opgericht krachtens een internationale overeenkomst waarbij zij geen partij is. Het Hof heeft in dat verband met name benadrukt dat het besluit tot vaststelling van het standpunt van de lidstaten, die tevens leden van de OIV zijn, onder het gemeenschappelijk landbouwbeleid valt, en meer in het bijzonder de gemeenschappelijke ordening van de wijnbouwmarkten, een gebied dat de wetgever van de Unie krachtens zijn op artikel 43 VWEU gebaseerde bevoegdheid in verregaande mate heeft gereguleerd. Wanneer het betrokken gebied onder dat soort bevoegdheid valt, belet het feit dat de Unie geen partij is bij de betrokken internationale overeenkomst haar niet om die bevoegdheid uit te oefenen door in het kader van haar instellingen een standpunt te bepalen dat namens haar in het bij die overeenkomst opgerichte lichaam moet worden ingenomen, met name door de lidstaten die partij zijn bij die overeenkomst en die gezamenlijk in het belang van de Unie optreden.

Vervolgens is het Hof nagegaan of de door de OIV vast te stellen aanbevelingen, die in casu betrekking hadden op nieuwe oenologische procedés, analysemethoden waarmee de samenstelling van de wijnbouwproducten wordt bepaald of specificaties met betrekking tot de zuiverheid en de identiteit van de bij die procedés gebruikte stoffen, „handelingen met rechtsgevolgen” in de zin van artikel 218, lid 9, VWEU zijn. Het Hof heeft er in dat verband op gewezen dat bedoelde aanbevelingen tot doel hebben om aan de verwezenlijking van de doelstellingen van deze organisatie bij te dragen en dat zij, doordat zij overeenkomstig de artikelen 120 septies, sub a, 120 octies en 158 bis, leden 1 en 2, van verordening nr. 1234/2007³⁰ en artikel 9, lid 1, eerste alinea, van verordening nr. 606/2009³¹ in het Unierecht worden opgenomen, rechtsgevolgen in de zin van artikel 218, lid 9, VWEU hebben. Bijgevolg is de Unie, hoewel zij geen partij is bij het OIV-Verdrag, gemachtigd om het standpunt te bepalen dat namens haar over die aanbevelingen moet worden ingenomen, gelet op de rechtstreekse gevolgen die deze aanbevelingen voor het acquis van de Unie op dit gebied hebben.

In de zaken die hebben geleid tot het arrest *Parlement en Commissie/Raad* (C-103/12 en C-165/12, EU:C:2014:2400), gewezen op 26 november 2014, heeft de Grote kamer van het Hof *besluit 2012/19 houdende goedkeuring, namens de Europese Unie, van een verklaring inzake de toekenning van vangstmogelijkheden in wateren van de EU aan vissersvaartuigen die de vlag van de Bolivariaanse Republiek Venezuela voeren in de exclusieve economische zone voor de kust van Frans-Guyana*³², nietig verklaard. Volgens de verzoekende partijen had dat besluit niet op basis van artikel 43, lid 3, VWEU juncto artikel 218, lid 6, sub b, VWEU mogen worden vastgesteld, maar had het op basis van artikel 43, lid 2, VWEU juncto artikel 218, lid 6, sub a-v, VWEU moeten worden vastgesteld.

Het Hof heeft het betoog van de verzoekende partijen aanvaard, waarbij het heeft benadrukt dat de vaststelling van de maatregelen bedoeld in artikel 43, lid 2, VWEU, over de uitvoering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid, een politieke beslissing inhoudt die aan de Uniewetgever is

³⁰ Verordening (EG) nr. 1234/2007 van de Raad van 22 oktober 2007 houdende een gemeenschappelijke ordening van de landbouwmarkten en specifieke bepalingen voor een aantal landbouwproducten (Integrale-GMO-verordening) (PB L 299, blz. 1).

³¹ Verordening (EG) nr. 606/2009 van de Commissie van 10 juli 2009 tot vaststelling van uitvoeringsbepalingen voor verordening (EG) nr. 479/2008 van de Raad, wat betreft de wijncategorieën, de oenologische procedés en de daarvoor geldende beperkingen (PB L 193, blz. 1).

³² Besluit 2012/19/EU van de Raad van 16 december 2011 houdende goedkeuring, namens de Europese Unie, van een verklaring inzake de toekenning van vangstmogelijkheden in wateren van de EU aan vissersvaartuigen die de vlag van de Bolivariaanse Republiek Venezuela voeren in de exclusieve economische zone voor de kust van Frans-Guyana (PB L 6, blz. 8).

voorbehouden. Voor het overeenkomstig artikel 43, lid 3, VWEU vaststellen van de maatregelen voor de bepaling en verdeling van de vangstmogelijkheden is dat echter niet het geval omdat dergelijke maatregelen overwegend technisch van aard zijn en bedoeld zijn om uitvoering te geven aan de krachtens artikel 43, lid 2, VWEU vastgestelde bepalingen.

Onder verwijzing naar het Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee (Verdrag van Montego Bay)³³ en de voorwaarden waaronder een kuststaat het andere staten kan toestaan om biologische rijkdommen in zijn exclusieve economische zone te exploiteren, komt het Hof voorts tot de vaststelling dat de aanvaarding van het aanbod van de kuststaat door de geïnteresseerde staat een overeenkomst in de zin van dat verdrag vormt. Bijgevolg is de litigieuze verklaring betreffende de toekenning van vangstmogelijkheden door de Unie namens de betrokken kuststaat aan de Bolivariaanse Republiek Venezuela, die daarmee heeft ingestemd, een overeenkomst.

Ten aanzien van de vraag of de verklaring een maatregel is die onder de aan de Uniewetgever voorbehouden bevoegdheid valt, heeft het Hof vastgesteld dat zij ertoe strekt een algemeen kader tot stand te brengen voor het machtigen van onder Venezolaanse vlag varende vissersvaartuigen om in de exclusieve economische zone van een kuststaat te vissen. Daarmee is het aanbod geen technische maatregel of uitvoeringsmaatregel, maar een maatregel waarvoor een autonoom besluit moet worden genomen dat moet worden vastgesteld met inachtneming van de politieke belangen van de Unie, met name het gemeenschappelijk visserijbeleid. Een dergelijke verklaring betreft dus een bevoegdheid waarbij het aan de Uniewetgever is om een besluit te nemen, zodat zij binnen de werkingssfeer van artikel 43, lid 2, VWEU, en niet binnen die van artikel 43, lid 3, VWEU, valt. Aangezien zij daarnaast ook een bestanddeel van een internationale overeenkomst is, valt zij onder artikel 218, lid 6, sub a-v, VWEU.

Hoewel het Hof het beroep gegrond achtte, heeft het om ernstige redenen van rechtszekerheid beslist om de gevolgen van het besluit in stand te laten tot aan de inwerkingtreding van een nieuw besluit dat is gebaseerd op de juiste rechtsgrondslag.

2. Instellingen en instanties van de Unie

Op het punt van de bevoegdheden van de instellingen en instanties van de Unie verdienen twee arresten vermelding: het ene betreft de bevoegdheden van de Europese Autoriteit voor effecten en markten (hierna: „ESMA”) en het andere de uitvoeringsbevoegdheid van de Commissie.

In het arrest *Verenigd Koninkrijk/Parlement en Raad* (C-270/12, EU:C:2014:18), uitgesproken op 22 januari 2014, was aan de orde *of de bevoegdheid van ESMA om noodmaatregelen te nemen op de financiële markten van de lidstaten om short selling aan regels te onderwerpen of te verbieden, met het Unierecht verenigbaar was*. Uitspraak doend op een beroep tot nietigverklaring dat het Verenigd Koninkrijk had ingesteld tegen artikel 28 van verordening nr. 236/2012³⁴, dat ESMA een dergelijke bevoegdheid verleent, heeft de Grote kamer van het Hof geoordeeld dat deze bepaling niet in strijd was met het Unierecht.

³³ Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee, ondertekend te Montego Bay op 10 december 1982, namens de Europese Gemeenschap goedgekeurd bij besluit 98/392/EG van de Raad van 23 maart 1998 (PB L 179, blz. 1).

³⁴ Verordening (EU) nr. 236/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 14 maart 2012 betreffende short selling en bepaalde aspecten van kredietverzuimswaps (PB L 86, blz. 1).

Het Hof heeft eerst het verwijt van de hand gewezen dat de aan ESMA toegekende bevoegdheden verder gingen dan die welke de instellingen van de Unie aan andere entiteiten mogen delegeren.³⁵ ESMA mag immers slechts maatregelen nemen indien deze een bedreiging ondervangen voor het ordelijk functioneren en de integriteit van de financiële markten of voor de stabiliteit van het gehele financiële systeem van de Unie en indien deze bedreiging grensoverschrijdende gevolgen heeft. Deze interventie is onderworpen aan de voorwaarde dat geen van de nationale autoriteiten dergelijke maatregelen heeft genomen of, indien zij deze hebben genomen, dat zij de bedreiging niet adequaat ondervangen. Voorts moet ESMA nagaan of de maatregelen die deze autoriteit neemt, een dergelijke bedreiging aanmerkelijk ondervangen dan wel het vermogen van de bevoegde nationale autoriteit om de bedreiging te volgen aanmerkelijk verbeteren. Tot slot is de beoordelingsmarge van ESMA ingeperkt door zowel de verplichting om met het Europees Comité voor systeemrisico's overleg te plegen als het tijdelijke karakter van de maatregelen die zij mag nemen.

Het Hof heeft in de tweede plaats de stelling van het Verenigd Koninkrijk verworpen dat het krachtens het arrest Romano³⁶ ontoelaatbaar is dat aan een instantie als ESMA de bevoegdheid wordt verleend om normatieve handelingen vast te stellen. Het herinnert er in dat verband aan dat het institutionele kader dat bij het EU-Verdrag is ingesteld, en met name de artikelen 263, eerste alinea, VWEU en 277 VWEU, de organen en instanties van de Unie de mogelijkheid biedt om handelingen van algemene strekking vast te stellen.

In de derde plaats is artikel 28 van verordening nr. 236/2012 volgens het Hof niet onverenigbaar met de in de artikelen 290 VWEU en 291 VWEU vastgestelde regeling inzake delegatie van bevoegdheden. Dit voorschrijft kan immers niet louter op zich worden beschouwd, maar moet integendeel aldus worden opgevat dat het deel uitmaakt van een geheel van regels die ertoe strekken, de bevoegde nationale autoriteiten en ESMA interventiebevoegdheden te verlenen om het hoofd te bieden aan ongunstige ontwikkelingen die de financiële stabiliteit in de Unie en het vertrouwen van de markten bedreigen.

Tot slot heeft het Hof vastgesteld dat artikel 114 VWEU een passende rechtsgrondslag voor de vaststelling van artikel 28 van verordening nr. 236/2012 vormt. In dat verband heeft het erop gewezen dat uit de bewoordingen van artikel 114 VWEU niet kan worden afgeleid dat de door de Uniewetgever op basis van deze bepaling vastgestelde maatregelen enkel tot de lidstaten kunnen worden gericht. Bovendien wordt deze bepaling alleen gebruikt wanneer de handeling die op grond daarvan wordt vastgesteld, tot doel heeft om de voorwaarden voor de instelling en de werking van de interne markt ook op financieel gebied te verbeteren. Artikel 28 van verordening nr. 236/2012 voldoet aan deze voorwaarden aangezien de Uniewetgever met deze bepaling de middelen in de strijd tegen de risico's die uit short selling en kredietverzuimswaps kunnen voortvloeien, wil harmoniseren en de coördinatie en consistentie tussen de lidstaten wil verbeteren voor het geval dat er in uitzonderlijke omstandigheden maatregelen moeten worden genomen.

In zijn arrest *Parlement/Commissie* (C-65/13, EU:C:2014:2289) van 15 oktober 2014 heeft het Hof het beroep tot nietigverklaring verworpen dat het Parlement had ingesteld op het punt van de inachtneming, door de Commissie, van de *grenzen van haar uitvoeringsbevoegdheid bij de vaststelling van*

³⁵ Arrest van het Hof van 13 juni 1958, Meroni/Hoge Autoriteit (C-9/56, EU:C:1958:7).

³⁶ Arrest van het Hof van 14 mei 1981, Romano (C-98/80, EU:C:1981:104).

*besluit 2012/733 tot oprichting van European Employment Services (Eures)*³⁷, tot uitvoering van verordening nr. 492/2011 inzake het vrije verkeer van werknemers binnen de Unie³⁸.

Het Hof heeft er om te beginnen aan herinnerd dat de aan de Commissie verleende uitvoeringsbevoegdheid wordt begrensd door zowel artikel 291, lid 2, VWEU als de bepalingen van genoemde verordening. Een uitvoeringshandeling vormt immers een nadere bepaling van een wetgevingshandeling, indien de bepalingen van de eerste de door de tweede nagestreefde algemene hoofdoelen eerbiedigen en deze bepalingen noodzakelijk of nuttig zijn voor de uitvoering van die wetgevingshandeling, zonder dat zij deze aanvullen of wijzigen. In deze zaak heeft het Hof vastgesteld dat het bestreden besluit, net als verordening nr. 492/2011, tot doel had om de grensoverschrijdende geografische mobiliteit van werknemers mogelijk te maken door via een gezamenlijk optreden, te weten Eures, op de Europese arbeidsmarkten voor meer transparantie te zorgen en de uitwisseling van informatie te bevorderen. Vervolgens heeft het Hof vastgesteld dat de bepalingen van dit besluit met die doelstelling strookten. Bovendien was het coördineren van het werkgelegenheidsbeleid, dat gepaard gaat met de uitwisseling van inlichtingen over de problemen en gegevens met betrekking tot het vrije verkeer en de werkgelegenheid van werknemers, volgens het Hof onderdeel van de maatregelen die noodzakelijk waren om verordening nr. 492/2011 tot uitvoering te brengen.

Meer bepaald kent artikel 11, lid 1, tweede alinea, van verordening nr. 492/2011 de Commissie de bevoegdheid toe om werkingsregels op te stellen voor een gemeenschappelijk optreden, zoals Eures, van de Commissie en de lidstaten op het gebied van de compensatie van aanbiedingen van en aanvragen om werk binnen de Unie en van de plaatsing van werknemers. De oprichting van een raad van bestuur van Eures en de toekenning van een adviserende rol aan deze raad vallen eveneens binnen dit kader, zonder het aan te vullen of te wijzigen, aangezien deze maatregelen enkel de doeltreffende werking van het gemeenschappelijke optreden beogen te verzekeren. Op basis van die overwegingen is het Hof tot de slotsom gekomen dat de Commissie de grenzen van haar uitvoeringsbevoegdheid niet had overschreden.

3. Toegang tot documenten

Op het gebied van de toegang tot documenten moet worden gewezen op het arrest *Raad/In 't Veld* (C-350/12 P, EU:C:2014:2039), uitgesproken op 3 juli 2014, waarin het Hof in hogere voorziening een arrest van het Gerecht³⁹ heeft bevestigd, waarin dit laatste had geoordeeld dat het beroep tot nietigverklaring van een lid van het Europees Parlement tegen een beslissing van de Raad houdende weigering van volledige toegang tot het advies van zijn juridische dienst inzake de opening van onderhandelingen tussen de Unie en de Verenigde Staten van Amerika om te komen tot een overeenkomst met het oog op het ter beschikking stellen van gegevens betreffende het financiële berichtenverkeer om terrorisme te bestrijden (Swift-overeenkomst), gedeeltelijk slaagde.

³⁷ Uitvoeringsbesluit 2012/733/EU van de Commissie van 26 november 2012 tot uitvoering van verordening (EU) nr. 492/2011 van het Europees Parlement en de Raad voor wat betreft het tot elkaar brengen en de compensatie van aanbiedingen van en aanvragen om werk, en een nieuwe opzet van Eures (PB L 328, blz. 21).

³⁸ Verordening (EU) nr. 492/2011 van het Europees Parlement en de Raad van 5 april 2011 betreffende het vrije verkeer van werknemers binnen de Unie (PB L 141, blz. 1).

³⁹ Arrest van het Gerecht van 4 mei 2012, *In 't Veld/Raad* (T-529/09, EU:T:2012:215).

Het Hof heeft er in dat verband om te beginnen aan herinnerd dat een instelling, wanneer zij een van de uitzonderingen van artikel 4, leden 2 en 3, van verordening nr. 1049/2001⁴⁰ toepast, het specifieke belang dat moet worden beschermd door het betrokken document niet openbaar te maken, dient af te wegen tegen met name het algemene belang dat dit document toegankelijk wordt gemaakt, rekening houdend met de voordelen van een grotere transparantie, te weten een betere deelneming van de burger aan het besluitvormingsproces en een grotere legitimiteit en meer doelmatigheid en verantwoordelijkheid van de administratie ten opzichte van de burger binnen een democratisch systeem. Hoewel die overwegingen bij uitstek relevant zijn wanneer een instelling optreedt als wetgever, vallen de niet-wetgevende werkzaamheden van de instellingen niettemin ook onder verordening nr. 1049/2001.

Wat de in artikel 4, lid 2, tweede streepje, van verordening nr. 1049/2001 neergelegde uitzondering inzake juridisch advies aangaat, moet het onderzoek dat door de instelling moet worden verricht wanneer haar om openbaarmaking van een document wordt verzocht, noodzakelijkerwijs verlopen in drie fasen, overeenkomend met de drie criteria in deze bepaling. Eerst moet de instelling, wanneer haar om openbaarmaking van een document wordt verzocht, nagaan of het gevraagde document inderdaad een juridisch advies is. Dan moet zij onderzoeken of de openbaarmaking van de delen van genoemd document waarvan is vastgesteld dat zij juridische adviezen betreffen, zou leiden tot redelijkerwijs voorzienbare en niet louter hypothetische ondermijning van de bescherming die voor die adviezen zou moeten gelden. Tot slot dient deze instelling, indien zij van mening is dat de openbaarmaking van een document de vereiste bescherming van juridische adviezen zou ondermijnen, te verifiëren dat er geen hoger openbaar belang is dat openbaarmaking gebiedt.

4. Financiële bepalingen

In de zaak die heeft geleid tot het arrest *Nencini/Parlement* (C-447/13 P, EU:C:2014:2372), gewezen op 13 november 2014, was het Hof door een voormalig lid van het Europees Parlement aangezocht met een hogere voorziening tegen het arrest houdende verwerping van zijn beroep tot onder meer nietigverklaring van *het besluit van het Parlement inzake de terugvordering van bepaalde bedragen die hij heeft ontvangen ter vergoeding van reiskosten en kosten van parlementaire bijstand en die onverschuldigd zijn betaald, en de daarop betrekking hebbende debetnota*⁴¹. Ter ondersteuning van zijn hogere voorziening had de rekwirant onder meer schending van de toepasselijke verjaringsregels door het Gerecht aangevoerd.

Het Hof heeft vastgesteld dat noch verordening nr. 1605/2002 (het financieel reglement)⁴², noch verordening nr. 2342/2002 (de uitvoeringsverordening)⁴³ bepalen binnen welke termijn, te rekenen vanaf de datum waarop de aan de orde zijnde schuldvordering is ontstaan, een debetnota moet worden meegedeeld. Het heeft evenwel verklaard dat het rechtszekerheidsbeginsel vereiste dat de betrokken instelling, bij gebreke van bepalingen daaromtrent, binnen een redelijke termijn tot

⁴⁰ Verordening (EG) nr. 1049/2001 van het Europees Parlement en de Raad van 30 mei 2001 inzake de toegang van het publiek tot documenten van het Europees Parlement, de Raad en de Commissie (PB L 145, blz. 43).

⁴¹ Arrest van het Gerecht van 4 juni 2013, *Nencini/Parlement* (T-431/10 en T-560/10, EU:T:2013:290).

⁴² Verordening (EG, Euratom) nr. 1605/2002 van de Raad van 25 juni 2002 houdende het Financieel Reglement van toepassing op de algemene begroting van de Europese Gemeenschappen (PB L 248, blz. 1), gewijzigd bij verordening (EG, Euratom) nr. 1995/2006 van de Raad van 13 december 2006 (PB L 390, blz. 1).

⁴³ Verordening (EG, Euratom) nr. 2342/2002 van de Commissie van 23 december 2002 tot vaststelling van uitvoeringsvoorschriften van verordening (EG, Euratom) nr. 1605/2002 van de Raad houdende het Financieel Reglement van toepassing op de algemene begroting van de Europese Gemeenschappen (PB L 357, blz. 1), laatstelijk gewijzigd bij verordening (EG, Euratom) nr. 478/2007 van de Commissie van 23 april 2007 (PB L 111, blz. 13).

die mededeling zou overgaan. Gelet op de verjaringstermijn van vijf jaar in artikel 73 bis van het financieel reglement, moet de termijn voor mededeling van een debetnota onredelijk worden geacht wanneer die mededeling geschiedt meer dan vijf jaar te rekenen vanaf het moment waarop de instelling haar schuldvordering normalerwijs geldend had kunnen maken. Dit vermoeden kan slechts worden weerlegd wanneer de betrokken instelling aantoont dat, ondanks de door haar aan de dag gelegde zorgvuldigheid, het late optreden is toe te schrijven aan het gedrag van de debiteur, inzonderheid zijn uitstelmanoeuvres of zijn kwade trouw. Bij gebreke van bewijs hiervan moet dan ook worden geconstateerd dat de instelling niet heeft voldaan aan de krachtens het beginsel van de redelijke termijn op haar rustende verplichtingen.

IV. Contentieuze rechtspraak van de Unie

In de loop van 2014 heeft het Hof uitspraak moeten doen over meerdere aspecten van de contentieuze rechtspraak van de Unie, zowel op het gebied van de prejudiciële verwijzingen als op dat van bepaalde rechtstreekse beroepen.

1. Prejudiciële verwijzingen

In het arrest A (C-112/13, EU:C:2014:2195), uitgesproken op 11 september 2014, betreffende de justitiële samenwerking in burgerlijke zaken⁴⁴, had het Hof de gelegenheid te bepalen of artikel 267 VWEU zich verzet tegen een nationale regeling op grond waarvan de gewone rechter in hoger beroep of laatste aanleg hangende de procedure het grondwettelijk hof om vernietiging van een nationale wet moet verzoeken wanneer hij van oordeel is dat deze in strijd is met het Handvest, in plaats van deze alleen maar buiten toepassing te laten in het concrete geval.

Na te hebben herinnerd aan de beginselen in de zaak *Melki en Abdeli*⁴⁵, heeft het Hof geoordeeld dat het Unierecht, en in het bijzonder artikel 267 VWEU, aldus moet worden uitgelegd dat het zich tegen een dergelijke nationale regeling verzet, voor zover die gewone rechter door de voorrang van die procedure, zowel vóór de indiening van een dergelijk verzoek bij de nationale rechter die met de grondwettigheidstoetsing van de wetten is belast als, in voorkomend geval, na de beslissing van die rechter op dat verzoek, wordt belet zijn bevoegdheid uit te oefenen om het Hof prejudiciële vragen voor te leggen of zijn verplichting in die zin na te komen.

Het Hof heeft er in dat verband op gewezen dat wanneer de incidentele procedure voor grondwettigheidstoetsing betrekking heeft op een nationale wet die inhoudelijk enkel de dwingende bepalingen van een richtlijn van de Unie uitvoert, zij geen afbreuk mag doen aan de exclusieve bevoegdheid van het Hof van Justitie om de ongeldigheid van een handeling van de Unie vast te stellen. Alvorens in een incidentele procedure de grondwettigheid van een dergelijke wet kan worden getoetst aan dezelfde gronden als die welke doen twijfelen aan de geldigheid van die richtlijn, moeten de nationale rechterlijke instanties waarvan de beslissingen volgens het nationale recht niet meer vatbaar zijn voor hoger beroep, in beginsel het Hof op grond van artikel 267, derde alinea, VWEU een vraag stellen over de geldigheid van die richtlijn en daarna uit het prejudiciële arrest van het Hof de gevolgen trekken, tenzij de rechter die de incidentele grondwettigheidstoetsing heeft ingeleid, deze vraag op grond van de tweede alinea van dat artikel zelf aan het Hof heeft voorgelegd. In het geval van een nationale omzettingswet met een dergelijke inhoud is de vraag

⁴⁴ Zie voor de bespreking van het deel van het arrest over justitiële samenwerking in burgerlijke zaken, onderdeel IX, dat aan die materie is gewijd.

⁴⁵ Arrest van het Hof van 22 juni 2010, *Melki en Abdeli* (C-188/10 en C-189/10, EU:C:2010:363).

naar de geldigheid van de richtlijn, gelet op de verplichting om deze om te zetten, immers een prealabele vraag.

2. Beroepen wegens niet-nakoming

In drie beslissingen die het Hof in de formatie Grote kamer heeft gegeven, heeft het preciseringen aangebracht ten aanzien van de procedure in artikel 260, lid 2, VWEU in geval van niet-uitvoering van arresten waarin een niet-nakoming door een lidstaat wordt vastgesteld.

In de eerste plaats heeft het Hof in het arrest van 15 januari 2014, *Commissie/Portugal* (C-292/11 P, EU:C:2014:3), de gelegenheid gehad om zich uit te spreken over *de bevoegdheid van de Commissie wanneer zij nagaat of een krachtens artikel 260, lid 2, VWEU gewezen arrest is uitgevoerd*. Bij een arrest van 2008⁴⁶ had het Hof vastgesteld dat Portugal zich niet had gehouden aan een niet-nakomings-arrest uit 2004⁴⁷ en deze staat dus veroordeeld tot het betalen van een dwangsom. In het kader van de procedure tot invordering van deze dwangsom had de Commissie in een besluit vastgesteld dat met de door deze staat genomen maatregelen geen passende uitvoering aan genoemd arrest van 2004 kon worden gegeven. Portugal was tegen dit besluit opgekomen bij het Gerecht, dat dit beroep gegrond achtte omdat deze beoordeling van de Commissie onder de bevoegdheid van het Hof valt.⁴⁸ Tegen dit arrest heeft de Commissie hogere voorziening ingesteld.

In zijn arrest in hogere voorziening heeft het Hof eraan herinnerd dat de procedure van artikel 260 VWEU, anders dan bij de in artikel 258 VWEU vastgestelde procedure – die ertoe strekt te doen vaststellen dat een gedraging van een lidstaat in strijd is met het Unierecht en die gedraging te doen ophouden –, een veel beperkter doel heeft, aangezien zij enkel beoogt een in gebreke gebleven lidstaat ertoe te brengen een niet-nakomingsarrest uit te voeren. Laatstgenoemde procedure moet dus worden beschouwd als een bijzondere gerechtelijke procedure om de uitvoering van arresten van het Hof af te dwingen, met andere woorden als een executiemiddel. Bij de toetsing van de door die lidstaat ter nakoming van een dergelijk arrest genomen maatregelen en bij de inning van de op grond van de opgelegde sancties verschuldigde bedragen, moet de Commissie dan ook rekening houden met de wijze waarop het Hof de niet-nakoming heeft afgebakend in zijn arrest. Daaruit volgt dat de Commissie, wanneer in het kader van de uitvoering van een arrest krachtens artikel 260 VWEU tussen haarzelf en de betrokken lidstaat een meningsverschil bestaat over de vraag of een nationale praktijk of regeling passend is om een niet-nakomingsarrest uit te voeren, niet zelf een dergelijk meningsverschil mag beslechten en er de nodige gevolgen aan mag verbinden voor de berekening van de dwangsom door een besluit vast te stellen.

Volgens het Hof mag ook het Gerecht, wanneer het wordt aangezocht om over de rechtmatigheid van dat besluit te oordelen, zich niet uitspreken over de beoordeling door de Commissie of een nationale praktijk of regeling die niet eerder door het Hof is onderzocht, passend is om een dergelijk niet-nakomingsarrest uit te voeren. Anders zou het Gerecht namelijk onvermijdelijk uitspraak moeten doen over de verenigbaarheid van een dergelijke praktijk of regeling met het Unierecht en aldus inbreuk maken op de uitsluitende bevoegdheid van het Hof ter zake.

In de tweede plaats heeft de Grote kamer van het Hof zich in twee arresten van 2 december 2014, *Commissie/Italië* (C-196/13, EU:C:2014:2407) en *Commissie/Griekenland* (C-378/13, EU:C:2014:2405), uitgesproken over *de criteria voor de bepaling van de geldelijke sancties in geval van niet-uitvoering*

⁴⁶ Arrest van het Hof van 10 januari 2008, *Commissie/Portugal* (C-70/06, EU:C:2008:3).

⁴⁷ Arrest van het Hof van 14 oktober 2004, *Commissie/Portugal* (C-275/03, EU:C:2004:632).

⁴⁸ Arrest van het Gerecht van 29 maart 2011, *Portugal/Commissie* (T-33/09, EU:T:2011:127).

van een niet-nakomingsarrest, volgend op twee beroepen van de Commissie krachtens artikel 260, lid 2, VWEU betreffende de niet-uitvoering, door Italië en Griekenland, van niet-nakomingsarresten op het gebied van afvalbeheer.⁴⁹

In dat verband heeft het Hof gepreciseerd dat wanneer, zoals in de betrokken zaken, de veroordeling van een lidstaat tot betaling van een dwangsom een passend financieel middel is om hem aan te sporen de maatregelen te nemen die noodzakelijk zijn om de vastgestelde niet-nakoming te beëindigen, een dergelijke sanctie moet worden vastgesteld naargelang van de mate van druk die nodig is om de in gebreke blijvende lidstaat te overreden om een niet-nakomingsarrest uit te voeren en tot ander gedrag te komen teneinde de verweten inbreuk te doen beëindigen. Bijgevolg zijn de criteria die in het kader van de beoordeling door het Hof moeten worden gehanteerd om te verzekeren dat de dwangsom een dwingend karakter heeft, met het oog op de uniforme en effectieve toepassing van het Unierecht, in beginsel de duur van de inbreuk, de ernst ervan en de financiële draagkracht van de betrokken lidstaat. Bij de toepassing van deze criteria moet het Hof in het bijzonder rekening houden met de gevolgen van de niet-uitvoering van het arrest voor de publieke en particuliere belangen en met de urgentie waarmee de betrokken lidstaat moet worden aangemoedigd zijn verplichtingen na te komen. Ter verzekering van de volledige uitvoering van een arrest van het Hof moet de dwangsom in haar geheel worden gevorderd, totdat de lidstaat alle maatregelen heeft genomen die noodzakelijk zijn om een einde te maken aan de vastgestelde niet-nakoming. In bepaalde specifieke gevallen kan evenwel een sanctie worden overwogen die rekening houdt met de voortgang die de lidstaat eventueel heeft geboekt bij de nakoming van zijn verplichtingen.

Na eraan te hebben herinnerd dat het Hof in de uitoefening van de hem ter zake verleende beoordelingsbevoegdheid gelijktijdig een dwangsom en een forfaitaire som mag opleggen, heeft het Hof er vervolgens op gewezen dat het beginsel van veroordeling tot betaling van een forfaitaire som in wezen berust op de beoordeling van de consequenties van de niet-nakoming van de verplichtingen van de betrokken lidstaat voor de particuliere en de publieke belangen, met name wanneer de niet-nakoming lang na de uitspraak van het arrest waarin zij oorspronkelijk is vastgesteld, is blijven voortbestaan. Die veroordeling moet in elk concreet geval gebaseerd blijven op alle relevante aspecten die zowel verband houden met de kenmerken van de vastgestelde niet-nakoming als met de houding van de in gebreke gebleven lidstaat.

3. Beroepen tot nietigverklaring

In de eerste plaats heeft het Hof, in Grote kamer bijeen, op 9 december 2014 in het arrest *Schönberger/Parlement* (C-261/13 P, EU:C:2014:2423), onder bevestiging van het arrest van het Gerecht⁵⁰, uitspraak gedaan over de voorwaarden waaronder een besluit van de Commissie verzoekschriften van het Parlement om een verzoek terzijde te leggen, een voor beroep vatbare handeling is.

Het Hof heeft om te beginnen herinnerd aan de rechtspraak dat slechts maatregelen die bindende rechtsgevolgen in het leven roepen welke de belangen van de verzoeker kunnen aantasten doordat zij diens rechtspositie aanmerkelijk wijzigen, zijn te beschouwen als handelingen of besluiten die vatbaar zijn voor beroep tot nietigverklaring krachtens artikel 263, eerste alinea, VWEU.

⁴⁹ Arresten Hof van 26 april 2007, Commissie/Italië (C-135/05, EU:C:2007:250), en 6 oktober 2005, Commissie/Griekenland (C-502/03, EU:C:2005:592).

⁵⁰ Arrest van het Gerecht van 7 maart 2013, *Schönberger/Parlement* (T-186/11, EU:T:2013:111).

Vervolgens heeft het Hof benadrukt dat het petitierecht deel uitmaakt van de grondrechten, dat het wordt uitgeoefend overeenkomstig het bepaalde in artikel 227 VWEU en dat het een instrument is waarmee de burger aan het democratisch leven van de Unie deelneemt. In dat verband heeft het Hof gepreciseerd dat een besluit waarbij het Parlement constateert dat een bij hem ingediend verzoekschrift niet aan de voorwaarden van artikel 227 VWEU voldoet, vatbaar moet zijn voor toetsing door de rechter, aangezien dit het petitierecht van de belanghebbende raakt. Hetzelfde geldt voor het besluit waarbij het Parlement – met miskenning van de wezenlijke inhoud van het petitierecht – weigert of nalaat kennis te nemen van een tot hem gericht verzoekschrift en, bijgevolg, na te gaan of dit aan eerdergenoemde voorwaarden voldoet.

Daarnaast moet een negatieve beslissing van het Parlement over de vraag of de voorwaarden van artikel 227 VWEU vervuld zijn, zodanig worden gemotiveerd dat de indiener van het verzoekschrift kan zien aan welke van die voorwaarden in zijn geval niet is voldaan. In dat verband voldoet ook een beknopte motivering aan dit vereiste.

Het Hof heeft evenwel geoordeeld dat het Parlement, wanneer het een verzoekschrift betreft waarvan het, zoals in casu, heeft geoordeeld dat het aan de voorwaarden van artikel 227 VWEU voldoet, over een ruime – politieke – beoordelingsvrijheid ten aanzien van de verdere behandeling van dat verzoekschrift beschikt. Hieruit volgt dat een beslissing dienaangaande niet aan rechterlijk toezicht is onderworpen, ongeacht of het Parlement met een dergelijk besluit zelf de aangegeven maatregelen treft dan wel van oordeel is dat het daar niet toe in staat is en het verzoekschrift voorlegt aan de bevoegde instelling of dienst, waarna deze instelling of dienst die maatregelen moet treffen. Tegen een dergelijk besluit kan dus niet worden opgekomen bij de Unierechter.

In de tweede plaats heeft het Hof in het arrest *Liivimaa Lihaveis* (C-562/12, EU:C:2014:2229), gewezen op 17 september 2014, preciseringen gegeven ten aanzien van *de handelingen waartegen met een beroep voor de Unierechter kan worden opgekomen en de verplichtingen van de lidstaten om ervoor te zorgen dat het recht op een doeltreffende voorziening in rechte in artikel 47 van het Handvest van de grondrechten wordt geëerbiedigd, indien bij de Unierechter geen beroepsgang openstaat*. Deze zaak betrof een besluit van een door een lidstaat ingesteld comité van toezicht, belast met de uitvoering van een operationeel programma dat viel onder het beleid inzake economische en sociale samenhang, tot afwijzing van de subsidieaanvraag van een onderneming.

Het Hof heeft eraan herinnerd dat de rechterlijke controle in de zin van artikel 263 VWEU van toepassing is op de door de Uniewetgever opgerichte organen en instanties die bevoegd zijn om op specifieke gebieden handelingen vast te stellen die juridisch bindend zijn voor natuurlijke of rechtspersonen. Een comité van toezicht dat is ingesteld in het kader van een operationeel programma ter bevordering van de Europese territoriale samenwerking, zoals die welke bij verordening nr. 1083/2006⁵¹ is ingevoerd, is niet een van deze instellingen, organen of instanties van de Unie. De Unierechter is derhalve niet bevoegd om zich uit te spreken over de wettigheid van een handeling van een dergelijk comité, zoals het besluit tot afwijzing van de subsidieaanvraag. Evenmin is hij bevoegd om de geldigheid van een door een comité van dat type opgestelde programmagids te beoordelen.

Het Hof heeft evenwel geoordeeld dat verordening nr. 1083/2006, gelezen in samenhang met artikel 47 van het Handvest van de grondrechten, aldus moet worden uitgelegd dat het zich verzet

⁵¹ Verordening (EG) nr. 1083/2006 houdende algemene bepalingen inzake het Europees Fonds voor regionale ontwikkeling, het Europees Sociaal Fonds en het Cohesiefonds en tot intrekking van verordening (EG) nr. 1260/1999 (PB L 210, blz. 25).

tegen een bepaling van een programmagids waarin niet is opgenomen dat de besluiten van dit comité van toezicht tot afwijzing van een subsidieaanvraag vatbaar zijn voor beroep bij een rechter van een lidstaat. Om ervoor te zorgen dat het recht op een doeltreffende voorziening in rechte in de Unie wordt geëerbiedigd, verplicht artikel 19, lid 1, tweede alinea, VEU de lidstaten ertoe, te voorzien in de nodige beroepsgangen om effectieve rechterlijke bescherming op de onder het Unierecht vallende gebieden te verzekeren.

4. Beroepen tot schadevergoeding

Op 10 juli 2014 had het Hof in het arrest *Nikolaou/Rekenkamer* (C-220/13 P, EU:C:2014:2057), houdende bevestiging van het arrest van het Gerecht waarbij dit het tegen de Unie ingestelde beroep tot schadevergoeding had verworpen⁵², te bepalen of *de Unierechter krachtens het beginsel van loyale samenwerking verplicht is, rekening te houden met de juridische kwalificatie van de feiten door de nationale rechter in een nationale strafzaak over dezelfde feiten als die welke in het kader van bedoeld beroep tot schadevergoeding worden onderzocht*. In deze zaak had een voormalig lid van de Rekenkamer beroep tot schadevergoeding ingesteld teneinde vergoeding te verkrijgen van de schade die zij stelde te hebben geleden als gevolg van de door de Rekenkamer begane onregelmatigheden en schendingen van het Unierecht in het kader van een naar haar verricht intern onderzoek. In hogere voorziening had rekwirante onder meer aangevoerd dat het vermoeden van onschuld aldus moest worden uitgelegd dat het eraan in de weg stond dat het Gerecht twijfels over haar onschuld had, terwijl zij eerder in een onherroepelijk geworden beslissing van de nationale strafrechter onschuldig was bevonden.

In dat verband heeft het Hof erop gewezen dat het beroep tot schadevergoeding, dat verband houdt met de niet-contractuele aansprakelijkheid van de Unie voor het optreden of het nalaten van zijn instellingen, overeenkomstig de artikelen 235 EG en 288 EG⁵³, een zelfstandige rechtsgang vormt die autonoom is ten opzichte van andere rechtsvorderingen, dat het binnen het stelsel van de beroepsmogelijkheden zijn eigen functie heeft en dat daarvoor voorwaarden gelden die verband houden met zijn specifieke doel.

Bijgevolg is het de aangezochte Unierechter weliswaar toegestaan om rekening te houden met de tijdens een strafprocedure gedane vaststellingen die betrekking hebben op dezelfde feiten als die welke in het kader van een procedure op grond van artikel 235 EG worden onderzocht, maar is die rechter niet gebonden aan de juridische kwalificatie die de strafrechter aan die feiten heeft gegeven. Het staat namelijk aan de Unierechter om deze feiten in het kader van zijn volledige beoordelingsbevoegdheid te analyseren, teneinde na te gaan of de voorwaarden voor niet-contractuele aansprakelijkheid van de Unie zijn vervuld. Derhalve kan de Unierechter geen schending van het beginsel van loyale samenwerking in artikel 10 EG⁵⁴ worden verweten omdat hij bepaalde feiten anders heeft beoordeeld dan de nationale rechter in zijn uitspraak.

V. Landbouw

Op het gebied van de landbouw is het arrest *SICES e.a.* (C-155/13 EU:C:2014:145), uitgesproken op 13 maart 2014, voor het Hof de gelegenheid geweest om zich uit te spreken over *het begrip rechtsmisbruik in het kader van de uitlegging van de regeling voor invoercertificaten voor knoflook die*

⁵² Arrest van het Gerecht van 20 februari 2013, *Nikolaou/Rekenkamer* (T-241/09, EU:T:2013:79).

⁵³ Thans, respectievelijk, artikelen 268 VWEU en 340 VWEU.

⁵⁴ Thans artikel 4, lid 3, VEU.

is ingesteld bij verordening nr. 341/2007.⁵⁵ In deze zaak werd het Hof verzocht om een precisering of artikel 6, lid 4, van genoemde verordening zich verzette tegen transacties waarmee een importeur, die houder is van certificaten voor invoer tegen verlaagd tarief, buiten de Europese Unie goederen koopt van een marktdeelnemer die zelf traditioneel importeur is in de zin van die verordening maar zijn eigen certificaten voor invoer tegen verlaagd tarief heeft opgebruikt, en deze goederen vervolgens, na ze te hebben ingevoerd in de Unie, aan diezelfde marktdeelnemer doorverkoopt. De verwijzende rechter vroeg of genoemd artikel, dat niet op deze transacties zag, zich daartegen verzette en of deze transacties rechtsmisbruik opleverden.⁵⁶

Deze zaak was voor het Hof de gelegenheid om eraan te herinneren dat de justitiabelen in geval van bedrog of misbruik geen beroep op het Unierecht kunnen doen en dat zowel een objectief als een subjectief element is vereist voor de vaststelling dat sprake is van misbruik. Wat in de onderhavige zaak het objectieve element betrof, heeft het Hof erop gewezen dat het doel van de verordening, dat erin bestond dat er bij het beheer van de tariefcontingenten voor moest worden gezorgd dat echte importeurs met elkaar concurreren, zodat geen enkele importeur de markt kan beheersen, niet werd behaald. De transacties in kwestie maakten het mogelijk voor een koper, die tevens een importeur is die zijn eigen certificaten heeft opgebruikt en dus geen knoflook meer kan invoeren tegen het preferentiële tarief, om toch tegen dit tarief knoflook in te voeren, en zijn invloed op de markt uit te breiden boven het aandeel van het tariefcontingent dat aan hem was toegewezen. Wat het subjectieve element betrof, heeft het Hof aangegeven dat teneinde, in omstandigheden als in het hoofdgeding, transacties te kunnen aanmerken als transacties die als voornaamste doel hebben de koper in de Unie een wederrechtelijk voordeel te verlenen, vereist is dat de importeurs de bedoeling hebben gehad om deze koper een dergelijk voordeel te verlenen en dat voor de transacties geen economische en commerciële rechtvaardiging bestaat. Het stond aan de verwijzende rechter om dit na te gaan.

Derhalve heeft het Hof geoordeeld dat genoemde bepaling zich in beginsel weliswaar niet tegen de betrokken aankoop, invoer en wederverkooptransacties verzette maar dat deze transacties rechtsmisbruik konden opleveren wanneer zij kunstmatig waren opgezet om voor een preferentieel douanetarief in aanmerking te komen.

VI. Vrijheden van verkeer

1. Vrij verkeer van werknemers en sociale zekerheid

In twee belangrijke arresten heeft het Hof zich moeten uitspreken over de begrippen „werknemer” en „betrekkingen in overheidsdienst” in de zin van artikel 45 VWEU.

Op 19 juni 2014 heeft het Hof in het arrest *Saint Prix* (C-507/12, EU:C:2014:2007) uitspraak gedaan over de uitlegging van het begrip werknemer in de zin van artikel 45 VWEU en artikel 7 van richtlijn

⁵⁵ Verordening (EG) nr. 341/2007 van de Commissie van 29 maart 2007 houdende opening en vaststelling van de wijze van beheer van tariefcontingenten en instelling van een stelsel van invoercertificaten en certificaten van oorsprong voor uit derde landen ingevoerde knoflook en bepaalde andere landbouwproducten (PB L 90, blz. 12).

⁵⁶ Twee andere arresten in dit verslag hebben betrekking op de kwestie van het rechtsmisbruik: het arrest van 17 juli 2014, *Torresi* (C-58/13 en C-59/13, EU:C:2014:2088), dat wordt besproken in onderdeel VI.2 „Vrijheid van vestiging en vrij verrichten van diensten”, en het arrest van 18 december 2014, *McCarthy e.a.* (C-202/13, EU:C:2014:2450), dat wordt besproken in onderdeel II „Burgerschap van de Unie”.

2004/38⁵⁷. Het hoofdgeding had betrekking op een Frans onderdaan die had verzocht om inkomenssteun nadat zij haar beroepswerkzaamheden in het Verenigd Koninkrijk wegens haar zwangerschap had gestaakt. De Britse autoriteiten hadden geweigerd om haar die uitkering toe te kennen op grond dat verzoekster naar nationaal recht haar hoedanigheid van werknemer had verloren, en daarmee haar recht op inkomenssteun.

Het Hof heeft benadrukt dat het begrip „werknemer” in de zin van artikel 45 VWEU ruim moet worden uitgelegd en dat richtlijn 2004/38 de strekking van dat begrip niet kan inperken. Bij zijn uitlegging van de richtlijn heeft het Hof geoordeeld dat de situatie van verzoekster niet gelijk kan worden gesteld aan die van een persoon die als gevolg van ziekte tijdelijk arbeidsongeschikt is, in de zin van artikel 7, lid 3, sub a, daarvan, aangezien een zwangerschap geen verband houdt met een ziekte.

Voorts heeft het Hof geoordeeld dat uit artikel 7 en de overige bepalingen van de richtlijn niet volgt dat een vrouw die ophoudt met werken of het zoeken van werk wegens de fysieke ongemakken die zij ondervindt in een gevorderd stadium van haar zwangerschap en in de periode onmiddellijk na de bevalling, stelselmatig de status van „werknemer” in de zin van artikel 45 VWEU wordt ontnomen. Zij behoudt die status, mits zij binnen een redelijke termijn na de bevalling haar werk weer opvat of ander werk vindt. De hoedanigheid van werknemer in de zin van artikel 45 VWEU en de met die hoedanigheid samenhangende rechten zijn niet noodzakelijkerwijs afhankelijk van het bestaan of het concreet voortbestaan van een arbeidsverhouding. Het feit dat een vrouw gedurende enkele maanden niet daadwerkelijk aan de arbeidsmarkt heeft deelgenomen, betekent niet dat zij gedurende die periode niet langer tot die markt behoort, mits zij binnen een redelijke termijn na de bevalling haar werk weer opvat of ander werk vindt. Bij de beoordeling of die periode redelijk is, moet volgens het Hof rekening worden gehouden met alle specifieke omstandigheden van het geval en met de toepasselijke nationale bepalingen tot regeling van de duur van het zwangerschapsverlof, overeenkomstig richtlijn 92/85⁵⁸.

In het arrest *Haralambidis* (C-270/13, EU:C:2014:2185), gewezen op 10 september 2014, moest het Hof uitlegging geven aan *artikel 45, lid 4, VWEU, dat personen die een betrekking in overheidsdienst hebben, uitsluit van het vrije verkeer van werknemers*. In die zaak had een concurrent zich verzet tegen de benoeming van een Grieks onderdaan tot voorzitter van de havenautoriteit van Brindisi, op grond dat het Italiaanse recht het bezit van het Italiaanse staatsburgerschap voorschreef.

Het Hof heeft om te beginnen geoordeeld dat de voorzitter van een havenautoriteit als een werknemer in de zin van artikel 45, lid 1, VWEU moet worden beschouwd. Vervolgens heeft het vastgesteld dat de bevoegdheden waarover hij beschikt, namelijk om in geval van dringende noodzaak en spoed bindende beslissingen te nemen, in beginsel onder de in artikel 45, lid 4, VWEU opgenomen uitzondering op het vrije verkeer van werknemers kunnen vallen.

De uitoefening van dergelijke bevoegdheden vormt echter maar een marginaal deel van de activiteiten van de voorzitter van een havenautoriteit, die in de regel technisch van aard zijn en het economisch beheer betreffen. Bovendien is het de bedoeling dat die bevoegdheden slechts

⁵⁷ Hierboven aangehaald in voetnoot 10.

⁵⁸ Richtlijn 92/85/EEG van de Raad van 19 oktober 1992 inzake de tenuitvoerlegging van maatregelen ter bevordering van de verbetering van de veiligheid en de gezondheid op het werk van werkneemsters tijdens de zwangerschap, na de bevalling en tijdens de lactatie (tiende bijzondere richtlijn in de zin van artikel 16, lid 1, van richtlijn 89/391/EEG) (PB L 348, blz. 1). In onderdeel XIV „Sociale politiek” worden andere beslissingen van het Hof over deze richtlijn besproken.

sporadisch of bij hoge uitzondering worden uitgeoefend. In dergelijke omstandigheden was het Hof van oordeel dat een algemene uitsluiting van staatsburgers van andere lidstaten van de toegang tot de functie van voorzitter van een havenautoriteit, discriminatie op grond van nationaliteit vormt die krachtens artikel 45 VWEU verboden is en dat het betrokken nationaliteitsvereiste niet op grond van lid 4 van die bepaling gerechtvaardigd is.

2. Vrijheid van vestiging en vrijheid van dienstverrichting

Wat om te beginnen het vrije verkeer van natuurlijke personen betreft, heeft het Hof zich in het arrest *Torresi* (C-58/13 en C-59/13, EU:C:2014:2088), dat is gewezen op 17 juli 2014, in de Grote kamer uitgesproken over *de uitlegging van richtlijn 98/5 over de uitoefening van het beroep van advocaat in een andere lidstaat dan die waar de beroepskwalificatie is verworven*⁵⁹, om de voorwaarden te bepalen waaronder sprake is van rechtsmisbruik. In die zaak hadden twee Italiaanse onderdanen korte tijd nadat zij de titel „abogado” in Spanje hadden verkregen, verzocht om inschrijving op het tableau teneinde het beroep van advocaat in Italië te kunnen uitoefenen. Dit verzoek is door de bevoegde raad van toezicht afgewezen.

Het Hof heeft erop gewezen dat deze richtlijn tot doel had om de permanente uitoefening van het beroep van advocaat in een andere lidstaat dan die waar de beroepskwalificatie is verworven, te vergemakkelijken. Het recht voor onderdanen van een lidstaat om te kiezen in welke lidstaten zij hun beroepskwalificaties wensen te verkrijgen en hun beroep willen uitoefenen, is inherent aan de uitoefening van de door de Verdragen gewaarborgde fundamentele vrijheden binnen een gemeenschappelijke markt. In die omstandigheden komt het Hof tot de conclusie dat noch het feit dat een onderdaan van een lidstaat die in diezelfde lidstaat een universitair diploma heeft behaald, zich naar een andere lidstaat begeeft om daar de beroepskwalificatie van advocaat te verwerven, om vervolgens terug te keren naar de lidstaat waarvan hij onderdaan is om het beroep van advocaat uit te oefenen onder de beroepstitel die hij heeft gekregen in de lidstaat waar hij die kwalificatie heeft verworven, noch de omstandigheid dat een onderdaan van een lidstaat ervoor kiest om een beroepskwalificatie te verwerven in een andere lidstaat dan die waarin hij woont teneinde van een gunstiger regeling gebruik te maken, de conclusie toelaat dat sprake is van rechtsmisbruik.⁶⁰

Daarnaast is het Hof van oordeel dat de regeling die bij richtlijn 98/5 is ingevoerd, de politieke en constitutionele basisstructuren of essentiële taken van de lidstaat van ontvangst niet in de zin van artikel 4, lid 2, VEU kan aantasten, omdat die bepaling de toegang tot het beroep van advocaat of de uitoefening van dat beroep onder de beroepstitel die in de lidstaat van ontvangst wordt afgegeven, niet regelt.

Wat vervolgens de rechtspersonen aangaat, verdienen vier arresten op het gebied van de vrijheid van vestiging en het vrij verrichten van diensten vermelding. Twee daarvan hebben betrekking op nationale fiscale regelingen. Op 1 april 2014 heeft de Grote kamer van het Hof in het arrest *Felixstowe Dock and Railway Company e.a.* (C-80/12, EU:C:2014:200), uitspraak gedaan over wetgeving van het Verenigd Koninkrijk op basis waarvan fiscale voordelen konden worden verkregen door de overdracht van verliezen tussen met elkaar verbonden vennootschappen, maar alleen wanneer

⁵⁹ Richtlijn 98/5/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 februari 1998 ter vergemakkelijking van de permanente uitoefening van het beroep van advocaat in een andere lidstaat dan die waar de beroepskwalificatie is verworven (PB L 77, blz. 36).

⁶⁰ Twee andere arresten in dit verslag hebben betrekking op de kwestie van het rechtsmisbruik: het arrest van 18 december 2014, *McCarthy e.a.* (C-202/13, EU:C:2014:2450), dat wordt besproken in onderdeel II „Burgerschap van de Unie”, en het arrest van 13 maart 2014, *SICES e.a.* (C-155/13, EU:C:2014:145), dat wordt besproken in onderdeel V „Landbouw”.

de vennootschap die het verlies overdroeg en die welke het verlies met haar winst verrekende in dezelfde lidstaat waren gevestigd of daar een vaste inrichting hadden.

Het Hof heeft in dat verband vastgesteld dat de vestigingsvoorwaarde voor de schakelvennootschap een verschil in behandeling creëerde tussen, enerzijds, ingezeten vennootschappen die verbonden zijn, in de zin van de nationale belastingwetgeving, door een ingezeten schakelvennootschap, die het betrokken belastingvoordeel als gevolg van de belastingaftrek genieten, en, anderzijds, ingezeten vennootschappen die verbonden zijn door een in een andere lidstaat gevestigde schakelvennootschap, die dat voordeel niet genieten. Door dit verschil in behandeling wordt de vestiging van een schakelvennootschap in een andere lidstaat fiscaal minder aantrekkelijk. Dit zou alleen met de bepalingen van het VWEU betreffende de vrijheid van vestiging verenigbaar zijn, indien de betrokken vennootschappen zich in situaties zouden bevinden die objectief niet vergelijkbaar zouden zijn wat betreft de mogelijkheid om via een beroepsaftrek binnen een consortium geleden verliezen over te dragen.

Bovendien heeft het Hof benadrukt dat een dergelijke fiscale regeling in beginsel kan worden gerechtvaardigd door dwingende vereisten van algemeen belang, namelijk de doelstelling van de handhaving van een evenwichtige verdeling van de heffingsbevoegdheid tussen de lidstaten, de bestrijding van kunstmatige constructies die bedoeld zijn om de belastingwetgeving van de betrokken lidstaat te ontwijken of de strijd tegen belastingparadijzen. Het was evenwel van oordeel dat dit niet het geval is bij een nationale wettelijke regeling die niet specifiek tot doel heeft volstrekt kunstmatige constructies te bestrijden, maar ertoe strekt, in het algemeen en in het bijzonder binnen een consortium, een belastingvoordeel toe te kennen aan vennootschappen die tot een groep behoren. Het Hof kwam dus tot de conclusie dat dergelijke nationale wetgeving onverenigbaar is met het Unierecht.

Nog steeds op het gebied van de vrijheid van vestiging, heeft het arrest *Nordea Bank Danmark* (C-48/13, EU:C:2014:2087), uitgesproken op 17 juli 2014, betrekking op de kwestie van de *belastingheffing over grensoverschrijdende transacties tussen groepsmaatschappijen*. Deze zaak betrof de wetgeving van Denemarken die ertoe verplichtte dat, wanneer een ingezeten vennootschap een vaste inrichting die is gelegen in een andere lidstaat of in een andere staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte (hierna: „EER-Overeenkomst”)⁶¹, overdraagt aan een niet-ingezeten vennootschap van hetzelfde concern, de voor de overgedragen inrichting eerder afgetrokken verliezen opnieuw worden opgenomen in de belastbare winst van de overdragende vennootschap.

In die context heeft het Hof, in de formatie Grote kamer, geoordeeld dat het recht van de Unie zich tegen een dergelijke regeling verzet wanneer de lidstaat zowel de door genoemde inrichting vóór de overdracht ervan gemaakte winst belast, als de winst die voortvloeit uit de bij deze overdracht gerealiseerde meerwaarde. Het was namelijk van oordeel dat genoemde regelgeving verder ging dan nodig was ter verwezenlijking van het doel van een evenwichtige verdeling van de heffingsbevoegdheid met het oog op het veiligstellen van de symmetrie tussen het recht op belastingheffing over de winst en de mogelijkheid van aftrek van de verliezen.

Bovendien heeft het Hof geoordeeld dat de door Denemarken aangevoerde moeilijkheden voor de belastingdienst om in geval van een overdracht binnen de groep de marktwaarde van de in een andere lidstaat overgedragen goodwill te verifiëren, zich niet alleen voordeden bij grensoverschrijdende situaties, aangezien dezelfde verificaties worden verricht wanneer de verkoop van

⁶¹ Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte van 2 mei 1992 (PB 1994, L 1, blz. 3).

goodwill plaatsvindt in het kader van de overdracht van een ingezeten inrichting binnen de groep. Bovendien kan de belastingdienst steeds aan de overdragende vennootschap de voor de verificatie noodzakelijke documenten vragen.

Het arrest *Pfleger e.a.* (C-390/12, EU:C:2014:281), gewezen op 30 april 2014, had betrekking op de vraag of het Unierecht zich verzet tegen een *nationale regeling die de exploitatie van kansspelautomaten zonder voorafgaande vergunning van de overheid verbiedt*.

In zijn beslissing heeft het Hof er onder verwijzing naar zijn *ERT*-rechtspraak⁶² op gewezen dat wanneer een lidstaat zich beroept op dwingende vereisten van algemeen belang ter rechtvaardiging van een regeling die de uitoefening van de vrijheid van dienstverrichting kan belemmeren, deze door het Unierecht geboden rechtvaardigingsgrond moet worden uitgelegd in het licht van de algemene rechtsbeginselen van het Unierecht en met name de door het Handvest gewaarborgde grondrechten. De nationale regeling kan dus slechts voor de uitzonderingen in aanmerking komen voor zover dat in overeenstemming is met de grondrechten waarvan het Hof de eerbiediging verzekert. Die verplichting om de grondrechten in acht te nemen valt duidelijk binnen de werkingssfeer van het Unierecht en dus van het Handvest.⁶³

In de onderhavige zaak heeft het Hof om te beginnen vastgesteld dat een regeling als die in het hoofdgeding een beperking in de zin van artikel 56 VWEU vormde. Bij de beoordeling of deze belemmering kon worden gerechtvaardigd om redenen van openbare orde, openbare veiligheid of volksgezondheid of door dwingende vereisten van algemeen belang, heeft het eraan herinnerd dat de doelstellingen van de bescherming van de spelers, door een beperking van het kansspel-aanbod, en de bestrijding van de aan die spelen verbonden criminaliteit, zijn aanvaard als rechtvaardigingen voor beperkingen van de fundamentele vrijheden in de sector van de kansspelen. In dat verband moet een regeling geschikt zijn om de verwezenlijking van die doelstellingen te waarborgen. Wanneer de verwijzende rechter van mening is dat het beperkende stelsel er in werkelijkheid toe strekt om de inkomsten van de staat te maximaliseren, moet de betrokken regeling onverenigbaar met het Unierecht worden geacht.

Wat vervolgens de beperking van de vrijheid van beroep, de vrijheid van ondernemerschap en het recht op eigendom zoals neergelegd in de artikelen 15 tot en met 17 van het Handvest van de grondrechten betreft, heeft het Hof eraan herinnerd dat een dergelijke beperking krachtens artikel 52, lid 1, van het Handvest slechts toelaatbaar is indien zij bij wet is gesteld en de werkelijke inhoud van die rechten en vrijheden eerbiedigt en dat de inachtneming van het evenredigheidsbeginsel met zich brengt dat een dergelijke beperking alleen kan worden gesteld wanneer zij noodzakelijk is en daadwerkelijk beantwoordt aan door de Unie erkende doelstellingen van algemeen belang. Wanneer een beperking van de vrijheid van dienstverrichting bijgevolg niet op grond van artikel 56 VWEU gerechtvaardigd is of wanneer zij onevenredig is, kan zij krachtens genoemd artikel 52, lid 1, evenmin toelaatbaar worden geacht met betrekking tot de rechten en vrijheden zoals neergelegd in de artikelen 15 tot en met 17 van het Handvest van de grondrechten.

Tot slot heeft het Hof op 11 december 2014 in het arrest *Azienda sanitaria locale n.5 „Spezzino” e.a.* (C-113/13, EU:C:2014:2440) geoordeeld dat de artikelen 49 VWEU en 56 VWEU zich niet verzetten tegen een *nationale regeling die bepaalt dat medische spoed- en noodvervoersdiensten, zonder enige*

⁶² Arrest van het Hof van 18 juni 1991, *ERT* (C-260/89, EU:C:1991:254).

⁶³ Wat de werkingssfeer van het Handvest van de grondrechten betreft, wordt tevens verwezen naar het arrest van 10 juli 2014, *Julian Hernández e.a.* (C-198/13, EU:C:2014:2055), dat wordt besproken in onderdeel I.2 „Handvest van de grondrechten van de Europese Unie”.

vorm van bekendmaking, bij voorrang en door rechtstreekse gunning moeten worden opgedragen aan vrijwilligersorganisaties waarmee een overeenkomst is gesloten.

Het Hof heeft genoemde regeling allereerst onderzocht aan de hand van richtlijn 2004/18 over overheidsopdrachten⁶⁴. In dat verband heeft het aangegeven dat richtlijn 2004/18 van toepassing zou zijn voor zover de te verrichten diensten de relevante drempel in artikel 7 van de richtlijn overschrijden en de waarde van de vervoersdiensten hoger zou zijn dan die van de medische diensten, zodat de directe gunning van die opdracht ermee in strijd zou zijn.

Mocht genoemde drempel daarentegen niet zijn bereikt, of de waarde van de medische diensten is hoger dan die van de vervoersdiensten, dan zijn alleen de algemene beginselen van transparantie en gelijke behandeling die uit de artikelen 49 VWEU en 56 VWEU voortvloeien van toepassing, in dat laatste geval in combinatie met de artikelen 23 en 35, lid 4, van richtlijn 2004/18. Deze Verdragsbepalingen verzetten zich niet tegen een dergelijke regeling, mits het wettelijke en contractuele kader waarbinnen die organisaties werken, daadwerkelijk bijdraagt tot het sociale doel en tot de aan die regeling ten grondslag liggende doelstellingen van solidariteit en kostenefficiëntie.

Hoewel de uitsluiting van lichamen met een winstoogmerk van een essentieel deel van de betrokken opdracht een beperking van de vrijheid van dienstverrichting vormt, kan zij worden gerechtvaardigd door een dwingende vereiste van algemeen belang zoals de doelstelling om, uit overwegingen van volksgezondheid, een evenwichtige, voor eenieder toegankelijke verzorging door artsen en ziekenhuizen in stand te houden. Het betreft dus maatregelen die enerzijds in het algemeen beogen dat op het grondgebied van de betrokken lidstaat een toereikende en permanente toegang tot een evenwichtig aanbod van kwaliteitszorg wordt geboden, en anderzijds berusten op het streven de kosten te beheersen en verspilling van financiële en technische middelen en personeel zo veel mogelijk te vermijden.

3. Vrij verkeer van kapitaal

In het arrest *X en TBG* (C-24/12 en C-27/12, EU:C:2014:1385), gewezen op 5 juni 2014, heeft het Hof geoordeeld dat *het Unierecht zich niet verzet tegen een belastingmaatregel van een lidstaat waardoor het kapitaalverkeer tussen deze lidstaat en zijn eigen LGO wordt beperkt, in zoverre daarmee de doelstelling van bestrijding van belastingontduiking daadwerkelijk en evenredig wordt nagestreefd.*

Gevraagd naar de verenigbaarheid met het Unierecht op het gebied van het vrije verkeer van kapitaal van een belastingregeling inzake het kapitaalverkeer tussen Nederland en de Nederlandse Antillen, heeft het Hof gepreciseerd dat de algemene bepalingen van het EG-Verdrag, zijnde die welke niet tot het vierde deel van dat Verdrag behoren, gezien de bijzondere associatieregeling tussen de Unie en de landen en gebieden overzee (hierna: „LGO”) niet van toepassing zijn, behoudens wanneer daar uitdrukkelijk naar wordt verwezen. Het Hof heeft de betrokken belastingmaatregel derhalve onderzocht aan de hand van de bepalingen van besluit 2001/822 betreffende de associatie van de LGO met de Europese Gemeenschap (hierna: „LGO-besluit”)⁶⁵.

⁶⁴ Richtlijn 2004/18/EG van het Europees Parlement en de Raad van 31 maart 2004 betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor werken, leveringen en diensten (PB L 134, blz. 114, met rectificatie in PB 2004, L 351, blz. 44).

⁶⁵ Besluit 2001/822/EG van de Raad van 27 november 2001 betreffende de associatie van de LGO met de Europese Gemeenschap („LGO-besluit”) (PB L 314, blz. 1).

In dat verband heeft het Hof eraan herinnerd dat het LGO-besluit, onder meer, beperkingen op dividenduitkeringen tussen de Unie en de LGO weliswaar verbiedt, in lijn met het in artikel 56 EG⁶⁶ neergelegde verbod van dergelijke maatregelen in met name de verhoudingen tussen de lidstaten en derde landen, maar dat laatstgenoemd besluit een uitzonderingsclausule bevat die uitdrukkelijk ziet op de voorkoming van belastingontduiking.

Meer bepaald heeft het Hof geoordeeld dat een belastingmaatregel die bedoeld is om buitensporige kapitaalstromen naar de Nederlandse Antillen te voorkomen en om zo te strijden tegen de aantrekkingskracht van dat LGO als belastingparadijs, onder de hierboven aangehaalde fiscale uitzonderingsclausule valt en bijgevolg buiten de werkingssfeer van het LGO-besluit blijft, op voorwaarde dat daarmee deze doelstelling daadwerkelijk en evenredig wordt nagestreefd.

VII. Grenscontrole, asiel en immigratie

1. Overschrijding van de grenzen

Op het gebied van de gemeenschappelijke regels over de normen en controleprocedures aan de buitengrenzen verdient het arrest *U* (C-101/13, EU:C:2014:2249), uitgesproken op 2 oktober 2014, vermelding. In deze zaak vroeg een Duitse rechter zich af of een *nationale regeling die verplichtte tot vermelding van de „familienaam en de geboortenaam” op de pagina met persoonsgegevens van het paspoort, toelaatbaar was krachtens verordening nr. 2252/2004 betreffende paspoorten en reisdocumenten*⁶⁷. Deze vraag werd gesteld in het kader van een geding over de weigering van een nationale instantie om de weergave van de geboortenaam van de verzoeker in het hoofdgeding, die voorkwam naast zijn familienaam, te wijzigingen, hoewel de geboortenaam juridisch geen deel uitmaakte van zijn naam.

Om te beginnen heeft het Hof erop gewezen dat uit de bijlage bij verordening nr. 2252/2004 blijkt dat voor de machineleesbare pagina met persoonsgegevens van de paspoorten de verplichte specificaties van de Internationale Burgerluchtvaartorganisatie (hierna: „ICAO”) moeten worden nageleefd.⁶⁸ Vervolgens staat deze bijlage er niet aan in de weg dat wanneer volgens het recht van een lidstaat de naam van een persoon uit zijn voornamen en zijn familienaam bestaat, deze staat toch de geboortenaam mag vermelden, hetzij als primair identificatiekenmerk in vak 06 van de machineleesbare pagina met persoonsgegevens van het paspoort, hetzij als secundair identificatiekenmerk in vak 07 van deze pagina, hetzij in één vak dat bestaat uit deze vakken 06 en 07. Het begrip „volledige naam, zoals geïdentificeerd door de staat van afgifte” laat de staten een beoordelingsruimte voor de keuze van de elementen waaruit de „volledige naam” bestaat. Daarentegen verzet de bijlage bij verordening nr. 2252/2004 zich ertegen dat, wanneer volgens het recht van een lidstaat de naam van een persoon uit zijn voornamen en zijn familienaam bestaat, deze staat de geboortenaam mag inschrijven in vak 13 van de machineleesbare pagina dat alleen facultatieve persoonsgegevens bevat.

⁶⁶ Thans artikel 63 VWEU.

⁶⁷ Verordening (EG) nr. 2252/2004 van de Raad van 13 december 2004 betreffende normen voor de veiligheidskenmerken van en biometrische gegevens in door de lidstaten afgegeven paspoorten en reisdocumenten (PB L 385, blz. 1), zoals gewijzigd bij verordening (EG) nr. 444/2009 van het Europees Parlement en de Raad van 28 mei 2009 (PB L 142, blz.1).

⁶⁸ Zie document 9303 van de Internationale Burgerluchtvaartorganisatie (ICAO), 1e deel, onderdeel IV, punt 8.6.

Tot slot heeft het Hof geoordeeld dat de bijlage bij verordening nr. 2252/2004 in het licht van artikel 7 van het Handvest van de grondrechten, over de eerbiediging van het recht op een privéleven, aldus moet worden uitgelegd dat wanneer volgens het recht van een lidstaat de naam van een persoon uit zijn voornamen en zijn familienaam bestaat, deze staat, indien hij er toch voor kiest om de geboortenaam van de houder van het paspoort te vermelden in de vakken 06 en/of 07 van de machineleesbare pagina met persoonsgegevens van het paspoort, in de aanduiding van deze vakken moet aangeven dat daar de geboortenaam wordt ingeschreven. Hoewel een staat de mogelijkheid heeft om aan de naam van de houder van het paspoort andere elementen, met name de geboortenaam, toe te voegen, neemt dit namelijk niet weg dat van deze mogelijkheid moet worden gebruikgemaakt op een wijze die het in artikel 7 van het Handvest neergelegde recht op privéleven van de betrokkene, waarvan zijn naam een onderdeel is, eerbiedigt.

2. Asielbeleid

Hieronder worden drie arresten over het asielrecht besproken, betreffende met name richtlijn 2004/83 betreffende de status van vluchteling (de „kwalificatierichtlijn”)⁶⁹.

In de eerste plaats heeft het Hof op 30 januari 2014 in het arrest *Diakite* (C-285/12, EU:C:2014:39) geantwoord op de vraag of het begrip „binnenlands gewapend conflict” in richtlijn 2004/83 autonoom moet worden uitgelegd ten opzichte van de definitie in het internationale humanitaire recht en, zo ja, aan de hand van welke criteria dit begrip dient te worden beoordeeld.⁷⁰ In het hoofdgeding had een Guinees staatsburger verzocht om internationale bescherming in België, waarbij hij aanvoerde dat hij in Guinee slachtoffer van geweld was geworden als gevolg van zijn deelname aan protestbewegingen tegen de machthebbers. Hem werd de subsidiaire-beschermingsstatus geweigerd op grond dat er in dat land geen sprake was van een „binnenlands gewapend conflict” zoals dit wordt opgevat in het internationale humanitaire recht.

Het Hof heeft vastgesteld dat het begrip „binnenlands gewapend conflict” een begrip is dat eigen is aan richtlijn 2004/83 en autonoom moet worden uitgelegd. Het vindt immers niet rechtstreeks een weerklink in het internationale humanitaire recht, omdat dit laatste enkel uitgaat van „gewapende conflicten die geen internationaal karakter dragen”. Daar bovendien het internationale humanitaire recht geen stelsel van subsidiaire bescherming kent, omlijnt dat recht niet de situaties waarin een dergelijke bescherming nodig is en stelt het beschermingsmechanismen in die duidelijk verschillen van die waarop de richtlijn is gebaseerd. Voorts is het internationale humanitaire recht zeer nauw verbonden met het internationale strafrecht, terwijl bij het beschermingsmechanisme van genoemde richtlijn geen sprake is van een dergelijke verhouding.

Wat de criteria voor de beoordeling van dit begrip van richtlijn 2004/83 betreft, heeft het Hof gepreciseerd dat de uitdrukking „binnenlands gewapend conflict” betrekking heeft op een situatie waarin de reguliere strijdkrachten van een staat confrontaties aangaan met een of meer gewapende groeperingen, of waarin twee of meer gewapende groeperingen onderling strijden. Een gewapend conflict kan dus slechts leiden tot toekenning van subsidiaire bescherming indien de mate van willekeurig geweld dermate hoog is dat de verzoeker, louter door zijn aanwezigheid op het betrokken grondgebied, een reëel risico op ernstige en individuele bedreiging van zijn leven

⁶⁹ Richtlijn 2004/83/EG van de Raad van 29 april 2004 inzake minimumnormen voor de erkenning van onderdanen van derde landen en staatlozen als vluchteling of als persoon die anderszins internationale bescherming behoeft, en de inhoud van de verleende bescherming (PB L 304, blz. 12, met rectificatie in PB 2005, L 204, blz. 24).

⁷⁰ Zie met name artikel 15, sub c, van richtlijn 2004/83.

of zijn persoon zou lopen. In een dergelijk geval hoeft de vaststelling dat een gewapend conflict bestaat, niet afhankelijk te worden gesteld van het organisatieniveau van de strijdkrachten of van de duur van het conflict.

In de tweede plaats heeft de Grote kamer van het Hof op 2 december 2014 in het arrest *A, B en C* (C-148/13, C-149/13 en C-150/13, EU:C:2014:2406) antwoord gegeven op de vraag *of het Unierecht de lidstaten beperkingen oplegt bij hun beoordeling van asielaanvragen die zijn ingediend door een asielzoeker die vreest in zijn land van herkomst te worden vervolgd wegens zijn seksuele gerichtheid*. Allereerst heeft het Hof geoordeeld dat de bevoegde nationale autoriteiten die belast zijn met het onderzoek van een dergelijke asielaanvraag, niet verplicht zijn om louter op basis van de verklaringen van deze asielzoeker de gestelde gerichtheid als vaststaand feit aan te nemen. Deze verklaringen kunnen, rekening houdend met de bijzondere context van asielaanvragen, slechts het uitgangspunt in de procedure van het onderzoek van de feiten en omstandigheden als bedoeld in artikel 4 van richtlijn 2004/83 vormen. Voor deze verklaringen kan bevestiging nodig zijn. De wijze waarop de bevoegde autoriteiten de tot staving van dergelijke verzoeken overgelegde verklaringen en het daartoe overgelegde bewijsmateriaal beoordelen, moet evenwel in overeenstemming zijn met de richtlijnen 2004/83 en 2005/85 (de „procedurerichtlijn”)⁷¹ en met het in artikel 1 van het Handvest van de grondrechten vervatte recht op eerbiediging van de menselijke waardigheid en het in artikel 7 ervan gewaarborgde recht op eerbiediging van het privéleven en van het familie- en gezinsleven.

In deze zaak is het Hof van oordeel dat deze bepalingen zich verzetten tegen ondervragingen op basis van, met name, stereotypen betreffende homoseksuelen of gedetailleerde ondervragingen over de wijze waarop een asielzoeker praktisch invulling geeft aan zijn seksuele gerichtheid, omdat de nationale autoriteiten met een dergelijk onderzoek geen rekening kunnen houden met zijn individuele situatie en persoonlijke omstandigheden. Bijgevolg kan het feit dat een asielzoeker niet in staat is om op dergelijke vragen te antwoorden, op zich geen voldoende grond opleveren voor de slotsom dat de asielzoeker niet geloofwaardig is. Wat de door de asielzoeker overgelegde bewijzen betreft, heeft het Hof voorts geoordeeld dat artikel 4 van richtlijn 2004/83, gelezen in samenhang met artikel 1 van het Handvest van de grondrechten, zich ertegen verzet dat genoemde autoriteiten in het kader van de beoordeling van een asielverzoek bewijs aanvaarden in de vorm van het verrichten van homoseksuele handelingen, het zich aan eventuele „tests” onderwerpen om hun homoseksualiteit te bewijzen of het overleggen van video-opnamen van hun intieme handelingen. Naast het feit dat dit niet noodzakelijkerwijs bewijswaarde heeft, zou dit afbreuk doen aan de menselijke waardigheid, waarvan artikel 1 van het Handvest van de grondrechten de eerbiediging waarborgt. Tot slot heeft het Hof gepreciseerd dat, gelet op de gevoeligheid van vragen over iemands persoonlijke levenssfeer en met name zijn seksualiteit, uit het enkele feit dat deze persoon, wegens zijn terughoudendheid bij het onthullen van intieme aspecten van zijn leven, niet „meteen” heeft verklaard homoseksueel te zijn, niet de conclusie kan worden getrokken dat hij niet geloofwaardig is naar de maatstaven van de relevante bepalingen van richtlijnen 2004/83 en 2005/85.⁷²

⁷¹ Richtlijn 2005/85/EG van de Raad van 1 december 2005 betreffende minimumnormen voor de procedures in de lidstaten voor de toekenning of intrekking van de vluchtelingenstatus (PB L 326, blz. 13).

⁷² Zie met name artikel 4, lid 3, van richtlijn 2004/83 en artikel 13, lid 3, sub a, van richtlijn 2005/85.

In de derde plaats heeft het Hof, in de formatie Grote kamer, op 18 december 2014 in het arrest *M'Bodj* (C-542/13, EU:C: EU:C:2014:2452) uitlegging gegeven aan richtlijn 2004/83 in een zaak betreffende de toekenning van de subsidiaire-beschermingsstatus aan een ernstig zieke.⁷³

Het Belgische Grondwettelijk Hof had het Hof vragen gesteld over de in het hoofdgeding aan de orde zijnde nationale wetgeving waarin tussen onderdanen van derde landen met een ernstige ziekte onderscheid werd gemaakt naargelang zij de vluchtelingenstatus krachtens richtlijn 2004/83 hadden of een machtiging tot verblijf om medische redenen van de Staat. De verwijzende rechter heeft, gelet op de bepalingen van deze richtlijn en de rechtspraak van het EHRM over de verwijdering van ernstig zieke personen van het grondgebied, in het bijzonder gevraagd of de afgifte van een dergelijke machtiging tot verblijf in werkelijkheid niet een subsidiaire vorm van internationale bescherming is, die bijgevolg het recht opent op de door deze richtlijn voorziene economische en sociale voordelen.

Het Hof heeft geoordeeld dat de artikelen 28 en 29 van richtlijn 2004/83 juncto de artikelen 2, sub e, 3, 15 en 18 daarvan, aldus moeten worden uitgelegd dat een lidstaat niet verplicht is sociale voorzieningen en gezondheidszorg toe te kennen aan een derdelander die gemachtigd is tot verblijf op het grondgebied van die lidstaat krachtens een nationale wettelijke regeling, die bepaalt dat een machtiging tot verblijf in die lidstaat wordt verleend aan de vreemdeling die lijdt aan een ernstige ziekte, wanneer er geen adequate behandeling is in het land van herkomst van die vreemdeling of in het derde land waar hij voordien verbleef, zonder dat hem in dat land opzettelijk medische zorg wordt geweigerd.

Het Hof heeft gepreciseerd dat de omstandigheid dat een derdelander die aan een ernstige ziekte lijdt, risico loopt op verslechtering van zijn gezondheidstoestand omdat in zijn land van herkomst geen adequate behandeling voorhanden is, doch hem niet opzettelijk medische zorg wordt geweigerd, niet volstaat om hem subsidiaire bescherming te verlenen. Volgens het Hof zou het namelijk in strijd zijn met de algemene opzet en de doelstellingen van richtlijn 2004/83 om de daarin bepaalde statussen toe te kennen aan derdelanders die zich in situaties bevinden die geen enkel verband houden met de logica van internationale bescherming. De toekenning door een lidstaat van die nationale beschermingsstatus om andere redenen dan de behoefte aan internationale bescherming in de zin van artikel 2, sub a, van de richtlijn, namelijk op discretionaire basis, uit mededogen of op humanitaire gronden, valt niet binnen de werkingssfeer van de richtlijn. Het Hof komt tot de conclusie dat derdelanders die gemachtigd zijn tot verblijf krachtens een dergelijke nationale wettelijke regeling, dus geen personen met de subsidiaire-beschermingsstatus zijn op wie de artikelen 28 en 29 van die richtlijn van toepassing zijn.

3. Immigratiebeleid

Dit jaar waren er opvallend veel beslissingen over richtlijn 2008/115 (de „terugkeerrichtlijn”)⁷⁴.

Twee arresten hebben betrekking op artikel 16 van deze richtlijn, krachtens hetwelk voor bewaring in de regel gebruik moet worden gemaakt van speciale inrichtingen voor bewaring en slechts bij

⁷³ Wat ernstig zieke onderdanen van derde landen betreft, wordt tevens verwezen naar het arrest van 18 december 2014, *Abdida* (C-562/13, EU:C:2014:2453), dat wordt besproken in onderdeel VII.3 „Asielbeleid”.

⁷⁴ Richtlijn 2008/115/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2008 over gemeenschappelijke normen en procedures in de lidstaten voor de terugkeer van onderdanen van derde landen die illegaal op hun grondgebied verblijven (PB L 348, blz. 98).

uitzondering een gevangenis, in welk geval de lidstaat ervoor moet zorgen dat de derdelander gescheiden wordt gehouden van de gewone gevangenen.

Op 17 juli 2014 had de Grote kamer van het Hof in de arresten *Pham* (C-474/13, EU:C:2014:2096) en *Bero en Bouzalmate* (C-473/13 en C-514/13, EU:C:2014:2095) te bepalen *of een lidstaat in de regel gehouden is illegaal verblijvende derdelanders in een speciale inrichting voor bewaring onder te brengen, ook wanneer deze lidstaat een federale structuur heeft en er in de federale geleding die krachtens het nationale recht bevoegd is om over de inbewaringstelling te beslissen en die ten uitvoer te leggen, geen dergelijke inrichting voor bewaring is*. In de zaak *Pham* rees tevens de vraag naar de instemming van de betrokkene.

Aangaande de voorwaarden waaronder de inbewaringstelling diende te worden uitgevoerd, heeft het Hof erop gewezen dat de nationale autoriteiten volgens de terugkeerrichtlijn in staat moeten zijn om voor bewaring gebruik te maken van speciale inrichtingen, los van de bestuurlijke of constitutionele structuur van de lidstaat waaronder zij ressorteren. De omstandigheid dat de bevoegde autoriteiten in bepaalde federale geledingen over de mogelijkheid beschikken om inbewaringstellingen ten uitvoer te leggen, maar andere die mogelijkheid missen, kan geen toereikende omzetting van richtlijn 2008/115 door de betrokken lidstaat vormen. Hoewel een lidstaat met een federale structuur niet verplicht is om in elke federale geleding speciale inrichtingen voor bewaring te creëren, moet deze lidstaat niettemin waarborgen dat de bevoegde autoriteiten van een federale geleding die niet over dergelijke inrichtingen beschikt, de derdelanders kunnen onderbrengen in de in andere federale geledingen gelegen speciale inrichtingen voor bewaring.

In de zaak *Pham* heeft het Hof daaraan toegevoegd dat een lidstaat geen rekening mag houden met de wens van de betrokken derdelander om voor zijn bewaring in een gevangenis te worden ondergebracht. In het kader van de terugkeerrichtlijn bestaat er immers geen enkele uitzondering op de verplichting om illegaal verblijvende derdelanders gescheiden te houden van de gewone gevangenen, teneinde te waarborgen dat de rechten van de derdelanders op het gebied van bewaring worden geëerbiedigd. Meer bepaald is de verplichting om illegaal verblijvende derdelanders gescheiden te houden van de gewone gevangenen, meer dan louter een specifieke wijze van uitvoering van de bewaring van derdelanders in gevangenissen en vormt zij een inhoudelijke voorwaarde voor deze onderbrenging, zonder welke zij in beginsel niet in overeenstemming is met richtlijn 2008/115.

Het arrest *Mahdi* (C-146/14 PPU, EU:C:2014:1320), uitgesproken op 5 juni 2014, betreft een Soedanees staatsburger die in Bulgarije in een speciale inrichting is ondergebracht met het oog op zijn uitzetting, terwijl de termijn van zes maanden in het aanvankelijke terugkeerbesluit reeds was verstreken. Omdat de betrokkene had geweigerd vrijwillig te vertrekken, had zijn ambassade geweigerd hem reisdocumenten te verstrekken, reden waarom de verwijdering nog niet had kunnen worden voltrokken.

In het kader van een prejudiciële spoedprocedure heeft de Bulgaarse rechter zich tot het Hof gewend met twee vragen van procedurele aard, namelijk of de bevoegde bestuurlijke instantie verplicht is om na de toetsing aan het einde van de aanvankelijke bewaarperiode een nieuwe handeling vast te stellen waarin de feitelijke en juridische redenen zijn vermeld, en of de rechtmatigheidstoetsing van een dergelijke handeling vereist dat de bevoegde rechter over de zaak ten gronde kan beslissen.

Wat de eerste vraag betreft, heeft het Hof eraan herinnerd dat in het kader van de terugkeerrichtlijn enkel in lid 2 van artikel 15 van richtlijn 2008/115 uitdrukkelijk de eis van de vaststelling van een schriftelijk besluit wordt gesteld, namelijk bij het vereiste dat de inbewaringstelling schriftelijk

wordt gelast met opgave van de feitelijke en juridische gronden. Dit vereiste om een schriftelijk besluit vast te stellen, moet worden begrepen als noodzakelijkerwijs betrekking hebbend op elk besluit betreffende de verlenging van de bewaring, aangezien de bewaring en de verlenging ervan soortgelijk zijn en de onderdaan in beide gevallen de motivering moet kunnen kennen voor het ten aanzien van hem vastgestelde besluit. Het Hof heeft dan ook verklaard dat voor zover de Bulgaarse autoriteiten een besluit hadden genomen over het vervolg dat aan de bewaring van de betrokkene moest worden gegeven alvorens zich tot de bestuursrechter te wenden, zij dit hadden moeten doen bij een handeling waarin de feitelijke en juridische redenen waren vermeld. Indien de Bulgaarse autoriteiten daarentegen de situatie van Mahdi alleen hadden getoetst, zonder een besluit over de verlenging van de bewaring te nemen, waren zij bij gebreke van een daartoe strekkende bepaling in richtlijn 2008/115 niet gehouden om uitdrukkelijk een handeling vast te stellen.

Voorts was het Hof van oordeel dat een rechterlijke instantie die beslist over een verzoek tot verlenging van de bewaring, over elk relevant feitelijk en juridisch aspect moet kunnen beslissen om te bepalen of een verlenging van de bewaring gerechtvaardigd is, wat impliceert dat voor het nemen van een dergelijk besluit een grondig onderzoek van de feitelijke elementen van elk concreet geval moet worden verricht. Daaruit volgt dat de toestingsbevoegdheden van de rechterlijke instantie in geen geval kunnen zijn beperkt tot louter de elementen die door de betrokken administratieve autoriteit zijn aangevoerd.

Wat de grond van de zaak aangaat, had de verwijzende rechter het Hof gevraagd of het aanvankelijke bewaringstijdvak kon worden verlengd op de enkele grond dat de betrokken derdelander niet over identiteitsdocumenten beschikte en dat er bijgevolg ten aanzien van die derdelander een risico op onderduiken bestond. In dat verband heeft het Hof eraan herinnerd dat het risico op onderduiken een van de factoren is die in het kader van de aanvankelijke inbewaringstelling in aanmerking moeten worden genomen. Bij de verlenging van de bewaring is het risico op onderduiken echter niet een van de twee voorwaarden in de terugkeerrichtlijn waaronder tot verlenging kan worden overgegaan. Dit risico is dus alleen relevant bij de toetsing van de omstandigheden die aanvankelijk tot de inbewaringstelling hebben geleid. Dit vereist dus een beoordeling van de feitelijke omstandigheden van de situatie van de betrokkene, teneinde te bepalen of een minder dwingende maatregel doeltreffend aan deze derdelander kan worden opgelegd. Het is enkel wanneer het risico op onderduiken blijft bestaan dat deze rechter rekening mag houden met de omstandigheid dat de derdelander niet over identiteitsdocumenten beschikt. Daaruit volgt dat de omstandigheid dat de betrokken derdelander niet over identiteitsdocumenten beschikt, op zich niet een verlenging van de bewaring kan rechtvaardigen.

Het arrest *Mukarubega* (C-166/13, EU:C:2014:2336), gewezen op 5 november 2014, betreft *de aard en de omvang van het recht om te worden gehoord in artikel 41, lid 2, sub a, van het Handvest van de grondrechten, zulks voordat op grond van richtlijn 2008/115 een terugkeerbesluit wordt genomen*. Aan het Hof werd de vraag voorgelegd of een derdelander die naar behoren is gehoord over de onregelmatigheid van zijn verblijf, opnieuw moet worden gehoord voordat het terugkeerbesluit wordt vastgesteld.

Het Hof was van oordeel dat het recht om in elke procedure te worden gehoord, zoals dat van toepassing is in het kader van richtlijn 2008/115 en met name artikel 6 ervan, aldus moet worden uitgelegd dat het zich ertegen verzet dat een nationale autoriteit een derdelander niet specifiek over een terugkeerbesluit hoort, wanneer zij voornemens is een dergelijk besluit jegens hem vast te stellen nadat in een procedure waarin hij naar behoren is gehoord is komen vast te staan dat die derdelander illegaal op het nationale grondgebied verblijft, ongeacht of dat terugkeerbesluit al dan niet volgt op de afwijzing van een verblijfsaanvraag. Daarbij heeft het Hof benadrukt dat het terugkeerbesluit volgens richtlijn 2008/115 nauw samenhangt met de vaststelling dat het verblijf

illegaal is en met het feit dat de betrokkene naar behoren en daadwerkelijk zijn standpunt kenbaar heeft kunnen maken over de onregelmatigheid van zijn verblijf en over de redenen die overeenkomstig het nationale recht kunnen rechtvaardigen dat die instantie afziet van de vaststelling van een terugkeerbesluit.

Niettemin brengt de in artikel 6, lid 1, van die richtlijn opgenomen verplichting om jegens derdelanders een terugkeerbesluit uit te vaardigen na een billijke en transparante procedure, volgens het Hof mee dat de lidstaten, in het kader van hun procesautonomie, ten eerste in hun nationale recht uitdrukkelijk moeten bepalen dat in geval van illegaal verblijf een verplichting om het grondgebied te verlaten wordt opgelegd en ten tweede moeten waarborgen dat de betrokkene naar behoren wordt gehoord in het kader van de procedure betreffende zijn verblijfsaanvraag dan wel, in voorkomend geval, over de onregelmatigheid van zijn verblijf. Het recht om te worden gehoord mag in dat verband niet worden gebruikt om de administratieve procedure eindeloos te heropenen, zulks teneinde het evenwicht te bewaren tussen het fundamentele recht van de betrokkene om voorafgaand aan de vaststelling van een voor hem bezwarend besluit te worden gehoord en de verplichting van de lidstaten om illegale immigratie te bestrijden.

Tot slot heeft het Hof, in de formatie Grote kamer, op 18 december 2014 het arrest *Abdida* (C-562/13, EU:C:2014:2453) gewezen, in het kader van een geding tussen een Belgische overheidsinstantie en een Nigeriaans staatsburger met aids. Het geding had betrekking op de procedurele waarborgen en de sociale rechten die een lidstaat ingevolge de terugkeerrichtlijn moest verlenen aan een derdelander die medische hulp behoefde, terwijl deze in afwachting was van de rechterlijke uitspraak over de rechtmatigheid van het besluit waarbij zijn aanvraag voor een machtiging tot verblijf om medische redenen was afgewezen en hem was bevolen het grondgebied te verlaten.⁷⁵

Het Hof heeft geoordeeld dat de artikelen 5 en 13 van de terugkeerrichtlijn, gelezen in samenhang met de artikelen 19, lid 2, en 47 van het Handvest van de grondrechten en artikel 14, lid 1, sub b, van die richtlijn, zich verzetten tegen een nationale wettelijke regeling die geen schorsende werking toekent aan een beroep dat wordt ingesteld tegen een besluit waarbij een derdelander die aan een ernstige ziekte lijdt, wordt gelast het grondgebied van een lidstaat te verlaten, wanneer de uitvoering van dat besluit voor die derdelander een ernstig risico inhoudt dat zijn gezondheids-toestand op ernstige en onomkeerbare wijze verslechtert.⁷⁶

Het Hof heeft tevens geoordeeld dat voornoemde bepalingen zich verzetten tegen een nationale wettelijke regeling die niet bepaalt dat in de mate van het mogelijke wordt voorzien in de elementaire levensbehoeften van die derdelander teneinde te verzekeren dat de dringende medische zorg en de absoluut noodzakelijke behandeling van ziekten daadwerkelijk worden verstrekt tijdens de periode waarin die lidstaat als gevolg van het instellen van dat beroep verplicht is de verwijdering van die derdelander uit te stellen.

⁷⁵ Wat ernstig zieke onderdanen van derde landen betreft, wordt tevens verwezen naar het arrest van 18 december 2014, *M'Bodj* (C-542/13, EU:C:2014:2452), dat wordt besproken in onderdeel VII.2 „Asielbeleid”.

⁷⁶ Voor de uitlegging van artikel 19, lid 2, van het Handvest van de grondrechten, overeenkomstig artikel 52, lid 3, van het Handvest, heeft het Hof rekening gehouden met de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, meer bepaald het arrest van 27 mei 2008, *N v. Verenigd Koninkrijk* (verzoekschrift nr. 26565/05).

VIII. Politie en justitie samenwerking in strafzaken

Op het gebied van de politieke en justitiële samenwerking in strafzaken verdienen twee arresten over de toepassing van het beginsel *ne bis in idem* binnen de Schengenruimte de aandacht.

Op 27 mei 2014 heeft het Hof in het arrest *Spasic* (C-129/14 PPU, EU:C:2014:586), dat het onder toepassing van de prejudiciële spoedprocedure heeft gewezen, onderzocht of een *beperking van het beginsel ne bis in idem binnen de Schengenruimte verenigbaar was met het Handvest van de grondrechten*.

Deze vraag was gerezen in het kader van een zaak betreffende een Servisch staatsburger die in Duitsland werd vervolgd voor een geval van oplichting, waarvoor hij in Italië reeds was veroordeeld tot een vrijheidsstraf en een geldboete. *Spasic*, die in Oostenrijk een vrijheidsstraf uitzat voor andere strafbare feiten, had deze geldboete betaald, maar zijn vrijheidsstraf nog niet volbracht. De Duitse autoriteiten waren van oordeel dat het beginsel *ne bis in idem* naar de maatstaven van de Schengenuitvoeringsovereenkomst (hierna: „SUO”)⁷⁷, niet van toepassing was omdat zijn vrijheidsstraf in Italië nog niet was uitgevoerd.

Terwijl artikel 54 van de SUO de toepassing van het beginsel *ne bis in idem* afhankelijk heeft gesteld van de voorwaarde dat de straf in geval van veroordeling „is ondergaan” of „daadwerkelijk ten uitvoer wordt gelegd”, is dat beginsel in artikel 50 van het Handvest van de grondrechten neergelegd zonder een uitdrukkelijke verwijzing naar een dergelijke voorwaarde.

De Grote kamer van het Hof heeft er om te beginnen op gewezen dat de toelichtingen bij het Handvest van de grondrechten wat het beginsel *ne bis in idem* betreft uitdrukkelijk naar de SUO verwijzen, zodat deze een beperking op het beginsel *ne bis in idem* in het Handvest vormt. Vervolgens heeft zij vastgesteld dat de tenuitvoerleggingsvoorwaarde in artikel 54 van de SUO een beperking op het beginsel *ne bis in idem* is die in de zin van artikel 52, lid 1, van het Handvest uit de wet voortvloeit en niet afdoet aan het beginsel *ne bis in idem* als zodanig. Daarmee moet namelijk alleen worden voorkomen dat iemand die in een eerste overeenkomstsluitende staat onherroepelijk is berecht, niet meer voor dezelfde feiten kan worden vervolgd en dus uiteindelijk ongestraft blijft wanneer de eerste beoordelende staat de opgelegde straf niet heeft laten uitvoeren. Tot slot is de tenuitvoerleggingsvoorwaarde volgens het Hof evenredig aan het doel om een hoog niveau van veiligheid binnen de ruimte van vrijheid, veiligheid en recht te waarborgen en gaat zij niet verder dan noodzakelijk is om te voorkomen dat veroordeelden ongestraft blijven. In het kader van een toepassing in een concreet geval kan niettemin niet worden uitgesloten dat de bevoegde rechterlijke instanties met elkaar in contact treden en onderling overleg plegen teneinde na te gaan of de lidstaat van eerste veroordeling daadwerkelijk voornemens is de opgelegde straffen ten uitvoer te leggen.

Bovendien heeft het Hof geoordeeld dat wanneer een vrijheidsstraf en een geldstraf als hoofdstraffen worden uitgesproken, niet kan worden aangenomen dat een straf is ondergaan of ten uitvoer is gelegd in de zin van de SUO, wanneer alleen de geldstraf ten uitvoer is gelegd.

⁷⁷ Overeenkomst ter uitvoering van het Schengen-akkoord („SUO”) van 14 juni 1985 tussen de regeringen van de staten van de Benelux Economische Unie, de Bondsrepubliek Duitsland en de Franse Republiek, betreffende de geleidelijke afschaffing van de controles aan de gemeenschappelijke grenzen, ondertekend te Schengen op 19 juni 1990 en in werking getreden op 26 maart 1995 (PB 2000, L 239, blz. 19).

Artikel 54 van de SUO is ook uitgelegd in het arrest *M* (C-398/12, EU:C:2014:1057), uitgesproken op 5 juni 2014, een arrest waarin het Hof zich heeft uitgesproken over *de strekking van een beslissing om niet naar een vonnisgerecht te verwijzen met het oog op de toepassing van het beginsel ne bis in idem*.

De verdachte had in België het voordeel van een beschikking van buitenvervolginstelling genomen, die door het Hof van Cassatie was bevestigd, in verband met feiten van ongewenste intimiteiten met een minderjarige. Voor diezelfde feiten was evenwel een strafzaak ingeleid in Italië.

Het Hof heeft benadrukt dat, om vast te stellen of een rechterlijke beslissing een onherroepelijk vonnis is waarbij deze persoon is berecht in de zin van dat artikel 54 van de SUO, moet worden nagegaan of deze beslissing is gegeven na een beoordeling ten gronde van de zaak en of de strafvervolginstelling definitief is beëindigd. Dat is het geval bij een beslissing, zoals die in de hoofdzaak, waarbij de verdachte definitief wordt vrijgesproken omdat het feit niet is bewezen, hetgeen uitsluit dat de zaak wordt heropend op basis van hetzelfde geheel van aanwijzingen en tot gevolg heeft dat de strafvervolginstelling definitief is beëindigd.

Het Hof heeft tevens gepreciseerd dat de mogelijkheid het gerechtelijk onderzoek te heropenen wegens nieuwe bezwaren, niet kan afdoen aan de onherroepelijkheid van de beschikking van buitenvervolginstelling. Deze mogelijkheid behelst immers de inleiding, bij wijze van uitzondering en op basis van andere bewijzen, van een afzonderlijke procedure en niet de zuivere voortzetting van de al afgesloten procedure. Bovendien kan een eventuele nieuwe procedure tegen dezelfde persoon en ter zake van dezelfde feiten, enkel worden ingeleid in de overeenkomstsluitende staat op het grondgebied waarvan deze beschikking is gegeven.

Het Hof is tot de conclusie gekomen dat een beschikking houdende dat er geen grond is om de verdachte naar een vonnisgerecht te verwijzen die, in de overeenkomstsluitende staat waar deze beschikking is gegeven, in de weg staat aan hernieuwde vervolging van de persoon op wie de beschikking betrekking heeft ter zake van dezelfde feiten, tenzij nieuwe bezwaren tegen hem aan het licht komen, moet worden beschouwd als een beslissing die een onherroepelijk vonnis in de zin van artikel 54 SUO inhoudt en dientengevolge in de weg staat aan hernieuwde vervolging van dezelfde persoon ter zake van dezelfde feiten in een andere overeenkomstsluitende staat.

IX. Justitiële samenwerking in burgerlijke zaken

Op dit gebied zijn een advies, een arrest over de burgerrechtelijke aspecten van de internationale ontvoering van kinderen en een arrest over verordening nr. 44/2001⁷⁸ te signaleren.

Op 14 oktober 2014 moest de Grote kamer van het Hof in een advies (advies 1/13, EU:C:2014:2303) bepalen of de aanvaarding van de toetreding van een derde land tot het Verdrag betreffende de burgerrechtelijke aspecten van internationale ontvoering van kinderen (hierna: „Haags Verdrag van 1980”)⁷⁹ binnen de exclusieve bevoegdheid van de Unie viel.

⁷⁸ Verordening (EG) nr. 44/2001 van de Raad van 22 december 2000 betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken (PB 2001, L 12, blz. 1).

⁷⁹ Verdrag betreffende de burgerrechtelijke aspecten van internationale ontvoering van kinderen, gesloten te 's-Gravenhage op 25 oktober 1980.

Het Hof heeft in de eerste plaats enkele aspecten betreffende zijn adviserende bevoegdheid verduidelijkt.⁸⁰ Het heeft vastgesteld dat de toetredingsakte en de verklaring van aanvaarding van een toetreding tot een internationale overeenkomst, in hun geheel genomen de uitdrukking van een wilsovereenstemming tussen de betrokken staten zijn en dus een internationale overeenkomst waarover het Hof zich in een advies mag uitspreken. Om dit advies, dat betrekking kan hebben op de bevoegdheidsverdeling tussen de Unie en de lidstaten ter zake van het sluiten van een overeenkomst met derde landen, kan worden verzocht wanneer het voorstel van de Commissie betreffende een overeenkomst bij de Raad is ingediend en niet is ingetrokken op het moment waarop het Hof wordt aangezocht. Het is daarentegen niet noodzakelijk dat de Raad in dat stadium reeds het voornemen te kennen heeft gegeven om een dergelijke overeenkomst te sluiten. Een dergelijk verzoek wordt immers ingegeven door de legitieme wens van de betrokken instellingen om de omvang van de respectieve bevoegdheden van de Unie en de lidstaten te kennen alvorens ten aanzien van de betrokken overeenkomst een besluit wordt genomen.

Wat in de tweede plaats de grond betreft, heeft het Hof er allereerst op gewezen dat de verklaring van aanvaarding van toetreding en derhalve de internationale overeenkomst waarvan die een bestanddeel is, accessoir zijn aan het Haags Verdrag van 1980. Voorts valt dat verdrag onder het gebied van het familierecht met grensoverschrijdende gevolgen, op welk gebied de Unie een interne bevoegdheid heeft krachtens artikel 81, lid 3, VWEU. Daar de Unie deze heeft uitgeoefend door verordening nr. 2201/2003⁸¹ vast te stellen, beschikt zij over een externe bevoegdheid op het gebied dat voorwerp is van dat verdrag. De bepalingen van verordening nr. 2201/2003 dekken immers grotendeels de twee bij het Haags Verdrag van 1980 geregelde procedures, namelijk die betreffende de terugkeer van ongeoorloofd overgebrachte kinderen en die ter waarborging van de uitoefening van het omgangsrecht.

Tot slot heeft het Hof benadrukt dat, ondanks de voorrang die verordening nr. 2201/2003 boven dat verdrag heeft, het gevaar bestaat dat de strekking en de doeltreffendheid van de gemeenschappelijke regels die bij deze verordening zijn vastgesteld, zullen worden aangetast door heterogene aanvaardingen van toetredingen van derde landen tot het Haags Verdrag van 1980 door de lidstaten. Telkens wanneer een situatie van internationale kinderontvoering betrekking heeft op een derde land en twee lidstaten waarvan de ene de toetreding van het derde land tot dat verdrag heeft aanvaard, maar de andere niet, is er immers een gevaar van aantasting van de uniforme en coherente toepassing van verordening nr. 2201/2003.

Op datzelfde gebied heeft het Hof, waarbij een prejudicieel verzoek was ingediend dat volgens de prejudiciële spoedprocedure is behandeld, op 9 oktober 2014 het arrest *C* (C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268) gewezen, over *het begrip ongeoorloofd overbrengen of niet doen terugkeren van een kind in de zin van verordening nr. 2201/2003 en over de te volgen procedure wanneer bij een gerecht een verzoek om terugkeer van een ongeoorloofd naar een andere lidstaat overgebracht kind of een kind dat daar wordt vastgehouden op basis van het Haags Verdrag van 1980 wordt ingediend*.

C, Frans staatsburger, is gescheiden van zijn vrouw, die de Britse nationaliteit heeft. In het echtscheidingsvonnis, dat in Frankrijk is uitgesproken, is bepaald dat de gewone verblijfplaats van hun

⁸⁰ Zie voor de vragen naar de ontvankelijkheid van een verzoek om een advies ook advies 2/13 (EU:C:2014:2454) in onderdeel I.1 „Toetreding van de Europese Unie tot het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens”.

⁸¹ Verordening (EG) nr. 2201/2003 van de Raad van 27 november 2003 betreffende de bevoegdheid en de erkenning en tenuitvoerlegging van beslissingen in huwelijkszaken en inzake de ouderlijke verantwoordelijkheid, en tot intrekking van verordening (EG) nr. 1347/2000 (PB L 338, blz. 1).

kind die van de moeder zal zijn en dat zij haar woonplaats in Ierland mag vestigen, hetgeen zij ook heeft gedaan. C heeft tegen dit vonnis hoger beroep ingesteld. Omdat de Franse appelrechter zijn verzoek om de woonplaats van het kind bij hem te bepalen had ingewilligd, heeft C de Ierse rechter in eerste aanleg aangezocht om dit arrest uitvoerbaar te laten verklaren en de terugkeer van het kind naar Frankrijk te doen gelasten. De Ierse verwijzende rechter, waarbij hoger beroep is ingesteld na afwijzing van dat verzoek, heeft het Hof onder meer gevraagd of verordening nr. 2201/2003 aldus moet worden uitgelegd dat wanneer de overbrenging van het kind heeft plaatsgevonden overeenkomstig een bij voorraad uitvoerbare rechterlijke beslissing die vervolgens is vernietigd door een rechterlijke beslissing waarbij is bepaald dat de lidstaat van oorsprong de woonplaats van het kind zal zijn, het niet doen terugkeren van het kind naar die lidstaat na die tweede beslissing ongeoorloofd is.

Wat in de eerste plaats het verzoek om terugkeer van het kind betreft, heeft het Hof eraan herinnerd dat het ongeoorloofd overbrengen of niet doen terugkeren in de zin van artikel 2, punt 11, van de verordening veronderstelt dat het kind onmiddellijk voorafgaand aan zijn overbrenging of niet doen terugkeren zijn gewone verblijfplaats in de lidstaat van oorsprong had, en het gevolg is van de schending van het gezagsrecht dat krachtens het recht van die lidstaat is toegekend. In dat verband dient het gerecht van de lidstaat waarnaar het kind is overgebracht, in deze zaak Ierland, waarbij een verzoek om terugkeer van het kind aanhangig is gemaakt, aan de hand van een beoordeling van alle omstandigheden van het geval na te gaan of het kind onmiddellijk vóór het vermeend ongeoorloofd niet doen terugkeren zijn gewone verblijfplaats nog in de lidstaat van oorsprong (Frankrijk) had. Het feit dat de rechterlijke beslissing waarbij de overbrenging was toegestaan, uitvoerbaar bij voorraad was en dat daartegen hoger beroep was ingesteld, pleiten in dat kader niet voor een vaststelling dat de gewone verblijfplaats van het kind is verplaatst. Dit moet evenwel worden afgewogen tegen andere feitelijke factoren die een zekere integratie van het kind in een sociale en familiale omgeving sinds zijn overbrenging kunnen aantonen, meer bepaald de tijd die is verstreken tussen die overbrenging en de rechterlijke beslissing waarbij de beslissing in eerste aanleg is vernietigd en waarin is bepaald dat de verblijfplaats van het kind de woonplaats van de ouder in de lidstaat van oorsprong zal zijn, waarbij geldt dat de tijd die sinds die beslissing is verstreken, in geen geval in de beschouwing kan worden betrokken.

In de tweede plaats kan ten behoeve van de tenuitvoerlegging van het arrest van de appelrechter waarbij het gezagsrecht aan de vader in de lidstaat van oorsprong is toegekend, de omstandigheid dat de gewone verblijfplaats van het kind mogelijk is gewijzigd na een uitspraak in eerste aanleg en dat die wijziging in voorkomend geval is geconstateerd door de rechterlijke instantie waarbij een verzoek om terugkeer aanhangig is, geen factor vormen waarop de ouder die het kind in strijd met een gezagsrecht vasthoudt, zich kan beroepen om de feitelijke situatie die als gevolg van zijn ongeoorloofd gedrag is ontstaan langer te laten voortduren en om zich tegen de tenuitvoerlegging van de beslissing te verzetten.

Tot slot heeft het Hof op 11 september 2014 in het arrest A (C-112/13, EU:C:2014:2195)⁸² uitlegging moeten geven aan artikel 24 van verordening nr. 44/2001⁸³, dat bepaalt dat *de verschijning van de verweerder die niet ten doel heeft de bevoegdheid van de aangezochte rechter te betwisten, er automatisch toe leidt dat deze rechter als bevoegde rechter wordt aangewezen*, ook al zou deze rechter niet bevoegd zijn geweest op basis van de regels die bij deze verordening zijn ingevoerd.

⁸² Dit arrest wordt ook besproken in onderdeel IV.1 „Prejudiciële verwijzingen”.

⁸³ Verordening (EG) nr. 44/2001 van de Raad van 22 december 2000 betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken (PB 2001, L 12, blz. 1).

Het hoofdgeding betrof een schadevergoedingsactie tegen A, die geacht werd zijn gewone verblijfplaats binnen het ressort van de aangezochte Oostenrijkse rechter te hebben. Na meerdere vruchteloze pogingen tot betekening had deze rechter op vordering van de verzoekende partijen een procesvertegenwoordiger bij afwezigheid benoemd, die een verweerschrift had ingediend waarin hij tot verwerping van het beroep had geconcludeerd en een groot aantal inhoudelijke verweren had aangevoerd, zonder evenwel de internationale bevoegdheid van de Oostenrijkse rechters te bestrijden. Pas daarna had een door A gemachtigd advocatenkantoor zich voor de verweerder gesteld, die Oostenrijk inmiddels had verlaten, en de internationale bevoegdheid van de Oostenrijkse rechters bestreden.

Het Hof heeft geoordeeld dat de verschijning van een krachtens nationaal recht benoemde procesvertegenwoordiger bij afwezigheid niet geldt als verschijning in de zin van artikel 24 van verordening nr. 44/2001, gelezen in het licht van artikel 47 van het Handvest van de grondrechten. De stilzwijgende aanwijzing van de bevoegde rechter op basis van artikel 24, eerste volzin, van verordening nr. 44/2001 is immers gebaseerd op een bewuste keuze van de partijen bij het geding inzake die bevoegdheid, wat veronderstelt dat de verweerder op de hoogte is van de tegen hem ingestelde procedure. Een afwezige verweerder aan wie het gedinginleidende verzoekschrift niet is betekend en die niet op de hoogte is van de tegen hem ingeleide procedure kan daarentegen niet worden geacht er stilzwijgend mee in te stemmen dat de aangezochte rechter bevoegd is. Het in artikel 47 van het Handvest van de grondrechten neergelegde recht op een doeltreffende voorziening in rechte van de eiser, dat in het kader van verordening nr. 44/2001 samen met het recht van verweer van de verweerder in aanmerking moet worden genomen, leidt in dat verband niet tot een andere uitlegging van artikel 24 van die verordening.

X. Vervoer

Op het gebied van vervoer zijn drie arresten vermeldenswaard.

In de eerste plaats heeft het Hof, in Grote kamer bijeen, op 18 maart 2014 in het arrest *International Jet Management* (C-628/11, EU:C:2014:171) vanuit de invalshoek van *het verbod van discriminatie op grond van nationaliteit in artikel 18 VWEU, een nationale wettelijke regeling onderzocht die bepaalde dat luchtvaartmaatschappijen van de Unie die niet over een door die staat afgegeven exploitatievergunning beschikken, voor elke vlucht vanuit een derde land een vergunning moesten verkrijgen*.

Na eerst te hebben vastgesteld dat de omstandigheid dat het luchtvervoer in kwestie wordt verricht vanuit een derde land, niet tot gevolg heeft dat deze situatie wordt uitgesloten van de werkingssfeer van de Verdragen in de zin van artikel 18 VWEU, heeft het Hof daarna onderzocht of de litigieuze nationale wettelijke regeling met die bepaling verenigbaar was. In dat verband heeft het erop gewezen dat sprake is van discriminatie wanneer een regeling van een lidstaat bepaalt dat een luchtvaartmaatschappij die over een door een andere lidstaat verleende exploitatievergunning beschikt, niet-geregelde privévluchten vanuit derde landen naar eerstgenoemde lidstaat slechts mag uitvoeren indien zij van deze lidstaat een vergunning heeft verkregen om zijn luchtruim binnen te vliegen, terwijl diezelfde lidstaat een dergelijke vergunning niet verlangt van luchtvaartmaatschappijen die beschikken over een door hem verleende exploitatievergunning. Een dergelijke regeling voert immers een onderscheidingscriterium in dat in feite tot hetzelfde resultaat leidt als een op nationaliteit gebaseerd criterium. Zij benadeelt in de praktijk immers slechts luchtvaartmaatschappijen waarvan de maatschappelijke zetel zich in een andere lidstaat

bevindt, overeenkomstig artikel 4, sub a, van verordening nr. 1008/2008⁸⁴, en waaraan de exploitatievergunning wordt uitgereikt door de bevoegde autoriteit van die laatste lidstaat. Het Hof heeft geoordeeld dat dit a fortiori het geval is voor een wettelijke regeling van een lidstaat volgens welke slechts luchtvaartmaatschappijen die beschikken over een door een andere lidstaat verleende exploitatievergunning, een niet-beschikbaarheidsverklaring moeten overleggen waaruit blijkt dat de luchtvaartmaatschappijen waaraan door eerstgenoemde staat een exploitatievergunning is verleend, deze vluchten niet willen of niet kunnen uitvoeren. Volgens het Hof levert een dergelijke regeling discriminatie op grond van nationaliteit op die niet kan worden gerechtvaardigd door de doelstellingen van bescherming van de nationale economie en de veiligheid.

In de tweede plaats heeft het Hof zich op 22 mei 2014 in het arrest *Glatzel* (C-356/12, EU:C:2014:350) uitgesproken over de geldigheid van bijlage III, punt 6.4, bij richtlijn 2006/126 over het rijbewijs⁸⁵, getoetst aan de artikelen 20, 21, lid 1, en 26 van het Handvest van de grondrechten. In geding was de verenigbaarheid met het verbod van discriminatie op grond van een handicap van de vereisten inzake gezichtsscherpte die in die richtlijn zijn neergelegd. In het hoofdgeding kon de verzoeker wegens genoemde vereisten inzake gezichtsscherpte zijn beroep van vrachtwagenchauffeur niet meer uitoefenen.

Het Hof heeft om te beginnen de strekking van het begrip discriminatie op grond van handicap, zoals dit volgt uit artikel 21, lid 1, van het Handvest van de grondrechten, gepreciseerd. Het heeft erop gewezen dat deze bepaling van de wetgever van de Unie vereist dat hij geen verschil in behandeling invoert op basis van een beperking die met name het gevolg is van langdurige lichamelijke, geestelijke of psychische aandoeningen die in wisselwerking met diverse drempels de betrokkene kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met andere personen aan het beroepsleven deel te nemen, tenzij een dergelijke behandeling objectief gerechtvaardigd is. Wat meer bepaald de geldigheid van bijlage III, punt 6.4, bij richtlijn 2006/126 betreft, heeft het Hof vastgesteld dat een verschil in behandeling naargelang een persoon al dan niet de vereiste gezichtsscherpte voor het besturen van motorvoertuigen heeft, in beginsel niet in strijd is met het verbod van discriminatie op grond van een handicap in de zin van artikel 21, lid 1, van het Handvest, mits een dergelijk vereiste daadwerkelijk een doelstelling van algemeen belang dient, noodzakelijk is en geen buitensporige belasting vormt. Door in bijlage III voor de bestuurders van met name vrachtwagens een minimale gezichtsscherpte vast te leggen, beoogt richtlijn 2006/126 volgens het Hof de verkeersveiligheid te verbeteren, waardoor een doelstelling van algemeen belang wordt gediend. Wat de vraag betreft of de minimumnormen voor het gezichtsvermogen van bestuurders van gemotoriseerde voertuigen noodzakelijk zijn, is het voor het verzekeren van de verkeersveiligheid essentieel dat personen aan wie een rijbewijs wordt afgegeven over de passende fysieke capaciteiten beschikken, met name wat hun gezichtsvermogen betreft, daar fysieke tekortkomingen belangrijke gevolgen kunnen hebben. Het Hof is dan ook tot de conclusie gekomen dat de wetgever van de Unie de vereisten inzake verkeersveiligheid en het recht van personen met een visuele handicap om niet te worden gediscrimineerd tegen elkaar heeft afgewogen op een wijze die niet kan worden geacht onevenredig te zijn ten aanzien van de nagestreefde doelstellingen.

⁸⁴ Verordening (EG) nr. 1008/2008 van het Europees Parlement en de Raad van 24 september 2008 inzake gemeenschappelijke regels voor de exploitatie van luchtdiensten in de Gemeenschap (herziening) (PB L 293, blz. 3).

⁸⁵ Richtlijn 2006/126/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 december 2006 betreffende het rijbewijs (PB L 403, blz. 18), zoals gewijzigd bij richtlijn 2009/113/EG van de Commissie van 25 augustus 2009 (PB L 223, blz. 31).

Daarnaast heeft het Hof in het kader van zijn onderzoek aangegeven dat de bepalingen van het Verdrag van de Verenigde Naties betreffende personen met een handicap⁸⁶ slechts kunnen worden uitgevoerd of slechts gevolgen kunnen hebben voor zover de verdragsluitende partijen verdere handelingen verrichten, zodat deze bepalingen niet zodanig onvoorwaardelijk en voldoende nauwkeurig zijn dat de handeling van de Unie aan de bepalingen van dit verdrag kan worden getoetst.⁸⁷

Tot slot was het Hof van oordeel dat, hoewel artikel 26 van het Handvest gebiedt dat de Unie het recht van gehandicapten op integratiemaatregelen erkent en eerbiedigt, het in dat artikel vervatte beginsel de wetgever van de Unie niet verplichtte bepaalde maatregelen te nemen.

In de laatste plaats had de Grote kamer van het Hof in het arrest *Fonnship en Svenska Transportarbetarförbundet* (C-83/13, EU:C:2014:2053), uitgesproken op 8 juli 2014, de gelegenheid om de werkingssfeer *ratione personae* van verordening nr. 4055/86 inzake het vrij verrichten van diensten op het zeevervoer⁸⁸ te preciseren.

Het Hof heeft voor recht verklaard dat artikel 1 van deze verordening aldus moet worden uitgelegd dat een vennootschap die is gevestigd in een staat die partij is bij de EER-Overeenkomst⁸⁹ en eigenaar is van een onder de vlag van een derde land varende schip waarmee zeevervoerdiensten worden verricht vanuit of naar een staat die partij is bij die Overeenkomst, zich kan beroepen op de vrijheid van dienstverrichting. Daarvoor geldt als voorwaarde dat zij wegens de exploitatie van dat schip kan worden aangemerkt als verrichter van die diensten en de ontvangers van die diensten zijn gevestigd in andere staten die partij zijn bij genoemde Overeenkomst dan die waarin die vennootschap is gevestigd.

Aan de toepassing van verordening nr. 4055/86 wordt niet afgedaan door de omstandigheid dat de bemanningsleden van het schip onderdanen zijn van derde landen. Bovendien houdt de toepassing van verordening nr. 4055/86 de eerbiediging in van de Verdragsbepalingen inzake het vrij verrichten van diensten zoals uitgelegd door het Hof, met name in zijn rechtspraak over de verenigbaarheid van vakbondsacties met de vrijheid van dienstverrichting.⁹⁰

XI. Mededinging

1. Mededingingsregelingen

Wat betreft de uitlegging en toepassing van de regels van de Unie op het gebied van mededingingsregelingen kan op vier arresten van het Hof worden gewezen, waarvan het eerste betrekking heeft op het recht op vergoeding van de schade die als gevolg van een kartel is geleden, twee

⁸⁶ Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van personen met een handicap, namens de Europese Gemeenschap goedgekeurd bij besluit 2010/48/EG van de Raad van 26 november 2009 (PB 2010, L 23, blz. 35).

⁸⁷ Voor de werking van dit verdrag binnen de rechtsorde van de Unie wordt verwezen naar het arrest van 18 maart 2014, Z. (C-363/12, EU:C:2014:159), dat wordt besproken in onderdeel XIV.2 „Recht op zwangerschapsverlof”.

⁸⁸ Verordening (EEG) nr. 4055/86 van de Raad van 22 december 1986 houdende toepassing van het beginsel van het vrij verrichten van diensten op het zeevervoer tussen de lidstaten onderling en tussen de lidstaten en derde landen (PB L 378, blz. 1, met rectificatie in PB 1988, L 117, blz. 33).

⁸⁹ Hierboven aangehaald in voetnoot 61.

⁹⁰ Arrest van 18 november 2007, *Laval un Partneri* (C-341/05, EU:C:2007:809).

andere op de vaststelling van een kartel en het laatste op de procedure voor de toepassing van de mededingingsregels.

Het arrest *Kone e.a.* (C-557/12, EU:C:2014:1317), uitgesproken op 5 juni 2014, betreft een zaak waarin de verzoekster in het hoofdgeding bij derde ondernemingen die geen lid waren van het door de mededingingsregels verboden kartel, liften en roltrappen kocht voor een hogere prijs dan die welke zou zijn vastgesteld indien er geen kartel was geweest. Volgens de verzoekster in het hoofdgeding hadden deze derde ondernemingen, die haar leveranciers waren, van het bestaan van het kartel gebruikgemaakt om hun prijzen op een hoger niveau vast te stellen. De verwijzende rechter heeft het Hof prejudicieel aangezocht met de vraag *of de benadeelde die als gevolg van het gedrag van een kartelbuitenstaander schade heeft geleden, op grond van artikel 101 VWEU van de kartelleden schadevergoeding kan verlangen.*

Het Hof heeft er om te beginnen aan herinnerd dat aan de volle werking en in het bijzonder aan het nuttig effect van het in artikel 101, lid 1, VWEU neergelegde verbod zou worden afgedaan, indien niet eenieder vergoeding kon vorderen van schade die hem is berokkend door een overeenkomst of gedraging die de mededinging kan beperken of vervalsen. Vervolgens heeft het Hof vastgesteld dat een kartel tot gevolg kan hebben dat ondernemingen die geen lid daarvan zijn, hun prijzen verhogen om die aan de marktprijs als gevolg van het kartel aan te passen, waarvan de kartelleden niet onwetend kunnen zijn. Dus zelfs indien de vaststelling van de prijs waartegen een product wordt aangeboden, als een louter zelfstandige beslissing van de niet aan het kartel deelnemende onderneming moet worden beschouwd, kan deze beslissing op basis van een door dit kartel vervalste marktprijs zijn genomen. Wanneer bijgevolg is aangetoond dat het kartel ertoe kan leiden dat concurrenten die geen lid zijn van het kartel hun prijzen verhogen, kan de benadeelde van deze prijsverhoging van de kartelleden vergoeding van de geleden schade vorderen.

Volgens het Hof zou aan de volle werking van artikel 101 VWEU afbreuk worden gedaan indien het nationale recht het recht van eenieder om vergoeding van de geleden schade te vorderen, op categorische wijze en los van de specifieke omstandigheden van het concrete geval afhankelijk stelt van het bestaan van een rechtstreeks causaal verband, en het dit recht volledig uitsluit wanneer de betrokkene geen contractuele band met een lid van het kartel had maar wel met een niet aan dat kartel deelnemende onderneming waarvan het prijsbeleid nochtans het resultaat van dit kartel is.

In het arrest *MasterCard e.a./Commissie* (C-382/12 P, EU:C:2014:2201), gewezen op 11 september 2014, heeft het Hof, waarbij hogere voorziening was ingesteld tegen een arrest van het Gerecht waarbij dit had geoordeeld dat *de multilaterale afwikkelingsvergoedingen binnen het betaalkaartensysteem MasterCard in strijd waren met het mededingingsrecht*⁹¹, de gelegenheid gehad om preciseringen aan te brengen ten aanzien van de uitlegging van de verschillende bestanddelen van artikel 81 EG⁹². In deze zaak vertegenwoordigen de multilaterale afwikkelingsvergoedingen (hierna: „MAV's”) een gedeelte van de prijs van een betaalkaarttransactie, dat wordt ingehouden door de bank die de kaart heeft uitgegeven. Erop wijzend dat deze vergoedingen, die de handelaren binnen het ruimere kader van de kosten voor het gebruik van het betaalkaartensysteem moeten betalen, de grondslag voor de berekening van deze kosten opdrijven, die lager hadden kunnen zijn, had de Commissie hen in haar beschikking die voor het Gerecht bestreden werd, aangemerkt als een beperking van de prijsconcurrentie tussen de acquirerende banken.

⁹¹ Arrest van het Gerecht van 24 mei 2012, *MasterCard e.a./Commissie* (T-111/08, EU:T:2012:260).

⁹² Thans artikel 101 VWEU.

In het kader van het onderzoek van de voorwaarden van artikel 81 EG heeft het Hof om te beginnen verklaard, daarbij de uitlegging door het Gerecht bevestigend, dat MasterCard en de financiële instellingen die bij de vaststelling van de MAV's betrokken waren, als „ondernemersvereniging” in de zin van artikel 81, lid 1, EG konden worden gekwalificeerd, gelet op de gedeelde belangen die zij hadden. Het Hof heeft in dat verband met name benadrukt dat de reden waarom in artikel 81 EG een onderscheid wordt gemaakt tussen „onderling afgestemde feitelijke gedragingen” en „overeenkomsten tussen ondernemingen” of „besluiten van ondernemersverenigingen”, daarin gelegen is dat voorkomen moet worden dat ondernemingen enkel en alleen op grond van de vorm waarin zij dit gedrag coördineren, zouden kunnen ontsnappen aan de mededingingsregels.

Daarnaast is het Hof nagegaan of de MAV's aan het verbod in artikel 81, lid 1, EG konden ontsnappen, gezien het feit dat zij accessoir waren aan het betaalsysteem MasterCard. Daartoe heeft het er met name aan herinnerd dat een beperking van de commerciële autonomie niet onder het verbod van artikel 81, lid 1, EG valt indien die beperking objectief noodzakelijk is voor de verwezenlijking van een transactie of een activiteit en evenredig is aan de doelstellingen ervan. In dat kader is het Hof in de eerste plaats nagegaan of het MasterCard-systeem niet zou kunnen functioneren zonder de MAV's. In dat verband heeft het Hof geoordeeld dat het feit dat die transactie bij gebreke van de beperking in kwestie gewoon moeilijker te realiseren of minder winstgevend was, anders dan verzoeksters betoogden, niet kon worden geacht die beperking „objectief noodzakelijk” te maken, hetgeen zij moet zijn om als nevenrestrictie te kunnen worden aangemerkt. Wat in de tweede plaats de evenredigheid van de MAV's ten opzichte van de aan het MasterCard-systeem ten grondslag liggende doelstellingen betreft, heeft het Hof gepreciseerd dat als contrafeitelijke hypothese rekening moest worden gehouden met niet alleen de situatie die zich zonder deze beperking zou voordoen, maar ook met alternatieve situaties die zich zouden kunnen voordoen, mits deze hypothesen realistisch zijn.

In dat verband heeft het Hof vastgesteld dat het Gerecht, doordat het niet was ingegaan op de vraag of het mogelijk of waarschijnlijk was dat een verbod van tariefbepaling achteraf zou worden vastgesteld in de hypothese dat er geen MAV's zouden bestaan, maar zich enkel op het criterium van de economische haalbaarheid van een systeem zonder dergelijke vergoedingen had gebaseerd, blijk had gegeven van een onjuiste rechtsopvatting. Aangezien in de onderhavige zaak echter, zoals ook de conclusie van de Commissie luidde, de hypothese van een systeem dat was gebaseerd op een verbod van tariefbepaling achteraf het enige alternatief was dat het mogelijk maakte om het MasterCard-systeem zonder MAV's te laten functioneren, heeft deze onjuiste rechtsopvatting geen gevolgen gehad voor de analyse van de mededingingsbeperkende gevolgen van de MAV's door het Gerecht, of voor het dictum van zijn arrest volgens hetwelk de MAV's beperkingen van de mededinging tot gevolg hadden.

Tot slot heeft het Hof onderzocht of de MAV's in aanmerking konden komen voor een vrijstelling krachtens artikel 81, lid 3, EG. Het heeft benadrukt dat in deze zaak rekening moest worden gehouden met alle objectieve voordelen van de MAV's, niet alleen op de relevante markt maar ook op de onderscheiden verwante markt. Het Gerecht had rekening gehouden met de rol van de MAV's bij het in evenwicht brengen van de „uitgiftezijde” en de „acquiringzijde” van het MasterCard-systeem, en tegelijk erkend dat er tussen deze twee zijden interactie bestond. Aangezien geenszins was bewezen dat de MAV's merkbare objectieve voordelen hadden op de markt voor de acquisitie van handelaren, hoefde het Gerecht de voordelen van de MAV's voor de kaarthouders niet te onderzoeken, aangezien deze voordelen op zich niet opwegen tegen de nadelen van deze vergoedingen.

Bijgevolg heeft het Hof het arrest van het Gerecht houdende vaststelling van een mededelingsregeling die niet voor een vrijstelling in aanmerking kon komen, bevestigd.

Op 11 september 2014 heeft het Hof in een ander arrest over bankkaarten, het arrest *CB/Commissie* (C-67/13 P, EU:C:2014:2204), het arrest van het Gerecht vernietigd op grond dat het Gerecht niet tot de conclusie had kunnen komen dat *de tariefmaatregelen die Groupement français des cartes bancaires had vastgesteld, er naar hun aard toe strekten de mededinging te beperken*.

De Groupement des cartes bancaires (CB) (hierna: „Groupement”), die is opgericht door de belangrijkste Franse bankinstellingen die bankkaarten uitgeven, had maatregelen genomen waarbij tarieven voor toetreding tot de groep waren vastgesteld voor de leden die vaker emittenten van CB-kaarten dan acquirers van nieuwe handelaren voor het systeem waren, alsook voor niet-actieve of zelden actieve leden.

Het Gerecht was met de Commissie van oordeel dat de Groupement een besluit van een ondernemersvereniging had vastgesteld dat de „strekking” had de mededinging te beperken. Het meende bijgevolg dat het niet nodig was om de gevolgen van die maatregelen op de markt te onderzoeken.

In dat verband heeft het Hof geoordeeld dat het Gerecht blijk had gegeven van een onjuiste rechtsopvatting met zijn onjuiste beoordeling van het bestaan van een mededingingsbeperkende strekking, een begrip dat restrictief moet worden uitgelegd en uitsluitend kan worden toegepast op bepaalde soorten van coördinatie tussen ondernemingen. Meer bepaald had het Gerecht weliswaar uiteengezet op welke gronden de maatregelen in kwestie de mededinging door nieuwe toetreders tot de markt konden beperken, maar niet gerechtvaardigd waarom deze beperking zodanig schadelijk was dat deze als maatregelen met een mededingingsbeperkende strekking konden worden gekwalificeerd. Aangezien deze maatregelen ertoe strekten om een financiële bijdrage op te leggen aan de leden van de Groupement die voordeel haalden uit de inspanningen die andere leden hadden geleverd op het gebied van de acquiringactiviteiten voor het CB-systeem, kon een dergelijk doel volgens het Hof immers niet worden geacht naar zijn aard schadelijk te zijn voor de goede werking van de normale mededinging.

Bovendien heeft het Hof geoordeeld dat het Gerecht, door zich af te vragen welke opties er voor de leden van de Groupement waren om voor interoperabiliteit tussen de betaalsystemen en de opname van geld met bankkaarten te zorgen, in werkelijkheid de potentiële gevolgen van deze maatregelen heeft beoordeeld en niet hun doel, waarmee het zelf al heeft aangegeven dat de maatregelen in kwestie niet kunnen worden geacht „naar hun aard” schadelijk te zijn voor de goede werking van de normale mededinging.

Het Hof heeft de zaak dan ook terugverwezen naar het Gerecht, opdat dit zou bepalen of de betrokken overeenkomsten „tot gevolg” hebben de mededinging te beperken in de zin van artikel 81 EG⁹³.

Op 12 juni 2014 heeft het Hof in het arrest *Deltafina/Commissie* (C-578/11 P, EU:C:2014:1742), in hogere voorziening, preciseringen gegeven ten aanzien van bepaalde aspecten van de procedure voor de toepassing van de mededingingsregels. Het heeft geoordeeld dat in het kader van *de vermindering van de geldboete in ruil voor medewerking van de beschuldigde onderneming met de Commissie* op de onderneming een verplichting rust om haar medewerking vertrouwelijk te houden. Wanneer de betrokken onderneming aan andere ondernemingen onthult dat zij met de Commissie meewerkt, levert dit een schending van de medewerkingsplicht op.

⁹³ Thans artikel 101 VWEU.

In dit arrest heeft het Hof tevens onderzocht of het Gerecht het recht op een eerlijk proces had geschonden door ter terechtzitting de mondelinge getuigenissen van de vertegenwoordigers van de partijen te verzamelen en zich op een van die getuigenissen te baseren. Het Hof heeft geconstateerd dat het Gerecht inderdaad verder was gegaan dan mogelijk was op basis van een gangbare praktijk om vragen over technische kwesties of complexe vragen te stellen, aangezien deze ondervraging betrekking had op feiten die krachtens het Reglement voor de procesvoering hadden moeten worden vastgesteld. Het heeft evenwel geoordeeld dat deze procedurele onregelmatigheid geen schending van het recht op een eerlijk proces opleverde, omdat de getuigenissen slechts in het kader van een overweging ten overvloede in aanmerking waren genomen en de conclusie van het Gerecht op alleen de hem ter beschikking staande schriftelijke bewijzen kon worden gebaseerd.

Tot slot heeft het Hof zich ook uitgesproken over het argument inzake een buitensporig lange procesduur. Onder bevestiging van zijn rechtspraak⁹⁴, heeft het eraan herinnerd dat de niet-inachtneming van een redelijke procestermijn geen grond voor vernietiging van het bestreden arrest kan zijn indien nergens uit blijkt dat de buitensporig lange duur van de procedure de uitkomst van het geding heeft beïnvloed. Voorts heeft het Hof bevestigd dat wanneer het Gerecht zijn uit artikel 47, tweede alinea, van het Handvest van de grondrechten voortvloeiende verplichting om aanhangig gemaakte zaken binnen een redelijke termijn te behandelen niet is nagekomen, die niet-nakoming moet worden bestraft in het kader van een beroep tot schadevergoeding. Dit beroep tot schadevergoeding moet worden ingesteld bij het Gerecht, dat in een andere formatie uitspraak doet dan die waarin het kennis heeft genomen van het beroep tot nietigverklaring, waarbij geldt dat een dergelijk beroep een effectief rechtsmiddel is.

2. Staatssteun

Op het gebied van staatssteun heeft het Hof in het arrest *Frankrijk/Commissie* (C-559/12 P, EU:C:2014:217), uitgesproken op 3 april 2014, geoordeeld dat het Gerecht op goede gronden het door Frankrijk ingestelde beroep had verworpen⁹⁵ dat strekte tot nietigverklaring van het besluit van 26 januari 2010, waarin *de Commissie tot de slotsom was gekomen dat de onbeperkte garantie die Frankrijk aan La Poste had verschaft, met de interne markt onverenigbare staatssteun vormde*⁹⁶. La Poste française was tot aan haar omvorming op 1 maart 2010 tot een naamloze vennootschap waarvan de aandelen in overheidshanden zijn, gelijkgesteld met een overheidsinstelling met een industrieel of commercieel karakter (*établissement public à caractère industriel et commercial*; hierna: „EPIC”), waarop de faillissements- en insolventieprocedures van het gemene recht niet van toepassing waren.

In het kader van deze hogere voorziening verweet Frankrijk het Gerecht met name dat het had geoordeeld dat de Commissie de bewijslast ter zake van het bestaan van de garantie mocht omkeren op grond dat La Poste niet was onderworpen aan de regels van het gemene recht inzake de sanering en vereffening van ondernemingen in moeilijkheden en dat het in strijd had gehandeld met de regels inzake de mate waarin bewijs van het bestaan van een dergelijke garantie moet worden geleverd. Het Hof heeft er evenwel op gewezen dat het Gerecht het gebruik van negatieve vermoedens en de omkering van de bewijslast door de Commissie niet heeft bekrachtigd. Het

⁹⁴ Arrest van het Hof van 26 november 2013, *Gascogne Sack Deutschland/Commissie* (C-40/12 P, EU:C:2013:768).

⁹⁵ Arrest van het Gerecht van 20 september 2012, *Frankrijk/Commissie* (T-154/10, EU:T:2012:452).

⁹⁶ Besluit 2010/605/EU van de Commissie van 26 januari 2010 betreffende steunmaatregel C 56/07 (ex E 15/05) die door Frankrijk is toegekend aan La Poste [Kennisgeving geschied onder nummer C(2010) 133] (PB L 274, blz. 1).

Hof is namelijk van oordeel dat de Commissie het bestaan van een onbeperkte staatsgarantie ten gunste van La Poste positief heeft onderzocht, omdat zij rekening had gehouden met verschillende onderling overeenstemmende factoren die het bestaan van een dergelijke garantie konden aantonen. Ook heeft het Hof bevestigd dat het de Commissie vrijstaat om zich voor het bewijs van een impliciete garantie te baseren op de methode van de voldoende bepaalde en onderling samenhangende aanwijzingen om na te gaan of de Staat naar nationaal recht daadwerkelijk verplicht is zijn eigen middelen in te zetten om de verliezen van een in gebreke blijvende EPIC te dekken, en dus of er een voldoende concreet risico bestaat dat de begroting van de Staat zal worden belast.

Frankrijk verweet het Gerecht ook dat het blijk had gegeven van een onjuiste rechtsopvatting met zijn oordeel dat de Commissie rehtens genoegzaam had aangetoond dat sprake was van een voordeel dat voortvloeide uit de vermeend aan La Poste verleende staatsgarantie. In dat verband heeft het Hof verklaard dat er een eenvoudig vermoeden geldt dat de verlening van een impliciete en onbeperkte staatsgarantie ten gunste van een onderneming die niet aan de gewone procedures voor gerechtelijke sanering en vereffening is onderworpen, een verbetering van haar financiële positie tot gevolg heeft door een verlichting van de lasten die normalerwijze op haar budget drukken. Om te bewijzen dat een dergelijke garantie de begunstigde onderneming een voordeel heeft opgeleverd, hoeft de Commissie in het kader van de procedure betreffende bestaande steunregelingen dientengevolge slechts het bestaan van deze garantie aan te tonen, en niet de werkelijke invloed ervan vanaf het moment van verlening.

XII. Fiscale bepalingen

Op 16 januari 2014 heeft het Hof in zijn arrest *Ibero Tours* (C-300/12, EU:C:2014:8) geoordeeld dat de beginselen die het had gedefinieerd in zijn arrest *Elida Gibbs*⁹⁷ inzake *het voor de bepaling van de maatstaf van heffing voor de belasting over de toegevoegde waarde (btw) in aanmerking nemen van kortingen die door een fabrikant door middel van een distributieketen worden verleend*, niet van toepassing zijn wanneer een reisbureau dat optreedt als tussenpersoon op eigen initiatief en op eigen kosten aan de eindverbruiker korting verleent op de hoofddienst, die wordt verricht door een touroperator.

In het arrest *Elida Gibbs* had het Hof geoordeeld dat de maatstaf van heffing van de btw moet worden verminderd met de korting die de fabrikant van een product die met de eindverbruiker geen rechtstreekse contractuele relatie heeft maar de eerste schakel is in een keten van handelingen die bij de eindverbruiker eindigt, aan die eindverbruiker verleent door middel van kortingsbonnen die detailhandelaars aannemen en terugbetaald krijgen door de fabrikant. In deze zaak heeft het Hof vastgesteld dat voor de verwezenlijking van de doelstelling die met de bijzondere regeling voor reisbureaus in artikel 26 van de Zesde richtlijn⁹⁸ wordt nagestreefd, geenszins hoeft te worden afgeweken van de algemene regel van artikel 11, A, lid 1, sub a, van de Zesde richtlijn, die het begrip „wat de [...] dienstverrichter [...] als tegenprestatie verkrijgt of moet verkrijgen van de zijde [...] van de ontvanger of van een derde” hanteert om de maatstaf van de heffing te bepalen. Daaruit heeft het afgeleid dat de onderhavige zaak, anders dan de zaak *Elida Gibbs*, geen betrekking heeft op de verlening van kortingen door een fabrikant door middel van een distributieketen, maar op de financiering door een reisbureau, dat als tussenpersoon optreedt, van een deel van de prijs van

⁹⁷ Arrest van het Hof van 24 oktober 1996, *Elida Gibbs* (C-317/94, EU:C:1996:400).

⁹⁸ Zesde richtlijn (77/388/EEG) van de Raad van 17 mei 1977 betreffende de harmonisatie van de wetgevingen der lidstaten inzake omzetbelasting – Gemeenschappelijk stelsel van belasting over de toegevoegde waarde: uniforme grondslag (PB L 145, blz. 1).

de reis, welke financiering zich vanuit het oogpunt van de eindafnemer van de reis vertaalt in een verlaging van de prijs ervan. Aangezien deze prijsverlaging geen gevolgen heeft voor de tegenprestatie die de touroperator voor de verkoop van een reis ontvangt of de tegenprestatie die het reisbureau voor zijn optreden als tussenpersoon ontvangt, is het Hof tot de conclusie gekomen dat een dergelijke prijsverlaging overeenkomstig artikel 11, A, lid 1, sub a, van de Zesde richtlijn noch voor de hoofddienst die door de touroperator wordt geleverd noch voor de diensten die door het reisbureau worden geleverd, leidt tot een verlaging van de maatstaf van heffing.

Het arrest *Skandia America (USA), filial Sverige* (C-7/13, EU:C:2014:2225), gewezen op 17 september 2014, heeft betrekking op de vraag of, en hoe, *diensten onder bezwarende titel die door een hoofdkantoor met zetel in een derde land worden verricht voor een filiaal dat in een lidstaat is gevestigd, ingevolge richtlijn 2006/112*⁹⁹ aan de btw moeten worden onderworpen wanneer dat filiaal in die lidstaat lid is van een btw-groep die op grond van artikel 11 van die richtlijn is gevormd.

Het Hof is allereerst ingegaan op de vraag naar de onderworpenheid aan btw van diensten die door een hoofdkantoor voor een filiaal worden verricht in een situatie als hierboven omschreven. In dat verband heeft het Hof benadrukt dat ook wanneer het filiaal in het hoofdgeding van het hoofdkantoor afhankelijk is en dus niet zelf de hoedanigheid van belastingplichtige in de zin van artikel 9 van richtlijn 2006/112 kan hebben, dit niet wegneemt dat het lid is van een btw-groep, zodat het niet met het hoofdkantoor maar met de overige leden van die groep één enkele belastingplichtige vormt. Het Hof heeft daaruit afgeleid dat de levering van dergelijke diensten krachtens artikel 2, lid 1, sub c, van richtlijn 2006/112 een belastbare handeling vormt, aangezien de diensten onder bezwarende titel verricht door het hoofdkantoor voor een filiaal voor de doelstellingen van de btw moeten worden gezien als verricht voor de btw-groep. Het Hof heeft vervolgens geoordeeld dat in een dergelijke situatie de artikelen 56, 193 en 196 van richtlijn 2006/112 aldus moeten worden uitgelegd dat de btw-groep, als afnemer van de diensten bedoeld in artikel 56 van die richtlijn, de tot voldoening van de verschuldigde btw gehouden persoon wordt. Artikel 196 van genoemde richtlijn bepaalt immers, in afwijking van de algemene regel in artikel 193 volgens welke de btw in een lidstaat verschuldigd is door de belastingplichtige die een belastbare dienst verricht, dat de btw verschuldigd is door de belastingplichtige afnemer van deze dienst wanneer de in artikel 56 van deze richtlijn bedoelde dienst door een niet in die lidstaat gevestigde belastingplichtige wordt verricht.

XIII. Onderlinge aanpassing van de wetgeving

1. Intellectuele eigendom

Op het gebied van de intellectuele eigendom verdienen vijf beslissingen bijzondere vermelding. De eerste heeft betrekking op de octrooieerbaarheid van biotechnologische uitvindingen, de drie volgende op het auteursrecht en de naburige rechten en de vijfde op driedimensionale merken.

In het arrest *International Stem Cell Corporation* (C-364/13, EU:C:2014:2451), uitgesproken op 18 december 2014, heeft het Hof, in de formatie Grote kamer, uitlegging gegeven aan artikel 6, lid 2, sub c, van richtlijn 98/44 betreffende de rechtsbescherming van biotechnologische uitvindingen¹⁰⁰,

⁹⁹ Richtlijn 2006/112/EG van de Raad van 28 november 2006 betreffende het gemeenschappelijke stelsel van belasting over de toegevoegde waarde (PB L 347, blz. 1).

¹⁰⁰ Richtlijn 98/44/EG van het Europees Parlement en de Raad van 6 juli 1998 betreffende de rechtsbescherming van biotechnologische uitvindingen (PB L 213, blz. 13).

dat bepaalt dat *het gebruik van menselijke embryo's voor industriële of commerciële doeleinden niet-octrooieerbaar is*, aangezien de exploitatie ervan voor dergelijke doeleinden in strijd zou zijn met de openbare orde of met de goede zeden.

In dat verband heeft het Hof met name geoordeeld dat een onbevuchte menselijke eicel die door parthenogenese is gestimuleerd zich te verdelen en zich te ontwikkelen, geen „menselijk embryo” in de zin van genoemd artikel 6, lid 2, sub c, is indien zij, gelet op de huidige kennis van de wetenschap, als zodanig niet het inherente vermogen bezit zich te ontwikkelen tot een mens.

Ter onderbouwing van deze conclusie heeft het Hof er allereerst aan herinnerd dat het begrip „menselijke embryo” ruim moet worden opgevat, aangezien de Uniewetgever heeft bedoeld elke mogelijkheid van octrooieerbaarheid uit te sluiten wanneer de eerbiediging van de menselijke waardigheid daardoor zou kunnen worden aangetast.¹⁰¹ Deze kwalificatie gaat namelijk ook op voor de niet-bevruchte menselijke eicel waarin de kern van een uitgerijpte menselijke cel is geïmplantéerd en de niet-bevruchte menselijke eicel die is gestimuleerd tot deling en ontwikkeling door parthenogenese, aangezien bij deze organismen – als gevolg van de voor de verkrijging ervan gebruikte techniek – het proces van ontwikkeling tot een mens in gang kan worden gezet, zoals het geval is bij een bevruchte eicel.

Overeenkomstig die uitleggingsmaatstaven heeft het Hof moeten vaststellen dat deze uitsluiting van octrooieerbaarheid, gelet op de feitelijke verklaringen van de verwijzende rechter, niet bedoeld is voor parthenoten die zich als zodanig niet tot een mens kunnen ontwikkelen.

Wat de auteursrechten en de naburige rechten betreft, heeft het Hof in het arrest *Nintendo e.a.* (C-355/12, EU:C:2014:25), gewezen op 23 januari 2014, de gelegenheid gehad om *de omvang te preciseren van de rechtsbescherming die de houder van een auteursrecht krachtens richtlijn 2001/29 inzake de auteursrechten en naburige rechten*¹⁰² *kan doen gelden in de strijd tegen de omzeiling van technische voorzieningen om zijn spelcomputers te beschermen tegen het gebruik van illegale kopieën van videogames voor zijn spelcomputers.*

Het Hof heeft er om te beginnen aan herinnerd dat videogames complex materiaal vormen dat niet alleen een computerprogramma bevat, maar ook grafische en geluidselementen die, hoewel zij in computertaal zijn gecodeerd, een eigen scheppende waarde hebben. Als een eigen intellectuele schepping van de maker zijn originele computerprogramma's dus beschermd door het auteursrecht als bedoeld in de richtlijn. Volgens het Hof vallen technische voorzieningen die ten dele zijn opgenomen in de fysieke dragers van de games en ten dele in de spelcomputer en die daartussen interactie vereisen, onder het begrip „doeltreffende technische voorzieningen” in de zin van richtlijn 2001/29, en dus onder de daarbij toegekende bescherming, indien zij dienen om handelingen die inbreuk maken op de rechten van de houder te voorkomen of te beperken. Een dergelijke rechtsbescherming moet in overeenstemming zijn met het evenredigheidsbeginsel en mag niet leiden tot een verbod van inrichtingen of activiteiten die een ander commercieel doel of nut hebben dan het om illegale redenen omzeilen van de technische beveiliging. In een geval als het onderhavige dient de omvang van de betrokken rechtsbescherming niet te worden beoordeeld aan de hand van het door de houder van de auteursrechten aangegeven specifieke doel van de spelcomputers, maar dient daarbij rekening te worden gehouden met de in artikel 6, lid 2, van richtlijn 2001/29 vastgestelde criteria met betrekking tot inrichtingen, producten of onderdelen waarmee de bescherming van doeltreffende technische voorzieningen kan worden omzeild.

¹⁰¹ Arrest van het Hof van 18 oktober 2011, Brüstle (C-34/10, EU:C:2011:669).

¹⁰² Hierboven aangehaald in voetnoot 26.

Het arrest *UPC Telekabel Wien* (C-314/12, EU:C:2014:192), uitgesproken op 27 maart 2014, was voor het Hof de gelegenheid om uitspraak te doen over *de aan de houders van auteursrechten toegekende voorrechten in vergelijking met de bescherming van de grondrechten*. De zaak betrof twee filmproductieondernemingen die houders waren van rechten op films die op een website voor het publiek beschikbaar waren gesteld door middel van een in Oostenrijk gevestigde internetprovider. Een Oostenrijkse rechter had het laatstgenoemde verboden om toegang tot de website te verschaffen voor zover cinematografische werken waarop bedoelde filmproductieondernemingen een naburig recht hebben, zonder hun toestemming op deze website voor het publiek beschikbaar werden gesteld.

Het Hof heeft er in dat verband op gewezen dat een internetprovider die zijn klanten toegang verschaft tot beschermde werken die door een derde op internet voor het publiek beschikbaar worden gesteld, kan worden aangemerkt als een tussenpersoon wiens diensten worden gebruikt om inbreuk te maken op een auteursrecht of naburige rechten in de zin van artikel 8, lid 3, van richtlijn 2001/29. Voor deze conclusie kan steun worden gevonden in het door de richtlijn nagestreefde doel. Zouden internetproviders worden uitgesloten van de werkingssfeer van die bepaling, dan zou de door deze richtlijn beoogde bescherming van de rechthebbenden immers aanzienlijk worden verminderd. Ook werd het Hof de vraag gesteld of het naar de maatstaven van de grondrechten mogelijk is om een rechterlijk bevel uit te vaardigen waarin niet is gepreciseerd welke maatregelen deze internetprovider moet nemen en niet is aangegeven dat laatstgenoemde kan ontkomen aan dwangsommen wegens schending van dit bevel door aan te tonen dat hij alle redelijke maatregelen heeft genomen. In antwoord daarop heeft het Hof gepreciseerd dat de betrokken grondrechten, namelijk de vrijheid van ondernemerschap en de vrijheid van informatie, zich tegen een dergelijk rechterlijk bevel niet verzetten, mits aan twee voorwaarden is voldaan: de door de internetprovider genomen maatregelen mogen internetgebruikers niet nodeloos de mogelijkheid ontzeggen om zich rechtmatig toegang tot de beschikbare informatie te verschaffen, en deze maatregelen moeten tot gevolg hebben dat niet-toegestane oproepingen van beschermde werken worden verhinderd of minstens bemoeilijkt en dat internetgebruikers die gebruikmaken van de diensten van de adreassaant van dat bevel ernstig wordt ontraden om zich toegang te verschaffen tot deze in strijd met het intellectuele-eigendomsrecht voor hen beschikbaar gestelde werken.

Nog steeds op het gebied van het auteursrecht en de naburige rechten heeft het Hof, zetelend in Grote kamer, op 3 september 2014 in het arrest *Deckmyn en Vrijheidsfonds* (C-201/13, EU:C:2014:2132) nadere invulling gegeven aan *de strekking van het begrip „parodie” als uitzondering op het reproductierecht, het recht op mededeling van werken aan het publiek en het recht van beschikbaarstelling van ander materiaal voor het publiek in de zin van artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29*.

Het Hof heeft allereerst aangegeven dat het begrip „parodie” moet worden beschouwd als een autonoom Unierechtelijk begrip. Bij gebreke van een definitie van het begrip parodie in richtlijn 2001/29 moeten de betekenis en de draagwijdte van dit begrip evenwel worden bepaald in overeenstemming met de in de omgangstaal gebruikelijke betekenis ervan, met inachtneming van de context waarin het wordt gebruikt en de door de regeling waarvan het deel uitmaakt beoogde doelstellingen. Het Hof heeft er vervolgens op gewezen dat de wezenlijke kenmerken van een parodie erin bestaan dat een bestaand werk wordt nagebootst, doch met duidelijke verschillen met het bestaande werk, en dat aan humor wordt gedaan of de spot wordt gedreven. Voor het begrip parodie gelden niet de voorwaarden dat zij een ander eigen oorspronkelijk karakter vertoont dan louter duidelijke verschillen met het geparodieerde oorspronkelijke werk, dat zij redelijkerwijze aan een andere persoon dan de auteur van het oorspronkelijke werk zelf kan worden toegeschreven, dat zij betrekking heeft op het oorspronkelijke werk zelf of dat zij de bron van het geparodieerde werk vermeldt. Dit in acht nemend moet bij de toepassing van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29 in een concreet geval dus een billijk

evenwicht worden gevonden tussen, enerzijds, de door de richtlijn beschermde belangen en de rechten van de auteurs en rechthebbenden en, anderzijds, de vrije meningsuiting van de gebruiker van een beschermd werk die zich beroept op de beperking ten aanzien van de parodie.

Op het gebied van merken, tot slot, heeft de zaak die ten grondslag lag aan het arrest *Apple* (C-421/13, EU:C:2014:2070), gewezen op 10 juli 2014, het Hof zich doen buigen over *de mogelijkheid om een driedimensionaal merk bestaande in de voorstelling, door middel van een veelkleurige tekening van de architectuur van een winkel voor de daar aangeboden diensten, zonder opgave van maten of verhoudingen, in te schrijven*.

Om te beoordelen of het betrokken teken zich leende voor inschrijving, heeft het Hof eerst herinnerd aan de voorwaarden voor inschrijving van een merk volgens de bepalingen van richtlijn 2008/95¹⁰³. Volgens het Hof kan een voorstelling die de inrichting van een verkoopruimte door middel van een ononderbroken geheel van lijnen, contouren en vormen afbeeldt, een merk vormen mits zij waren of diensten van een onderneming kan onderscheiden van die van andere ondernemingen. De algemene geschiktheid van een teken als merk betekent evenwel niet dat dit teken noodzakelijkerwijs onderscheidend vermogen in de zin van de richtlijn heeft. Dit vermogen moet in de praktijk worden beoordeeld enerzijds met betrekking tot de geclaimde waren of diensten en anderzijds op basis van de perceptie van het relevante publiek. Het Hof heeft bovendien gepreciseerd dat een teken dat de inrichting van de flagship-stores van een fabrikant van waren afbeeldt, waarvan geen van de in richtlijn 2008/95 genoemde weigeringsgronden de inschrijving belet, geldig kan worden ingeschreven, niet alleen voor deze waren, maar ook voor diensten wanneer deze diensten niet integrerend deel uitmaken van de verkoop van deze waren. Bijgevolg kan de voorstelling van de inrichting van een verkoopruimte door middel van een gewone tekening zonder opgave van afmetingen of verhoudingen worden ingeschreven als merk voor diensten die, hoewel zij waren betreffen, niet integrerend deel uitmaken van de verkoop ervan, mits deze voorstelling geschikt is om de diensten van de aanvrager van de inschrijving te onderscheiden van die van andere ondernemingen en mits geen enkele weigeringsgrond zich ertegen verzet.

2. Bescherming van persoonsgegevens

Op het gebied van de bescherming van persoonsgegevens heeft het Hof drie arresten gewezen die vermelding verdienen. Twee arresten hebben betrekking op de verplichtingen die op het gebied van de bescherming van die gegevens rusten op ondernemingen die telecomunicatiediensten leveren en die een zoekmachine exploiteren. Het derde arrest betreft de autonomie van de nationale toezichthouders op de bescherming van gegevens.

Het arrest *Digital Rights Ireland e.a.* (C-293/12 en C-594/12, EU:C:2014:238), door de Grote kamer van het Hof uitgesproken op 8 april 2014, is terug te voeren op een verzoek om de geldigheid van richtlijn 2006/24 betreffende de bewaring van gegevens¹⁰⁴ te toetsen aan de grondrechten op eerbiediging van het privéleven en de bescherming van persoonsgegevens. Met dit verzoek wilde de verwijzende rechter vernemen of de krachtens deze richtlijn op de aanbieders van openbaar beschikbare elektronischecomunicatiediensten of van openbare communicatienetwerken rustende verplichting

¹⁰³ Richtlijn 2008/95/EG van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2008 betreffende de aanpassing van het merkenrecht der lidstaten (gecodificeerde versie) (PB L 299, blz. 25).

¹⁰⁴ Richtlijn 2006/24/EG van het Europees Parlement en de Raad van 15 maart 2006 betreffende de bewaring van gegevens die zijn gegenereerd of verwerkt in verband met het aanbieden van openbaar beschikbare elektronischecomunicatiediensten of van openbare communicatienetwerken en tot wijziging van richtlijn 2002/58/EG (PB L 105, blz. 54).

om gegevens betreffende het privéleven van een persoon en zijn communicaties gedurende een bepaalde tijd te bewaren en de bevoegde nationale autoriteiten daartoe toegang te verschaffen, een ongerechtvaardigde inmenging in genoemde grondrechten vormt.

Het Hof heeft om te beginnen geoordeeld dat de bepalingen van richtlijn 2006/24, doordat zij deze aanbieders dergelijke verplichtingen opleggen, een bijzonder zware inmenging vormden in de rechten op eerbiediging van het privéleven en de bescherming van persoonsgegevens zoals neergelegd in respectievelijk artikel 7 en artikel 8 van het Handvest van de grondrechten. Vervolgens heeft het Hof overeenkomstig artikel 52, lid 1, van het Handvest vastgesteld dat deze inmenging kon worden gerechtvaardigd door een doel van algemeen belang, zoals de bestrijding van georganiseerde misdaad.

Het Hof heeft de richtlijn evenwel ongeldig verklaard op basis van de vaststelling dat zij een zeer ruime en bijzonder zware inmenging in genoemde grondrechten impliceert, zonder dat deze inmenging nauwkeurig is omkaderd door bepalingen die kunnen waarborgen dat zij daadwerkelijk beperkt is tot het strikt noodzakelijke.

Ter onderbouwing van die vaststelling heeft het Hof er in de eerste plaats op gewezen dat richtlijn 2006/24 algemeen van toepassing is op alle personen, alle elektronische communicatiemiddelen en alle verkeersgegevens, zonder dat enig onderscheid wordt gemaakt, enige beperking wordt gesteld of enige uitzondering wordt gemaakt op basis van het doel, zware criminaliteit te bestrijden. In de tweede plaats bevat richtlijn 2006/24 geen objectieve criteria ter begrenzing van de toegang van de bevoegde nationale autoriteiten tot de gegevens en het latere gebruik ervan met het oog op het voorkomen, opsporen of strafrechtelijk vervolgen van inbreuken die voldoende ernstig kunnen worden geacht om een dergelijke inmenging te rechtvaardigen, en evenmin materiële en procedurele voorwaarden betreffende een dergelijke toegang of een dergelijk gebruik. Wat in de derde plaats de termijn betreft gedurende welke de gegevens worden bewaard, bepaalt de richtlijn dat deze gedurende ten minste zes maanden moeten worden bewaard, zonder dat enig onderscheid wordt gemaakt naargelang van de betrokken personen of naargelang van het nut van deze gegevens voor het nagestreefde doel.

Voorts heeft het Hof wat de vereisten van artikel 8, lid 3, van het Handvest van de grondrechten betreft, vastgesteld dat richtlijn 2006/24 onvoldoende garanties biedt dat de bewaarde gegevens doeltreffend kunnen worden beschermd tegen het risico van misbruik en tegen elke onrechtmatige raadpleging en elk onrechtmatig gebruik ervan, en dat deze richtlijn niet voorschrijft dat de betrokken gegevens op het grondgebied van de Unie moeten worden bewaard. Bijgevolg is niet ten volle gewaarborgd dat een onafhankelijke autoriteit toezicht houdt op de inachtneming van de vereisten inzake bescherming en beveiliging, zoals uitdrukkelijk wordt voorgeschreven door artikel 8 van het Handvest.

Voorts moet het arrest *Google Spain en Google* (C-131/12, EU:C:2014:317), gewezen op 13 mei 2014, worden vermeld. Daarin had het Hof, in de formatie Grote kamer, zich uit te spreken over *de voorwaarden voor toepassing van richtlijn 95/46 betreffende de bescherming van persoonsgegevens*¹⁰⁵ *op de activiteit van een zoekmachine op internet*.

¹⁰⁵ Richtlijn 95/46/EG van het Europees Parlement en de Raad van 24 oktober 1995 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens (PB L 281, blz. 31).

Het Hof heeft om te beginnen vastgesteld dat de exploitant van een zoekmachine, door geautomatiseerd, onophoudelijk en systematisch op het internet te zoeken naar aldaar gepubliceerde informatie, activiteiten verricht die als „verwerking van persoonsgegevens” in de zin van richtlijn 95/46 moeten worden gekwalificeerd wanneer deze informatie dergelijke gegevens omvat. Volgens het Hof moet deze exploitant worden geacht de „verantwoordelijke” voor deze verwerking te zijn in de zin van artikel 2, sub d, van de richtlijn, aangezien hij het doel van en de middelen voor deze verwerking bepaalt. De verwerking van die gegevens door deze exploitant verschilt van de door webredacteuren verrichte verwerking van persoonsgegevens, die erin bestaat deze gegevens op een webpagina te plaatsen, en komt bovenop deze verwerking.

In die context heeft het Hof gepreciseerd dat een verwerking van persoonsgegevens door de exploitant van een zoekmachine de grondrechten op eerbiediging van het privéleven en op bescherming van persoonsgegevens aanzienlijk kan aantasten, aangezien elke internetgebruiker op basis van deze verwerking via de resultatenlijst een gestructureerd overzicht kan krijgen van de over deze persoon op het internet vindbare informatie, die potentieel betrekking heeft op tal van aspecten van zijn privéleven en die, zonder deze zoekmachine, niet of slechts zeer moeilijk met elkaar in verband had kunnen worden gebracht, zodat deze internetgebruiker dus een min of meer gedetailleerd profiel van de betrokkene kan opstellen. Gelet op de potentiële ernst van deze inmenging, kan zij niet worden gerechtvaardigd door louter het economisch belang van de exploitant.

In antwoord op de vraag of de betrokkene op basis van richtlijn 95/46 kan eisen dat de koppelingen naar webpagina's uit een resultatenlijst worden verwijderd omdat hij wenst dat de informatie over zijn persoon na zekere tijd wordt „vergeten”, heeft het Hof erop gewezen dat indien na een verzoek van de betrokkene vaststaat dat de opname van deze koppelingen in de resultatenlijst alsdan onverenigbaar is met genoemde richtlijn, deze informatie en koppelingen van de resultatenlijst moeten worden gewist. Aangezien de betrokkene op basis van de artikelen 7 en 8 van het Handvest van de grondrechten kan verlangen dat de betrokken informatie niet meer via de opneming ervan in een dergelijke resultatenlijst ter beschikking wordt gesteld van het grote publiek, krijgen deze rechten in beginsel niet alleen voorrang op het economische belang van de exploitant van de zoekmachine, maar ook op het belang van het publiek om deze informatie te vinden wanneer op de naam van deze persoon wordt gezocht. Dit zal echter niet het geval zijn indien de inmenging in de grondrechten van de betrokkene wegens bijzondere redenen, zoals de rol die deze persoon in het openbare leven speelt, wordt gerechtvaardigd door het overwegende belang dat het publiek erbij heeft om, door deze opneming, toegang tot de betrokken informatie te krijgen.

Op 8 april 2014 is door de Grote kamer van het Hof het arrest *Commissie/Hongarije* (C-288/12, EU:C:2014:237) gewezen. Daarin is uitspraak gedaan op een *beroep wegens niet-nakoming wegens de voortijdige beëindiging van het mandaat van de Hongaarse nationale toezichthouder op de bescherming van persoonsgegevens en dus de verplichtingen die krachtens richtlijn 95/46 betreffende de bescherming van gegevens*¹⁰⁶ op de lidstaten rusten.

Het Hof heeft er in dat verband aan herinnerd dat artikel 28, lid 1, tweede alinea, van richtlijn 95/46 vereist dat de autoriteiten die belast zijn met het toezicht op de verwerking van persoonsgegevens zodanige onafhankelijkheid moeten genieten dat zij in staat zijn om hun taken te vervullen zonder beïnvloeding van buitenaf te ondergaan. Deze onafhankelijkheid sluit met name elk bevel en elke andere – rechtstreekse of indirecte – beïnvloeding van buitenaf uit, in welke vorm ook, die hun

¹⁰⁶ Hierboven aangehaald in voetnoot 105.

beslissingen zouden kunnen sturen en aldus de vervulling door deze autoriteiten van hun taak om een juist evenwicht tussen de bescherming van het recht op bescherming van het privéleven en het vrije verkeer van persoonsgegevens te vinden, in het gedrang zouden kunnen brengen. In die context volstaat het loutere gevaar dat de instanties die belast zijn met het overheidstoezicht, een politieke invloed kunnen uitoefenen op de beslissingen van de toezichthoudende autoriteiten om de onafhankelijke vervulling van de taken van deze autoriteiten te hinderen. Indien het elke lidstaat vrij zou staan om het mandaat van een toezichthoudende autoriteit vóór de aanvankelijk daarvoor voorziene afloop te beëindigen, zonder de voordien daartoe vastgestelde voorschriften en waarborgen te eerbiedigen, zou de gedurende het gehele mandaat boven deze autoriteit hangende dreiging van een dergelijke voortijdige beëindiging kunnen leiden tot een vorm van gehoorzaamheid aan de politieke macht, die onverenigbaar is met dat onafhankelijkheidsvereiste. Dit vereiste van onafhankelijkheid moet derhalve noodzakelijkerwijs aldus worden uitgelegd dat het de verplichting omvat om de duur van het mandaat van de toezichthoudende autoriteit te eerbiedigen tot het verstrijken ervan en dit slechts voortijdig te beëindigen met inachtneming van de voorschriften en waarborgen in de toepasselijke wettelijke regeling. Het Hof heeft daaruit afgeleid dat Hongarije de krachtens richtlijn 95/46 op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen door het mandaat van de toezichthoudende autoriteit voor de bescherming van persoonsgegevens voortijdig te hebben beëindigd.

XIV. Sociale politiek

Op het gebied van de sociale politiek kunnen drie arresten worden vermeld. Het eerste betreft het verbod van discriminatie op grond van leeftijd, terwijl de twee andere betrekking hebben op wensmoeders aan wie betaald verlof om voor een kind te zorgen is geweigerd.

1. Gelijke behandeling in arbeid en beroep

In het arrest *Schmitzer* (C-530/13, EU:C:2014:2359), uitgesproken op 11 november 2014, heeft de Grote kamer van het Hof kennis moeten nemen van een *wettelijke hervorming door Oostenrijk na het arrest Hütter*¹⁰⁷, waarmee voor ambtenaren een einde moest worden gemaakt aan discriminatie op grond van leeftijd. In dat laatste arrest had het Hof geoordeeld dat richtlijn 2000/78 inzake gelijke behandeling in arbeid en beroep¹⁰⁸ zich verzette tegen een Oostenrijkse regeling die uitsluit dat met vóór het achttiende levensjaar vervulde tijdvakken van arbeid rekening wordt gehouden voor de vaststelling van de salaristrap waarin arbeidscontractanten in overheidsdienst worden geplaatst. In de nieuwe nationale regeling wordt rekening gehouden met opleidings- en diensttijdvakken van vóór de leeftijd van 18 jaar, maar wordt tegelijkertijd alleen voor door die discriminatie getroffen ambtenaren de wachttijd voor overgang van de eerste naar de tweede salaristrap in enige tewerkstellingsgroep of bezoldigingsgroep met drie jaar verlengd. Volgens het Hof bevat de nieuwe regeling een rechtstreeks op leeftijd gebaseerd verschil in behandeling in de zin van artikel 2, lid 2, sub a, van richtlijn 2000/78 voor zover die verlenging alleen geldt voor ambtenaren die opleidings- en diensttijdvakken hebben vervuld vóór het bereiken van de leeftijd van 18 jaar.

Aangaande de rechtvaardiging voor dit verschil in behandeling heeft het Hof erop gewezen dat begrotingsoverwegingen weliswaar ten grondslag kunnen liggen aan de keuzes van sociaal beleid van een lidstaat, maar dat dergelijke overwegingen op zich geen legitiem doel kunnen vormen.

¹⁰⁷ Arrest van het Hof van 18 juni 2009, *Hütter* (C-88/08, EU:C:2009:381).

¹⁰⁸ Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep (PB L 303, blz. 16).

Daarentegen vormen de eerbiediging van verworven rechten en de bescherming van het gewetigd vertrouwen van onder de vroegere regeling bevoordeelde ambtenaren wat hun bezoldiging betreft, legitieme doelstellingen van het werkgelegenheidsbeleid en de arbeidsmarkt die – gedurende een overgangperiode – kunnen rechtvaardigen dat de vroegere bezoldigingen, en daarmee een regeling die discrimineert op grond van leeftijd, worden gehandhaafd. Het Hof was van oordeel dat deze doelstellingen met een regeling als die in het hoofdgeding kunnen worden behaald, aangezien voor deze ambtenaren de wachttijd niet met terugwerkende kracht zal worden verlengd. Die doelstellingen kunnen echter geen rechtvaardiging vormen voor een maatregel die – al is het maar voor bepaalde personen – het verschil in behandeling op grond van leeftijd dat met de hervorming van een discriminerende regeling moet worden beëindigd, definitief handhaaft. Derhalve heeft het Hof geoordeeld dat de artikelen 2, leden 1 en 2, sub a, en 6, lid 1, van richtlijn 2000/78 zich tegen een dergelijke nationale regeling verzetten.

2. Recht op zwangerschapsverlof

Op 18 maart 2014 heeft het Hof, in de formatie Grote kamer, in de arresten *D.* (C-167/12, EU:C:2014:169) en *Z.* (C-363/12, EU:C:2014:159), moeten bepalen *of de weigering om een wensmoeder die een kind heeft gekregen dankzij een draagmoederschapsovereenkomst voor betaald verlof in aanmerking te laten komen in strijd is met richtlijn 92/85¹⁰⁹, of discriminatie op grond van geslacht of een handicap vormt die in strijd is met de richtlijnen 2006/54¹¹⁰ en 2000/78¹¹¹.* De twee verzoeksters in de hoofdgedingen hebben gebruikgemaakt van een draagmoeder om een kind te krijgen. Hun verzoeken om betaald verlof zijn afgewezen op grond dat zij nooit zwanger zijn geweest en de kinderen niet zijn geadopteerd.

Wat om te beginnen richtlijn 92/85 betreft, heeft het Hof erop gewezen dat de lidstaten krachtens genoemde richtlijn niet gehouden zijn zwangerschapsverlof toe te kennen aan een werkneemster in haar hoedanigheid van wensmoeder die een kind heeft gekregen dankzij een draagmoederschapsovereenkomst, ook niet wanneer zij dat kind na de geboorte borstvoeding zou kunnen geven of daadwerkelijk geeft. Het in artikel 8 van richtlijn 92/85 bedoelde zwangerschapsverlof heeft tot doel de gezondheid van de moeder en die van het kind te beschermen in de uit de zwangerschap voortvloeiende bijzonder kwetsbare situatie. Het Hof heeft weliswaar geoordeeld dat het zwangerschapsverlof er tevens toe dient de bijzondere relatie tussen moeder en kind te beschermen, doch dit doel betreft enkel de periode na de zwangerschap en de bevalling. Uit het voorgaande volgt dat de toekenning van zwangerschapsverlof veronderstelt dat de werkneemster die daarop recht heeft, zwanger is geweest en van het kind is bevallen. Volgens het Hof sluit richtlijn 92/85 echter geenszins uit dat de lidstaten voorzien in regels die gunstiger zijn voor de bescherming van de veiligheid en de gezondheid van wensmoeders, door hun recht te geven op zwangerschapsverlof.

Ten aanzien van richtlijn 2006/54 heeft het Hof geoordeeld dat het feit dat een werkgever weigert zwangerschapsverlof toe te kennen aan een wensmoeder die een kind heeft gekregen dankzij

¹⁰⁹ Richtlijn 92/85/EEG van de Raad van 19 oktober 1992 inzake de tenuitvoerlegging van maatregelen ter bevordering van de verbetering van de veiligheid en de gezondheid op het werk van werkneemsters tijdens de zwangerschap, na de bevalling en tijdens de lactatie (tiende bijzondere richtlijn in de zin van artikel 16, lid 1, van richtlijn 89/391/EEG) (PB L 348, blz. 1).

¹¹⁰ Richtlijn 2006/54/EG van het Europees Parlement en de Raad van 5 juli 2006 betreffende de toepassing van het beginsel van gelijke kansen en gelijke behandeling van mannen en vrouwen in arbeid en beroep (herschikking) (PB L 204, blz. 23).

¹¹¹ Hierboven aangehaald in voetnoot 108.

een draagmoederschapsovereenkomst, directe noch indirecte discriminatie op grond van geslacht vormt. Wat met name de vermeende indirecte discriminatie betreft, wijst niets erop dat de weigering om dat verlof toe te kennen vrouwelijke werknemers in vergelijking met mannelijke werknemers bijzonder benadeelt. Voorts kan een wensmoeder per definitie niet minder gunstig worden behandeld in samenhang met haar zwangerschap, aangezien zij niet zwanger van dat kind is geweest. Wat de toekenning van adoptieverlof betreft, heeft het Hof geoordeeld dat het de lidstaten vrijstaat om een dergelijk verlof al of niet toe te kennen, aangezien dit verlof niet binnen de werkingssfeer van richtlijn 2006/54 valt.

In de zaak Z. kon de wensmoeder geen kinderen krijgen, reden waarom zij beroep op een draagmoeder had gedaan. Wat richtlijn 2000/78 betreft, was het Hof van oordeel dat de weigering om betaald verlof dat gelijkwaardig is aan zwangerschapsverlof toe te kennen geen discriminatie op grond van een handicap vormt. De onmogelijkheid om op de gebruikelijke wijze een kind te krijgen, belet een wensmoeder immers – op zich genomen – in beginsel niet om toegang te hebben tot arbeid, te werken of carrière te maken, zodat dit niet als een handicap in de zin van genoemde richtlijn kan worden beschouwd. Op een vraag van de verwijzende rechter over het Verdrag van de Verenigde Naties betreffende personen met een handicap¹¹² heeft het Hof geantwoord dat de geldigheid van richtlijn 2000/78 niet aan de hand van dat verdrag kan worden beoordeeld, omdat dit naar zijn aard een programma is en geen rechtstreekse werking heeft. Genoemde richtlijn moet evenwel voor zover mogelijk in overeenstemming met voornoemd verdrag worden uitgelegd.

XV. Milieu

Op 1 juli 2014 heeft de Grote kamer van het Hof zich in het arrest *Ålands Vindkraft* (C-573/12, EU:C:2014:2037) uitgesproken over de uitlegging van artikel 34 VWEU en van richtlijn 2009/28 ter bevordering van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen¹¹³. Zij heeft in dat verband geoordeeld dat de lidstaten die steun verlenen aan producenten van elektriciteit uit hernieuwbare bronnen, krachtens de artikelen 2, tweede alinea, sub k, en 3, lid 3, van deze richtlijn niet verplicht zijn om te voorzien in financiële steunmaatregelen voor het gebruik van in een andere lidstaat geproduceerde groene stroom.

De Zweedse steunregeling die in het hoofdgeding aan de orde was, voorzag in de toekenning van verhandelbare certificaten¹¹⁴ aan groenestroomproducenten die in die staat stroom produceerden en in een verplichting voor die leveranciers en bepaalde verbruikers van elektriciteit om jaarlijks bij de bevoegde autoriteit een met een deel van hun totale elektriciteitslevering of -verbruik overeenstemmend aantal van die certificaten te kopen en in te leveren. Omdat de Zweedse autoriteiten hadden geweigerd om de verzoekende partij deze certificaten toe te kennen voor haar in Finland gelegen windmolenpark, op grond dat dergelijke certificaten alleen konden worden toegekend aan exploitanten van in Zweden gelegen productie-installaties, heeft zij tegen deze weigeringsbeslissing beroep ingesteld.

¹¹² Hierboven aangehaald in voetnoot 86.

¹¹³ Richtlijn 2009/28/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 april 2009 ter bevordering van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen en houdende wijziging en intrekking van richtlijn 2001/77/EG en richtlijn 2003/30/EG (PB L 140, blz. 16).

¹¹⁴ Het betreft een steunregeling die voorziet in een verplichting voor de elektriciteitsleveranciers en sommige verbruikers om een bepaald aandeel groene elektriciteit te gebruiken.

Het Hof heeft om te beginnen vastgesteld dat de regeling in kwestie de kenmerken vertoont van een steunregeling waarin krachtens richtlijn 2009/28 is voorzien en die bij die richtlijn is toegestaan, en dat de Uniewetgever niet de bedoeling had om dit voordeel ten goede te laten komen van in een andere lidstaat geproduceerde groene stroom. Het Hof heeft niettemin geoordeeld dat een dergelijke regeling minstens indirect en potentieel de invoer van – met name groene – elektriciteit uit andere lidstaten kan belemmeren. Een dergelijke regeling vormt bijgevolg een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve invoerbepierking die in beginsel onverenigbaar is met de verplichtingen uit hoofde van artikel 34 VWEU, tenzij deze regeling objectief gerechtvaardigd kan worden. In dat verband heeft het Hof geoordeeld dat, aangezien het Unierecht de nationale steunregelingen voor groene stroom niet heeft geharmoniseerd, het de lidstaten in beginsel is toegestaan te bepalen dat enkel voor de productie van groene stroom op hun grondgebied aanspraak kan worden gemaakt op dergelijke regelingen, voor zover deze regelingen vanuit een langetermijnperspectief beogen om investeringen in nieuwe installaties te bevorderen door de producenten bepaalde garanties te verschaffen met betrekking tot de toekomstige afzet van hun groenestroomproductie.

C — Samenstelling van het Hof van Justitie

(Protocollaire rangorde op 9 oktober 2014)

Eerste rij, van links naar rechts:

Kamerpresidenten L. Bay Larsen en R. Silva de Lapuerta; K. Lenaerts, vicepresident van het Hof; V. Skouris, president van het Hof; kamerpresidenten A. Tizzano, M. Ilešič en T. von Danwitz.

Tweede rij, van links naar rechts:

Kamerpresidenten K. Jürimäe, C. Vajda en A. Ó Caoimh; eerste advocaat-generaal M. Wathelet; kamerpresidenten J.-C. Bonichot en S. Rodin; rechter A. Rosas.

Derde rij, van links naar rechts:

Advocaten-generaal Y. Bot en E. Sharpston; rechters J. Malenovský en E. Juhász; advocaat-generaal J. Kokott; rechter A. Borg Barthet; advocaat-generaal P. Mengozzi; rechter E. Levits.

Vierde rij, van links naar rechts:

Rechter A. Prechal; advocaat-generaal N. Jääskinen; rechters D. Šváby, C. Toader, A. Arabadjiev, M. Safjan en M. Berger; advocaat-generaal P. Cruz Villalón.

Vijfde rij, van links naar rechts:

Advocaten-generaal M. Szpunar en N. Wahl; rechters C.G. Fernlund, E. Jarašiūnas, J.L. da Cruz Vilaça, F. Biltgen en M.C. Lycourgos; griffier A. Calot Escobar.

1. Leden van het Hof van Justitie

(in volgorde van hun ambtsaanvaarding)

Vassilios Skouris

geboren in 1948; gediplomeerde in de rechten van de vrije universiteit te Berlijn (1970); doctor in het staatsrecht en het administratief recht van de universiteit van Hamburg (1973); hoogleraar aan de universiteit van Hamburg (1972-1977); hoogleraar publiekrecht aan de universiteit van Bielefeld (1978); hoogleraar publiekrecht aan de universiteit van Thessaloniki (1982); minister van Binnenlandse Zaken (in 1989 en in 1996); lid van het bestuurscomité van de universiteit van Kreta (1983-1987); directeur van het centrum voor internationaal en Europees economisch recht te Thessaloniki (1997-2005); voorzitter van de Griekse vereniging voor Europees recht (1992-1994); lid van het Grieks nationaal comité voor het onderzoek (1993-1995); lid van het hoog comité voor de selectie van Griekse ambtenaren (1994-1996); lid van de wetenschappelijke raad van de Academie voor Europees recht te Trier (sinds 1995); lid van het bestuurscomité van de Griekse nationale school voor de magistratuur (1995-1996); lid van de wetenschappelijke raad van het ministerie van Buitenlandse Zaken (1997-1999); voorzitter van de Griekse economische en sociale raad in 1998; rechter in het Hof van Justitie sedert 8 juni 1999; president van het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Koen Lenaerts

geboren in 1954; licentiaat en doctor in de rechten (Katholieke Universiteit Leuven); Master of Laws, Master in Public Administration (universiteit van Harvard); assistent (1979-1983), vervolgens hoogleraar Europees recht aan de Katholieke Universiteit Leuven (sinds 1983); referendaris bij het Hof van Justitie (1984-1985); professor aan het Europacollege te Brugge (1984-1989); advocaat te Brussel (1986-1989); gasthoogleraar aan de Harvard Law School (1989); rechter in het Gerecht van eerste aanleg van 25 september 1989 tot en met 6 oktober 2003; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003; vicepresident van het Hof van Justitie sedert 9 oktober 2012.

Antonio Tizzano

geboren in 1940; hoogleraar recht van de Europese Unie aan de universiteit La Sapienza, Rome; hoogleraar aan de universiteiten Istituto Orientale (1969-1979) en Federico II te Napels (1979-1992), en aan de universiteiten van Catania (1969-1977) en Mogadishu (1967-1972); advocaat bij het Italiaanse Hof van cassatie; juridisch adviseur bij de permanente vertegenwoordiging van de Italiaanse Republiek bij de Europese Gemeenschappen (1984-1992); lid van de Italiaanse delegatie bij de onderhandelingen over de toetreding van het Koninkrijk Spanje en de Portugese Republiek tot de Europese Gemeenschappen, over de Europese Akte en over het Verdrag betreffende de Europese Unie; auteur van talrijke publicaties, waaronder commentaren op de Europese Verdragen en de wettelijke regelingen van de Europese Unie; oprichter en sinds 1996 directeur van het tijdschrift „Il Diritto dell’Unione Europea”; lid van talrijke directie- of redactiecomités van juridische tijdschriften; rapporteur bij talrijke internationale congressen; conferenties en cursussen bij verschillende internationale instellingen, waaronder de Academie voor Internationaal Recht te Den Haag (1987); lid van de groep onafhankelijke deskundigen die is aangewezen om de financiën van de Commissie van de Europese Gemeenschappen te onderzoeken (1999); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie van 7 oktober 2000 tot en met 3 mei 2006; rechter in het Hof van Justitie sedert 4 mei 2006.

Allan Rosas

geboren in 1948; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Turku (Finland); hoogleraar recht aan de universiteit van Turku (1978-1981) en de Åbo Akademi (Turku/Åbo) (1981-1996); directeur van het instituut voor de mensenrechten van deze universiteit (1985-1995); verschillende nationale en internationale academische vertrouwensposities; lid van wetenschappelijke genootschappen; coördinatie van verscheidene nationale en internationale onderzoeksprojecten en -programma's op het gebied van onder meer Europees recht, internationaal recht, rechten van de mens en grondrechten, constitutioneel recht en vergelijkend bestuursrecht; vertegenwoordiger van de Finse regering als lid of adviseur van Finse delegaties naar diverse internationale conferenties en bijeenkomsten; expert inzake het Finse juridische leven, onder meer in juridische commissies van de regering en het parlement van Finland, alsmede bij de Verenigde Naties, de Unesco, de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) en de Raad van Europa; sinds 1995 juridisch hoofdadviseur bij de Juridische Dienst van de Europese Commissie, belast met externe betrekkingen; sinds maart 2001 adjunct-directeur-generaal van de Juridische Dienst van de Europese Commissie; rechter in het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen sedert 17 januari 2002.

Rosario Silva de Lapuerta

geboren in 1954; licentiaat in de rechten (Universidad Complutense de Madrid); Abogado del Estado te Malaga; Abogado del Estado in de juridische dienst van het ministerie van Verkeer, Toerisme en Communicatie, vervolgens in de juridische dienst van het ministerie van Buitenlandse Zaken; Abogado del Estado-Jefe van de juridische dienst van de staat, belast met de procedures voor het Hof van Justitie, en adjunct-directeur-generaal van de dienst communautaire en internationale juridische bijstand van de Abogacia General del Estado (ministerie van Justitie); lid van de reflectiegroep van de Commissie over de toekomst van het stelsel van communautaire rechtspraak; hoofd van de Spaanse delegatie van de groep „Amis de la Présidence” voor de hervorming van het stelsel van communautaire rechtspraak in het Verdrag van Nice en van de ad-hocgroep „Hof van Justitie” van de Raad; hoogleraar gemeenschapsrecht aan de diplomaten school te Madrid; mededirecteur van het tijdschrift „Noticias de la Unión Europea”; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Juliane Kokott

geboren in 1957; rechtenstudie (universiteiten van Bonn en Genève); LL.M. (universiteit van Washington); doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit van Heidelberg, 1985; universiteit van Harvard, 1990); gasthoogleraar aan Berkeley University (1991); hoogleraar Duits en buitenlands publiekrecht, internationaal recht en Europees recht aan de universiteiten van Augsburg (1992), Heidelberg (1993) en Düsseldorf (1994); plaatsvervangend rechter voor de Duitse regering in het Hof voor Conciliatie en Arbitrage van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE); vicevoorzitter van de federale Wissenschaftliche Beirat Globale Umweltveränderungen (WGBU, 1996); hoogleraar volkenrecht, internationaal economisch recht en Europees recht aan de universiteit van St. Gallen (1999); directeur van het Instituut voor Europees en internationaal economisch recht van de universiteit van St. Gallen (2000); adjunct-directeur van het Master of Business Law-programma van de universiteit van St. Gallen (2001); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Endre Juhász

geboren in 1944; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Szeged, Hongarije (1967); ingangsexamen bij de Hongaarse balie (1970); postdoctorale studie rechtsvergelijking aan de universiteit van Straatsburg, Frankrijk (1969, 1970, 1971, 1972); ambtenaar bij de juridische dienst van het ministerie van Buitenlandse Handel (1966-1974), directeur Wetgeving (1973-1974); eerste handelsattaché bij de ambassade van Hongarije te Brussel, verantwoordelijk voor communautaire aangelegenheden (1974-1979); directeur bij het ministerie van Buitenlandse Handel (1979-1983); eerste handelsattaché, vervolgens handelsadviseur bij de ambassade van Hongarije te Washington DC, Verenigde Staten (1983-1989); directeur-generaal bij het ministerie van Handel en bij het ministerie van Internationale Economische Betrekkingen (1989-1991); hoofdonderhandelaar voor de associatieovereenkomst tussen de Republiek Hongarije en de Europese Gemeenschappen en hun lidstaten (1990-1991); secretaris-generaal van het ministerie van Internationale Economische Betrekkingen, hoofd van de dienst Europese aangelegenheden (1992); staatssecretaris bij het ministerie van Internationale Economische Betrekkingen (1993-1994); staatssecretaris, voorzitter van de dienst Europese aangelegenheden, ministerie van Industrie en Handel (1994); buitengewoon en gevolmachtigd ambassadeur, hoofd van de diplomatieke missie van de Republiek Hongarije bij de Europese Unie (januari 1995-mei 2003); hoofdonderhandelaar voor de toetreding van de Republiek Hongarije tot de Europese Unie (juli 1998-april 2003); minister zonder portefeuille voor de coördinatie van de Europese integratie (sinds mei 2003); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

George Arestis

geboren in 1945; diploma rechten van de universiteit van Athene (1968); M. A. Comparative Politics and Government van de universiteit van Kent te Canterbury (1970); uitoefening van het beroep van advocaat te Cyprus (1972-1982); benoeming tot rechter bij de arrondissementsrechtbank (1982); bevordering tot president van de arrondissementsrechtbank (1995); administratief president van de arrondissementsrechtbank van Nicosia (1997-2003); rechter in het Hooggerechtshof van Cyprus (2003); rechter in het Hof van Justitie van 11 mei 2004 tot 8 oktober 2014.

Anthony Borg Barthet U.O.M.

geboren in 1947; doctor in de rechtsgeleerdheid van de koninklijke universiteit van Malta (1973); in Maltese overheidsdienst getreden als Notary to Government in 1975; adviseur van de republiek in 1978, hoofdadviseur van de republiek in 1979, adjunct-procureur-generaal in 1988 en benoemd tot procureur-generaal door de president van Malta in 1989; deeltijds docent burgerlijk recht aan de universiteit van Malta (1985-1989); lid van de raad van de universiteit van Malta (1998-2004); lid van de commissie voor rechtsbedeling (1994-2004); lid van de raad van gouverneurs van het centrum voor arbitrage van Malta (1998-2004); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Marko Ilešič

geboren in 1947; doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit van Ljubljana); specialisatie rechtsvergelijking (universiteiten van Straatsburg en Coimbra); rechtersexamen; hoogleraar burgerlijk recht, handelsrecht en internationaal privaatrecht; vicedecaan (1995-2001) en decaan (2001-2004) van de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit van Ljubljana; auteur van vele juridische publicaties; honorair rechter en kamerpresident in de arbeidsrechtbank van Ljubljana (1975-1986); president van de rechtbank voor sportaangelegenheden van Slovenië (1978-1986); president van de arbitragekamer van de Beurs van Ljubljana; arbiter bij de kamer van koophandel van Joegoslavië (tot 1991) en van Slovenië (sinds 1991); arbiter bij de Internationale Kamer van Koophandel te Parijs; rechter bij de beroepscommissie van de UEFA en van de FIFA; voorzitter van het verbond van verenigingen van Sloveense juristen (1993-2005); lid van de International Law Association, van het International Maritime Committee en van verscheidene andere internationale juridische verenigingen; rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Jiří Malenovský

geboren in 1950; doctor in de rechtsgeleerdheid van de Karelsuniversiteit te Praag (1975); hoofdassistent (1974-1990), vicedecaan (1989-1991) en hoofd van het departement Internationaal recht en Europees recht (1990-1992) aan de Masaryk-universiteit te Brno; rechter in het Tsjechoslowaaks constitutioneel hof (1992); ambassadeur bij de Raad van Europa (1993-1998); voorzitter van het Comité van afgevaardigden van de ministers van de Raad van Europa (1995); directeur-generaal bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1998-2000); voorzitter van de Tsjechische en Slowaakse afdeling van de International Law Association (1999-2001); rechter in het constitutioneel hof (2000-2004); lid van de raad Wetgeving (1998-2000); lid van het Permanent Hof van Arbitrage te Den Haag (sinds 2000); hoogleraar internationaal publiekrecht aan de Masaryk-universiteit te Brno (2001); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Egils Levits

geboren in 1955; gediplomeerde in de rechten en de politieke wetenschappen van de universiteit van Hamburg; wetenschappelijk medewerker aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit van Kiel; adviseur van het Letse parlement op het gebied van internationaal recht, grondwettelijk recht en wetshervorming; ambassadeur van de Republiek Letland in Duitsland en in Zwitserland (1992-1993), in Oostenrijk, in Zwitserland en in Hongarije (1994-1995); vice-eersteminister en minister van Justitie, waarnemend voor de minister van Buitenlandse Zaken (1993-1994); bemiddelaar bij het Hof voor Conciliatie en Arbitrage van de OVSE (sinds 1997); lid van het Permanent Hof van Arbitrage (sinds 2001); in 1995 benoemd tot rechter in het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, herbenoemd in 1998 en 2001; vele publicaties op het gebied van grondwettelijk recht en administratief recht, wetshervorming en gemeenschapsrecht; rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Aindrias Ó Caoimh

geboren in 1950; bachelor civiel recht (National University of Ireland, University College Dublin, 1971); Barrister (King's Inns, 1972); diploma hogere studies Europees recht (University College Dublin, 1977); barrister bij de Ierse balie (1972-1999); docent Europees recht (King's Inn, Dublin); Senior Counsel (1994-1999); vertegenwoordiger van de Ierse regering in tal van zaken voor het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen; rechter in de High Court van Ierland (sinds 1999); bestuurslid van de Honourable Society of King's Inns (sinds 1999); vicepresident van de Ierse vereniging voor Europees recht; lid van de Vereniging voor Internationaal Recht (Ierse afdeling); zoon van Andreas O'Keeffe (Aindrias Ó Caoimh), rechter in het Hof van Justitie (1974-1985); rechter in het Hof van Justitie sedert 13 oktober 2004.

Lars Bay Larsen

geboren in 1953; diploma politieke wetenschappen (1976), licentiaat in de rechten (1983), universiteit van Kopenhagen; ambtenaar bij het ministerie van Justitie (1983-1985); docent (1984-1991), vervolgens geassocieerd hoogleraar (1991-1996) familierecht aan de universiteit van Kopenhagen; afdelingshoofd bij het Advokatsamfund (1985-1986); diensthoofd (1986-1991) bij het ministerie van Justitie; toegelaten tot de balie (1991); afdelingshoofd (1991-1995), hoofd van het departement politie (1995-1999), hoofd van het juridisch departement (2000-2003) van het ministerie van Justitie; vertegenwoordiger van Denemarken in het Comité K-4 (1995-2000), de Centrale Groep van Schengen (1996-1998) en de Europol Management Board (1998-2000); rechter in de Højesteret (2003-2006); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 januari 2006.

Eleanor Sharpston

geboren in 1955; studie economie, talen en rechten, King's College, Cambridge (1973-1977); wetenschappelijk medewerkster, Corpus Christi College, Oxford (1977-1980); toegelaten tot de balie (Middle Temple, 1980); Barrister (1980-1987 en 1990-2005); referendaris bij advocaat-generaal, vervolgens rechter Sir Gordon Slynn (1987-1990); hoogleraar Europees recht en rechtsvergelijking (Director of European Legal Studies), University College London (1990-1992); Lecturer in de faculteit der rechtsgeleerdheid (1992-1998), vervolgens Affiliated Lecturer (1998-2005), universiteit van Cambridge; Fellow of King's College, Cambridge (1992-2010); Emeritus Fellow of King's College, Cambridge (sedert 2011); Senior Research Fellow, Centre for European Legal Studies, universiteit van Cambridge (1998-2005); Queen's Counsel (1999); Benchers of Middle Temple (2005); Honorary Fellow of Corpus Christi College, Oxford (2010); LL.D (h.c.) Glasgow (2010) en Nottingham Trent (2011); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 11 januari 2006.

Paolo Mengozzi

geboren in 1938; hoogleraar internationaal recht en titularis van de Jean Monnet-leerstoel voor het recht van de Europese Gemeenschappen aan de universiteit van Bologna; doctor honoris causa van de universiteit Carlos III te Madrid; gasthoogleraar aan de volgende universiteiten: Johns Hopkins (Bologna Center), St. Johns (New York), Georgetown, Paris II, Georgia (Athens) en het Institut Universitaire International (Luxemburg); coördinator van het European Business Law Pallas Program van de universiteit van Nijmegen; lid van het Raadgevend Comité van de Commissie van de Europese Gemeenschappen inzake overheidsopdrachten; onderstaatssecretaris voor Industrie en Handel tijdens het Italiaanse voorzitterschap van de Raad; lid van de reflectiegroep van de Europese Gemeenschap over de Wereldhandelsorganisatie (WTO) en directeur van de in 1997 aan de WTO gewijde leergang van het studiecentrum van de Haagse Academie voor Internationaal Recht; rechter in het Gerecht van eerste aanleg van 4 maart 1998 tot en met 3 mei 2006; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 4 mei 2006.

Yves Bot

geboren in 1947; afgestudeerd aan de faculteit rechtsgeleerdheid te Rouen; doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit Paris II Panthéon-Assas); geassocieerd hoogleraar aan de faculteit rechtsgeleerdheid te Le Mans; substituut en vervolgens eerste substituut bij het parket van Le Mans (1974-1982); procureur de la République bij het Tribunal de grande instance de Dieppe (1982-1984); procureur de la République adjoint bij het Tribunal de grande instance de Strasbourg (1984-1986); procureur de la République bij het Tribunal de grande instance de Bastia (1986-1988); advocaat-generaal bij de Cour d'appel de Caen (1988-1991); procureur de la République bij het Tribunal de grande instance du Mans (1991-1993); chargé de mission bij de ministre d'État, garde des Sceaux (1993-1995); procureur de la République bij het Tribunal de grande instance de Nanterre (1995-2002); procureur de la République bij het Tribunal de grande instance de Paris (2002-2004); procureur général bij de Cour d'appel de Paris (2004-2006); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2006.

Jean-Claude Bonichot

geboren in 1955; licentiaat in de rechtswetenschappen, universiteit van Metz, afgestudeerd aan het Institut d'études politiques de Paris, oud-leerling van de École nationale d'administration; rapporteur (1982-1985), regeringscommissaris (1985-1987 en 1992-1999); assessor (1999-2000); president van de zesde onderafdeling van de afdeling Rechtspraak (2000-2006) van de raad van state; referendaris bij het Hof van Justitie (1987-1991); directeur van het kabinet van de minister van Arbeid, Werkgelegenheid en Beroepsopleiding, vervolgens directeur van het kabinet van de minister van Staat, minister van Openbare Dienst en Bestuurshervorming (1991-1992); hoofd van de juridische dienst van de raad van state bij de Caisse nationale d'assurance maladie des travailleurs salariés (2001-2006); geassocieerd hoogleraar aan de universiteit van Metz (1988-2000), vervolgens aan de universiteit Paris I Panthéon-Sorbonne (sinds 2000); auteur van talrijke publicaties op het gebied van administratief recht, gemeenschapsrecht en Europees recht en op het gebied van de rechten van de mens; oprichter en voorzitter van het redactiecomité van het „Bulletin de jurisprudence de droit de l'urbanisme”, medeoprichter en lid van het redactiecomité van het „Bulletin juridique des collectivités locales”, voorzitter van de wetenschappelijke raad van de Groupement de recherche sur les institutions et le droit de l'aménagement de l'urbanisme et de l'habitat; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2006.

Thomas von Danwitz

geboren in 1962; studies te Bonn, Genève en Parijs; staatsexamen in de rechtsgeleerdheid (1986 en 1992); doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit van Bonn, 1988); internationaal diploma overheidsadministratie (École nationale d'administration, 1990); doceerbevoegdheid (universiteit van Bonn, 1996); hoogleraar Duits publiekrecht en Europees recht (1996-2003), decaan van de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit van de Ruhr, Bochum (2000-2001); hoogleraar Duits publiekrecht en Europees recht (universiteit van Keulen, 2003-2006); directeur van het instituut voor publiekrecht en bestuurswetenschappen (2006); gasthoogleraar aan de Fletcher School of Law and Diplomacy (2000), de universiteit François Rabelais (Tours, 2001-2006) en de universiteit Paris I Panthéon-Sorbonne (2005-2006); doctor honoris causa van de universiteit François Rabelais (Tours, 2010); rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2006.

Alexander Arabadjiev

geboren in 1949; rechtenstudie (universiteit St. Clemens van Ohrid te Sofia); rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Blagoevgrad (1975-1983); rechter in het regionale hof te Blagoevgrad (1983-1986); rechter in het hooggerechtshof (1986-1991); rechter in het grondwettelijk hof (1991-2000); lid van de Europese Commissie voor de rechten van de mens (1997-1999); lid van de Europese Conventie over de toekomst van Europa (2002-2003); kamerlid (2001-2006); waarnemer bij het Europees Parlement; rechter in het Hof van Justitie sedert 12 januari 2007.

Camelia Toader

geboren in 1963; licentiaat in de rechten (1986), doctor in de rechten (1997) (universiteit van Boekarest); rechter-stagiair in de rechtbank van eerste aanleg te Buftea (1986-1988); rechter in de rechtbank van eerste aanleg van de 5e sector van Boekarest (1988-1992); toegelaten tot de balie van Boekarest (1992); docent (1992-2005) en sedert 2005 hoogleraar burgerlijk recht en Europees contractenrecht aan de universiteit van Boekarest; verschillende doctorale en onderzoeksstudies aan het Max Planck Instituut voor internationaal privaatrecht te Hamburg (tussen 1992 en 2004); hoofd van de afdeling Europese integratie bij het ministerie van Justitie (1997-1999); rechter in het hoge hof van cassatie en justitie (1999-2007); gasthoogleraar aan de universiteit van Wenen (2000 en 2011); opleider gemeenschapsrecht aan het nationaal instituut voor de magistratuur (2003 en 2005-2006); lid van het redactiecomité van verschillende juridische tijdschriften; sedert 2010 geassocieerd lid van de Internationale Academie voor Rechtsvergelijking en honorair onderzoeker bij het centrum voor Europeesrechtelijke studies van het instituut voor juridisch onderzoek van de Roemeense academie; rechter in het Hof van Justitie sedert 12 januari 2007.

Marek Safjan

geboren in 1949; doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit van Warschau, 1980); doctor met doceerbevoegdheid in de rechtswetenschappen (universiteit van Warschau, 1990); gewoon hoogleraar in de rechtsgeleerdheid (1998); directeur van het instituut voor burgerlijk recht van de universiteit van Warschau (1992-1996); vicerector van de universiteit van Warschau (1994-1997); secretaris-generaal van de Poolse sectie van de Association Henri Capitant des amis de la culture juridique française (1994-1998); vertegenwoordiger van Polen bij het Comité voor Bio-Ethiek van de Raad van Europa (1991-1997); rechter in het constitutioneel hof (1997-1998), vervolgens president van dat Hof (1998-2006); lid van de Internationale Academie voor Rechtsvergelijking (sinds 1994) en vicevoorzitter daarvan (sinds 2010), lid van de Internationale Academie voor Recht, Ethiek en Wetenschap (sinds 1995), lid van het Poolse Helsinki-comité, lid van de Poolse academie voor kunsten en letteren; medaille Pro Merito, uitgereikt door de secretaris-generaal van de Raad van Europa (2007); auteur van talrijke publicaties op het gebied van burgerlijk recht, gezondheidsrecht en Europees recht; doctor honoris causa van het European University Institute (2012); rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2009.

Daniel Šváby

geboren in 1951; doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit van Bratislava); rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Bratislava; rechter voor burgerrechtelijke zaken in het hof van beroep te Bratislava, en vicepresident van dat hof; lid van de sectie burgerlijk recht en familierecht bij het instituut voor rechtsgeleerdheid van het ministerie van Justitie; tijdelijk rechter voor handelsrechtzaken in het hooggerichtshof; lid van de Europese Commissie voor de rechten van de mens (Straatsburg); rechter in het constitutionele hof (2000-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg van 12 mei 2004 tot en met 6 oktober 2009; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2009.

Maria Berger

geboren in 1956; studies rechtsgeleerdheid en economie (1975-1979), doctor in de rechtsgeleerdheid; assistent en docent aan het instituut voor publiekrecht en politieke wetenschappen van de universiteit van Innsbruck (1979-1984); administrateur bij het bondsministerie van Wetenschap en Onderzoek, op het laatst plaatsvervangend eenheids-hoofd (1984-1988); voor EU-vraagstukken bevoegd ambtenaar bij de bondskanselarij (1988-1989); hoofd van de dienst Europese integratie van de bondskanselarij (voorbereiding van de toetreding van de Republiek Oostenrijk tot de Europese Unie) (1989-1992); directeur bij de Toezichthoudende Autoriteit van de EVA te Genève en te Brussel (1993-1994); vicepresident van de Donau-Universität te Krems (1995-1996); lid van het Europees Parlement (november 1996-januari 2007 en december 2008-juli 2009) en lid van de Commissie juridische zaken; plaatsvervangend lid van de Europese Conventie over de toekomst van Europa (februari 2002-juli 2003); gemeenteraadslid van de stad Perg (september 1997-september 2009); bondsminister van Justitie (januari 2007-december 2008); publicaties over diverse thema's van Europees recht; honorair hoogleraar Europees recht aan de universiteit van Wenen; gasthoogleraar aan de universiteit van Saarbrücken, senator honoris causa aan de universiteit van Innsbruck; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2009.

Niilo Jääskinen

geboren in 1958; licentiaat in de rechtsgeleerdheid (1980), magister in de rechtsgeleerdheid (1982), doctoraat (2008) aan de universiteit van Helsinki; docent aan de universiteit van Helsinki (1980-1986); referendaris en tijdelijk rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Rovaniemi (1983-1984); juridisch adviseur (1987-1989), vervolgens hoofd van de sectie Europees recht (1990-1995) bij het ministerie van Justitie; juridisch adviseur bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1989-1990); adviseur en secretaris voor Europese zaken bij de grote commissie van het Finse parlement (1995-2000); tijdelijk rechter (juli 2000-december 2002), vervolgens rechter (januari 2003-september 2009) in het administratief hooggerechtshof; verantwoordelijke voor juridische en institutionele vraagstukken tijdens de onderhandelingen over de toetreding van de Republiek Finland tot de Europese Unie; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2009.

Pedro Cruz Villalón

geboren in 1946; gediplomeerde (1963-1968) en doctor (1975) in de rechten van de universiteit van Sevilla; studie van de derde cyclus aan de universiteit van Freiburg im Breisgau (1969-1971); gewoon hoogleeraar politiek recht aan de universiteit van Sevilla (1978-1986); titularis van de leerstoel staatsrecht aan de universiteit van Sevilla (1986-1992), referendaris bij het Tribunal Constitucional (1986-1987); magistraat bij het Tribunal Constitucional (1992-1998); president van het Tribunal Constitucional (1998-2001); fellow aan het Wissenschaftskolleg Berlin (2001-2002); titularis van de leerstoel staatsrecht aan de Universidad Autónoma de Madrid (2002-2009); verkozen lid van de Consejo de Estado (2004-2009); auteur van tal van publicaties; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 14 december 2009.

Alexandra (Sacha) Prechal

geboren in 1959; rechtenstudie (Rijksuniversiteit Groningen, 1977-1983); doctor in de rechtsgeleerdheid (Universiteit van Amsterdam, 1995); universitair docent aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit Limburg te Maastricht (1983-1987); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1987-1991); universitair docent aan het Europa Instituut van de faculteit rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam (1991-1995); hoogleraar Europees recht aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Tilburg (1995-2003); hoogleraar Europees recht aan het departement rechtsgeleerdheid van de Universiteit Utrecht en lid van het bestuur van het Europa Instituut – Universiteit Utrecht (sinds 2003), lid van de redactie van meerdere landelijke en internationale juridische tijdschriften; auteur van een groot aantal publicaties; lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen; rechter in het Hof van Justitie sedert 10 juni 2010.

Egidijus Jarašiūnas

geboren in 1952; diploma rechtsgeleerdheid van de universiteit van Vilnius (1974-1979); doctor in de rechtsgeleerdheid aan de rechtenacademie van Litouwen (1999), advocaat aan de balie van Litouwen (1979-1990); afgevaardigde in de opperste raad (parlement) van de Republiek Litouwen (1990-1992), vervolgens lid van het Seimas (parlement) van de Republiek Litouwen en lid van het Comité voor staat en recht (1992-1996); rechter in het constitutioneel hof van de Republiek Litouwen (1996-2005), vervolgens adviseur van de president van het constitutioneel hof van de Republiek Litouwen (sinds 2006); assistent aan de leerstoel constitutioneel recht van de faculteit der rechtsgeleerdheid van de universiteit Mykolas Romeris (1997-2000), vervolgens gasthoogleraar (2000-2004) en hoogleraar (sinds 2004) aan voormelde leerstoel en tot slot hoofd van die leerstoel constitutioneel recht (2005-2007); decaan van de faculteit der rechtsgeleerdheid van de universiteit Mykolas Romeris (2007-2010); lid van de Commissie van Venetië (2006-2010); ondertekenaar van de akte van 11 maart 1990 tot herstel van de onafhankelijkheid van Litouwen; auteur van talrijke juridische publicaties; rechter in het Hof van Justitie sedert 6 oktober 2010.

Carl Gustav Fernlund

geboren in 1950; diploma rechtsgeleerdheid van de universiteit van Lund (1975); griffier van de districtsrechtbank te Landskrona (1976-1978); assessor in het Kammarrätt (bestuurlijke beroepsinstantie) (1978-1982); plaatsvervangend rechter in het Kammarrätt (1982); juridisch adviseur bij het permanente comité voor de grondwet van het Zweedse parlement (1983-1985); juridisch adviseur bij het ministerie van Financiën (1985-1990); directeur van de afdeling inkomstenbelasting van natuurlijke personen bij het ministerie van Financiën (1990-1996); directeur van de afdeling accijnzen bij het ministerie van Financiën (1996-1998); belastingadviseur bij de permanente vertegenwoordiging van Zweden bij de Europese Unie (1998-2000); directeur-generaal juridische zaken bij het departement douane en accijnzen van het ministerie van Financiën (2000-2005); rechter in het Regeringsrätt (hoogste rechtscollege voor bestuursrechtspraak) (2005-2009); president van het Kammarrätt te Göteborg (2009-2011); rechter in het Hof van Justitie sedert 6 oktober 2011.

José Luís da Cruz Vilaça

geboren in 1944; diploma rechtsgeleerdheid en master economische politiek van de universiteit van Coimbra; doctor in de internationale economie (universiteit Paris I Panthéon-Sorbonne); verplichte militaire dienst, vervuld bij het ministerie van de Marine (juridische dienst, 1969-1972); hoogleraar aan de katholieke universiteit en aan de universiteit Nova van Lissabon; voormalig hoogleraar aan de universiteit van Coimbra en aan de universiteit Lusíada van Lissabon (directeur van het instituut voor Europese studies); lid van de Portugese regering (1980-1983): staatssecretaris bij het ministerie van Binnenlandse Zaken, bij het voorzitterschap van de raad van ministers en bij Europese Zaken; lid van het Portugese parlement, vicevoorzitter van de groep van de christendemocraten; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie (1986-1988); president van het Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen (1989-1995); advocaat bij de balie van Lissabon, gespecialiseerd in Europees recht en mededingingsrecht (1996-2012); lid van de reflectiegroep inzake de toekomst van het rechterlijke stelsel van de Europese Gemeenschappen „groep Due” (2000); voorzitter van de raad van discipline van de Europese Commissie (2003-2007); voorzitter van de Portugese vereniging voor Europees recht (sedert 1999); rechter in het Hof van Justitie sedert 8 oktober 2012.

Melchior Wathelet

geboren in 1949; licentiaat in de rechten en licentiaat in de economische wetenschappen (universiteit van Luik); Master of Laws (Harvard University, Verenigde Staten); doctor honoris causa (université de Paris-Dauphine); hoogleraar Europees recht aan de universiteit van Leuven en aan de universiteit van Luik; volksvertegenwoordiger (1977-1995); staatssecretaris, minister en minister-president van het Waalse Gewest (1980-1988); vice-eersteminister, minister van Justitie en Middenstand (1988-1992); vice-eersteminister, minister van Justitie en Economische Zaken (1992-1995); vice-eersteminister, minister van Landsverdediging (1995); burgemeester van Verviers (1995); rechter in het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1995-2003); juridisch adviseur, vervolgens advocaat (2004-2012); minister van Staat (2009-2012); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 8 oktober 2012.

Christopher Vajda

geboren in 1955; gediplomeerde in de rechten van de universiteit te Cambridge; bijzonder licentiaat in het Europese recht van de Vrije Universiteit van Brussel (grote onderscheiding); toegelaten tot de balie van Engeland en Wales (Gray's Inn, 1979); barrister (1979-2012); toegelaten tot de balie van Noord-Ierland (1996); Queen's Counsel (1997); bencher of Gray's Inn (2003); recorder of the Crown Hoft (2003-2012); penningmeester van de United Kingdom Association for European Law (2001-2012); bijdrage aan „European Community Law of Competition” (Bellamy & Child, 3e-6e druk); rechter in het Hof van Justitie sedert 8 oktober 2012.

Nils Wahl

geboren in 1961; doctor in de rechtsgeleerdheid, universiteit van Stockholm (1995); geassocieerd hoogleraar en titularis van de Jean Monnet-leerstoel voor Europees recht (1995); hoogleraar Europees recht, universiteit van Stockholm (2001); algemeen directeur van een educatieve stichting (1993-2004); voorzitter van Nätverket för europarättslig forskning (netwerk voor de studie van het gemeenschapsrecht) (2001-2006); lid van Rådet för konkurrensfrågor (raad voor mededingingsrecht) (2001-2006); rechter-plaatsvervanger in het Gerecht van 7 oktober 2006 tot 28 november 2012; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 28 november 2012.

Siniša Rodin

geboren in 1963; afgestudeerd aan de universiteit van Zagreb (licentiaat in 1986, maîtrise in 1991 en doctoraat in 1995); LL.M. van de University of Michigan Law School (1992); Fulbright Fellow en Visiting Scholar aan de Harvard Law School (2001-2002); adjunct-hoogleraar en vervolgens hoogleraar aan de rechtenfaculteit van de universiteit van Zagreb sedert 1987; bekleder van de Jean Monnet-leerstoel en bekleder van de Jean Monnet-leerstoel ad personam (2006-2013); gasthoogleraar aan de Cornell Law School (2012); lid van de Kroatische commissie voor grondwetsherziening, voorzitter van de werkgroep toetreding tot de Europese Unie (2009-2010); lid van het Kroatisch team dat de onderhandelingen over de toetreding van Kroatië tot de Europese Unie heeft gevoerd (2006-2011); auteur van verscheidene publicaties; rechter in het Hof van Justitie sedert 4 juli 2013.

François Biltgen

geboren in 1958; Maîtrise en droit (1981) en Diplôme d'études approfondies (DEA) gemeenschapsrecht van de Université de droit d'économie et de sciences sociales Paris II (1982); diploma van het Institut d'études politiques de Paris (1982); advocaat aan de balie van Luxemburg (1987-1999); lid van de kamer van afgevaardigden (1994-1999); gemeenteraadslid van de stad Esch-sur-Alzette (1987-1999); wethouder van de stad Esch-sur-Alzette (1997-1999); vervangend lid van de Luxemburgse delegatie bij het Comité voor de Regio's van de Europese Unie (1994-1999); minister van Arbeid en Werkgelegenheid; minister van Geloofsgemeenschappen, minister voor Betrekkingen met het parlement, gedelegeerd minister van Communicatie (1999-2004); minister van Arbeid en Werkgelegenheid, minister van Geloofsgemeenschappen, minister van Cultuur, Hoger Onderwijs en Onderzoek (2004-2009); minister van Justitie, minister voor de Openbare Dienst en de Bestuurs-hervorming, minister van Hoger Onderwijs en Onderzoek, minister van Communicatie en Media, minister van Geloofsgemeenschappen (2009-2013); medevoorzitter van de ministeriële conferentie in het kader van het Bologna-proces in 2005 en 2009; medevoorzitter van de ministeriële conferentie van de Europese Ruimtevaartorganisatie (2012-2013); rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2013.

Küllike Jürimäe

geboren in 1962; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Tartu (1981-1986); assistente van de openbare aanklager te Tallinn (1986-1991); gediplomeerde van de school voor diplomatieke wetenschappen van Estland (1991-1992); juridisch adviseur (1991-1993) en algemeen adviseur bij de kamer van koophandel en industrie (1992-1993); rechter in het hof van beroep te Tallinn (1993-2004); European Master in Human Rights and Democratisation, universiteiten van Padua en Nottingham (2002-2003); rechter in het Gerecht sedert 12 mei 2004 tot 23 oktober 2013; rechter in het Hof van Justitie sedert 23 oktober 2013.

Maciej Szpunar

geboren in 1971; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Silezië en van het Europacollege te Brugge; doctor in de rechtsgeleerdheid (2000); habilitatie in de rechtsgeleerdheid (2009); hoogleraar in de rechtsgeleerdheid (2013); Visiting Scholar aan het Jesus College, Cambridge (1998), aan de universiteit van Luik (1999) en aan het Europees Universitair Instituut te Florence (2003); advocaat (2001-2008); lid van het comité internationaal privaatrecht van de commissie voor codificatie van het privaatrecht bij het ministerie van Justitie (2001-2008); lid van het curatorium van de Europese rechtsacademie te Trier (sedert 2008); lid van de Research Group on existing EC Private Law (Acquis Group) (sedert 2006); ondersecretaris van staat bij het bureau van het comité voor Europese integratie (2008-2009), vervolgens bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (2010-2013); vicepresident van de wetenschappelijke raad van het instituut voor Justitie; gemachtigde van de Poolse regering in een groot aantal zaken voor de rechterlijke instanties van de Europese Unie; hoofd van de Poolse delegatie bij de onderhandelingen over het Verdrag inzake stabiliteit, coördinatie en bestuur in de Economische en Monetaire Unie; redactielid voor verschillende juridische tijdschriften; auteur van een groot aantal publicaties op het gebied van het Europees recht en het internationaal privaatrecht; advocaat-generaal in het Hof van Justitie sedert 23 oktober 2013.

Constantinos Lycourgos

geboren in 1964; diplôme d'études approfondies (DEA) gemeenschapsrecht (1987) en doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit Panthéon-Assas (1991); spreker aan het centrum voor permanente opleiding van de universiteit Panthéon-Assas; toegelaten tot de balie van Cyprus (1993); bijzonder adviseur voor Europese aangelegenheden bij het ministerie van Buitenlandse Zaken van Cyprus (1996-1999); lid van het onderhandelingscomité voor de toetreding van Cyprus tot de Europese Unie (1998-2003); adviseur voor Unierecht bij de juridische dienst van de Republiek Cyprus (1999-2002); lid van Grieks-Cypriotische delegaties bij de onderhandelingen voor een algehele regeling van de kwestie Cyprus (2002-2014); hoofdjurist (2002-2007), vervolgens eerste advocaat van de Republiek Cyprus (2007-2014) en directeur van de afdeling Europees recht van de juridische dienst van de Republiek Cyprus (2003-2014); gemachtigde van de Cypriotische regering voor de gerechten van de Europese Unie (2004-2014); lid van de raad van bestuur van de European Public Law Organization (Athene, Griekenland) sinds 2013; rechter in het Hof van Justitie sedert 8 oktober 2014.

Alfredo Calot Escobar

geboren in 1961; licentiaat in de rechten aan de universiteit van Valencia (1979-1984); marktanalist bij de raad van kamers van koophandel van de autonome gemeenschap van Valencia (1986); jurist-vertaler bij het Hof van Justitie (1986-1990); jurist-reviseur bij het Hof van Justitie (1990-1993); administrateur bij de dienst Pers en Voorlichting van het Hof van Justitie (1993-1995); administrateur bij het secretariaat van de Institutionele Commissie van het Europees Parlement (1995-1996); medewerker van de griffier van het Hof van Justitie (1996-1999); referendaris bij het Hof van Justitie (1999-2000); hoofd van de Spaanse vertaalafdeling van het Hof van Justitie (2000-2001); directeur en vervolgens directeur-generaal Vertalingen van het Hof van Justitie (2001-2010); griffier van het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2010.

2. Wijzigingen in de samenstelling van het Hof van Justitie in 2014

Plechtige zitting van 8 oktober 2014

Na de ambtsneerlegging van de heer George Arestis hebben de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten van de Europese Unie bij besluit van 24 september 2014 de heer Constantinos Lycourgos benoemd voor de resterende ambtstermijn, te weten tot en met 6 oktober 2018.

Bij gelegenheid van de eedaflegging en de ambtsaanvaarding van de nieuwe rechter is een plechtige zitting gehouden op de zetel van het Hof van Justitie van de Europese Unie.

3. Protocolaire rangorde

van 1 januari 2014 tot en met 3 juli 2014

V. SKOURIS, president
 K. LENAERTS, vicepresident
 A. TIZZANO, president van de Eerste kamer
 R. SILVA DE LAPUERTA, president van de Tweede kamer
 M. ILEŠIČ, president van de Derde kamer
 L. BAY LARSEN, president van de Vierde kamer
 T. VON DANWITZ, president van de Vijfde kamer
 P. CRUZ VILLALÓN, eerste advocaat-generaal
 E. JUHÁSZ, president van de Tiende kamer
 A. BORG BARTHET, president van de Zesde kamer
 M. SAFJAN, president van de Vijfde kamer
 C.G. FERNLUND, president van de Achtste kamer
 J.L. DA CRUZ VILAÇA, president van de Zevende kamer
 A. ROSAS, rechter
 J. KOKOTT, advocaat-generaal
 G. ARESTIS, rechter
 J. MALENOVSKÝ, rechter
 E. LEVITS, rechter
 A. Ó CAOIMH, rechter
 E. SHARPSTON, advocaat-generaal
 P. MENGIOZZI, advocaat-generaal
 Y. BOT, advocaat-generaal
 J.-C. BONICHOT, rechter
 A. ARABADJIEV, rechter
 C. TOADER, rechter
 D. ŠVÁBY, rechter
 M. BERGER, rechter
 N. JÄÄSKINEN, advocaat-generaal
 A. PRECHAL, rechter
 E. JARAŠIŪNAS, rechter
 M. WATHELET, advocaat-generaal
 C. VAJDA, rechter
 N. WAHL, advocaat-generaal
 S. RODIN, rechter
 F. BILTGEN, rechter
 K. JÜRIMÄE, rechter
 M. SZPUNAR, advocaat-generaal

A. CALOT ESCOBAR, griffier

van 4 juli 2014 tot en met 8 oktober 2014

V. SKOURIS, president
 K. LENAERTS, vicepresident
 A. TIZZANO, president van de Eerste kamer
 R. SILVA DE LAPUERTA, president van de Tweede kamer
 M. ILEŠIČ, president van de Derde kamer
 L. BAY LARSEN, president van de Vierde kamer
 T. VON DANWITZ, president van de Vijfde kamer
 M. WATHELET, eerste advocaat-generaal
 A. Ó CAOIMH, president van de Achtste kamer
 J.-C. BONICHOT, president van de Zevende kamer
 C. VAJDA, president van de Tiende kamer
 S. RODIN, president van de Zesde kamer
 K. JÜRIMÄE, president van de Negende kamer
 A. ROSAS, rechter
 J. KOKOTT, advocaat-generaal
 E. JUHÁSZ, rechter
 G. ARESTIS, rechter
 A. BORG BARTHET, rechter
 J. MALENOVSKÝ, rechter
 E. LEVITS, rechter
 E. SHARPSTON, advocaat-generaal
 P. MENGIOZZI, advocaat-generaal
 Y. BOT, advocaat-generaal
 A. ARABADJIEV, rechter
 C. TOADER, rechter
 M. SAFJAN, rechter
 D. ŠVÁBY, rechter
 M. BERGER, rechter
 N. JÄÄSKINEN, advocaat-generaal
 P. CRUZ VILLALÓN, advocaat-generaal
 A. PRECHAL, rechter
 E. JARAŠIŪNAS, rechter
 C.G. FERNLUND, rechter
 J.L. DA CRUZ VILAÇA, rechter
 N. WAHL, advocaat-generaal
 F. BILTGEN, rechter
 M. SZPUNAR, advocaat-generaal

A. CALOT ESCOBAR, griffier

van 9 oktober 2014 tot en met 31 december 2014

V. SKOURIS, president
K. LENAERTS, vicepresident
A. TIZZANO, president van de Eerste kamer
R. SILVA DE LAPUERTA, president van de Tweede kamer
M. ILEŠIČ, president van de Derde kamer
L. BAY LARSEN, president van de Vierde kamer
T. VON DANWITZ, president van de Vijfde kamer
M. WATHELET, eerste advocaat-generaal
A. Ó CAOIMH, president van de Achtste kamer
J.-C. BONICHOT, president van de Zevende kamer
C. VAJDA, president van de Tiende kamer
S. RODIN, president van de Zesde kamer
K. JÜRIMÄE, president van de Negende kamer
A. ROSAS, rechter
J. KOKOTT, advocaat-generaal
E. JUHÁSZ, rechter
A. BORG BARTHET, rechter
J. MALENOVSKÝ, rechter
E. LEVITS, rechter
E. SHARPSTON, advocaat-generaal
P. MENGOZZI, advocaat-generaal
Y. BOT, advocaat-generaal
A. ARABADJIEV, rechter
C. TOADER, rechter
M. SAFJAN, rechter
D. ŠVÁBY, rechter
M. BERGER, rechter
N. JÄÄSKINEN, advocaat-generaal
P. CRUZ VILLALÓN, advocaat-generaal
A. PRECHAL, rechter
E. JARAŠIŪNAS, rechter
C.G. FERNLUND, rechter
J.L. DA CRUZ VILAÇA, rechter
N. WAHL, advocaat-generaal
F. BILTGEN, rechter
M. SZPUNAR, advocaat-generaal
C. LYCOURGOS, rechter

A. CALOT ESCOBAR, griffier

4. Voormalige leden van het Hof van Justitie

Pilotti Massimo, rechter (1952-1958), president van 1952 tot 1958
Serrarens Petrus, rechter (1952-1958)
Van Kleffens Adrianus, rechter (1952-1958)
Rueff Jacques, rechter (1952-1959 en 1960-1962)
Riese Otto, rechter (1952-1963)
Lagrange Maurice, advocaat-generaal (1952-1964)
Delvaux Louis, rechter (1952-1967)
Hammes Charles Léon, rechter (1952-1967), president van 1964 tot 1967
Roemer Karl, advocaat-generaal (1953-1973)
Catalano Nicola, rechter (1958-1962)
Rossi Rino, rechter (1958-1964)
Donner Andreas Matthias, rechter (1958-1979), president van 1958 tot 1964
Trabucchi Alberto, rechter (1962-1972), vervolgens advocaat-generaal (1973-1976)
Lecourt Robert, rechter (1962-1976), president van 1967 tot 1976
Strauss Walter, rechter (1963-1970)
Gand Joseph, advocaat-generaal (1964-1970)
Monaco Riccardo, rechter (1964-1976)
Mertens de Wilmars Josse J., rechter (1967-1984), president van 1980 tot 1984
Pescatore Pierre, rechter (1967-1985)
Dutheillet de Lamothe Alain Louis, advocaat-generaal (1970-1972)
Kutscher Hans, rechter (1970-1980), president van 1976 tot 1980
Mayras Henri, advocaat-generaal (1972-1981)
O'Dalaigh Cearbhall, rechter (1973-1974)
Sørensen Max, rechter (1973-1979)
Reischl Gerhard, advocaat-generaal (1973-1981)
Warner Jean-Pierre, advocaat-generaal (1973-1981)
Mackenzie Stuart Alexander J., rechter (1973-1988), president van 1984 tot 1988
O'Keeffe Aindrias, rechter (1974-1985)
Touffait Adolphe, rechter (1976-1982)
Capotorti Francesco, rechter (1976), vervolgens advocaat-generaal (1976-1982)
Bosco Giacinto, rechter (1976-1988)
Koopmans Thymen, rechter (1979-1990)
Due Ole, rechter (1979-1994), president van 1988 tot 1994
Everling Ulrich, rechter (1980-1988)
Chloros Alexandros, rechter (1981-1982)
Rozès Simone, advocaat-generaal (1981-1984)
VerLoren van Themaat Pieter, advocaat-generaal (1981-1986)
Slynn Sir Gordon, advocaat-generaal (1981-1988), vervolgens rechter (1988-1992)
Grévisse Fernand, rechter (1981-1982 en 1988-1994)
Bahlmann Kai, rechter (1982-1988)
Galmot Yves, rechter (1982-1988)
Mancini G. Federico, advocaat-generaal (1982-1988), vervolgens rechter (1988-1999)
Kakouris Constantinos, rechter (1983-1997)

Darmon Marco, advocaat-generaal (1984-1994)
Joliet René, rechter (1984-1995)
Lenz Carl Otto, advocaat-generaal (1984-1997)
O'Higgins Thomas Francis, rechter (1985-1991)
Schockweiler Fernand, rechter (1985-1996)
Da Cruz Vilaça José Luís, advocaat-generaal (1986-1988)
De Carvalho Moithinho de Almeida José Carlos, rechter (1986-2000)
Mischo Jean, advocaat-generaal (1986-1991 en 1997-2003)
Rodríguez Iglesias Gil Carlos, rechter (1986-2003), president van 1994 tot 2003
Diez de Velasco Manuel, rechter (1988-1994)
Zuleeg Manfred, rechter (1988-1994)
Van Gerven Walter, advocaat-generaal (1988-1994)
Tesauro Giuseppe, advocaat-generaal (1988-1998)
Jacobs Francis Geoffrey, advocaat-generaal (1988-2006)
Kapteyn Paul Joan George, rechter (1990-2000)
Murray John L., rechter (1991-1999)
Gulmann Claus Christian, advocaat-generaal (1991-1994), vervolgens rechter (1994-2006)
Edward David Alexander Ogilvy, rechter (1992-2004)
Elmer Michael Bendik, advocaat-generaal (1994-1997)
Hirsch Günter, rechter (1994-2000)
Cosmas Georges, advocaat-generaal (1994-2000)
La Pergola Antonio Mario, rechter (1994 en 1999-2006), advocaat-generaal (1995-1999)
Puissochet Jean-Pierre, rechter (1994-2006)
Léger Philippe, advocaat-generaal (1994-2006)
Ragnemalm Hans, rechter (1995-2000)
Fennelly Nial, advocaat-generaal (1995-2000)
Sevón Leif, rechter (1995-2002)
Wathelet Melchior, rechter (1995-2003)
Jann Peter, rechter (1995-2009)
Ruiz-Jarabo Colomer Dámaso, advocaat-generaal (1995-2009)
Schintgen Romain, rechter (1996-2008)
Ioannou Krateros, rechter (1997-1999)
Alber Siegbert, advocaat-generaal (1997-2003)
Saggio Antonio, advocaat-generaal (1998-2000)
O'Kelly Macken Fidelma, rechter (1999-2004)
Von Bahr Stig, rechter (2000-2006)
Colneric Ninon, rechter (2000-2006)
Geelhoed Leendert A., advocaat-generaal (2000-2006)
Stix-Hackl Christine, advocaat-generaal (2000-2006)
Timmermans Christiaan Willem Anton, rechter (2000-2010)
Da Cunha Rodrigues José Narciso, rechter (2000-2012)
Poiars Pessoa Maduro Luís Miguel, advocaat-generaal (2003-2009)
Makarczyk Jerzy, rechter (2004-2009)
Klučka Ján, rechter (2004-2009)
Kūris Pranas, rechter (2004-2010)
Schiemann Konrad Hermann Theodor, rechter (2004-2012)

Löhmus Uno, rechter (2004-2013)
Arestis Georges, rechter (2004-2014)
Lindh Pernilla, rechter (2006-2011)
Mazák Ján, advocaat-generaal (2006-2012)
Trstenjak Verica, advocaat-generaal (2006-2012)
Kasel Jean-Jacques, rechter (2008-2013)

Presidenten

Pilotti Massimo (1952-1958)
Donner Andreas Matthias (1958-1964)
Hammes Charles Léon (1964-1967)
Lecourt Robert (1967-1976)
Kutscher Hans (1976-1980)
Mertens de Wilmars Josse J. (1980-1984)
Mackenzie Stuart Alexander John (1984-1988)
Due Ole (1988-1994)
Rodríguez Iglésias Gil Carlos (1994-2003)

Griffiers:

Van Houtte Albert (1953-1982)
Heim Paul (1982-1988)
Giraud Jean-Guy (1988-1994)
Grass Roger (1994-2010)

D — Gerechtelijke statistieken van het Hof van Justitie

Algemene werkzaamheden van het Hof van Justitie

1. Aanhangig gemaakte, afgedane en aanhangige zaken (2010-2014)

Aanhangig gemaakte zaken

2. Aard van de procedures (2010-2014)
3. Onderwerp van het beroep (2014)
4. Beroepen wegens niet-nakoming (2010-2014)

Afgedane zaken

5. Aard van de procedures (2010-2014)
6. Arresten, beschikkingen, adviezen (2014)
7. Rechtsprekende formatie (2010-2014)
8. Bij arrest, advies of beschikking van gerechtelijke aard afgedane zaken (2010-2014)
9. Onderwerp van het beroep (2010-2014)
10. Onderwerp van het beroep (2014)
11. Beroepen wegens niet-nakoming: uitspraak (2010-2014)
12. Procesduur (arresten en beschikkingen van gerechtelijke aard) (2010-2014)

Op 31 december aanhangige zaken

13. Aard van de procedures (2010-2014)
14. Rechtsprekende formatie (2010-2014)

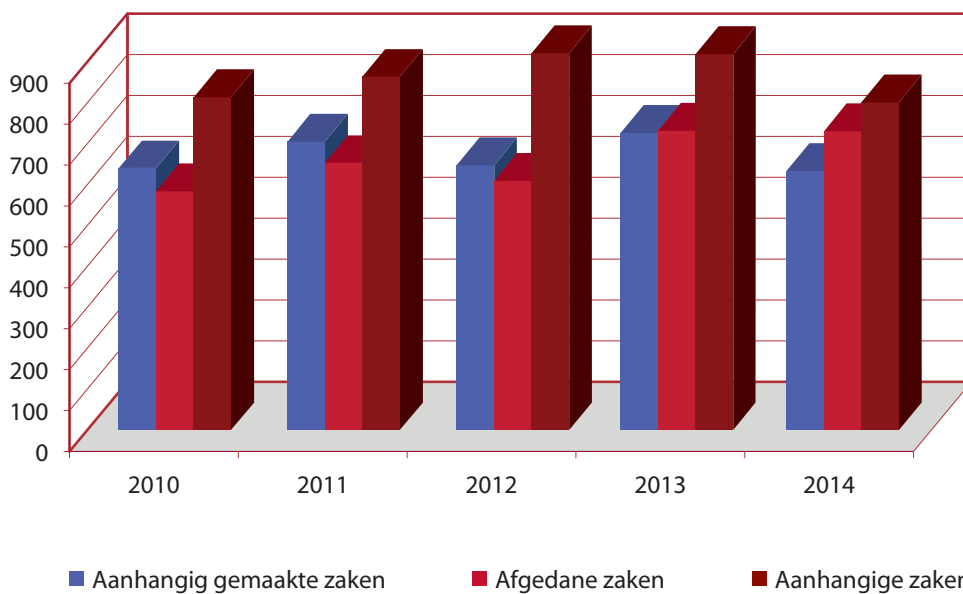
Overige aspecten

15. Versnelde procedures (2010-2014)
16. Prejudiciële spoedprocedures (2010-2014)
17. Kort gedingen (2014)

Algemene ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2014)

18. Aanhangig gemaakte zaken en arresten
19. Prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per jaar)
20. Prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per rechterlijke instantie)
21. Beroepen wegens niet-nakoming

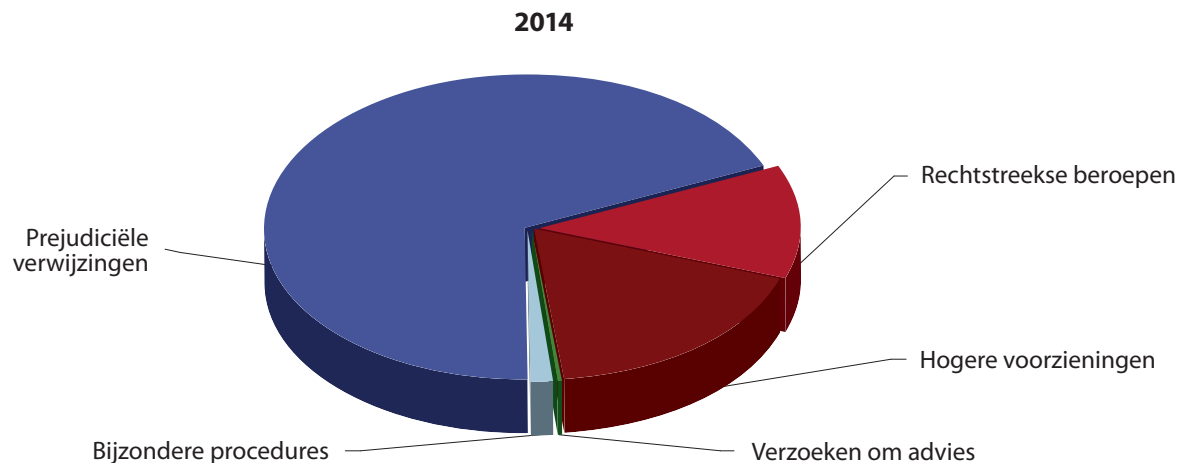
1. *Werkzaamheden van het Hof van Justitie —* **Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken** **(2010-2014)¹**

	2010	2011	2012	2013	2014
Aanhangig gemaakte zaken	631	688	632	699	622
Afgedane zaken	574	638	595	701	719
Aanhangige zaken	799	849	886	884	787

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

2. *Aanhangig gemaakte zaken — Aard van de procedures (2010-2014)*¹

	2010	2011	2012	2013	2014
Prejudiciële verwijzingen	385	423	404	450	428
Rechtstreekse beroepen	136	81	73	72	74
Hogere voorzieningen	97	162	136	161	111
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie	6	13	3	5	
Verzoeken om advies			1	2	1
Bijzondere procedures ²	7	9	15	9	8
Totaal	631	688	632	699	622
Verzoeken in kort geding	3	3		1	3

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

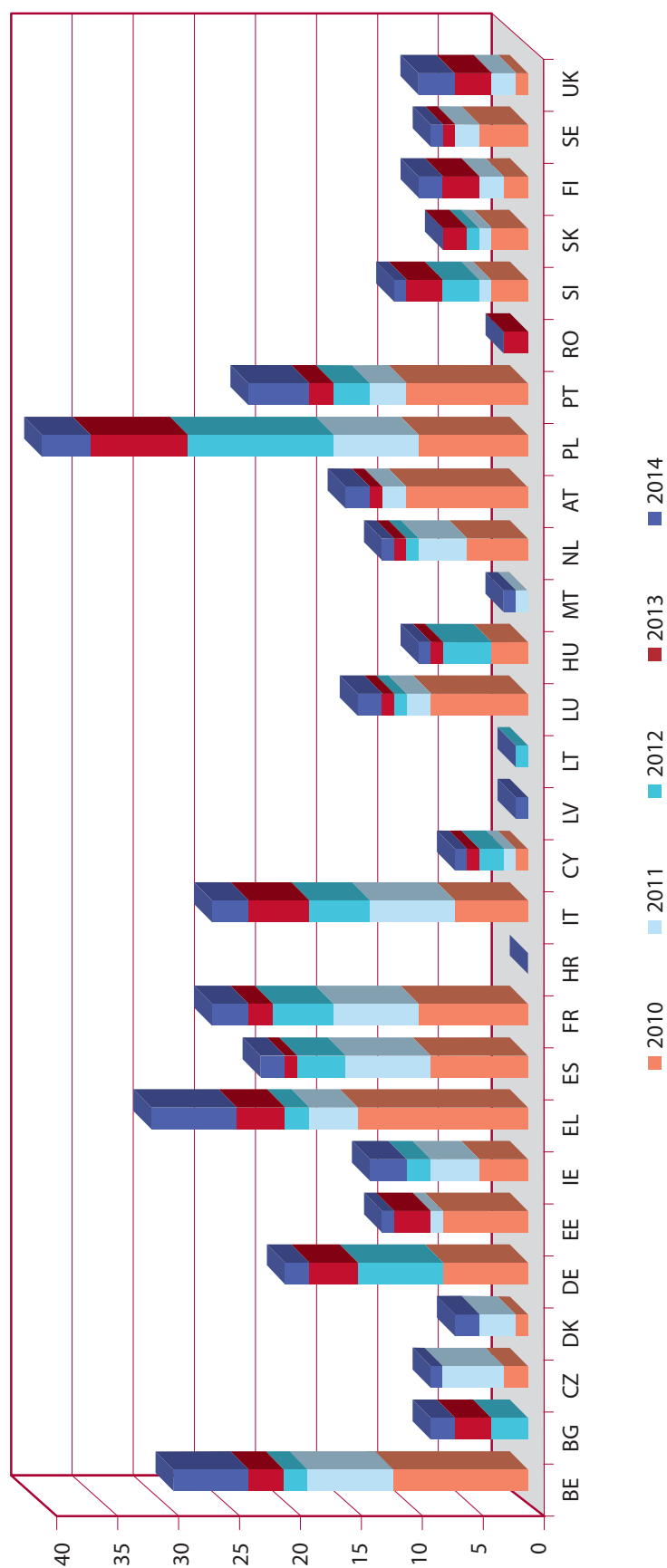
² Als „bijzondere procedures” worden beschouwd: rechtsbijstand, begroting van kosten, rectificatie, verzet tegen een bij verstek gewezen arrest, derdenverzet, uitlegging, herziening, onderzoek van een voorstel van de eerste advocaat-generaal om een beslissing van het Gerecht te heroverwegen, derdenbeslag, zaken over immuniteit.

3. *Aanhangig gemaakte zaken — Onderwerp van het beroep (2014)*¹

	Prejudiciële verwijzingen	Rechtstreekse beroepen	Hogere voorzieningen	Verzoeken om advies	Totaal	Bijzondere procedures
Beginselen van het recht van de Unie	21	1	1		23	
Burgerschap van de Unie	7	1	1		9	
Consumentenbescherming	34				34	
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief	19		5		24	
Economisch en monetair beleid	2		1		3	
Economische, sociale en territoriale samenhang			1		1	
Energie		4			4	
Extern optreden van de Europese Unie	2				2	
Financiële bepalingen (begroting, financieel kader, eigen middelen, bestrijding van fraude, ...)	4				4	
Fiscale bepalingen	54	3			57	
Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid	1	1	5		7	
Gemeenschappelijk visserijbeleid			2		2	
Handelspolitiek	8		3		11	
Harmonisatie van wetgevingen	19	2			21	
Industriebeleid	8	1			9	
Institutioneel recht	2	12	11		25	2
Intellectuele en industriële eigendom	13		34		47	
Landbouw	9	1	3		13	
Mededinging	8		15		23	
Milieu	22	15	4		41	
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport			1		1	
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte			2		2	
Overheidsopdrachten	20		1		21	
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)	2				2	
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	49	3	1		53	
Sociale politiek	20	5			25	
Sociale zekerheid van migrerende werknemers	4	2			6	
Steunmaatregelen van de staten	11	6	15		32	
Toegang tot documenten			1		1	
Trans-Europese netwerken			1		1	
Vervoer	24	5			29	
Volksgesondheid		1	1		2	
Vrij verkeer van goederen	10	1			11	
Vrij verkeer van kapitaal	5	2			7	
Vrij verkeer van personen	6	5			11	
Vrij verrichten van diensten	16	1	1	1	19	
Vrijheid van vestiging	26				26	
Werkgelegenheid			1		1	
VWEU	426	72	111	1	610	2
Voorrechten en immuniteiten	1	1			2	
Procedure						6
Ambtenarenstatuut	1				1	
Diversen	2	1			3	6
EGA-Verdrag		1			1	
TOTAAL-GENERAAL	428	74	111	1	614	8

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

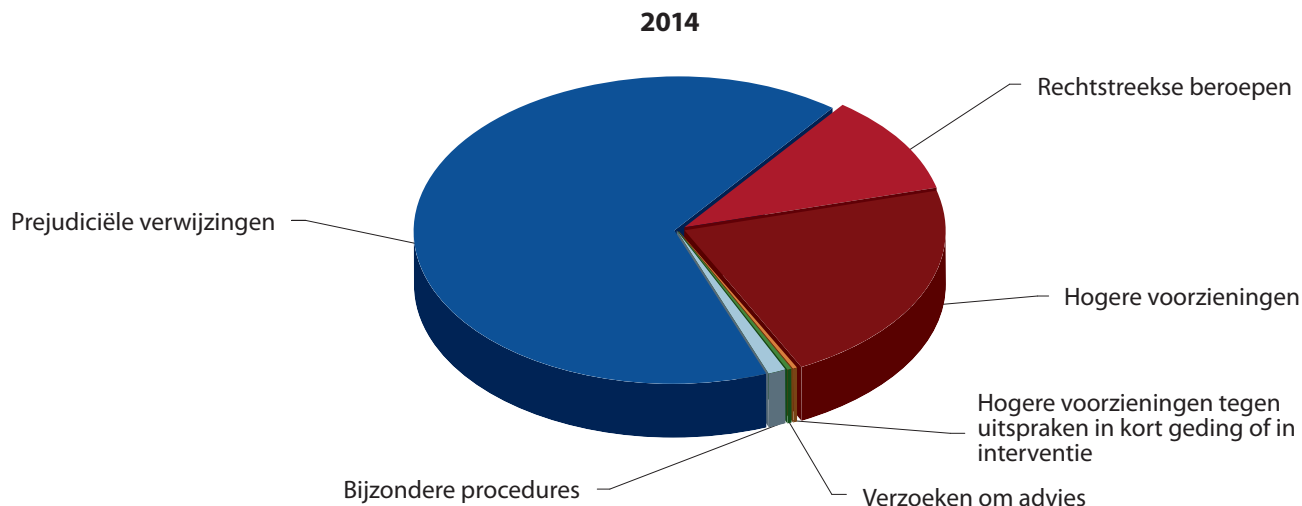
4. Aanhangig gemaakte zaken — Beroepen wegens niet-nakoming (2010-2014)¹

	2010	2011	2012	2013	2014
België	11	7	2	3	6
Bulgarije			3	3	2
Tsjechië	2	5			1
Denemarken	1	3			2
Duitsland	7		7	4	2
Estland	7	1		3	1
Ierland	4	4	2		3
Griekenland	14	4	2	4	7
Spanje	8	7	4	1	2
Frankrijk	9	7	5	2	3
Kroatië					
Italië	6	7	5	5	3
Cyprus	1	1	2	1	1
Letland					1
Litouwen			1		
Luxemburg	8	2	1	1	2
Hongarije	3		4	1	1
Malta		1			1
Nederland	5	4	1	1	1
Oostenrijk	10	2		1	2
Polen	9	7	12	8	4
Portugal	10	3	3	2	5
Roemenië				2	
Slovenië	3	1	3	3	1
Slowakije	3	1	1	2	
Finland	2	2		3	2
Zweden	4	2		1	1
Verenigd Koninkrijk	1	2		3	3
Totaal	128	73	58	54	57

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

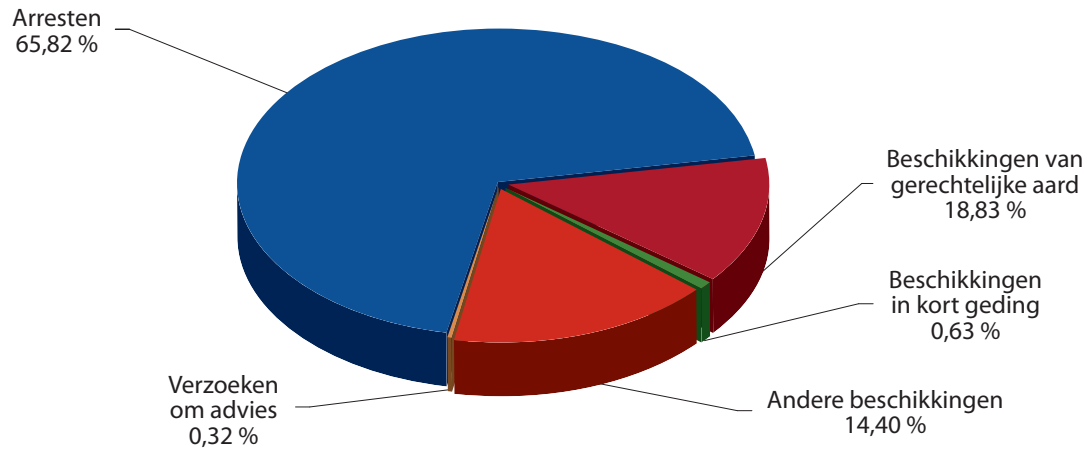
5. Afgedane zaken — Aard van de procedures (2010-2014)¹

	2010	2011	2012	2013	2014
Prejudiciële verwijzingen	339	388	386	413	476
Rechtstreekse beroepen	139	117	70	110	76
Hogere voorzieningen	84	117	117	155	157
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie	4	7	12	5	1
Verzoeken om advies		1		1	2
Bijzondere procedures	8	8	10	17	7
Totaal	574	638	595	701	719

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

6. Afgedane zaken — Arresten, beschikkingen, adviezen (2014)¹

	Arresten	Beschikkingen van gerechtelijke aard ²	Beschikkingen in kort geding ³	Andere beschikkingen ⁴	Verzoeken om advies	Totaal
Prejudiciële verwijzingen	296	60		64		420
Rechtstreekse beroepen	56			19		75
Hogere voorzieningen	64	53	3	8		128
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie			1			1
Verzoeken om advies					2	2
Bijzondere procedures		6				6
Totaal	416	119	4	91	2	632

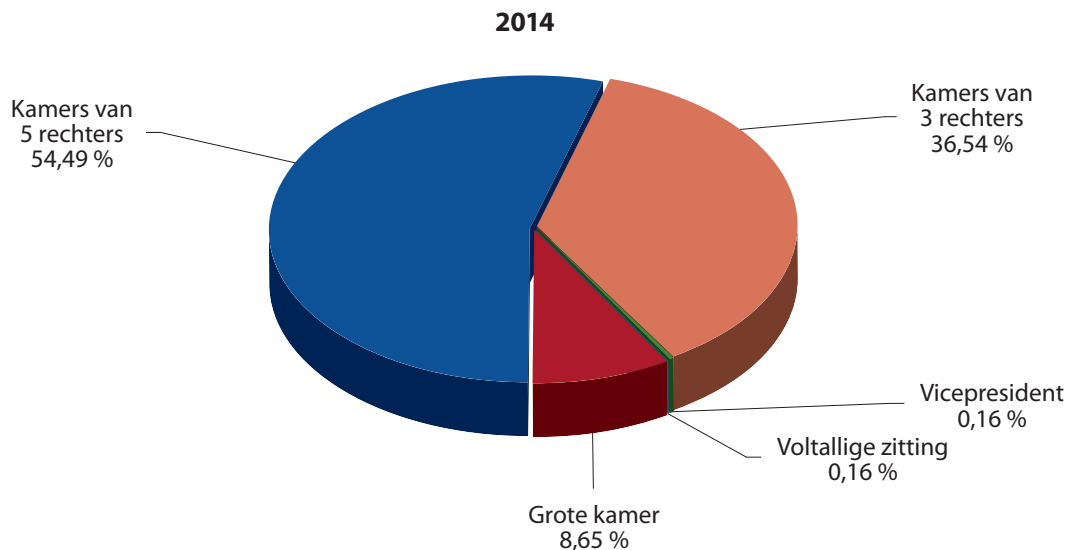
¹ De cijfers (nettocijfers) hebben betrekking op het aantal zaken na de voegingen wegens verknochtheid (een aantal gevoegde zaken = één zaak).

² Beschikkingen waardoor een procedure anders wordt beëindigd dan door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

³ Beschikkingen op verzoeken op grond van de artikelen 278 VWEU en 279 VWEU (voorheen artikelen 242 EG en 243 EG), artikel 280 VWEU (voorheen artikel 244 EG) of de overeenkomstige bepalingen van het EGA-Verdrag, of beschikkingen op hogere voorziening tegen een beschikking in kort geding of in interventie.

⁴ Beschikkingen waardoor een procedure wordt beëindigd door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

7. Afgedane zaken — Rechtsprekende formatie (2010-2014)¹

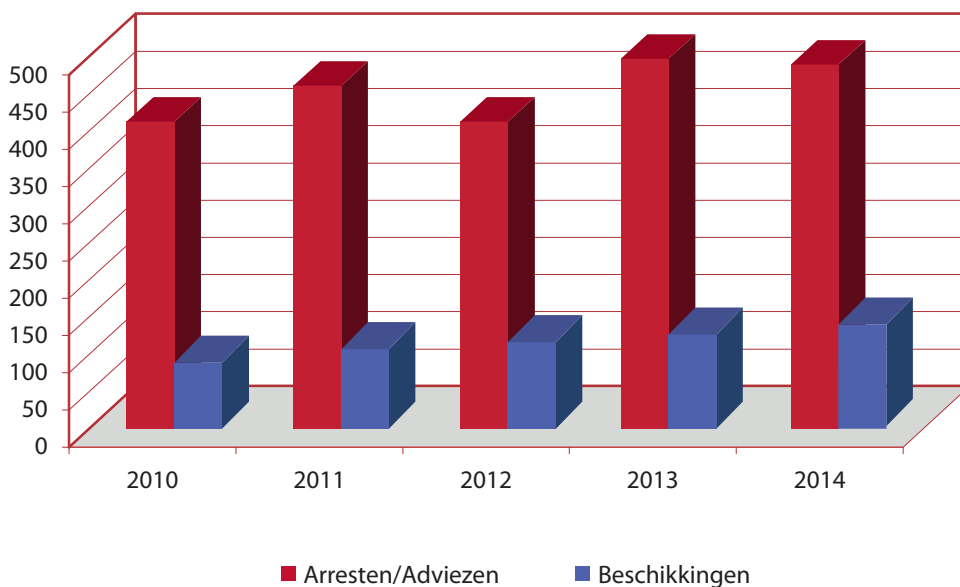

	2010			2011			2012			2013			2014		
	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal
Voltallige zitting				1		1	1		1				1		1
Grote kamer	70	1	71	62		62	47		47	52		52	51	3	54
Kamers van 5 rechters	280	8	288	290	10	300	275	8	283	348	18	366	320	20	340
Kamers van 3 rechters	56	76	132	91	86	177	83	97	180	91	106	197	110	118	228
President		5	5		4	4		12	12						
Vicepresident											5	5		1	1
Totaal	406	90	496	444	100	544	406	117	523	491	129	620	482	142	624

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

² Beschikkingen waardoor een procedure anders wordt beëindigd dan door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

8. *Bij arrest, advies of beschikking van gerechtelijke aard afgedane zaken (2010-2014)*^{1 2}

	2010	2011	2012	2013	2014
Arresten/Adviezen	406	444	406	491	482
Beschikkingen	90	100	117	129	142
Totaal	496	544	523	620	624

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

² Beschikkingen waardoor een procedure anders wordt beëindigd dan door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

9. *Bij arrest, advies of beschikking van gerechtelijke aard afgedane zaken — Onderwerp van het beroep (2010-2014)*¹

	2010	2011	2012	2013	2014
Beginnelen van het recht van de Unie	4	15	7	17	23
Begroting van de Gemeenschappen ²	1				
Burgerschap van de Unie	6	6	8	12	9
Consumentenbescherming ³	3	4	9	19	20
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief ⁴	15	19	19	11	21
Economisch en monetair beleid	1		3		1
Economische, sociale en territoriale samenhang			3	6	8
Eigen middelen van de Gemeenschappen ²	5	2			
Energie	2	2		1	3
Extern optreden van de Europese Unie	10	8	5	4	6
Financiële bepalingen (begroting, financieel kader, eigen middelen, bestrijding van fraude, ...) ²	1	4	3	2	5
Fiscale bepalingen	66	49	64	74	52
Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid	2	3	9	12	3
Gemeenschappelijk douanetarief ⁴	7	2			
Gemeenschappelijk visserijbeleid	2	1			5
Handelspolitiek	2	2	8	6	7
Harmonisatie van wetgevingen	15	15	12	24	25
Industriebeleid	9	9	8	15	3
Institutioneel recht	26	20	27	31	18
Intellectuele en industriële eigendom	38	47	46	43	69
Landbouw	15	23	22	33	29
Mededinging	13	19	30	42	28
Milieu ³	9	35	27	35	30
Milieu en consumenten ³	48	25	1		
Ondernemingsrecht	17	8	1	4	3
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport			1		1
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte			1	1	
Onderzoek, voorlichting, onderwijs, statistieken	1				
Overheidsopdrachten		8	12	12	13
Regionaal beleid	2				
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)		1			5
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	24	24	37	46	51
Sociale politiek	36	36	28	27	51
Sociale zekerheid van migrerende werknemers	6	8	8	12	6
Steunmaatregelen van de staten	16	48	10	34	41
Toegang tot documenten		2	5	6	4
Toerisme			1		
Toetreding van nieuwe staten		1	2		
Vervoer	4	7	14	17	18
Volksgezondheid		3	1	2	3

>>>

	2010	2011	2012	2013	2014
Vrij verkeer van goederen	6	8	7	1	10
Vrij verkeer van kapitaal	6	14	21	8	6
Vrij verkeer van personen	17	9	18	15	20
Vrij verrichten van diensten	30	27	29	16	11
Vrijheid van vestiging	17	21	6	13	9
EG-Verdrag/VWEU	482	535	513	601	617
EU-Verdrag	4	1			
EGKS-Verdrag		1			
Voorrechten en immuniteiten		2	3		
Procedure	6	5	7	14	6
Ambtenarenstatuut	4			5	1
Diversen	10	7	10	19	7
TOTAAL-GENERAAL	496	544	523	620	624

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

² De rubrieken „Begroting van de Gemeenschappen” en „Eigen middelen van de Gemeenschappen” zijn voor de zaken die na 1 december 2009 aanhangig zijn gemaakt, samengebracht in de rubriek „Financiële bepalingen”.

³ De rubriek „Milieu en consumenten” is voor de vanaf 1 december 2009 aanhangig gemaakte zaken in twee afzonderlijke rubrieken gesplitst.

⁴ De rubrieken „Gemeenschappelijk douanetarief” en „Douane-unie” zijn voor de vanaf 1 december 2009 aanhangig gemaakte zaken in één rubriek samengebracht.

10. *Bij arrest, advies of beschikking van gerechtelijke aard afgedane zaken — Onderwerp van het beroep (2014)*¹

	Arresten/Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal
Beginnelen van het recht van de Unie	10	13	23
Burgerschap van de Unie	7	2	9
Consumentenbescherming	17	3	20
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief	20	1	21
Economisch en monetair beleid	1		1
Economische, sociale en territoriale samenhang	8		8
Energie	3		3
Extern optreden van de Europese Unie	4	2	6
Financiële bepalingen (begroting, financieel kader, eigen middelen, bestrijding van fraude, ...)	4	1	5
Fiscale bepalingen	46	6	52
Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid	2	1	3
Gemeenschappelijk visserijbeleid	5		5
Handelspolitiek	7		7
Harmonisatie van wetgevingen	23	2	25
Industriebeleid	2	1	3
Institutioneel recht	14	4	18
Intellectuele en industriële eigendom	36	33	69
Landbouw	22	7	29
Mededinging	26	2	28
Milieu	28	2	30
Ondernemingsrecht	2	1	3
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport		1	1
Overheidsopdrachten	11	2	13
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)		5	5
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	47	4	51
Sociale politiek	43	8	51
Sociale zekerheid van migrerende werknemers	6		6
Steuomaatregelen van de staten	13	28	41
Toegang tot documenten	3	1	4
Vervoer	17	1	18
Volksgezondheid	2	1	3
Vrij verkeer van goederen	8	2	10
Vrij verkeer van kapitaal	6		6
Vrij verkeer van personen	20		20
Vrij verrichten van diensten	9	2	11
Vrijheid van vestiging	9		9
EG-Verdrag/VWEU	481	136	617

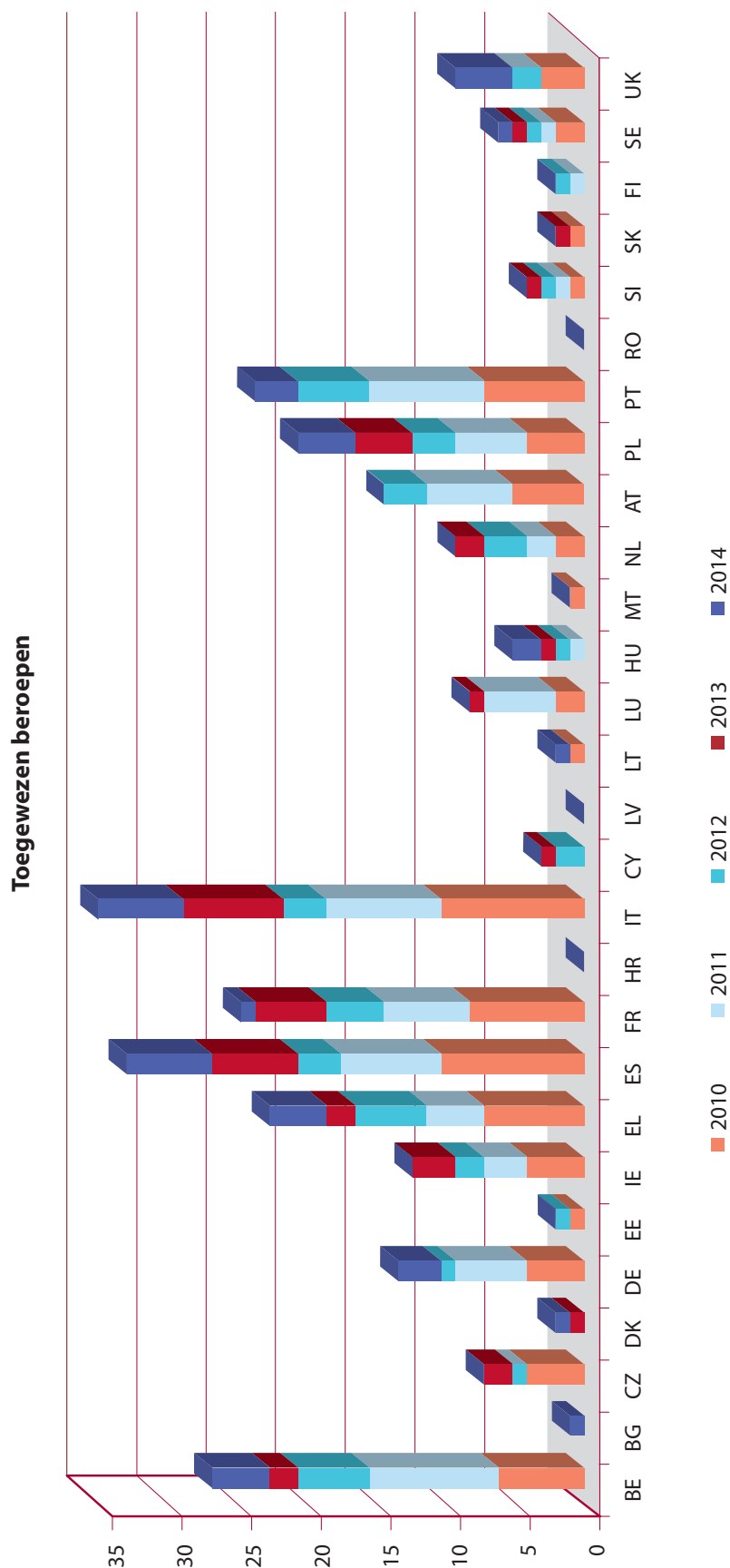
>>>

	Arresten/Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal
Procedure		6	6
Ambtenarenstatuut	1		1
Diversen	1	6	7
TOTAAL-GENERAAL	482	142	624

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

² Beschikkingen waardoor een procedure anders wordt beëindigd dan door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

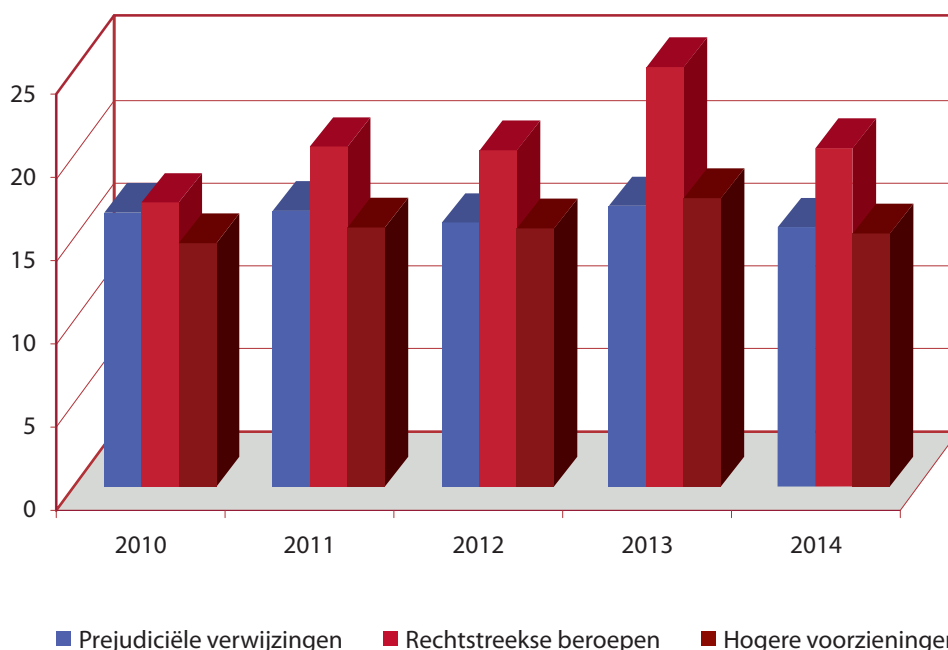
11. Afgedane zaken — Beroepen wegens niet-nakoming: uitspraak (2010-2014)¹

	2010		2011		2012		2013		2014	
	Toewijzing	Verwerping	Toewijzing	Verwerping	Toewijzing	Verwerping	Toewijzing	Verwerping	Toewijzing	Verwerping
België	6	1	9	1	5	1	2	1	4	1
Bulgarije										
Tsjechië	4				1		2	2	1	1
Denemarken							1	1	1	
Duitsland	4	2	5		1	2		2	3	1
Estland	1				1					
Ierland	4		3		2		3	1		
Griekenland	7		4		5		2	1	4	
Spanje	10	2	7	1	3		6		6	
Frankrijk	8	2	6		4		5	3	1	
Kroatië										
Italië	10		8	1	3		7	1	6	
Cyprus				1	2		1			
Letland										
Litouwen	1								1	
Luxemburg	2		5				1	1		
Hongarije			1	1	1		1		2	
Malta	1	1		1						
Nederland	2	1	2		3	1	2	2		1
Oostenrijk	5		6		3			1		
Polen	4	1	5		3		4	2	4	
Portugal	7	1	8	1	5			1	3	
Roemenië				1						
Slovenië	1		1		1		1			
Slowakije	1			1		1	1			
Finland			1		1			2		
Zweden	2		1		1		1	1	1	
Verenigd Koninkrijk	3	1			2			1	4	
Totaal	83	12	72	9	47	5	40	23	41	3

¹ De cijfers (nettocijfers) hebben betrekking op het aantal zaken na de voegingen wegens verknoctheid (een aantal gevoegde zaken = één zaak).

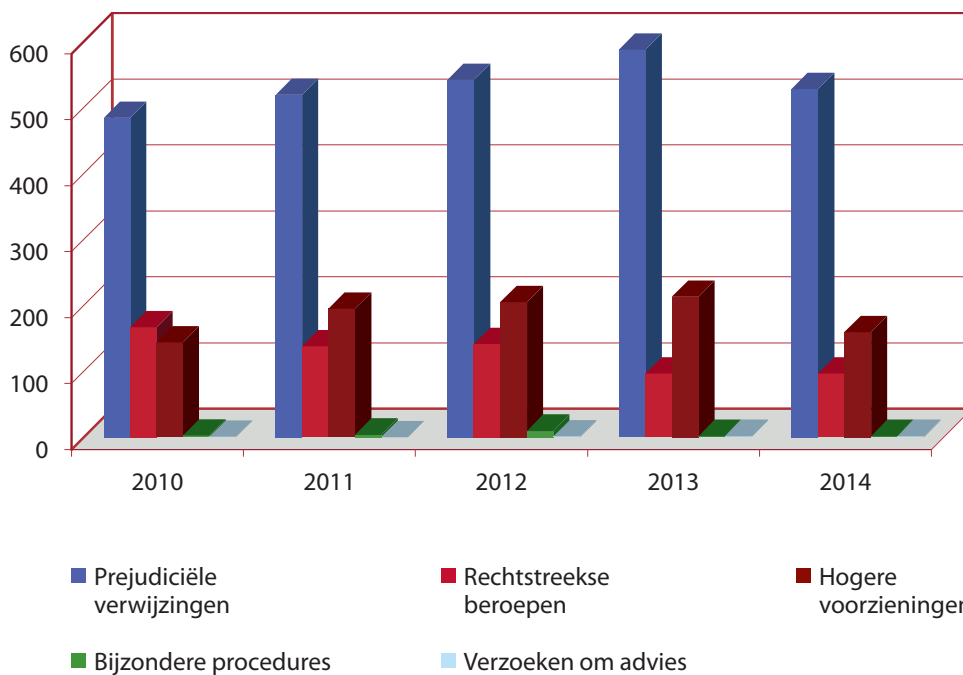
12. *Afgedane zaken — Procesduur (2010-2014)*¹ (arresten en beschikkingen van gerechtelijke aard)

	2010	2011	2012	2013	2014
Prejudiciële verwijzingen	16,1	16,3	15,6	16,3	15,0
Prejudiciële spoedprocedures	2,2	2,5	1,9	2,2	2,2
Rechtstreekse beroepen	16,7	20,3	19,7	24,3	20,0
Hogere voorzieningen	14,0	15,1	15,2	16,6	14,5

¹ Van de berekening van de procesduur zijn uitgesloten: zaken waarin een tussenarrest is gewezen of een maatregel van instructie is gelast; adviezen; bijzondere procedures (te weten: rechtsbijstand, begroting van kosten, rectificatie, verzet tegen een bij verstek gewezen arrest, derdenverzet, uitlegging, herziening, het onderzoek van een voorstel van de eerste advocaat-generaal om een beslissing van het Gerecht te heroverwegen, derdenbeslag en zaken over immuniteit); zaken die eindigen met een beschikking tot doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht; kortgedingprocedures en hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie.

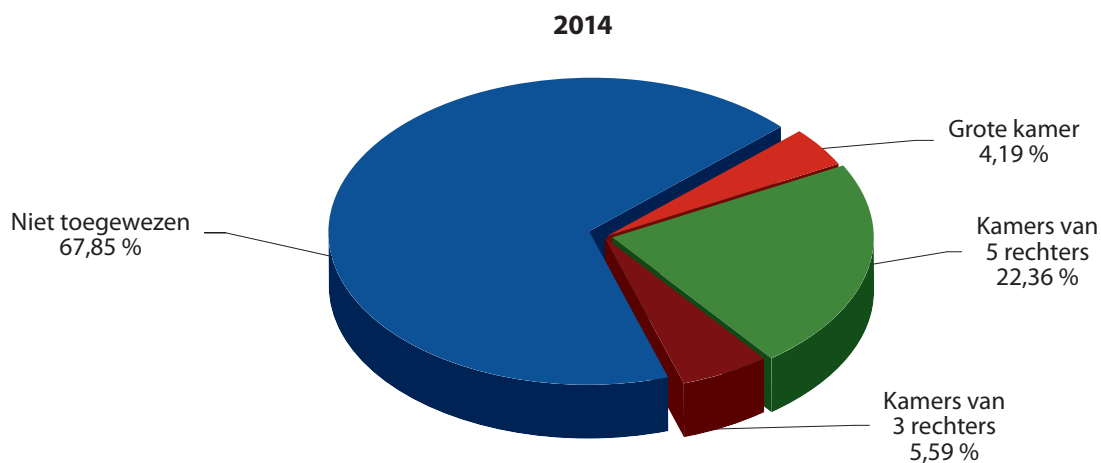
13. Op 31 december aanhangige zaken — Aard van de procedures (2010-2014)¹

	2010	2011	2012	2013	2014
Prejudiciële verwijzingen	484	519	537	574	526
Rechtstreekse beroepen	167	131	134	96	94
Hogere voorzieningen	144	195	205	211	164
Bijzondere procedures	3	4	9	1	2
Verzoeken om advies	1		1	2	1
Totaal	799	849	886	884	787

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

14. Op 31 december aanhangige zaken — Rechtsprekende formatie (2010-2014)¹

	2010	2011	2012	2013	2014
Voltallige zitting	1				
Grote kamer	49	42	44	37	33
Kamers van 5 rechters	193	157	239	190	176
Kamers van 3 rechters	33	23	42	51	44
President	4	10			
Vicepresident			1	1	
Niet toegewezen	519	617	560	605	534
Totaal	799	849	886	884	787

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

15. Diversen — Versnelde procedures (2010-2014)

	2010		2011		2012		2013		2014	
	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping
Rechtstreekse beroepen		1			1			1		
Prejudiciële verwijzingen	4	8	2	7	1	5		16	2	10
Hogere voorzieningen				5		1				
Totaal	4	9	2	12	2	6		17	2	10

16. Diversen — Prejudiciële spoedprocedures (2010-2014)

	2010		2011		2012		2013		2014	
	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	5	4	2	5	4	1	2	3	4	1
Harmonisatie van wetgevingen										1
Totaal	5	4	2	5	4	1	2	3	4	2

17. *Diversen* — Kort gedingen (2014)¹

	Aanhangig gemaakte kort gedingen	Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie	Uitspraak	
			Verwerping	Toegewezen
Steunmaatregelen van de staten	1		2	
Institutioneel recht	1		1	
Handelspolitiek	1		1	
TOTAAL-GENERAAL	3		4	

¹ De cijfers (nettocijfers) hebben betrekking op het aantal zaken na de voegingen wegens verknochtheid (een aantal gevoegde zaken = één zaak).

18. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2014) — Aanhangig gemaakte zaken en arresten

Jaar	Aanhangig gemaakte zaken ¹							Arresten/ Adviezen ²
	Prejudiciële verwijzingen	Rechtstreekse beroepen	Hogere voorzieningen	Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie	Verzoeken om advies	Totaal	Verzoeken in kort geding	
1953		4				4		
1954		10				10		2
1955		9				9	2	4
1956		11				11	2	6
1957		19				19	2	4
1958		43				43		10
1959		46			1	47	5	13
1960		22			1	23	2	18
1961	1	24			1	26	1	11
1962	5	30				35	2	20
1963	6	99				105	7	17
1964	6	49				55	4	31
1965	7	55				62	4	52
1966	1	30				31	2	24
1967	23	14				37		24
1968	9	24				33	1	27
1969	17	60				77	2	30
1970	32	47				79		64
1971	37	59				96	1	60
1972	40	42				82	2	61
1973	61	131				192	6	80
1974	39	63				102	8	63
1975	69	61			1	131	5	78
1976	75	51			1	127	6	88
1977	84	74				158	6	100
1978	123	146			1	270	7	97
1979	106	1 218				1 324	6	138
1980	99	180				279	14	132
1981	108	214				322	17	128
1982	129	217				346	16	185
1983	98	199				297	11	151
1984	129	183				312	17	165
1985	139	294				433	23	211
1986	91	238				329	23	174
1987	144	251				395	21	208
1988	179	193				372	17	238
1989	139	244				383	19	188

>>>

Jaar	Aanhangig gemaakte zaken ¹							Arresten/ Adviezen ²
	Prejudiciële verwijzingen	Rechtstreekse beroepen	Hogere voorzieningen	Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie	Verzoeken om advies	Totaal	Verzoeken in kort geding	
1990	141	221	15	1		378	12	193
1991	186	140	13	1	2	342	9	204
1992	162	251	24	1	2	440	5	210
1993	204	265	17			486	13	203
1994	203	125	12	1	3	344	4	188
1995	251	109	46	2		408	3	172
1996	256	132	25	3		416	4	193
1997	239	169	30	5		443	1	242
1998	264	147	66	4		481	2	254
1999	255	214	68	4		541	4	235
2000	224	197	66	13	2	502	4	273
2001	237	187	72	7		503	6	244
2002	216	204	46	4		470	1	269
2003	210	277	63	5	1	556	7	308
2004	249	219	52	6	1	527	3	375
2005	221	179	66	1		467	2	362
2006	251	201	80	3		535	1	351
2007	265	221	79	8		573	3	379
2008	288	210	77	8	1	584	3	333
2009	302	143	105	2	1	553	1	376
2010	385	136	97	6		624	3	370
2011	423	81	162	13		679	3	370
2012	404	73	136	3	1	617		357
2013	450	72	161	5	2	690	1	434
2014	428	74	111		1	614	3	416
Totaal	8 710	8 901	1 689	106	23	19 429	359	10 213

¹ Brutocijfers; exclusief bijzondere procedures.² Nettocijfers.

19. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2014) — Aanhangig gemaakte prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per jaar)

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Andere ¹	Totaal
1961																			1											1
1962																			5											5
1963																1			5											6
1964												2							4											6
1965					4				2										1											7
1966																			1											1
1967	5				11				3							1			3											23
1968	1				4				1		1								2											9
1969	4				11				1		1					1														17
1970	4				21				2		2								3											32
1971	1				18				6		5					1			6											37
1972	5				20				1		4								10											40
1973	8				37				4		5					1			6											61
1974	5				15				6		5								7											39
1975	7			1	26				15		14					1			4									1		69
1976	11				28			1	8		12								14									1		75
1977	16			1	30			2	14		7								9									5		84
1978	7			3	46			1	12		11								38									5		123
1979	13			1	33			2	18		19					1			11								8			106
1980	14			2	24			3	14		19								17								6			99
1981	12			1	41				17		11					4			17								5			108
1982	10			1	36				39		18								21								4			129
1983	9			4	36			2	15		7								19								6			98
1984	13			2	38			1	34		10								22								9			129
1985	13				40			2	45		11					6			14								8			139
1986	13			4	18			4	2	1	19					1			16								8			91
1987	15			5	32			2	17	1	36					3			19								9			144

>>>

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Andere ¹	Totaal
1988	30			4	34				1	38		28				2			26									16		179
1989	13			2	47		1	2	2	28		10				1			18			1						14		139
1990	17			5	34		4	2	6	21		25				4			9			2						12		141
1991	19			2	54		2	3	5	29		36				2			17			3						14		186
1992	16			3	62			1	5	15		22				1			18			1						18		162
1993	22			7	57		1	5	7	22		24				1			43			3						12		204
1994	19			4	44		2		13	36		46				1			13			1						24		203
1995	14			8	51		3	10	10	43		58				2			19	2		5					6	20		251
1996	30			4	66			4	6	24		70				2			10	6		6				3	4	21		256
1997	19			7	46		1	2	9	10		50				3			24	35		2				6	7	18		239
1998	12			7	49		3	5	55	16		39				2			21	16		7				2	6	24		264
1999	13			3	49		2	3	4	17		43				4			23	56		7				4	5	22		255
2000	15			3	47		2	3	5	12		50							12	31		8				5	4	26	1	224
2001	10			5	53		1	4	4	15		40				2			14	57		4				3	4	21		237
2002	18			8	59			7	3	8		37				4			12	31		3				7	5	14		216
2003	18			3	43		2	4	8	9		45				4			28	15		1				4	4	22		210
2004	24			4	50		1	18	8	21		48				1	2		28	12		1				4	5	22		249
2005	21		1	4	51		2	11	10	17		18				2	3		36	15	1	2				4	11	12		221
2006	17		3	3	77		1	14	17	24		34			1	1	4		20	12	2	3			1	5	2	10		251
2007	22	1	2	5	59	2	2	8	14	26		43			1		2		19	20	7	3	1			1	5	6	16	265
2008	24		1	6	71	2	1	9	17	12		39	1	3	3	4	6		34	25	4	1				4	7	14		288
2009	35	8	5	3	59	2		11	11	28		29	1	4	3		10	1	24	15	10	3	1	2	1	2	5	28	1	302
2010	37	9	3	10	71		4	6	22	33		49		3	2	9	6		24	15	8	10	17	1	5	6	6	29		385
2011	34	22	5	6	83	1	7	9	27	31		44		10	1	2	13		22	24	11	11	14	1	3	12	4	26		423
2012	28	15	7	8	68	5	6	1	16	15		65		5	2	8	18	1	44	23	6	14	13		9	3	8	16		404
2013	26	10	7	6	97	3	4	5	26	24		62	3	5	10		20		46	19	11	14	17	1	4	4	12	14		450
2014	23	13	6	10	87		5	4	41	20	1	52	2	7	6		23		30	18	14	8	28	4	3	8	3	12		428
Totaal	762	78	40	165	2 137	15	77	170	354	906	1	1 279	7	37	29	83	107	2	909	447	74	124	91	9	27	91	114	573	2	8 710

¹ Zaak C-265/00, Campina Melkunie (Benelux-Gerechtshof).

Zaak C-196/09, Miles e.a. (Kamer van beroep van de Europese scholen).

20. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2014) — Aanhangig gemaakte prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per rechterlijke instantie)

			Totaal
België	Grondwettelijk Hof	30	
	Hof van Cassatie	91	
	Raad van State	71	
	Andere rechters	570	762
Bulgarije	Върховен касационен съд	1	
	Върховен административен съд	13	
	Andere rechters	64	78
Tsjechië	Ústavní soud		
	Nejvyšší soud	3	
	Nejvyšší správní soud	20	
	Andere rechters	17	40
Denemarken	Højesteret	35	
	Andere rechters	130	165
Duitsland	Bundesverfassungsgericht	1	
	Bundesgerichtshof	194	
	Bundesverwaltungsgericht	116	
	Bundesfinanzhof	303	
	Bundesarbeitsgericht	26	
	Bundessozialgericht	76	
	Andere rechters	1 421	2 137
Estland	Riigikohus	5	
	Andere rechters	10	15
Ierland	Supreme Court	26	
	High Court	25	
	Andere rechters	26	77
Griekenland	Άρειος Πάγος	10	
	Συμβούλιο της Επικρατείας	54	
	Andere rechters	106	170
Spanje	Tribunal Constitucional	1	
	Tribunal Supremo	53	
	Andere rechters	300	354
Frankrijk	Conseil constitutionnel	1	
	Cour de cassation	110	
	Conseil d'État	93	
	Andere rechters	702	906
Kroatië	Ustavni sud		
	Vrhovni sud		
	Visoki upravni sud		
	Visoki prekršajni sud		
	Andere rechters	1	1

>>>

			Totaal
Italië	Corte Costituzionale	2	
	Corte suprema di Cassazione	130	
	Consiglio di Stato	107	
	Andere rechters	1 040	1 279
Cyprus	Ανώτατο Δικαστήριο	4	
	Andere rechters	3	7
Letland	Augstākā tiesa	21	
	Satversmes tiesa		
	Andere rechters	16	37
Litouwen	Konstitucinis Teismas	1	
	Aukščiausiasis Teismas	11	
	Vyriausiasis administracinis teismas	9	
	Andere rechters	8	29
Luxemburg	Cour supérieure de justice	10	
	Cour de cassation	12	
	Cour administrative	10	
	Andere rechters	51	83
Hongarije	Kúria	17	
	Fővárosi Ítéltábla	5	
	Szegedi Ítéltábla	2	
	Andere rechters	83	107
Malta	Qorti Kostituzzjonali		
	Qorti ta' l- Appel		
	Andere rechters	2	2
Nederland	Hoge Raad der Nederlanden	253	
	Raad van State	101	
	Centrale Raad van Beroep	59	
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	151	
	Tariefcommissie	35	
	Andere rechters	310	909
Oostenrijk	Verfassungsgerichtshof	5	
	Oberster Gerichtshof	103	
	Verwaltungsgerichtshof	81	
	Andere rechters	258	447
Polen	Trybunał Konstytucyjny		
	Sąd Najwyższy	9	
	Naczelny Sąd Administracyjny	28	
	Andere rechters	37	74
Portugal	Supremo Tribunal de Justiça	4	
	Supremo Tribunal Administrativo	53	
	Andere rechters	67	124

>>>

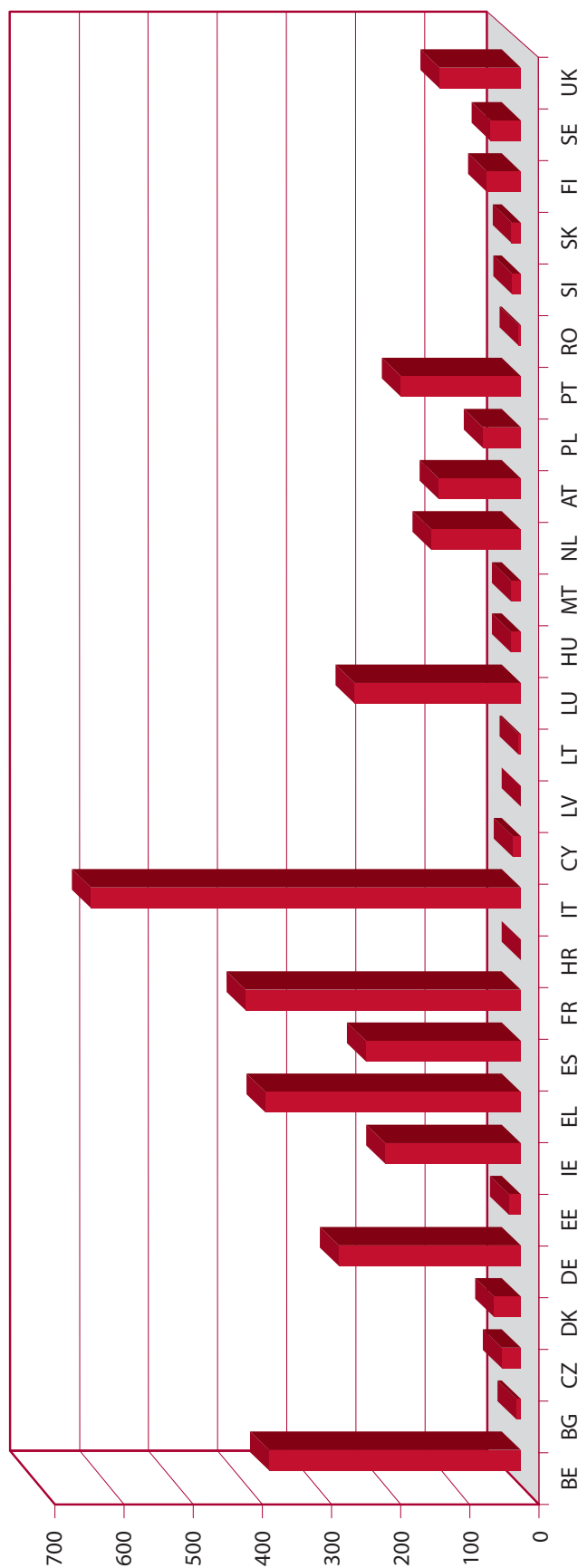
			Totaal
Roemenië	Înalta Curte de Casație și Justiție	7	
	Curtea de Apel	45	
	Andere rechters	39	91
Slovenië	Ustavno sodišče	1	
	Vrhovno sodišče	5	
	Andere rechters	3	9
Slowakije	Ústavný Súd		
	Najvyšší súd	9	
	Andere rechters	18	27
Finland	Korkein oikeus	16	
	Korkein hallinto-oikeus	45	
	Työtuomioistuin	3	
	Andere rechters	27	91
Zweden	Högsta Domstolen	18	
	Högsta förvaltningsdomstolen	7	
	Marknadsdomstolen	5	
	Arbetsdomstolen	3	
	Andere rechters	81	114
Verenigd Koninkrijk	House of Lords	40	
	Supreme Court	5	
	Court of Appeal	74	
	Andere rechters	454	573
Andere	Benelux-Gerechtshof ¹	1	
	Kamer van beroep van de Europese scholen ²	1	2
Totaal			8 710

¹ Zaak C-265/00, Campina Melkunie.

² Zaak C-196/09, Miles e.a.

21. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2014) — Aanhangig gemaakte beroepen wegens niet-nakoming

1952-2014

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Totaal
1952-2014	382	8	28	40	278	22	205	396	241	415		641	12	1	3	264	15	15	146	136	71	195	3	13	13	57	54	137	3 791

Hoofdstuk II

Het Gerecht

A — Werkzaamheden van het Gerecht in 2014

door Marc Jaeger, president

In 2014 heeft het Gerecht zijn 25e verjaardag in stijl gevierd: niet alleen werd deze gebeurtenis in aanwezigheid van zijn oud-leden gevierd op een verhelderende en hartverwarmende studiedag, maar bovendien kon met veel genoegen worden teruggeblikt op de belangrijkste verwezenlijkingen van het voorbije jaar.

Bij wijze van uitzondering is zijn samenstelling volkomen stabiel gebleven, een garantie voor efficiëntie en sereniteit, hetgeen niet vreemd is aan de uitstekende resultaten van dit jaar. Deze continuïteit heeft het immers mogelijk gemaakt om het beste te halen uit, enerzijds, de geleverde inspanningen en de in de laatste jaren doorgevoerde hervormingen en, anderzijds, de versterking bestaande in de aanwerving van negen extra referendarissen (één per kamer) vanaf het begin van het jaar.

Aldus werden **814 zaken afgedaan**, wat stemt tot volle tevredenheid. Dat is niet alleen een record, maar vooral een aanzienlijke stijging (16 %) vergeleken met het gemiddelde van de afgelopen drie jaren, die nochtans de meest productieve in de geschiedenis van deze rechterlijke instantie waren. Meer in het algemeen blijkt uit de analyse van dat driejaarlijks gemiddelde sinds 2008, dat de productiviteit met meer dan 50 % is toegenomen (van 479 in 2008 tot 735 in 2014).

De zeer grote stijging van het werkvolume van het Gerecht blijkt ook uit het **aantal zaken waarin een terechtzitting heeft plaatsgevonden** in 2014 (waarvan een belangrijk deel zal worden afgedaan in 2015), te weten 390, dit wil zeggen een stijging van meer dan 40 % ten opzichte van 2013.

Ook het aantal **aanhangig gemaakte zaken** is sterk gestegen (met name door het grote aantal verknochte zaken op het gebied van staatssteun en beperkende maatregelen), tot een nog nooit gezien aantal (912 zaken). Ondanks uitzonderlijke prestaties is het aantal bij het Gerecht aanhangige zaken (1423 zaken) met bijna honderd zaken toegenomen ten opzichte van 2013. Daarentegen is het belangrijk erop te wijzen dat de verhouding tussen het aantal aanhangige zaken en het aantal afgedane zaken (een ratio die een aanwijzing vormt voor de theoretisch te verwachten procesduur) de laagste is sinds bijna tien jaar.

De **gemiddelde procesduur** van de in 2014 afgedane zaken is een afspiegeling van deze positieve tendens. Die procesduur is verminderd met 3,5 maanden (van 26,9 maanden in 2013 naar 23,4 maanden in 2014), dit wil zeggen een daling met meer dan 10 %, dus terug naar de waarden van tien jaar geleden.

Het Gerecht is er aldus in geslaagd om de gevolgen van de voortdurende toename van de hem voorgelegde geschillen binnen de perken te houden, door te steunen op een ontwikkeling van zijn werkmethoden en op een afgemeten versterking van zijn middelen. Het Gerecht zal binnenkort tevens kunnen rekenen op **de modernisering van zijn procedureregels**, daar de werkzaamheden betreffende het ontwerp van een nieuw reglement voor de procesvoering eind 2014 binnen de Raad zijn beëindigd. Dit instrument, waarvan de inwerkingtreding is voorzien in 2015, zal vele nieuwe bepalingen omvatten die het Gerecht in staat zullen stellen om de efficiëntie van zijn procedures nog meer te verbeteren en te reageren op de problemen die zijn ontstaan door de ontwikkeling van de voorgelegde geschillen. Bij wijze van voorbeeld kan worden gewezen op de mogelijkheid om intellectuele-eigendomszaken aan een alleensprekende rechter toe te wijzen, de mogelijkheid om zonder terechtzitting uitspraak te doen bij arrest, de omlijning van de

interventieregeling of de manier waarop met inlichtingen of stukken betreffende de veiligheid van de Unie of van een van haar lidstaten wordt omgegaan.

Als rechterlijke instantie in voortdurende ontwikkeling vervolgt het Gerecht zijn weg die volledig is gericht op de waarborging van de grondrechten van de justitiabele, daarbij zoekend naar het delicate evenwicht tussen snelheid en kwaliteit van het rechterlijk toezicht.

I. Wettigheidstoetsing

Ontvankelijkheid van beroepen krachtens artikel 263 VWEU

In 2014 heeft het Gerecht preciseringen gegeven met betrekking tot de begrippen handeling waartegen beroep kan worden ingesteld en regelgevingshandeling die geen uitvoeringsmaatregelen met zich brengt in de zin van artikel 263 VWEU.

1. Begrip handeling waartegen beroep kan worden ingesteld

In het arrest van 13 november 2014, *Spanje/Commissie* (T-481/11, Jurispr., EU:T:2014:945), is het Gerecht ingegaan op het begrip louter bevestigende handeling in het kader van een beroep strekkende tot gedeeltelijke nietigverklaring van een uitvoeringsverordening op landbouwgebied.

Het Gerecht herinnert in dit verband eraan dat uit vaste rechtspraak volgt dat een handeling wordt geacht louter de bevestiging te zijn van een eerdere handeling wanneer de betrokken handeling geen enkel nieuw element bevat ten opzichte van de eerdere handeling en niet is voorafgegaan door een heronderzoek van de situatie van de adressaat ervan. Die rechtspraak, waarin het gaat om individuele handelingen, moet ook worden toegepast op normatieve handelingen, aangezien niets een onderscheid ten opzichte van deze laatste handelingen rechtvaardigt. Volgens het Gerecht wordt een handeling geacht te zijn vastgesteld na een heronderzoek van de situatie, wanneer die handeling – op verzoek van de belanghebbende dan wel op eigen initiatief van degene die deze vaststelt – is vastgesteld op grond van wezenlijke elementen waarmee geen rekening was gehouden bij de vaststelling van de eerdere handeling. Daarentegen is er sprake van een nieuwe handeling die de eerdere handeling louter bevestigt, wanneer de gegevens, feitelijk en rechtens, waarop de nieuwe handeling rust niet verschillen van die welke de vaststelling van de eerdere handeling hebben gerechtvaardigd.

Wat de omstandigheden betreft waarin gegevens als nieuw en wezenlijk kunnen worden aangemerkt, preciseert het Gerecht dat een gegeven als nieuw moet worden aangemerkt – of het nou al bestond of niet ten tijde van de vaststelling van de eerdere handeling – wanneer om welke reden ook, met inbegrip van een gebrek aan zorgvuldigheid van degene die de eerdere handeling heeft vastgesteld, daarmee geen rekening is gehouden bij de vaststelling ervan. Het wezenlijke karakter van een gegeven impliceert dat het betrokken gegeven een aanmerkelijke wijziging kan brengen in de juridische situatie waarmee rekening is gehouden door degene die de eerdere handeling heeft vastgesteld.

Het Gerecht merkt voorts op dat moet kunnen worden verzocht om heronderzoek van een maatregel die afhangt van de vraag of de feitelijke en juridische omstandigheden die tot de vaststelling ervan hebben geleid, blijven voortbestaan, zodat kan worden geverifieerd of de handhaving van deze maatregel gerechtvaardigd is. Een nieuw onderzoek dat ertoe strekt na te gaan of een eerder vastgestelde maatregel, gelet op een intussen ingetreden wijziging van de situatie rechtens of feitelijk, gerechtvaardigd blijft, brengt de vaststelling mee van een handeling die de eerdere

handeling niet louter bevestigt, maar een handeling vormt waartegen kan worden opgekomen met een beroep tot nietigverklaring krachtens artikel 263 VWEU.

2. Begrip regelgevingshandeling die geen uitvoeringsmaatregelen met zich brengt

In het arrest van 26 september 2014, *Dansk Automat Brancheforening/Commissie* (T-601/11, Jurispr., hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:839), heeft het Gerecht zich kunnen uitspreken over het begrip regelgevingshandeling die geen uitvoeringsmaatregelen met zich brengt in de zin van artikel 263, vierde alinea, VWEU. Een branchevereniging van bedrijven en maatschappijen die een vergunning hebben om speelautomaten te installeren en te exploiteren, had bij het Gerecht beroep ingesteld tegen het besluit van de Commissie waarbij de invoering in Denemarken van lagere belastingtarieven voor onlinespelen dan voor casino's en speelautomatenhallen verenigbaar met de interne markt was verklaard.

In het kader van dit beroep diende het Gerecht verzoeksters argument te onderzoeken dat het bestreden besluit een regelgevingshandeling was die geen uitvoeringsmaatregelen met zich bracht in de zin van artikel 263, vierde alinea, in fine, VWEU. Het Gerecht beklemtoont dat uit de rechtspraak van het Hof en, met name het arrest *Telefónica/Commissie*¹, voortvloeit dat dit begrip moet worden uitgelegd in het licht van het beginsel van effectieve rechterlijke bescherming. Het Gerecht herinnert er voorts aan dat natuurlijke personen of rechtspersonen die wegens de ontvankelijkheidsvoorwaarden van artikel 263, vierde alinea, VWEU een regelgevingshandeling van de Unie niet rechtstreeks bij de Unierechter kunnen aanvechten, zich tegen de toepassing van deze handeling kunnen verweren door beroep in te stellen tegen de uitvoeringsmaatregelen die deze handeling met zich brengt.

Gelet op het feit dat in het bestreden besluit de specifieke en concrete gevolgen voor alle belastingplichtigen niet werden bepaald en voorts uit de tekst ervan bleek dat de nationale autoriteiten overeenkomstig artikel 108, lid 3, VWEU de inwerkingtreding van de wet op de kansspelbelasting hadden uitgesteld totdat de Commissie haar eindbeslissing in deze zaak had genomen, was het Gerecht van oordeel dat dit besluit uitvoeringsmaatregelen met zich bracht. De specifieke en concrete gevolgen van een dergelijk besluit ten aanzien van de belastingplichtigen waren immers geconcretiseerd door nationale handelingen, namelijk de wet op de kansspelbelasting en de handelingen die zijn vastgesteld ter uitvoering van die wet – waarbij de hoogte van de door de belastingplichtigen verschuldigde belasting werd vastgesteld – die als zodanig uitvoeringsmaatregelen waren in de zin van artikel 263, vierde alinea, in fine, VWEU. De belastingplichtigen hadden toegang tot de rechter, zonder het recht te hoeven schenden, aangezien tegen deze handelingen kon worden opgekomen bij de nationale rechter door in het kader van een beroep bij deze rechter de ongeldigheid van het bestreden besluit aan te voeren en, in voorkomend geval, door deze te verzoeken om krachtens artikel 267 VWEU het Hof prejudiciële vragen te stellen. Bijgevolg voldeed het beroep tegen dat besluit niet aan de ontvankelijkheidsvoorwaarden die zijn neergelegd in artikel 263, vierde alinea, VWEU.

Ontvankelijkheid van beroepen krachtens artikel 265 VWEU

In de zaak die heeft geleid tot het arrest van 21 maart 2014, *Yusef/Commissie* (T-306/10, Jurispr., EU:T:2014:141), was bij het Gerecht een beroep wegens nalaten ingesteld teneinde te doen vaststellen dat de Commissie onrechtmatig had verzuimd over te gaan tot schraping van verzoekers

¹ Arrest van 19 december 2013, *Telefónica/Commissie* (C-274/12 P, Jurispr., EU:C:2013:852, punten 27 en volgende).

naam van de lijst van personen waartegen beperkende maatregelen zijn vastgesteld krachtens verordening (EG) nr. 881/2002², na zijn verzoek tot heronderzoek van zijn plaatsing op die lijst.

Het Gerecht oordeelt om te beginnen dat een verzoekende partij het verstrijken van de termijn om uit hoofde van artikel 263 VWEU een beroep tot nietigverklaring van een handeling van een instelling in te stellen, niet kan omzeilen via de „procedurele kunstgreep” van het beroep wegens nalaten uit hoofde van artikel 265 VWEU, ingesteld tegen de weigering van deze instelling om die handeling nietig te verklaren of in te trekken. Volgens het Gerecht moest evenwel tevens aandacht worden besteed aan het bijzondere tijdsaspect van de in casu aan de orde zijnde handeling, daar de geldigheid van een maatregel tot bevrozing van tegoeden uit hoofde van verordening nr. 881/2002 altijd afhangt van de vraag of de feitelijke en juridische omstandigheden die tot de vaststelling ervan hebben geleid, blijven voortbestaan, en of voor de verwezenlijking van het nagestreefde doel de handhaving van deze maatregel vereist is. In tegenstelling tot een handeling die ertoe strekt blijvende gevolgen teweeg te brengen, moet derhalve altijd kunnen worden verzocht om toetsing van een dergelijke maatregel, zodat kan worden geverifieerd of de handhaving van deze maatregel gerechtvaardigd is, en moet tegen de weigering van de Commissie om een dergelijk verzoek in te willigen, beroep wegens nalaten kunnen worden ingesteld. In dit verband heeft het Gerecht opgemerkt dat er in casu twee soorten nieuwe elementen waren, met name ten eerste het arrest *Kadi en Al Barakaat International Foundation/Raad en Commissie*³ en ten tweede het feit dat de regering van het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland tot de slotsom was gekomen dat verzoeker niet langer aan de voorwaarden voor plaatsing op deze lijst voldeed en haar voornemen had aangekondigd te verzoeken zijn naam van deze lijst te schrappen. In deze context was het Gerecht van oordeel dat niet enkel rekening moest worden gehouden met het arrest *Kadi I*, reeds aangehaald (EU:C:2008:461), maar ook en vooral met de door dit arrest teweeggebrachte verandering in houding en handelwijze bij de Commissie, wat op zich een nieuw en wezenlijk feit vormde. Onmiddellijk na de uitspraak van dat arrest had de Commissie immers haar benadering radicaal gewijzigd en is zij – zo niet op eigen initiatief, dan minstens op uitdrukkelijk verzoek van de betrokkenen – begonnen met een toetsing van alle andere gevallen waarin tegoeden krachtens verordening nr. 881/2002 waren bevroren.

De Commissie, ook al was zij van mening dat het ten gronde gerechtvaardigd was en bleef om aan verzoeker de beperkende maatregelen van verordening nr. 881/2002 op te leggen, was in ieder geval verplicht om de bij de plaatsing van verzoeker op die lijst begane kennelijke schending van de toepasselijke beginselen zo snel mogelijk ongedaan te maken, na haar vaststelling dat deze schending in wezen identiek was aan de schending van diezelfde beginselen die was vastgesteld door het Hof in het arrest *Kadi I*, reeds aangehaald (EU:C:2008:461), en het arrest *Commissie e.a./Kadi*⁴, en door het Gerecht in de arresten *Kadi/Raad en Commissie* en *Kadi/Commissie*⁵. Aldus diende volgens het Gerecht te worden geoordeeld dat de Commissie had nagelaten te handelen en dat dit nog steeds het geval was op de datum van de afsluiting van de mondelinge behandeling, aangezien de vastgestelde onregelmatigheden nog steeds niet naar behoren waren verholpen.

² Verordening (EG) nr. 881/2002 van de Raad van 27 mei 2002 tot vaststelling van bepaalde specifieke beperkende maatregelen tegen sommige personen en entiteiten die banden hebben met Usama bin Laden, het Al-Qa'ida-netwerk en de Taliban, en tot intrekking van verordening (EG) nr. 467/2001 van de Raad tot instelling van een verbod op de uitvoer van bepaalde goederen en diensten naar Afghanistan, tot versterking van het verbod op vluchten en verlenging van de bevrozing van tegoeden en andere financiële middelen ten aanzien van de Taliban van Afghanistan (PB L 139, blz. 9).

³ Arrest van 3 september 2008, *Kadi en Al Barakaat International Foundation/Raad en Commissie* (C-402/05 P en C-415/05 P, Jurispr., hierna „arrest Kadi I”, EU:C:2008:461).

⁴ Arrest van 18 juli 2013, *Commissie e.a./Kadi* (C-584/10 P, C-593/10 P en C-595/10 P, Jurispr., EU:C:2013:518).

⁵ Arresten van 21 september 2005, *Kadi/Raad en Commissie* (T-315/01, Jurispr., EU:T:2005:332), en 30 september 2010, *Kadi/Commissie* (T-85/09, Jurispr., EU:T:2010:418).

*Mededingingsregels die van toepassing zijn op ondernemingen***1. Algemene opmerkingen****a) Verzoek om inlichtingen**

In 2014 heeft het Gerecht uitspraak gedaan in een reeks beroepen die waren ingesteld door ondernemingen die actief waren in de cementsector en die de nietigverklaring beoogden van besluiten van de Commissie waarbij om inlichtingen werd verzocht krachtens artikel 18, lid 3, van verordening (EG) nr. 1/2003⁶. Deze beroepen boden het Gerecht de gelegenheid om een aantal zaken te verduidelijken, met name met betrekking tot de aard van de aanwijzingen die een verzoek om inlichtingen rechtvaardigen, de mate waarin het recht om niet tot zijn eigen beschuldiging bij te dragen het mogelijk maakt om de beantwoording van een dergelijk verzoek te weigeren, en het vereiste van evenredigheid van het verzoek.

— Voldoende ernstig karakter van de aanwijzingen die het verzoek rechtvaardigen

In het arrest van 14 maart 2014, *Cementos Portland Valderrivas/Commissie* (T-296/11, Jurispr., EU:T:2014:121), heeft het Gerecht gepreciseerd dat de Commissie moet beschikken over voldoende ernstige aanwijzingen voor de verdenking van een inbreuk op de mededingingsregels om een besluit te kunnen vaststellen waarbij om inlichtingen wordt verzocht.

De Commissie kan weliswaar niet worden verplicht om in de fase van het vooronderzoek de aanwijzingen mee te delen die haar ertoe hebben gebracht om aan te nemen dat artikel 101 VWEU mogelijkerwijs is geschonden, maar daaruit kan niet worden afgeleid dat de Commissie vóór de vaststelling van een dergelijk besluit niet dient te beschikken over feiten die haar ertoe hebben gebracht om aan te nemen dat artikel 101 VWEU mogelijkerwijs is geschonden. Een besluit waarbij om inlichtingen wordt verzocht, voldoet immers slechts aan het beginsel dat bescherming moet worden geboden tegen willekeurige of buitensporige ingrepen van de overheid in de privésfeer van een persoon, ongeacht of het gaat om een natuurlijke persoon dan wel om een rechtspersoon, indien het beoogt de noodzakelijke bewijsstukken te verzamelen om de juistheid en de strekking na te gaan van een bepaalde situatie feitelijk en rechtens waarover de Commissie reeds gegevens in haar bezit heeft die voldoende ernstige aanwijzingen vormen voor de verdenking van een inbreuk op de mededingingsregels. Aangezien in casu bij het Gerecht een verzoek in die zin was ingediend en verzoekster bepaalde elementen had aangevoerd waardoor kon worden betwijfeld of de aanwijzingen waarover de Commissie beschikte voldoende ernstig waren voor de vaststelling van een besluit op grond van artikel 18, lid 3, van verordening nr. 1/2003, was het Gerecht van oordeel dat het deze aanwijzingen diende te onderzoeken en diende na te gaan of deze voldoende ernstig waren. Volgens het Gerecht dient bij die beoordeling in aanmerking te worden genomen dat het bestreden besluit deel uitmaakt van de vooronderzoeksfase, die de Commissie in staat moet stellen om alle relevante bewijzen te verzamelen die al of niet het bestaan van een inbreuk op de mededingingsregels bevestigen en om een eerste standpunt in te nemen over de richting die de procedure moet volgen en het uiteindelijke gevolg dat eraan zal worden gegeven. In dit stadium kon derhalve niet worden geëist dat de Commissie vóór de vaststelling van een besluit waarbij om inlichtingen wordt verzocht, beschikte over gegevens die het bestaan van een inbreuk aantonen. Bijgevolg volstond het dat die aanwijzingen een redelijke verdenking deden ontstaan dat de vermoede inbreuken hadden plaatsgevonden, opdat de Commissie mocht verzoeken extra

⁶ Verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad van 16 december 2002 betreffende de uitvoering van de mededingingsregels van de artikelen 81 en 82 van het Verdrag [101 VWEU en 102 VWEU] (PB 2003, L 1, blz. 1).

inlichtingen te verstrekken door middel van een op grond van artikel 18, lid 3, van verordening nr. 1/2003 vastgesteld besluit. Daar dit het geval was wat de door de Commissie meegedeelde aanwijzingen betreft, heeft het Gerecht het beroep verworpen.

— Evenredigheid van het verzoek

In het arrest van 14 maart 2014, *Buzzi Unicem/Commissie* (T-297/11, Jurispr., EU:T:2014:122), kon het Gerecht voorts erop wijzen dat de omstandigheid dat de gevraagde informatie verband houdt met het voorwerp van het onderzoek, niet volstaat om te stellen dat het besluit waarbij om inlichtingen wordt verzocht aan het evenredigheidsbeginsel voldoet. De verplichting tot het verstrekken van een inlichting mag de betrokken onderneming ook geen last opleggen die onevenredig is aan wat voor het onderzoek noodzakelijk is. Volgens het Gerecht volgt hieruit dat een besluit waarbij de adressaat wordt gelast om eerder gevraagde inlichtingen opnieuw te verstrekken, omdat slechts sommige ervan volgens de Commissie onjuist zijn, een last kan vormen die onevenredig is aan wat voor het onderzoek noodzakelijk is, en dus niet voldoet aan het evenredigheidsbeginsel. Zo ook kan de wens om de door de ondernemingen verschaftte antwoorden gemakkelijk te kunnen verwerken niet rechtvaardigen dat deze ondernemingen worden gelast om gegevens waarover de Commissie reeds beschikt, in een nieuwe vorm aan te bieden. Hoewel het Gerecht in casu heeft vastgesteld dat het aantal gevraagde inlichtingen een zeer grote arbeidslast met zich bracht en de door de Commissie opgelegde antwoordvorm werd gekenmerkt door een hoge mate van nauwkeurigheid, was het van oordeel dat deze last niet onevenredig was aan wat voor het onderzoek noodzakelijk was, mede gelet op de omvang van de betrokken inbreuken.

De vraag van de evenredigheid van het verzoek om inlichtingen was tevens aan de orde in de zaak die heeft geleid tot het arrest van 14 maart 2014, *Schwenk Zement/Commissie* (T-306/11, Jurispr., hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:123). In deze zaak diende het Gerecht met name te beoordelen of de last die gepaard ging met de nakoming van de verplichting voor de verzoekende onderneming om een reeks vragen binnen een termijn van twee weken te beantwoorden, onevenredig was.

Het Gerecht merkt op dat bij een dergelijke beoordeling rekening moet worden gehouden met het feit dat de verzoekende partij als adressaat van een besluit waarbij om inlichtingen wordt verzocht op grond van artikel 18, lid 3, van verordening nr. 1/2003, niet alleen het risico loopt dat haar een geldboete of een dwangsom wordt opgelegd indien zij onvolledige of geen inlichtingen verstrekt of deze te laat verschaft, maar ook het gevaar loopt dat haar een geldboete wordt opgelegd indien de Commissie de verstrekte inlichtingen als onjuist of misleidend bestempelt. Aldus preciseert het Gerecht dat het zeer belangrijk is dat wordt onderzocht of bij het besluit waarbij om inlichtingen is verzocht, een passende termijn is verleend. Deze termijn moet de adressaat immers de mogelijkheid bieden om niet alleen materieel een antwoord te verstrekken, maar ook om zich ervan te vergewissen dat de verstrekte inlichtingen volledig, correct en niet misleidend zijn.

b) Klacht — Toezeggingen

In het arrest van 6 februari 2014, *CEEES en Asociación de Gestores de Estaciones de Servicio/Commissie* (T-342/11, Jurispr., EU:T:2014:60), heeft het Gerecht uitspraak gedaan op een klacht die twee ondernemersverenigingen hadden ingediend op grond dat een oliemaatschappij toezeggingen niet was nagekomen die zij ten aanzien van de Commissie had gedaan in het kader van een procedure op grond van de mededingingsregels. Verzoeksters betoogden dat ingevolge de niet-nakoming door deze maatschappij van haar toezeggingen, de Commissie de procedure ten aanzien van die maatschappij had moeten heropenen en haar een geldboete of dwangsom opleggen.

Het Gerecht heeft dit betoog afgewezen. Het preciseert dat bij niet-nakoming door een onderneming van een toezeggingsbeschikking in de zin van artikel 9, lid 1, van verordening nr. 1/2003, de Commissie niet verplicht is de procedure tegen deze onderneming te heropenen, maar dienaangaande over een beoordelingsbevoegdheid beschikt. De Commissie beschikt tevens over een beoordelingsbevoegdheid aangaande de toepassing van de artikelen 23, lid 2, sub c, en 24, lid 1, sub c, van verordening nr. 1/2003, op grond waarvan zij geldboeten of dwangsommen kan opleggen aan ondernemingen die een toezegging, waaraan een op basis van artikel 9 van deze verordening gegeven beschikking een verbindend karakter heeft verleend, niet nakomen.

Verder wijst het Gerecht erop dat de Commissie bij haar beoordeling of, gelet op de relevante juridische en feitelijke elementen van de zaak, een verder onderzoek van een klacht in het belang van de Unie is, er rekening mee moet houden dat de situatie verschillend kan zijn naargelang deze klacht de eventuele niet-nakoming van een toezeggingsbeschikking, dan wel een eventuele inbreuk op artikel 101 VWEU of artikel 102 VWEU betreft. Daar een niet-nakoming van toezeggingen doorgaans eenvoudiger valt aan te tonen dan een schending van artikel 101 VWEU of artikel 102 VWEU, vereist de eerste situatie in beginsel immers minder omvangrijke onderzoeksmaatregelen. Daaruit vloeit echter niet voort dat de Commissie in een dergelijk geval systematisch de procedure moet heropenen en een geldboete of dwangsom moet opleggen. Deze benadering zou immers de bevoegdheden van de Commissie ingevolge artikel 9, lid 2, artikel 23, lid 2, sub c, en artikel 24, lid 1, sub c, van verordening nr. 1/2003 tot gebonden bevoegdheden herleiden, wat niet zou stroken met de bewoordingen van deze bepalingen. In deze context preciseert het Gerecht dat de Commissie verplicht is om bij de beoordeling of de Unie belang heeft bij een heropening van de procedure tegen een onderneming wegens niet-nakoming van haar toezeggingen, teneinde deze onderneming een geldboete of een dwangsom op te leggen, rekening te houden met de door een nationale mededingingsautoriteit ten aanzien van deze onderneming vastgestelde maatregelen. Gelet op een en ander is het Gerecht tot de slotsom gekomen dat in casu de Commissie geen blijk had gegeven van een kennelijk onjuiste beoordeling door te beslissen de procedure niet te heropenen en de onderneming waarop de klacht betrekking had, geen dwangsom of geldboete op te leggen.

2. Bijdragen op het gebied van artikel 101 VWEU

a) Territoriale bevoegdheid van de Commissie

In de zaak die heeft geleid tot het arrest van 27 februari 2014, *InnoLux/Commissie* (T-91/11, Jurispr., hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:92), was bij het Gerecht beroep ingesteld tot nietigverklaring van een besluit van de Commissie inzake een procedure op grond van artikel 101 VWEU en artikel 53 van de EER-Overeenkomst⁷. Bij dit besluit had de Commissie verzoekster bestraft wegens haar deelname aan een mededingingsregeling op de wereldmarkt voor schermen met vloeibare kristallen (hierna: „lcd's”). Ter ondersteuning van haar beroep stelde verzoekster met name dat de Commissie bij de vaststelling van de waarde van de verkopen die in aanmerking moesten worden genomen voor de berekening van het bedrag van de geldboete een juridisch onjuist begrip had toegepast, namelijk het begrip „directe EER-verkopen via verwerkte producten”. Door dit begrip te hanteren had de Commissie volgens haar de plaats waar de in geding zijnde verkopen daadwerkelijk hadden plaatsgevonden, kunstmatig gewijzigd en was zij buiten de grenzen van haar territoriale bevoegdheid getreden.

Dienaangaande herinnert het Gerecht eraan dat een inbreuk op artikel 101 VWEU uit een tweeledige gedraging bestaat, te weten de vorming van het kartel en het in praktijk brengen ervan.

⁷ Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte (PB 1994, L 1, blz. 3).

Wanneer aan de voorwaarde inzake de tenuitvoerlegging is voldaan, is de bevoegdheid van de Commissie om de mededingingsregels van de Unie op dergelijke gedragingen toe te passen, gedeckt door het in het internationaal publiekrecht algemeen aanvaarde territorialiteitsbeginsel.⁸

Een wereldwijd actief kartel met een mededingingsverstorend doel wordt reeds ten uitvoer gelegd op de interne markt zodra de producten waarop het kartel betrekking heeft op deze markt worden verkocht. Het Gerecht beklemtoont immers dat het feit dat een kartel ten uitvoer wordt gelegd, niet noodzakelijk inhoudt dat het ook daadwerkelijk gevolgen teweegbrengt, daar de vraag of het kartel concrete gevolgen heeft gehad voor de prijzen die de karteldeelnemers hebben aangerekend, in feite slechts relevant is in het kader van de bepaling van de ernst van het kartel – met het oog op de berekening van de geldboete – indien de Commissie besluit om zich op dit criterium te baseren. In deze context is het concept van tenuitvoerlegging in wezen gebaseerd op het ondernemingsbegrip uit het mededingingsrecht, dat doorslaggevend is bij de vaststelling van de grenzen van de territoriale bevoegdheid van de Commissie om dit recht toe te passen. Aldus moet de Commissie, indien de onderneming waartoe de verzoekende partij behoort heeft deelgenomen aan een kartel dat buiten de EER is uitgedacht, kunnen optreden tegen de gevolgen die het gedrag van die onderneming heeft gehad voor de mededinging op de interne markt en haar een geldboete kunnen opleggen die in verhouding staat tot de schadelijkheid van dit kartel voor de mededinging op deze markt. Bijgevolg oordeelde het Gerecht dat in casu de Commissie, door de „directe EER-verkopen via verwerkte producten” in aanmerking te nemen, haar territoriale bevoegdheid om inbreuken op de mededingingsregels van de Verdragen te vervolgen, niet op onrechtmatige wijze had uitgebreid.

b) Berekening van het bedrag van de geldboete

— Waarde van de verkopen — Bestanddelen en afgewerkte producten

In de reeds aangehaalde zaak *InnoLux/Commissie* diende het Gerecht tevens de waarde van de door het kartel beïnvloede verkopen te bepalen, die de Commissie had gehanteerd voor de vaststelling van het basisbedrag van de op te leggen geldboete. Verzoekster betoogde in dit verband dat de Commissie rekening had gehouden met de verkopen van afgewerkte producten waarin kartel-lcd's zijn geïntegreerd, met betrekking waartoe in het bestreden besluit geen inbreuk was vastgesteld en die noch direct, noch indirect in verband stonden met de in dat besluit vastgestelde inbreuk.

Het Gerecht heeft erop gewezen dat de Commissie, indien zij geen gebruik had mogen maken van die methode, bij de berekening van de geldboete geen rekening had kunnen houden met een aanzienlijk gedeelte van de verkopen van kartel-lcd's door karteldeelnemers die deel uitmaken van verticaal geïntegreerde ondernemingen, hoewel die verkopen de mededinging binnen de EER hebben verstoord. Volgens het Gerecht moest de Commissie rekening houden met de omvang van de inbreuk op de betrokken markt, en mocht zij daartoe gebruikmaken van de omzet die verzoekster heeft behaald met de kartel-lcd's. Die omzet is namelijk een objectieve maatstaf die de schadelijkheid van verzoeksters karteldeelname voor de normale mededinging correct weergeeft, mits deze omzet het resultaat is van verkopen die in verband staan met de EER, zoals in casu het geval was. Verder kon niet worden gesteld dat de Commissie op basis van het onderzoek dat zij naar de kartel-lcd's had gevoerd, heeft geconstateerd dat ook een inbreuk was gepleegd met betrekking

⁸ Met betrekking tot de territoriale bevoegdheid van de Commissie, zie ook de uiteenzetting infra over het arrest van 12 juni 2014, *Intel/Commissie* [T-286/09, Jurispr. (gedeeltelijke publicatie), hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:547], onder „3. Bijdragen op het gebied van artikel 102 VWEU”.

tot de afgewerkte producten waarin die lcd's waren geïntegreerd. Zij heeft de kartel-lcd's immers geenszins gelijkgesteld met de afgewerkte producten waarvan deze een bestanddeel vormden, maar heeft alleen aangenomen – en dit uitsluitend voor de berekening van de geldboete – dat bij verticaal geïntegreerde ondernemingen zoals verzoekster de verkoopplaats van de afgewerkte producten samenvalt met de plaats waar het bestanddeel dat het voorwerp van het kartel uitmaakt wordt verkocht aan een derde, die dus niet behoort tot dezelfde onderneming als die welke dat bestanddeel had vervaardigd.

— Wijze van berekening en richtsnoeren

Het arrest van 6 februari 2014, *AC-Treuhand/Commissie* (T-27/10, Jurispr., hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:59), bood het Gerecht de gelegenheid om de omvang van de beoordelingsbevoegdheid van de Commissie bij de toepassing van de richtsnoeren van 2006 voor de berekening van geldboeten⁹ te preciseren. In casu voerde verzoekster aan dat de Commissie de richtsnoeren van 2006 voor de berekening van geldboeten had geschonden doordat, enerzijds, de geldboeten die haar in de bestreden beschikking waren opgelegd, niet forfaitair hadden mogen worden vastgesteld, maar hadden moeten worden vastgesteld op basis van de honoraria die zij voor het verstrekken van de met de inbreuken verband houdende diensten heeft ontvangen, en anderzijds, de Commissie rekening had moeten houden met haar financiële draagkracht.

Het Gerecht beklemtoont dat de richtsnoeren van 2006 voor de berekening van geldboeten weliswaar niet kunnen worden aangemerkt als een rechtsregel die de administratie hoe dan ook dient na te leven, maar wel een gedragsregel vormen met betrekking tot de te volgen praktijk, waarvan de administratie in een concreet geval niet mag afwijken zonder redenen op te geven. De zelfbeperking van de beoordelingsbevoegdheid van de Commissie die uit de vaststelling van de richtsnoeren van 2006 voor de berekening van geldboeten volgt, is echter niet onverenigbaar met het behoud van een aanzienlijke beoordelingsmarge voor de Commissie. Uit punt 37 van de richtsnoeren van 2006 voor de berekening van geldboeten vloeit immers voort dat de bijzondere kenmerken van een gegeven zaak of de noodzaak om een bepaald afschrikkend niveau te bereiken, een afwijking van de in deze richtsnoeren uiteengezette algemene methode voor de vaststelling van geldboeten kunnen rechtvaardigen. Het Gerecht heeft in casu erop gewezen dat verzoekster niet werkzaam was op de markten waarop de inbreuken betrekking hadden, zodat de waarde van haar verkochte diensten die rechtstreeks of indirect verband hielden met de inbreuk, onbestaande was of niet representatief was voor de invloed die verzoeksters deelneming aan de inbreuken in kwestie op de betrokken markten heeft gehad. Bijgevolg kon de Commissie geen rekening houden met de waarde van verzoeksters verkopen op de betrokken markten en evenmin het bedrag van de door verzoekster ontvangen honoraria in aanmerking nemen, aangezien deze geenszins deze waarde vertegenwoordigden. Wegens de bijzondere omstandigheden van de onderhavige zaak mocht de Commissie op grond van punt 37 van de richtsnoeren van 2006 voor de berekening van geldboeten afwijken van de in die richtsnoeren uiteengezette methode, en was zij zelfs verplicht dit te doen. Bijgevolg was het Gerecht van oordeel dat de Commissie in casu terecht van de in de richtsnoeren van 2006 voor de berekening van geldboeten uiteengezette methode was afgeweken door het bedrag van de geldboeten forfaitair, en per slot van rekening binnen de grens van het in artikel 23, lid 2, van verordening nr. 1/2003 bepaalde maximum, vast te stellen.

⁹ Richtsnoeren voor de berekening van geldboeten die uit hoofde van artikel 23, lid 2, sub a, van verordening (EG) nr. 1/2003 worden opgelegd (PB 2006, C 210, blz. 2).

— Waarde van de verkopen — Onachtzaamheid — Volledige rechtsmacht

In het reeds aangehaalde arrest *InnoLux/Commissie* (EU:T:2014:92) diende het Gerecht de draagwijdte van zijn volledige rechtsmacht te verduidelijken in het geval van niet-medewerking van de onderneming waarop een procedure op grond van de mededingingsregels betrekking heeft.

Het Gerecht herinnert in dit verband eraan dat een onderneming die door de Commissie op basis van artikel 18 van verordening nr. 1/2003 om inlichtingen wordt verzocht, verplicht is om actief mee te werken en, indien zij opzettelijk of uit onachtzaamheid onjuiste of misleidende inlichtingen verstrekt, een specifieke, in artikel 23, lid 1, van die verordening bepaalde geldboete opgelegd kan krijgen, die tot 1 % van haar totale omzet kan bedragen. Bijgevolg kan het Gerecht in de uitoefening van zijn volledige rechtsmacht in voorkomend geval rekening houden met het feit dat een onderneming onvoldoende heeft meegewerkt en dus het bedrag van de boete die haar wegens schending van artikel 101 VWEU of artikel 102 VWEU is opgelegd, verhogen, op voorwaarde dat deze onderneming niet reeds voor ditzelfde gedrag is bestraft met een specifieke geldboete op basis van artikel 23, lid 1, van verordening nr. 1/2003. In casu was het Gerecht evenwel van oordeel dat op basis van de omstandigheid dat verzoekster vergissingen had begaan toen zij de Commissie de gegevens verstrekke die nodig waren om de waarde van de relevante verkopen te berekenen, aangezien zij in die gegevens ook verkopen met betrekking tot andere producten dan de kartel-lcd's had opgenomen, niet kon worden geoordeeld dat zij zozeer was tekortgeschoten in de op haar rustende verplichting tot samenwerking dat daarmee rekening diende te worden gehouden bij de vaststelling van het boetebedrag. Na toepassing van dezelfde methode als die welke de Commissie in het bestreden besluit had gehanteerd, oordeelde het Gerecht dat het bedrag van de geldboete diende te worden verlaagd tot 288 miljoen EUR.

— Verzwarende omstandigheden — Recidive

In het arrest van 27 maart 2014, *Saint-Gobain Glass France e.a./Commissie* (T-56/09 en T-73/09, Jurispr., EU:T:2014:160), dat betrekking had op een mededingingsregeling op de markt voor autoglas, heeft het Gerecht zich uitgesproken over de gevolgen van recidive voor het bedrag van de door de Commissie vastgestelde geldboete. Een van de bestrafte ondernemingen was immers het voorwerp geweest van eerdere beschikkingen van de Commissie wegens soortgelijke inbreuken in 1984 en 1988. Verzoeksters betwistten dat recidive hun kon worden tegengeworpen.

Op dit punt oordeelt het Gerecht dat niet kan worden aanvaard dat de Commissie zich bij de vaststelling van recidive als verzwarende omstandigheid op het standpunt stelt dat een onderneming aansprakelijk moet worden gehouden voor een vroegere inbreuk waarvoor haar geen sanctie is opgelegd bij een beschikking van de Commissie en waarvoor haar geen mededeling van punten van bezwaar is toegezonden, zodat deze onderneming tijdens de procedure die heeft geleid tot de vaststelling van de beschikking waarbij de vroegere inbreuk is vastgesteld, niet de gelegenheid heeft gekregen om argumenten aan te voeren ter betwisting van de stelling dat zij een economische eenheid vormt met een van de vennootschappen tot welke de vroegere beschikking was gericht. Derhalve heeft het Gerecht geoordeeld dat de beschikking van 1988 door de Commissie niet in aanmerking kon worden genomen om in casu een geval van recidive vast te stellen. Daarentegen heeft de Commissie geen fout gemaakt door zich op de beschikking van 1984 te baseren om recidive vast te stellen. Volgens het Gerecht stond het tijdsverloop van ongeveer dertien jaar en acht maanden tussen het moment waarop die beschikking is gegeven en het moment waarop de bij de bestreden beschikking bestrafte inbreuk is begonnen, niet eraan in de weg dat de Commissie – zonder het evenredigheidsbeginsel te schenden – kon vaststellen dat de door verzoeksters gevormde onderneming de neiging vertoonde de mededingingsregels niet na te leven.

Verder heeft het Gerecht gepreciseerd dat, gelet op het feit dat voor het vaststellen van recidive enkel laatstgenoemde beschikking in aanmerking kon worden genomen en deze beschikking het verst in de tijd verwijderd lag van het begin van de inbreuk waarop de bestreden beschikking betrekking had, de herhaling van het inbreukmakende gedrag van verzoeksters van minder ernstige aard was dan door de Commissie in de bestreden beschikking was aangenomen. Bijgevolg heeft het Gerecht beslist om het verhogingspercentage wegens recidive terug te brengen tot 30 % en derhalve het bedrag van de aan verzoeksters opgelegde geldboete te verlagen.

3. Bijdragen op het gebied van artikel 102 VWEU

Dit jaar werden de werkzaamheden van het Gerecht getekend door de zaak die heeft geleid tot het arrest van 12 juni 2014, *Intel/Commissie* [T-286/09, Jurispr. (gedeeltelijke publicatie), hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:547]. Bij het Gerecht was beroep ingesteld tegen de beschikking waarbij de Commissie de Amerikaanse fabrikant van microprocessoren Intel Corp. een recordboete van 1,06 miljard EUR had opgelegd wegens misbruik van zijn machtspositie op de wereldmarkt van processoren tussen 2002 en 2007, in strijd met de mededingingsregels van de Unie, door een strategie ten uitvoer te leggen die erop was gericht zijn enige ernstige concurrent van de markt uit te sluiten. Deze zaak bood het Gerecht de gelegenheid belangrijke preciseringen te geven met betrekking tot de territoriale bevoegdheid van de Commissie¹⁰, de manier waarop het bewijs van een inbreuk dient te worden geleverd, de „exclusiviteitskortingen”, de zogenoemde „onverbloemde concurrentiebeperkingen” en de wijze van berekening van het bedrag van de opgelegde geldboete.

Het Gerecht bevestigt om te beginnen dat het, om de bevoegdheid van de Commissie in internationaalpubliekrechtelijk opzicht vast te stellen, volstaat hetzij de gekwalificeerde gevolgen van de onrechtmatige praktijken (te weten onmiddellijke, wezenlijke en voorzienbare gevolgen) hetzij de uitvoering daarvan in de EER aan te tonen. Dit zijn dus alternatieve en geen cumulatieve wegen. Dienaangaande is de Commissie niet verplicht om het bestaan van concrete gevolgen aan te tonen. Bij het onderzoek of de gevolgen van de onrechtmatige praktijken in de Unie van wezenlijke aard zijn, is volgens het Gerecht niet vereist dat de verschillende gedragingen die deel uitmaken van één enkele voortdurende inbreuk los van elkaar worden beschouwd. Het volstaat dat de enkele inbreuk, in haar geheel beschouwd, wezenlijke gevolgen kan hebben.

Vervolgens beklemtoont het Gerecht dat er geen grond is om een algemene regel vast te stellen volgens welke de verklaring van een derde onderneming aangaande een bepaalde handelwijze van een onderneming met een machtspositie, op zichzelf nooit kan volstaan om de feiten die een inbreuk op artikel 102 VWEU opleveren, aan te tonen. In een geval als het onderhavige, waarin niet bleek dat de derde onderneming enig belang erbij had de onderneming met een machtspositie valselijk te beschuldigen, kan de verklaring van de derde onderneming op zichzelf in beginsel volstaan om het bestaan van een inbreuk aan te tonen.

Verder wijst het Gerecht erop dat, wat de kwalificatie misbruik voor de verlening van kortingen door een onderneming met een machtspositie betreft, drie categorieën kortingen kunnen worden onderscheiden: kwantumkortingen, exclusiviteitskortingen en kortingen die een getrouwheidsbevorderend effect kunnen hebben. Exclusiviteitskortingen, waarvan de verlening is gebonden aan de voorwaarde dat de afnemer zich voor al zijn behoeften of voor een aanzienlijk deel daarvan bij de onderneming met een machtspositie bevoorraadt, zijn bij toepassing ervan door een dergelijke

¹⁰ Met betrekking tot de territoriale bevoegdheid van de Commissie, zie ook de uiteenzetting supra over het arrest *InnoLux/Commissie*, reeds aangehaald (T-91/11, EU:T:2014:92), onder „2. Bijdragen op het gebied van artikel 101 VWEU”.

onderneming onverenigbaar met het doel van onvervalste mededinging op de interne markt. De mogelijkheid om met een exclusiviteitskorting de mededinging te verstoren, berust op het feit dat een dergelijke korting de afnemer tot exclusieve bevoorrading kan aanzetten. Het bestaan van een dergelijke prikkel hangt niet af van de vraag of de korting daadwerkelijk wordt verlaagd of geschrapt in geval van niet-naleving van de exclusiviteitsvoorwaarde. Behalve in uitzonderlijke omstandigheden berusten exclusiviteitskortingen immers niet op een economische prestatie die een dergelijk geldelijk voordeel kan rechtvaardigen, doch zijn zij erop gericht de koper, wat zijn bevoorradingsbronnen betreft, geen of minder keus te laten en andere producenten de toegang tot de markt te beletten. Dit type korting levert misbruik van machtspositie op indien een objectieve rechtvaardiging voor de verlening ervan ontbreekt. Exclusiviteitskortingen die door een onderneming met een machtspositie worden verleend, kunnen reeds naar hun aard de mededinging beperken en uitsluitingseffecten hebben. Volgens het Gerecht was de Commissie derhalve niet verplicht om de concrete omstandigheden van de zaak te onderzoeken teneinde het bewijs te leveren dat de kortingen in de praktijk ertoe leidden of ertoe konden leiden dat de concurrenten van de markt werden uitgesloten. Dienaangaande wijst het Gerecht erop dat de verlening van een exclusiviteitskorting door een onvermijdelijke handelspartner, zoals een leverancier met een machtspositie, structureel de mogelijkheden beperkt voor een concurrent om een aanbod tegen een aantrekkelijke prijs uit te brengen en dus om de markt te betreden. In deze context doet het feit dat het gedeelte van de markt waarop de door een onderneming met een machtspositie toegekende exclusiviteitskortingen betrekking hebben mogelijkerwijs gering is, niet af aan de onrechtmatigheid ervan. Een onderneming met een machtspositie kan de verlening van exclusiviteitskortingen aan bepaalde afnemers dus niet rechtvaardigen op grond van de omstandigheid dat het haar concurrenten vrijstaat de andere afnemers te bevoorraden. Evenmin kan een onderneming met een machtspositie de verlening van kortingen onder de voorwaarde dat een afnemer zich in een bepaald segment van een markt vrijwel uitsluitend bij haar bevoorraadt, rechtvaardigen op grond van de omstandigheid dat het deze afnemer vrij blijft staan zich voor zijn behoeften in andere segmenten bij concurrenten te bevoorraden. Verder stelt het Gerecht vast dat het niet nodig is om aan de hand van het criterium van de „as efficient competitor” te onderzoeken of de Commissie een juiste analyse heeft verricht van de mogelijkheid om met behulp van de kortingen een concurrent uit te sluiten die even efficiënt is als verzoekster.

Het Gerecht wijst voorts erop dat „onverbloemde concurrentiebeperkingen”, die erin bestaan onder bepaalde voorwaarden bedragen te betalen aan de afnemers van de onderneming met een machtspositie zodat deze op enigerlei wijze het op de markt brengen van een product van een concurrent vertragen, annuleren of beperken, de toegang van deze concurrent tot de markt kunnen bemoeilijken en afbreuk doen aan de mededingingsstructuur. De toepassing van elk van deze praktijken levert misbruik van machtspositie in de zin van artikel 102 VWEU op. Volgens het Gerecht treedt een uitsluitingseffect immers niet alleen op wanneer concurrenten de toegang tot de markt onmogelijk wordt gemaakt, maar ook wanneer deze toegang wordt bemoeilijkt. Het Gerecht wijst tevens erop dat voor de toepassing van artikel 102 VWEU het bewijs van het mededingingsbeperkende doel en van het mededingingsbeperkende gevolg in voorkomend geval kan samenvallen. Indien is aangetoond dat het gedrag van een onderneming met een machtspositie tot doel heeft de mededinging te beperken, zal dit gedrag dat ook tot gevolg kunnen hebben. Een onderneming met een machtspositie streeft een mededingingsbeperkend doel na wanneer zij doelgericht verhindert dat producten die met een product van een bepaalde concurrent zijn uitgerust, op de markt worden gebracht, daar het enige belang dat zij daarbij kan hebben het benadelen van deze concurrent is. Op een onderneming met een machtspositie rust een bijzondere verantwoordelijkheid om niet door gedragingen die niets te maken hebben met mededinging op basis van kwaliteit, afbreuk te doen aan daadwerkelijke en onvervalste mededinging op de gemeenschappelijke markt. Het verrichten van betalingen aan afnemers in ruil voor beperkingen met betrekking tot de verkoop van producten die met een product van een bepaalde concurrent zijn uitgerust, valt duidelijk niet onder mededinging op basis van kwaliteit.

Ten slotte brengt het Gerecht in herinnering dat de Commissie bij het vaststellen van het door de ernst bepaalde aandeel van de waarde van de verkopen overeenkomstig punt 22 van de richtsnoeren van 2006 voor de berekening van geldboeten, niet verplicht is om het ontbreken van een concrete weerslag als verzachtende omstandigheid in aanmerking te nemen, indien dit aandeel wordt gerechtvaardigd door andere factoren die op de vaststelling van de ernst van de inbreuk van invloed kunnen zijn. Wanneer de Commissie het daarentegen opportuun acht rekening te houden met de concrete weerslag van de inbreuk op de markt om dat aandeel te verhogen, moet de Commissie concrete, geloofwaardige en toereikende aanwijzingen aandragen op grond waarvan kan worden beoordeeld wat de daadwerkelijke invloed van de inbreuk op de mededinging op de betrokken markt heeft kunnen zijn. Bijgevolg heeft het Gerecht het beroep in zijn geheel verworpen en de beschikking van de Commissie alsmede de aan Intel opgelegde geldboete bevestigd, de hoogste boete ooit die aan één enkele onderneming werd opgelegd in het kader van een procedure houdende vaststelling van een inbreuk op de mededingingsregels.

4. Bijdragen op het gebied van concentraties

In de zaak die heeft geleid tot het arrest van 5 september 2014, *Éditions Odile Jacob/Commissie* (T-471/11, Jurispr., hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:739), was bij het Gerecht beroep ingesteld tegen het besluit waarbij de Commissie de onderneming Wendel Investissement SA opnieuw en retroactief had goedgekeurd als overnemer van de activa die worden afgestoten overeenkomstig de verbintenissen die zijn opgelegd bij de beschikking van de Commissie houdende goedkeuring van de concentratie Lagardère/Natexis/VUP.

Het Gerecht wijst erop dat het vertrouwensbeginsel en het rechtszekerheidsbeginsel zich niet ertegen zouden hebben verzet dat de Commissie, indien zij dat passend had geacht, de litigieuze voorwaardelijke goedkeuringsbeschikking introk. Het Gerecht herinnert eraan dat laatstgenoemd beginsel zich weliswaar in beginsel ertegen verzet dat een handeling reeds vóór de afkondiging ervan van kracht is, maar hiervan kan bij wijze van uitzondering worden afgeweken, indien dit voor het te bereiken doel noodzakelijk is. In casu werd met de vaststelling van een nieuw goedkeuringsbesluit met terugwerkende kracht de verwezenlijking van verschillende doelstellingen van algemeen belang nagestreefd. Het nieuwe besluit beoogde immers de door het Gerecht vastgestelde onrechtmatigheid op te heffen, hetgeen duidelijk een doelstelling van algemeen belang vormde. Bovendien werd het nieuwe besluit vastgesteld om de rechtsleemte te vullen die het gevolg was van de nietigverklaring van de eerste goedkeuringsbeschikking, en dus om de rechtszekerheid te beschermen jegens de ondernemingen waarop verordening (EEG) nr. 4064/89¹¹ van toepassing is. In deze context preciseert het Gerecht voorts dat na de nietigverklaring van een administratieve handeling de instelling die deze handeling heeft vastgesteld weliswaar een nieuwe vervangende handeling moet vaststellen waarbij wordt uitgegaan van de datum waarop die handeling was vastgesteld, op basis van de op dat tijdstip geldende bepalingen en relevante feiten, maar dat zij in haar nieuwe beslissing andere gronden mag aanvoeren dan die waarop zij haar eerste beslissing had gebaseerd. Het toezicht op concentraties vereist immers dat een prognose wordt gemaakt van de mededingingssituatie waartoe de concentratie in de toekomst kan leiden. In casu was het Gerecht van oordeel dat de Commissie noodzakelijkerwijs haar analyse van de mededinging waartoe de concentratie heeft geleid, a posteriori diende te verrichten en dat zij derhalve terecht had onderzocht of haar analyse op basis van de elementen waarvan zij op de datum van vaststelling van de nietig verklaarde handeling kennis had, werd bevestigd door gegevens betreffende de periode na die datum.

¹¹ Verordening (EEG) nr. 4064/89 van de Raad van 21 december 1989 betreffende de controle op concentraties van ondernemingen (PB L 395, blz. 1) (gerectificeerd in PB 1990, L 257, blz. 13).

Wat verder de voorwaarde van onafhankelijkheid van een overnemer van afgestoten activa betreft, merkt het Gerecht op dat in het kader van een concentratie deze voorwaarde met name beoogt te waarborgen dat de overnemer zich op de markt kan gedragen als een daadwerkelijke en zelfstandige concurrent, zonder dat zijn strategie en zijn keuzes kunnen worden beïnvloed door de vervreemder. Die onafhankelijkheid kan worden beoordeeld aan de hand van een onderzoek van de kapitaalbanden en de financiële, commerciële, personele en materiële banden tussen de twee vennootschappen. In casu heeft het Gerecht geoordeeld dat de omstandigheid dat een van de bestuurders van de verkrijger tegelijkertijd lid van de raad van toezicht en van het auditcomité van de vervreemder was, niet onverenigbaar was met die voorwaarde van onafhankelijkheid. Volgens het Gerecht werd deze voorwaarde geëerbiedigd, daar de verkrijger zich op verzoek van de Commissie vóór de vaststelling van de eerste goedkeuringsbeschikking formeel ertoe verbonden had dat die persoon enerzijds een einde maakt aan zijn taken binnen deze vennootschap binnen een termijn van één jaar vanaf de goedkeuring van de kandidatuur van deze vennootschap, en anderzijds in die tussentijd niet deelneemt aan de beraadslagingen van de raad van bestuur en van de andere interne comités wanneer deze betrekking hebben op de uitgeverij-activiteit van de groep en geen vertrouwelijke informatie inzake de uitgeverijsector ontvangt van bestuurders of operationele kaderleden van deze vennootschap.

Staatssteun

1. Ontvankelijkheid

De rechtspraak van dit jaar bevat nuttige verduidelijkingen inzake met name het begrip individuele geraaktheid met betrekking tot staatssteun.¹²

In de zaak die heeft geleid tot het arrest van 17 juli 2014, *Westfälisch-Lippischer Sparkassen- und Giroverband/Commissie* (T-457/09, Jurispr., EU:T:2014:683), was de vraag aan de orde of een aandeelhouder van een steunontvangende bank kon worden geacht individueel te zijn geraakt door de beschikking waarbij deze steunmaatregel onder bepaalde voorwaarden verenigbaar werd verklaard met de interne markt.

Het Gerecht herinnert eraan dat volgens vaste rechtspraak, behoudens in het geval dat iemand een procesbelang geldend kan maken dat losstaat van dat van een door een handeling van de Unie geraakte onderneming waarvan die persoon een deel van het kapitaal in handen heeft, iemand zijn belangen wat die handeling betreft enkel kan verdedigen door zijn rechten uit te oefenen als vennoot van die onderneming die een beroepsrecht heeft. Derhalve heeft het Gerecht onderzocht of verzoeker bij de nietigverklaring van de bestreden beschikking een procesbelang had dat losstond van dat van de steunontvangende bank. Dienaangaande heeft het Gerecht erop gewezen dat hij een belang had dat losstond van dat van de bank op het punt van de in de bijlage bij de bestreden beschikking opgenomen verkoopverplichting. Deze verplichting raakte immers uitsluitend de aandeelhouders, die zich gedwongen zagen om binnen dwingend voorgeschreven termijnen afstand te doen van hun belang in de betreffende bank, opdat de aan deze bank toegekende steun zou worden goedgekeurd. Daarentegen behoefde deze bank zelf op grond van deze verplichting, die niet aan haar vermogenspositie raakte, noch haar gedrag op de markt bepaalde, geen actie te ondernemen. Met betrekking tot de andere aan de bestreden beschikking verbonden voorwaarden, waaronder die

¹² Met betrekking tot het begrip regelgevingshandeling die uitvoeringsmaatregelen met zich brengt op het gebied van staatssteun, zie ook de uiteenzetting supra over het arrest van 26 september 2014, *Dansk Automat BrancheForening/Commissie*, reeds aangehaald (EU:T:2014:839), onder „Ontvankelijkheid van beroepen krachtens artikel 263 VWEU”.

volgens welke de balans van de begunstigde bank moest worden ingekrompen, heeft het Gerecht evenwel opgemerkt dat deze betrekking hadden op de commerciële activiteit van deze bank. Deze laatste had in het kader van een beroep tegen de bestreden beschikking zelf elk argument kunnen aanvoeren om de rechtmatigheid of noodzaak van die voorwaarden te betwisten. Het Gerecht heeft dan ook geoordeeld dat, voor zover het ging om de aan de bestreden beschikking verbonden voorwaarden die niet de verkoopverplichting betroffen, verzoekers procesbelang samenviel met dat van de begunstigde bank, zodat de bestreden beschikking verzoeker in zoverre niet individueel raakte. De bestreden beschikking raakte verzoeker daarentegen wel individueel voor zover zij de goedkeuring van de steun afhankelijk had gesteld van de nakoming van de verkoopverplichting.

2. Ten gronde

a) Begrip staatssteun

In de arresten van 7 november 2014, *Autogrill España/Commissie* (T-219/10, Jurispr., EU:T:2014:939) en *Banco Santander en Santusa/Commissie* (T-399/11, Jurispr., EU:T:2014:938), is het Gerecht ingegaan op het begrip selectiviteit, dat een doorslaggevend criterium is voor de kwalificatie als staatssteun.

In geding was het besluit van de Commissie waarbij de Spaanse belastingregeling van fiscale afschrijving voor de verwerving van deelnemingen in buitenlandse ondernemingen onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt werd verklaard. Tegen dit besluit was bij het Gerecht beroep ingesteld door drie in Spanje gevestigde ondernemingen, die de kwalificatie van de betrokken regeling als staatssteun in het bestreden besluit betwistten, met name op grond dat die regeling niet selectief was.

Het Gerecht heeft geoordeeld dat de Commissie het selectieve karakter van de betrokken regeling niet heeft aangetoond. In dit verband wijst het Gerecht om te beginnen erop dat, gesteld dat inderdaad sprake is van een afwijking van of een uitzondering op een referentiekader – in casu het algemene stelsel van vennootschapsbelasting en, preciezer gezegd, de voorschriften inzake de fiscale behandeling van financiële goodwill – daarmee als zodanig nog niet is aangetoond dat een maatregel „bepaalde ondernemingen of bepaalde producties” in de zin van het Unierecht begunstigt, aangezien a priori alle ondernemingen in aanmerking komen voor deze maatregel. Het Gerecht stelt vervolgens dat de omstreden regeling niet bedoeld was voor een bijzondere groep ondernemingen of producties, maar voor een groep economische handelingen. Zij gold immers voor alle verwervingen van deelnemingen van minstens 5 % in buitenlandse ondernemingen die gedurende een ononderbroken periode van ten minste één jaar in bezit bleven.

Voorts heeft het Gerecht het argument van de hand gewezen dat de regeling selectief was doordat zij slechts aan bepaalde groepen ondernemingen, die bepaalde investeringen in het buitenland deden, ten goede kwam. Een dergelijke zienswijze had kunnen leiden tot de vaststelling dat er sprake is van een selectieve belastingmaatregel zodra de toekenning ervan afhankelijk wordt gesteld van bepaalde voorwaarden, hoewel de begunstigde ondernemingen geen gemeenschappelijke eigen kenmerken vertonen op basis waarvan zij kunnen worden onderscheiden van andere ondernemingen, behalve dan het feit dat zij voldoen aan de voorwaarden voor toekenning van de maatregel.

Ten slotte brengt het Gerecht in herinnering dat een maatregel die zonder onderscheid alle ondernemingen op het grondgebied van de betrokken staat kan begunstigen, op basis van het selectiviteitscriterium geen staatssteun kan opleveren. De vaststelling dat een maatregel selectief is, moet met name gebaseerd zijn op een verschil in behandeling tussen groepen ondernemingen die onder het recht van dezelfde lidstaat vallen en niet op een verschil in behandeling tussen ondernemingen van een bepaalde lidstaat en die van andere lidstaten. Het Gerecht leidt daaruit af dat het feit dat

een maatregel ondernemingen die in een lidstaat belastingplichtig zijn, begunstigt ten opzichte van ondernemingen die in andere lidstaten belastingplichtig zijn, met name omdat hij het voor ondernemingen die op het nationale grondgebied zijn gevestigd gemakkelijker maakt om deelnemingen te verwerven in het kapitaal van in het buitenland gevestigde ondernemingen, zonder invloed is op het onderzoek naar het selectiviteitscriterium en enkel in voorkomend geval kan leiden tot de vaststelling van een ongunstige beïnvloeding van de mededinging en van het handelsverkeer.

De voorwaarde van selectiviteit van een maatregel stond ook centraal in de zaak die heeft geleid tot het arrest van 9 september 2014, *Hansestadt Lübeck/Commissie* [T-461/12, Jurispr. (gedeeltelijke publicatie), hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:758]. In deze zaak had de Commissie in haar besluit om de procedure van artikel 108, lid 2, VWEU te openen ten aanzien van verschillende maatregelen met betrekking tot de luchthaven van Lübeck (Duitsland), een regeling inzake de heffingen op die luchthaven aangemerkt als staatssteun. De stad Lübeck betwistte deze kwalificatie op grond dat de litigieuze regeling niet kon worden geacht selectief te zijn.

In het kader van een verzoek tot gedeeltelijke nietigverklaring van dat besluit herinnert het Gerecht eraan dat, om uit te maken of een maatregel selectief is, dient te worden nagegaan of deze maatregel binnen het kader van een bepaalde rechtsregeling een voordeel verschaft aan bepaalde ondernemingen ten opzichte van andere ondernemingen die zich in een feitelijk en juridisch vergelijkbare situatie bevinden. Het Gerecht preciseert evenwel dat het begrip staatssteun niet ziet op maatregelen van de staat die tussen ondernemingen differentiëren en dus a priori selectief zijn, wanneer deze differentiatie het gevolg is van de aard of de opzet van het stelsel waarvan deze maatregelen deel uitmaken.

Om uit te maken of een door een overheidsinstantie voor het gebruik van een goed of een specifieke dienst in een bepaalde sector opgesteld tarief selectief is ten opzichte van bepaalde ondernemingen, dient in deze context met name te worden gekeken naar alle ondernemingen die dit goed of deze dienst gebruiken of kunnen gebruiken, en dient te worden onderzocht of slechts enkele van die ondernemingen een eventueel voordeel krijgen of kunnen krijgen. De situatie van de ondernemingen die het betrokken goed of de betrokken dienst niet willen of niet kunnen gebruiken, is dus niet rechtstreeks relevant om uit te maken of er sprake is van een voordeel. Met andere woorden, om uit te maken of een maatregel bestaande in een door een overheidsinstantie opgesteld tarief voor het gebruik van een goed dat of een dienst die door die instantie wordt aangeboden, selectief is, mag slechts rekening worden gehouden met de daadwerkelijke of potentiële klanten van die entiteit en met het goed of de specifieke dienst waarom het gaat, en niet met de klanten van andere ondernemingen uit de sector die soortgelijke goederen of diensten aanbieden. Een eventueel voordeel dat door een overheidsinstantie in het kader van het verstrekken van specifieke goederen of diensten wordt toegekend, begunstigt dan ook slechts bepaalde ondernemingen indien ondernemingen die van dat goed of die dienst gebruikmaken of willen maken, in dat specifieke kader dat voordeel van die overheidsinstantie niet krijgen of niet kunnen krijgen.

Gelet op deze overwegingen was het Gerecht van oordeel dat in casu de enkele omstandigheid dat de litigieuze regeling slechts gold voor de luchtvaartmaatschappijen die gebruikmaken van de luchthaven van Lübeck, geen relevant criterium was om uit te maken of deze regeling selectief was.

b) Diensten van algemeen economisch belang

Het arrest van 11 juli 2014, *DTS Distribuidora de Televisión Digital/Commissie* (T-533/10, Jurispr., hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:629), bood het Gerecht de gelegenheid om te herinneren aan de beginselen die de Unierechter in acht dient te nemen bij de toetsing van besluiten van de Commissie inzake diensten van algemeen economisch belang (hierna: „DAEB”) en, meer bepaald, inzake omroepdiensten.

In deze zaak was beroep ingesteld tegen het besluit waarbij de Commissie de steunregeling die het Koninkrijk Spanje voornemens was ten uitvoer te leggen ten behoeve van de publieke radio- en televisieomroep op grond van een wet houdende wijziging van het systeem ter financiering van de publieke omroep, verenigbaar met de interne markt had verklaard.

Het Gerecht preciseert dat de lidstaten over een ruime discretionaire bevoegdheid beschikken bij de omschrijving van de publieke-omroepstaak en bij de regeling van de organisatie ervan. De controle die de Commissie in dit verband uitoefent, is dus beperkt. Aangezien de beoordeling van de Commissie betrekking heeft op ingewikkelde economische feiten, is de controle die het Gerecht uitoefent op het besluit van de Commissie ter zake dus nog beperkter. Die controle beperkt zich tot het onderzoek of de betrokken maatregel kennelijk ongeschikt is voor het bereiken van het nagestreefde doel. Gelet op de ruime beoordelingsmarge waarover de lidstaten beschikken bij de omschrijving van de publieke-omroepdienst, staat artikel 106, lid 2, VWEU er niet aan in de weg dat een lidstaat ervoor opteert om deze openbare dienst ruim te omschrijven en een omroepdienst belast met de taak om een evenwichtig en gevarieerd programma-aanbod te verzorgen, dat de uitzending van sportevenementen en films kan omvatten. Het loutere feit dat een publieke omroep de concurrentie aangaat met particuliere exploitanten op de markt voor de aankoop van content en hen in sommige gevallen overtroeft, toont dus op zich niet aan dat de Commissie een kennelijke beoordelingsfout heeft gemaakt.

Volgens het Gerecht zou het evenwel onverenigbaar met artikel 106, lid 2, VWEU zijn indien een omroep mededingingsversturende gedragingen zou verrichten ten opzichte van de particuliere exploitanten op de markt, door bijvoorbeeld stelselmatig de prijzen op te drijven op de markt voor de aankoop van content. Een dergelijk gedrag kan niet worden geacht noodzakelijk te zijn voor het vervullen van zijn publieke opdracht.

Verder blijkt uit de tweede volzin van deze bepaling dat de vervulling van de publieke opdracht het handelsverkeer niet mag beïnvloeden in een mate die strijdig is met het belang van de Unie, en uit het bij het VEU en het VWEU gevoegde protocol nr. 29 betreffende het publieke-omroepstelsel in de lidstaten blijkt dat de financiering van een publieke omroep de mededingingsvoorwaarden en de mededinging in de Unie niet mag wijzigen in een mate die strijdig is met het algemeen belang. Hieruit volgt dat een steunregeling ten gunste van een exploitant die belast is met een publieke-omroepdienst, slechts kan worden geacht niet te voldoen aan deze voorwaarden indien zij het handelsverkeer en de mededinging substantieel wijzigt, in een mate die kennelijk onevenredig is aan de door de lidstaten nagestreefde doelstellingen. Om van een dergelijke wijziging te kunnen spreken, moet worden aangetoond dat het voor particuliere exploitanten onmogelijk of buitensporig moeilijk wordt gemaakt om actief te zijn op de nationale omroepmarkt. Dit bewijs werd in casu niet geleverd.

Het arrest van 16 juli 2014, *Zweckverband Tierkörperbeseitigung/Commissie* (T-309/12, hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:676), en het arrest van eveneens 16 juli 2014, *Duitsland/Commissie* (T-295/12, hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:675), dat is uitgesproken in het kader van het beroep dat Duitsland had ingesteld tegen het besluit van de Commissie dat in geding was in de zaak *Zweckverband Tierkörperbeseitigung/Commissie*, boden het Gerecht tevens de gelegenheid om opnieuw in te gaan op de definitie van DAEB.

Het Gerecht herinnert in dit verband eraan dat volgens vaste rechtspraak de lidstaten een ruime beoordelingsbevoegdheid hebben met betrekking tot de omschrijving van wat zij als een DAEB beschouwen. De Commissie kan derhalve de omschrijving van die diensten door een lidstaat enkel in geval van een kennelijke fout ter discussie stellen. Om als een DAEB te kunnen worden aangemerkt, moet de betrokken dienst evenwel een algemeen economisch belang dienen dat deze

dienst van andere economische activiteiten onderscheidt. In deze context preciseert het Gerecht dat het beginsel dat voortvloeit uit het arrest *GEMO*¹³, volgens hetwelk de financiële kosten van de verwijdering van dierlijke kadavers en slachtafval moeten worden beschouwd als kosten die inherent zijn aan de economische activiteit van veehouders en slachthuizen, ook van toepassing is op de kosten die worden veroorzaakt door het aanhouden van reservecapaciteit in geval van epizoötie. Deze conclusie is tevens geboden op grond van het beginsel dat de vervuiler betaalt. Aldus is het Gerecht van oordeel dat de Commissie artikel 107, lid 1, VWEU en artikel 106, lid 2, VWEU niet had geschonden door te stellen dat de bevoegde Duitse autoriteiten blijk hadden gegeven van een kennelijke beoordelingsfout door het aanhouden van reserveverwijderingscapaciteit in geval van epizoötie aan te merken als een DAEB. De Commissie had evenmin blijk gegeven van een onjuiste rechtsopvatting door het bestaan van een economisch voordeel voor verzoekende partij vast te stellen, daar gedurende de periode waarop het bestreden besluit betrekking had, op geen enkel tijdstip cumulatief was voldaan aan alle criteria die worden gesteld door het arrest *Altmark Trans en Regierungspräsidium Magdeburg*¹⁴.

c) Steun verenigbaar met de interne markt

Drie uitspraken met betrekking tot staatssteun die verenigbaar is met de interne markt hebben dit jaar in het bijzonder de aandacht getrokken.

In de eerste plaats diende het Gerecht zich in het arrest *Westfälisch-Lippischer Sparkassen- und Giroverband/Commissie*, reeds aangehaald (EU:T:2014:683), uit te spreken over de rechtmatigheid van de beschikking waarbij de Commissie de door Duitsland toegekende steun ten behoeve van de herstructurering van een financiële instelling onder bepaalde voorwaarden verenigbaar met de interne markt heeft verklaard overeenkomstig artikel 107, lid 3, sub b, VWEU.

Het Gerecht wijst erop dat de Commissie, wanneer zij in de uitoefening van de ruime beoordelingsbevoegdheid waarover zij beschikt bij het bepalen of staatssteun op grond van artikel 107, lid 3, VWEU verenigbaar met de gemeenschappelijke markt kan worden geacht, stelt dat de betrokken lidstaat zich moet committeren aan een plan met behulp waarvan bepaalde nauwkeurig omschreven, legitieme doelstellingen kunnen worden bereikt, niet van elke in dat plan voorziene maatregel de noodzaak hoeft aan te tonen, en evenmin verplicht is ernaar te streven dat enkel de minst belastende maatregelen worden opgelegd van de maatregelen die ervoor kunnen zorgen dat enerzijds de begunstigde van de steun op lange termijn levensvatbaar zal zijn en anderzijds de steunmaatregel geen buitensporige concurrentievervalsing veroorzaakt. Dit is enkel het geval wanneer de betrokken lidstaat zich eerder heeft gecommitteerd aan een minder belastend herstructureringsplan waarmee die doelstellingen op even adequate wijze kunnen worden bereikt, of wanneer die staat zich tegen de opnemings van bepaalde maatregelen in het herstructureringsplan heeft verzet en zich aan dat plan heeft gecommitteerd omdat de Commissie hem definitief had meegedeeld dat de steun zonder die maatregelen niet zou worden goedgekeurd. In die gevallen kan immers het besluit om de toekenning van de steun afhankelijk te stellen van de uitvoering van de genoemde maatregelen, niet aan de betrokken lidstaat worden toegeschreven. Aangezien de Commissie in casu niet van mening was dat de garantie ten gunste van de deelstaat Noordrijn-Westfalen (Duitsland) slechts kon worden goedgekeurd wegens het bestaan van een herstructureringsplan dat in de uitvoering van bepaalde maatregelen voorzag, oordeelde het Gerecht dat het niet logisch was om van de Commissie te verlangen dat zij motiveert waarom aan de goedkeuring van de steun de voorwaarde moet worden verbonden dat die maatregelen worden uitgevoerd. Op grond van een analoge redenering oordeelde

¹³ Arrest van 20 november 2003, *GEMO* (C-126/01, Jurispr., EU:C:2003:622).

¹⁴ Arrest van 24 juli 2003, *Altmark Trans en Regierungspräsidium Magdeburg* (C-280/00, Jurispr., EU:C:2003:415).

het Gerecht voorts dat het evenredigheidsbeginsel niet verlangt dat de Commissie de goedkeuring van herstructureringssteun afhankelijk stelt van de uitvoering van maatregelen die absoluut noodzakelijk zijn om de levensvatbaarheid van de begunstigde onderneming te herstellen en om onge-rechtvaardigde concurrentievervalsing te voorkomen, indien de betrokken maatregelen onderdeel zijn van een herstructureringsplan waaraan de lidstaat zich heeft gecommitteerd.

Ten slotte wijst het Gerecht erop dat artikel 345 VWEU, volgens hetwelk „[d]e Verdragen [...] de re-geling van het eigendomsrecht in de lidstaten onverlet [laten]”, de Commissie niet belet om voor de goedkeuring van steun ten gunste van een onderneming die moet worden geherstructureerd, als voorwaarde te stellen dat deze onderneming wordt verkocht, wanneer daarmee wordt beoogd de levensvatbaarheid van de onderneming op lange termijn te garanderen.

In de tweede plaats had de zaak die heeft geleid tot het arrest van 8 april 2014, *ABN Amro Group/Com-missie* (T-319/11, Jurispr., EU:T:2014:186), betrekking op het besluit waarbij de Commissie door Neder-land ten gunste van verzoekster ten uitvoer gelegde maatregelen verenigbaar met de interne markt heeft verklaard. Dit besluit bevatte een acquisitieverbod gedurende drie jaar, met uitzondering van bepaalde soorten van acquisities van kleine omvang, dat werd verlengd tot vijf jaar indien de Neder-landse Staat na drie jaar nog steeds meer dan 50 % van de aandelen van verzoekster in handen had.

In het kader van een beroep tegen dat besluit bevestigt het Gerecht de analyse van de Commissie volgens welke verwervingen ertoe moeten strekken de levensvatbaarheid van de steunontvan-gende entiteit te garanderen, wat betekent dat het beginsel dat steun tot het strikte minimum be-perkt moet blijven wordt geschonden indien met staatssteun verwervingen worden gefinancierd die niet strikt noodzakelijk zijn om de levensvatbaarheid van de begunstigde vennootschap te herstellen. Daar in casu het verbod ervoor moest zorgen dat de bank die de steun had ontvangen haar middelen zou gebruiken om deze steun terug te betalen, alvorens zij nieuwe acquisities zou uitvoeren, was het Gerecht van oordeel dat het acquisitieverbod in de vorm van de verwerving van deelnemingen van minstens 5 % in om het even welke soort van ondernemingen in overeenstem-ming was met de in de mededelingen, en met name in de mededeling inzake herstructureringen¹⁵, vervatte beginselen. Wat de duur van het verbod betreft, heeft het Gerecht gepreciseerd dat in de mededeling inzake herstructureringen weliswaar geen concrete duur wordt bepaald voor acqui-sitieverboden die worden opgelegd om ervoor te zorgen dat de steun beperkt blijft tot het nood-zakelijke minimum, maar uit het feit dat in punt 23 van de mededeling inzake herstructureringen wordt verwezen naar de herstructurering van de begunstigde onderneming, kan worden afgeleid dat een dergelijke maatregel gerechtvaardigd kan worden geacht zolang sprake is van een derge-lijke context. Het Gerecht heeft hieruit afgeleid dat niet kon worden vastgesteld dat de Commissie de mededelingen, en met name de mededeling inzake herstructureringen, had geschonden door te bepalen dat het bestreden verbod voor maximaal vijf jaar gold.

Ten slotte heeft het Gerecht beklemtoond dat staatseigendom in het bestreden besluit niet wordt gelijkgesteld met staatssteun, en dat in dit besluit een objectieve reden wordt vermeld waarom het meerderheidsbelang van de Staat in de bank wordt gebruikt als referentiefactor, zodat geen sprake is van discriminatie ten aanzien van staatseigendom.

In de derde plaats preciseert het Gerecht in het arrest van 3 december 2014, *Castelnou Energía/Commissie* (T-57/11, Jurispr., EU:T:2014:1021), de omstandigheden waarin rekening moet worden

¹⁵ Mededeling van de Commissie betreffende het herstel van de levensvatbaarheid en de beoordeling van de herstructureringsmaatregelen in de financiële sector in de huidige crisis met inachtneming van de staatssteun-regels (PB 2009, C 195, blz. 9).

gehouden met de Unieregels betreffende milieubescherming in het kader van het toezicht op steunmaatregelen door de Commissie. In casu kwam verzoekster op grond van een aantal Unierechtelijke bepalingen inzake milieubescherming op tegen het besluit waarbij de Commissie de door het Koninkrijk Spanje vastgestelde regeling ten gunste van de productie van elektriciteit met behulp van steenkool uit Spanje verenigbaar met de interne markt had verklaard.

In dit verband herinnert het Gerecht eraan dat de Commissie, wanneer zij de staatssteunprocedure toepast, op grond van de algemene opzet van het Verdrag verplicht is om de samenhang tussen de bepalingen inzake staatssteun en de specifieke bepalingen op andere gebieden dan staatssteun te eerbiedigen en dus om de verenigbaarheid van de betrokken steun met die specifieke bepalingen te beoordelen. Een dergelijke verplichting rust echter alleen op de Commissie wanneer de uitvoeringsvoorschriften voor een steunmaatregel zo nauw verbonden zijn met de doelstelling van de steun dat zij niet afzonderlijk kunnen worden beoordeeld. Op dit punt is het volgens het Gerecht juist dat reeds is geoordeeld dat het aan de Commissie staat om bij de toetsing van een steunmaatregel aan de Unieregels inzake staatssteun, rekening te houden met de vereisten van de bescherming van het milieu als bedoeld in artikel 11 VWEU. De Unierechter heeft een dergelijke verplichting echter geformuleerd voor de beoordeling van steunmaatregelen die doelstellingen van milieubescherming nastreven, aan gezien dergelijke steun krachtens artikel 107, lid 3, sub b of c, VWEU met de interne markt verenigbaar kan worden verklaard. Bij de beoordeling van een steunmaatregel die geen milieudoelstelling nastreeft, hoeft de Commissie daarentegen geen rekening te houden met de milieuregelgeving bij het onderzoek van de steun en de uitvoeringsvoorschriften die daar onlosmakelijk mee zijn verbonden.

Indien een steunmaatregel die, zoals in casu, bedoeld is om de zekerheid van de elektriciteitsvoorziening te waarborgen, met de interne markt onverenigbaar was verklaard wegens strijdigheid met de milieubepalingen van het Unierecht, hoewel hij aan de voorwaarden voor toepassing van artikel 106, lid 2, VWEU voldoet, zou bovendien de beoordelingsmarge waarover de nationale autoriteiten bij de invoering van een DAEB beschikken, zijn uitgehold en zouden de bevoegdheden die de Commissie bij de artikelen 106 VWEU tot en met 108 VWEU zijn toegekend, navenant zijn uitgebreid. De bevoegdheden die de Commissie in dat kader uitoefent en de specifieke procedure voor het onderzoek van de verenigbaarheid van steunmaatregelen kunnen echter niet in de plaats komen van een procedure wegens niet-nakoming waarmee de Commissie de eerbiediging van alle bepalingen van het Unierecht door de lidstaten verzekert. In elk geval heeft het Gerecht beklemtoond dat de Commissie terecht had vastgesteld dat het feit dat de betrokken maatregel tot een verhoogde CO₂-uitstoot door de centrales op steenkool uit eigen land en een stijging van de prijzen van de emissierechten leidde, geen stijging van de globale CO₂-uitstoot in Spanje tot gevolg zou hebben.

Intellectuele eigendom

1. Gemeenschapsmerk

a) Absolute weigeringsgronden

In 2014 heeft het Gerecht de absolute weigeringsgrond inzake het ontbreken van onderscheidend vermogen in de zin van artikel 7, lid 1, sub b, van verordening (EG) nr. 207/2009¹⁶ verduidelijkt.

In de arresten van 16 januari 2014, *Steiff/BHIM (Metalen knop in midden van oor van pluchen beest)* (T-433/12, EU:T:2014:8) en *Steiff/BHIM (Etiket met metalen knop in midden van oor van pluchen beest)*

¹⁶ Verordening (EG) nr. 207/2009 van de Raad van 26 februari 2009 inzake het gemeenschapsmerk (gecodificeerde versie) (PB L 78, blz. 1).

(T-434/12, EU:T:2014:6), diende het Gerecht uitspraak te doen op beroepen tegen beslissingen waarbij de eerste kamer van beroep van het Bureau voor harmonisatie binnen de interne markt (merken, tekeningen en modellen) (BHIM) de inschrijving als gemeenschapsmerk had geweigerd van respectievelijk een teken bestaande in de bevestiging van een knop in het midden van het oor van een pluchen beest en in de bevestiging van een etiket met een knop in het midden van het oor van een pluchen beest, wegens het ontbreken van onderscheidend vermogen van de aangevraagde merken.

Dienaangaande heeft het Gerecht om te beginnen vastgesteld dat de aangevraagde merken samenvielen met een mogelijk uiterlijk van pluchen beesten. Als „op een vaste plaats aangebrachte merken” vielen zij immers noodzakelijkerwijs samen met het uiterlijk van pluchen beesten, daar zij zonder de vaste bevestiging van de knop en van het etiket op de precieze plaats van de aangeduide waren, niet hadden bestaan. Bovendien zijn knoppen en kleine etiketten gangbare vormgevingselementen bij pluchen beesten. Aangezien de consument niet de gewoonte heeft om de commerciële herkomst van waren af te leiden uit tekens die met het uiterlijk van deze waren samenvallen, was derhalve vereist dat de aangevraagde merken op significante wijze afweken van de norm of van wat in de betrokken sector gangbaar was.

Daar, enerzijds, knoppen en etiketten gangbare vormgevingselementen bij pluchen beesten zijn en, anderzijds, de consument eraan gewend is dat deze waren, het design en de mogelijke configuraties ervan, zeer verscheiden zijn, is het Gerecht van oordeel dat de bevestiging van knoppen en etiketten aan het oor van een pluchen beest, waardoor de facto een banale combinatie ontstaat die door het publiek zal worden opgevat als een sierelement, geenszins kan worden geacht bijzonder te zijn. Bijgevolg was het relevante publiek volgens het Gerecht niet in staat om dat op te vatten als een aanduiding van de commerciële herkomst. Het Gerecht heeft daaruit afgeleid dat de betrokken merken niet het vereiste minimale onderscheidend vermogen hadden.

b) Relatieve weigeringsgronden

In het arrest van 9 april 2014, *Pico Food/BHIM – Sobieraj (MILANÓWEK CREAM FUDGE)* (T-623/11, Jurispr., EU:T:2014:199), heeft het Gerecht het gevaar voor verwarring beoordeeld van meerdere beeldmerken die een koe weergeven en wordelementen bevatten.

Het Gerecht heeft beklemtoond dat de conflicterende tekens weliswaar een zekere visuele overeenstemming vertonen doordat zij een beeldelement dat een koe weergeeft gemeen hebben, maar dat dit element in casu zinspeelt op de betrokken waren en dus een zwak onderscheidend vermogen heeft. Verder heeft het Gerecht erop gewezen dat, zelfs gesteld dat de oudere merken een toegenomen onderscheidend vermogen als gevolg van het gebruik op het relevante grondgebied hadden, de kamer van beroep geen blijk had gegeven van een onjuiste opvatting door in casu te oordelen dat bij het relevante publiek geen verwarringsgevaar bestond, en dit ondanks het feit dat de betrokken waren dezelfde waren. Volgens het Gerecht had de kamer van beroep wel degelijk rekening gehouden met het feit dat de oudere merken in voorkomend geval een toegenomen onderscheidend vermogen als gevolg van het gebruik op het relevante grondgebied konden hebben verkregen, maar had zij terecht geoordeeld dat op basis van deze eventuele omstandigheid geen verwarringsgevaar kon worden vastgesteld. Dienaangaande preciseert het Gerecht dat er een verschil bestaat tussen in het kader van de vergelijking van de tekens oordelen dat een van de elementen waaruit een samengesteld merk bestaat een zwak onderscheidend vermogen heeft, en in het kader van de globale beoordeling van het verwarringsgevaar oordelen dat een ouder merk al dan niet een toegenomen onderscheidend vermogen als gevolg van het gebruik heeft.

In de zaak die heeft geleid tot het arrest van 11 december 2014, *Coca-Cola/BHIM – Mitico (MASTER)* (T-480/12, Jurispr., EU:T:2014:1062), diende het Gerecht de rechtmatigheid te onderzoeken van een beslissing waarbij de tweede kamer van beroep van het BHIM de afwijzing van verzoeksters oppositie tegen de aanvraag tot inschrijving van het gemeenschapsbeeldmerk Master had bevestigd.

Om te beginnen heeft het Gerecht opgemerkt dat de conflicterende tekens, te weten enerzijds de oudere tekens bestaande uit het gestileerde woord „coca-cola” of de gestileerde hoofdletter „C”, en anderzijds het aangevraagde teken bestaande uit het gestileerde woord „master” met daarboven een Arabische term, duidelijke visuele verschillen vertoonden. Het Gerecht heeft evenwel erop gewezen dat deze tekens ook visuele gelijkenissen vertoonden door hetzelfde gebruik van een in de hedendaagse zakenwereld weinig gebruikelijk lettertype. Volgens het Gerecht volgde uit een globale beoordeling van de gelijkenissen en verschillen dat de conflicterende tekens, althans de vier oudere gemeenschapsbeeldmerken „Coca-Cola” en het aangevraagde merk „Master”, een geringe mate van overeenstemming vertoonden, aangezien hun fonetische en begripsmatige verschillen werden geneutraliseerd door de globale visuele gelijkenissen, die meer gewicht hebben. Daarentegen oordeelde het Gerecht dat het nationale oudere merk „C”, met name doordat het zo kort is, verschilt van het aangevraagde merk.

Het Gerecht brengt in herinnering dat het bestaan van een – zelfs geringe – overeenstemming tussen de conflicterende tekens een voorwaarde is voor toepassing van artikel 8, lid 5, van verordening nr. 207/2009 en dat de mate van deze overeenstemming een relevante factor vormt voor de beoordeling van de vraag of tussen de betrokken tekens een verband bestaat. Het Gerecht wijst erop dat de globale beoordeling van de vraag of het relevante publiek een verband tussen de conflicterende merken zal leggen in de zin van deze bepaling, tot de conclusie leidt dat, gelet op de – zij het geringe – overeenstemming tussen deze merken, het gevaar bestaat dat dit publiek een dergelijk verband kan leggen. Nadat het Gerecht had vastgesteld dat de kamer van beroep zich niet had uitgesproken over alle toepassingsvoorwaarden van artikel 8, lid 5, van verordening nr. 207/2009, heeft het erop gewezen dat het niet aan hem stond om die vraag voor het eerst bij zijn toetsing van de rechtmatigheid van de bestreden beslissing te onderzoeken. Het Gerecht kwam tot de slotsom dat het aan de kamer van beroep stond om die toepassingsvoorwaarden te onderzoeken tegen de achtergrond van de mate van overeenstemming tussen de conflicterende tekens, die weliswaar gering is, maar niettemin voldoende om ertoe te leiden dat het relevante publiek ervan kan uitgaan dat deze tekens gelieerd zijn.

Het Gerecht diende zich tevens uit te spreken over het begrip „ongerechtvaardigd voordeel dat uit het onderscheidend vermogen of de reputatie van het oudere merk wordt getrokken”. Volgens het Gerecht staat een dergelijk voordeel vast ingeval duidelijk sprake is van een poging tot exploitatie van en meesurfen op de grote bekendheid van dat merk en wordt in dat geval daarom het begrip „gevaar voor meeliften” gebruikt. Dienaangaande heeft het Gerecht vastgesteld dat de beoordeling van de kamer van beroep in casu niet in overeenstemming was met het in de rechtspraak gestelde beginsel dat vaststellingen met betrekking tot het bestaan van het gevaar voor meeliften in de zin van artikel 8, lid 5, van verordening nr. 207/2009 onder meer kunnen worden gebaseerd op logische gevolgtrekkingen die berusten op een waarschijnlijkheidsanalyse waarbij rekening wordt gehouden met de in de relevante handelssector gebruikelijke praktijken en met alle andere omstandigheden van het concrete geval, daaronder begrepen het gebruik door de houder van het aangevraagde merk van verpakkingen die overeenstemmen met die van de waren van de houder van de oudere merken. Volgens deze rechtspraak kunnen ook bewijzen in aanmerking worden genomen aan de hand waarvan de voornoemde waarschijnlijkheidsanalyse betreffende de intenties van de houder van het aangevraagde merk kan worden verricht. Het Gerecht was dan ook van oordeel dat de kamer van beroep blijk had gegeven van een onjuiste rechtsopvatting door de door verzoekster overgelegde bewijzen van het commerciële gebruik van het aangevraagde merk niet in aanmerking

te nemen. Aan deze vaststelling wordt niet afgedaan door het argument dat een verzoekende partij deze bewijzen kan aanvoeren in het kader van een inbreukvordering krachtens artikel 9, lid 1, sub c, van verordening nr. 207/2009, daar dit argument voorbijgaat aan de opzet van deze verordening en het doel van de in artikel 8 van deze verordening vastgestelde oppositieprocedure, namelijk er om redenen van rechtszekerheid en behoorlijk bestuur voor te zorgen dat geen merken worden ingeschreven waarvan het gebruik nadien met succes voor de rechter kan worden aangevochten.

c) Procedurele vraagstukken

In het arrest van 5 maart 2014, *HP Health Clubs Iberia/BHIM – Shiseido (ZENSATIONS)* (T-416/12, EU:T:2014:104), heeft het Gerecht gepreciseerd dat het feit dat overeenkomstig artikel 76 van verordening nr. 207/2009 in procedures inzake relatieve weigeringsgronden het onderzoek beperkt blijft tot de door de partijen aangevoerde feiten, bewijsmiddelen en argumenten en tot de door hen ingestelde vordering, niet betekent dat het BHIM moet oordelen dat elke bewering van een partij gegrond is bij gebreke van betwisting door de andere partij.

Verder heeft het Gerecht in het arrest van 25 september 2014, *Peri/BHIM (Vorm van een spanklem)* (T-171/12, Jurispr., EU:T:2014:817), gepreciseerd dat een beperking van de in een gemeenschapsmerkaanvraag opgenomen opgave van waren of diensten in de zin van artikel 43, lid 1, van verordening nr. 207/2009 die plaatsvindt na de vaststelling van de voor het Gerecht aangevochten beslissing van de kamer van beroep, in beginsel niet kan afdoen aan de rechtmatigheid van deze beslissing, die als enige voor het Gerecht wordt betwist. Dit neemt volgens het Gerecht niet weg dat het in bepaalde gevallen mogelijk is een beslissing van een kamer van beroep van het BHIM voor het Gerecht enkel aan te vechten met betrekking tot bepaalde waren of diensten die zijn opgenomen in de opgave waarop de aanvraag tot inschrijving van het betrokken gemeenschapsmerk betrekking heeft. In een dergelijk geval wordt deze beslissing definitief voor de andere waren of diensten die in deze opgave zijn vermeld. Aldus kan een verklaring van de merkaanvrager voor het Gerecht, en dus na de beslissing van de kamer van beroep, waarbij de aanvrager zijn aanvraag intrekt voor bepaalde waren waarop de oorspronkelijke aanvraag betrekking had, geïnterpreteerd worden als een verklaring dat de bestreden beslissing enkel wordt aangevochten voor zover zij de overige aangevraagde waren betreft, of als een gedeeltelijke afstand wanneer een dergelijke verklaring in een vergevorderd stadium van de procedure voor het Gerecht plaatsvindt.

Indien de merkaanvrager met zijn beperking van de opgave van de waren waarop de gemeenschapsmerkaanvraag betrekking heeft, niet beoogt een of meerdere waren uit deze opgave te halen, doch een of meerdere kenmerken ervan te wijzigen, valt evenwel niet uit te sluiten dat deze wijziging invloed kan hebben op het onderzoek van het gemeenschapsmerk dat de instanties van het BHIM tijdens de administratieve procedure verrichten. In deze omstandigheden zou het aanvaarden van deze wijziging in het stadium van het beroep voor het Gerecht betekenen dat het onderwerp van het geschil wordt gewijzigd, in strijd met artikel 135, lid 4, van het Reglement voor de procesvoering. Bijgevolg kan een dergelijke beperking niet door het Gerecht in aanmerking worden genomen bij het onderzoek van de gegrondheid van het beroep.

Ook heeft het Gerecht in het arrest van 8 oktober 2014, *Fuchs/BHIM – Les Complices (Ster in een cirkel)* (T-342/12, Jurispr., EU:T:2014:858), uitspraak gedaan over de vraag of een verzoekende partij nog steeds procesbelang heeft om op te komen tegen een beslissing houdende toewijzing van de oppositie tegen haar aanvraag tot inschrijving van een merk na een beslissing van het BHIM waarbij het oudere merk waarop de oppositie was gebaseerd, vervallen was verklaard.

Op dit punt beklemtoont het Gerecht allereerst dat, aangezien de ontvankelijkheidsvoorwaarden van een beroep, met name het ontbreken van procesbelang, een niet-ontvankelijkheidsgrond van

openbare orde zijn, het zijn taak is om ambtshalve na te gaan of de verzoekende partij belang bij vernietiging van een dergelijke beslissing behoudt. In het kader van dit onderzoek merkt het Gerecht op dat wanneer de vervallenverklaring van het merk waarop de oppositie is gesteund, dateert van na de beslissing van de kamer van beroep waarbij de oppositie op basis van dat merk is toegewezen, dit intrekking noch opheffing van laatstbedoelde beslissing inhoudt. Het vervallen verklaarde gemeenschapsmerk wordt ingevolge artikel 55, lid 1, van verordening nr. 207/2009 immers geacht niet de in deze verordening bedoelde rechtsgevolgen te hebben gehad vanaf de datum van de vordering tot vervallenverklaring. Daarentegen heeft het gemeenschapsmerk tot aan die datum wel alle in afdeling 2 van titel VI van deze verordening bedoelde gevolgen van de merkenrechtelijke bescherming genoten. Wanneer zou worden aangenomen dat het geding zonder voorwerp raakt wanneer in de loop van het geding een merk vervallen wordt verklaard, zou dat dus erop neerkomen dat het Gerecht rekening houdt met gronden waarvan pas na de vaststelling van de bestreden beslissing is gebleken en die noch invloed hebben op de gegrondheid van deze beslissing, noch gevolgen voor de oppositieprocedure die heeft geleid tot het beroep tot vernietiging.

Bovendien kan, in geval van vernietiging van een dergelijke beslissing door het Gerecht, de verdwijning ex tunc van deze beslissing de verzoekende partij een voordeel opleveren dat zij niet zou verkrijgen bij vaststelling dat de zaak zonder beslissing moet worden afgedaan. Indien het Gerecht de zaak zonder beslissing afdoet, rest de verzoekende partij immers alleen de mogelijkheid om bij het BHIM een nieuwe aanvraag tot inschrijving van haar merk in te dienen zonder dat tegen deze aanvraag nog oppositie kan worden ingesteld op grond van het oudere gemeenschapsmerk dat vervallen is verklaard. Indien het Gerecht daarentegen ten gronde uitspraak doet en het beroep gegrond verklaart op grond dat geen gevaar voor verwarring van de conflicterende merken bestaat, bestaat er alsdan geen beletsel tegen inschrijving van het aangevraagde merk. Verder wijst het Gerecht erop dat de enkele omstandigheid dat de beroepen tegen de beslissingen van de oppositieafdeling en van de kamer van beroep schorsende werking hebben krachtens de artikelen 58, lid 1, tweede volzin, en 64, lid 3, van verordening nr. 207/2009, geen voldoende grond is om te betwisten dat de verzoekende partij in dat geval procesbelang heeft. Overeenkomstig artikel 45 van verordening nr. 207/2009 wordt een aangevraagd merk immers pas na afwijzing van de oppositie bij een definitieve beslissing als gemeenschapsmerk ingeschreven.

In de zaak die heeft geleid tot het arrest van 21 oktober 2014, *Szajner/BHIM – Forge de Laguiole (LAGUIOLE)* (T-453/11, Jurispr., hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:901), had het Gerecht tevens de gelegenheid om zich te buigen over de mogelijkheid voor een verzoekende partij die de rechtmatigheid van een beslissing van het BHIM aanvecht, om voor hem beroep te doen op voor het BHIM niet-aangevoerde elementen ontleend aan de nationale regelgeving of rechtspraak ter uitlegging van het nationale recht waarnaar het Unierecht verwijst.

Op dit punt stelt het Gerecht dat niets partijen noch hemzelf belet zich te laten inspireren door dergelijke elementen, aangezien het er niet om gaat de kamer van beroep te verwijten dat zij bepaalde in een uitspraak van een nationale rechterlijke instantie vermelde feitelijke elementen niet in aanmerking heeft genomen, maar om wettelijke bepalingen of uitspraken aan te voeren ter ondersteuning van een middel inzake de onjuiste toepassing door de kamers van beroep van een nationaalrechtelijke bepaling. In dit verband moet weliswaar een partij die vraagt om een nationale regel toe te passen, de gegevens waaruit de inhoud ervan blijkt, verstrekken aan het BHIM, maar dit betekent niet dat het Gerecht de toepassing van de nationale regel door het BHIM niet mag toetsen in het licht van een nationaal arrest dat dateert van na de vaststelling van de beslissing van het BHIM en waarop een partij bij de procedure zich voor het eerst voor het Gerecht beroept.

Volgens het Gerecht geldt deze vaststelling ook wanneer het arrest van de betrokken nationale rechterlijke instantie een ommekeer in de rechtspraak betekent. Een dergelijke ommekeer is

immers in beginsel met terugwerkende kracht van toepassing op bestaande situaties. Dit beginsel vindt zijn rechtvaardiging in de overweging dat de jurisprudentiële uitlegging van een norm op een gegeven moment, niet mag verschillen naargelang het tijdstip van de betrokken feiten en niemand zich mag beroepen op een verworven recht op onveranderlijke rechtspraak. Hoewel dit beginsel kan worden verzacht doordat, in uitzonderlijke omstandigheden, rechterlijke instanties daarvan kunnen afwijken om de gevolgen in de tijd van de terugwerkende kracht van een ommekeer aan te passen, blijft de terugwerkende kracht van een ommekeer het beginsel. Ook al is een arrest van een nationale rechterlijke instantie dat een ommekeer in de rechtspraak betekent op zich een nieuw feit, het beperkt zich dus ertoe het nationale recht vast te stellen zoals de kamer van beroep het had moeten toepassen en zoals het Gerecht het moet toepassen.

d) Bevoegdheid tot herziening

In het arrest van 26 september 2014, *Koscher + Würtz/BHIM – Kirchner & Wilhelm (KW SURGICAL INSTRUMENTS)* (T-445/12, Jurispr., EU:T:2014:829), is het Gerecht opnieuw ingegaan op de voorwaarden voor uitoefening van de herzieningsbevoegdheid die hem is toegekend door artikel 65, lid 3, van verordening nr. 207/2009.

Het Gerecht brengt op dit punt in herinnering dat de bevoegdheid tot herziening die het krachtens deze bepaling kan uitoefenen, niet impliceert dat het bevoegd is om over te gaan tot een beoordeling waarover de kamer van beroep nog geen standpunt heeft ingenomen. De uitoefening van de bevoegdheid tot herziening moet derhalve in beginsel beperkt blijven tot situaties waarin het Gerecht na toetsing van de beoordeling van de kamer van beroep in staat is om op basis van de elementen, feitelijk en rechtens, zoals deze zijn vastgesteld, te bepalen welke beslissing de kamer van beroep had moeten nemen. Gelet hierop was het Gerecht van oordeel dat het in casu geen beoordeling kon verrichten van het normale gebruik van het oudere merk, aangezien de kamer van beroep zich daarover niet had uitgesproken. Wat daarentegen het tweede middel betreft, dat door verzoeker was aangevoerd ter staving van zijn vordering tot vernietiging en betrekking had op het ontbreken van verwarringsgevaar, was het Gerecht van oordeel dat het dit diende te onderzoeken, daar verzoekende partij met dit middel een volledige beslechting van het geschil had kunnen verkrijgen indien dat middel gegrond had moeten worden verklaard. Het Gerecht heeft voorts gepreciseerd dat weliswaar in casu uit zijn onderzoek volgde dat dit tweede middel en verzoekers vordering tot herziening moesten worden afgewezen, maar het BHIM, nadat het de kwestie van het normale gebruik van het oudere merk had beoordeeld, zo nodig opnieuw uitspraak moest doen over het verwarringsgevaar tussen de twee conflicterende merken. Het stond dan ook aan het BHIM om op basis van de vergelijking van die twee merken gevolgen te verbinden aan het eventuele ontbreken van een normaal gebruik van het oudere merk voor bepaalde van de erdoor aangeduide waren.

e) Bewijs van normaal gebruik van het merk

In de eerste plaats diende het Gerecht in de zaak die heeft geleid tot het arrest van 27 maart 2014, *Intesa Sanpaolo/BHIM – equinet Bank (EQUITER)* (T-47/12, Jurispr., EU:T:2014:159), het geval te onderzoeken waarin het oudere merk uitsluitend voor een deel van de waren of diensten waarvoor dit merk was ingeschreven, normaal was gebruikt.

Volgens het Gerecht strekt een oppositieprocedure op basis van artikel 8, lid 1, sub b, van verordening nr. 207/2009 ertoe het BHIM de mogelijkheid te geven om te beoordelen of sprake is van verwarringsgevaar, wat bij overeenstemmende conflicterende merken een beoordeling van de soortgelijkheid van de door deze merken aangeduide waren en diensten met zich brengt. Wordt het oudere gemeenschapsmerk slechts gebruikt voor een deel van de waren of diensten waarvoor het

is ingeschreven, dan wordt het in dit verband voor het onderzoek van de oppositie geacht alleen voor dat deel van de waren of diensten te zijn ingeschreven, overeenkomstig artikel 42, lid 2, laatste volzin, van verordening nr. 207/2009. Ingeval het gebruik enkel wordt bewezen voor een deel van de waren of diensten die vallen onder een categorie waarvoor het oudere merk is ingeschreven en waarop de oppositie is gebaseerd, moet de kamer van beroep in datzelfde verband ook beoordelen of deze categorie zelfstandige subcategorieën omvat waaronder de waren en diensten vallen waarvoor het gebruik is aangetoond, zodat moet worden geoordeeld dat dit bewijs enkel voor deze subcategorie van waren of diensten is geleverd, dan wel of daarentegen geen dergelijke subcategorieën denkbaar zijn. Het Gerecht preciseert derhalve dat de taak om te beoordelen of een ter ondersteuning van een oppositie aangevoerd ouder merk normaal is gebruikt in de zin van artikel 42, lid 2, van verordening nr. 207/2009, twee onlosmakelijk met elkaar verbonden onderdelen omvat. In het kader van het eerste onderdeel moet worden vastgesteld of het betrokken merk in de Unie normaal is gebruikt, zelfs in een op onderdelen afwijkende vorm, evenwel zonder dat het onderscheidend vermogen van dit merk in de vorm waarin het is ingeschreven, wordt gewijzigd. In het kader van het tweede onderdeel moet worden vastgesteld op welke waren of diensten waarvoor het oudere merk is ingeschreven en waarop de oppositie is gebaseerd, het aangetoonde normale gebruik betrekking heeft.

In de tweede plaats kon het Gerecht in het arrest *KW SURGICAL INSTRUMENTS*, reeds aangehaald (EU:T:2014:829), in herinnering brengen dat het verzoek dat de opposant het normale gebruik van het oudere merk bewijst, tot gevolg heeft dat de bewijslast voor het normale gebruik van zijn merk op straffe van afwijzing van zijn oppositie op hem komt te rusten. Het normale gebruik van het oudere merk is dus een kwestie die, wanneer zij wordt opgeworpen door de merkaanvrager, in beginsel moet worden geregeld alvorens uitspraak wordt gedaan op de oppositie zelf. Het verzoek om het bewijs van het normale gebruik van het oudere merk voegt dus aan de oppositieprocedure een specifieke en prealabele vraag toe en wijzigt in die zin de teneur ervan. Gelet op deze overweging was het Gerecht in casu van oordeel dat de kamer van beroep van het BHIM blijk had gegeven van een onjuiste rechtsopvatting door te weigeren om de aanvrager bescherming als gemeenschapsmerk te verlenen voor de internationale inschrijving die hij had verkregen, zonder dat zij voorafgaandelijk de kwestie van het normale gebruik van het oudere merk had onderzocht, hoewel de aanvrager voor de oppositieafdeling een verzoek had ingediend met betrekking tot een dergelijk gebruik.

In de derde plaats heeft het Gerecht in het specifieke geval van een driedimensionaal merk in het arrest van 11 december 2014, *CEDC International/BHIM – Underberg (Vorm van een grashalm in een fles)* (T-235/12, Jurispr., EU:T:2014:1058), geoordeeld dat de driedimensionale aard van een merk zich verzet tegen een statische zienswijze – in twee dimensies – en een dynamische waarneming – in drie dimensies – verlangt. Aldus kan de relevante consument een driedimensionaal merk in beginsel van verschillende kanten waarnemen. Wat de bewijzen van gebruik van een dergelijk merk betreft, dienen deze dus niet als weergaven van de zichtbaarheid ervan in twee dimensies in aanmerking te worden genomen, maar als weergaven van de waarneming ervan in drie dimensies door de relevante consument. Hieruit volgt dat de afbeeldingen van de zij- en achterkant van een driedimensionaal merk in beginsel werkelijk relevant kunnen zijn voor de beoordeling van het normale gebruik van dat merk en niet buiten beschouwing kunnen worden gelaten op de loutere grond dat zij geen vooraanzicht weergeven.

2. Modellen

In het arrest van 9 september 2014, *Biscuits Poult/BHIM – Banketbakkerij Merba (Koekje)* (T-494/12, Jurispr., EU:T:2014:757), preciseert het Gerecht dat artikel 4, lid 2, van verordening (EG) nr. 6/2002¹⁷ een bijzondere bepaling bevat die specifiek betrekking heeft op modellen die zijn toegepast op of verwerkt in voortbrengselen die een onderdeel vormen van een samengesteld voortbrengsel in de zin van artikel 3, sub c, van deze verordening. Volgens die bepaling worden deze modellen enkel beschermd voor zover ten eerste het onderdeel, wanneer het in het samengesteld voortbrengsel is verwerkt, bij normaal gebruik van dit laatste zichtbaar blijft en ten tweede deze zichtbare kenmerken van het onderdeel als zodanig aan de voorwaarden inzake nieuwheid en eigen karakter voldoen. Gezien de bijzondere aard van de onderdelen van een samengesteld voortbrengsel in de zin van artikel 3, sub c, van verordening nr. 6/2002, die los van het samengesteld voortbrengsel kunnen worden geproduceerd en verkocht, is het redelijk voor de wetgever om te bepalen dat die onderdelen als model kunnen worden ingeschreven, op voorwaarde evenwel dat zij na verwerking in het samengesteld voortbrengsel zichtbaar blijven, en enkel voor de delen van de betrokken onderdelen die bij normaal gebruik zichtbaar zijn en voor zover die delen nieuw zijn en een eigen karakter vertonen. Het Gerecht heeft daaruit afgeleid dat, wanneer een voortbrengsel – in casu een koekje – geen samengesteld voortbrengsel in de zin van artikel 3, sub c, van verordening nr. 6/2002 vormt, aangezien het niet bestaat uit meerdere onderdelen die vervangen kunnen worden zodat het voortbrengsel uit elkaar gehaald en weer in elkaar gezet kan worden, de kamer van beroep geen blijk geeft van een onjuiste opvatting door te stellen dat met de onzichtbare kenmerken van het voortbrengsel, die vreemd zijn aan de verschijningsvorm, geen rekening kan worden gehouden bij de beoordeling of het litigieuze model voor bescherming in aanmerking kan komen.

Ten slotte heeft het Gerecht in het arrest van 3 oktober 2014, *Cezar/BHIM – Poli-Eco (Insert)* (T-39/13, Jurispr., EU:T:2014:852), geoordeeld dat de nieuwheid en het eigen karakter van een gemeenschapsmodel niet mogen worden beoordeeld door dit model te vergelijken met een ouder model dat als onderdeel van een samengesteld voortbrengsel bij normaal gebruik van dit voortbrengsel niet zichtbaar is. Het zichtbaarheids criterium, zoals vermeld in punt 12 van de considerans van verordening nr. 6/2002, volgens hetwelk de bescherming van gemeenschapsmodellen zich niet dient uit te strekken tot die onderdelen die bij normaal gebruik van een voortbrengsel niet zichtbaar zijn, noch tot die kenmerken van een dergelijk onderdeel die onzichtbaar zijn wanneer dat onderdeel op zijn plaats is aangebracht, is dus van toepassing op het oudere model. Het Gerecht kwam tot de slotsom dat de kamer van beroep blijk had gegeven van een onjuiste beoordeling bij de vergelijking van de betrokken modellen, aangezien zij haar beslissing had gebaseerd op een ouder model dat als onderdeel van een samengesteld voortbrengsel bij normaal gebruik van dit voortbrengsel niet zichtbaar was.

¹⁷ Verordening (EG) nr. 6/2002 van de Raad van 12 december 2001 betreffende gemeenschapsmodellen (PB 2002, L 3, blz. 1).

Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid (GBVB) — Beperkende maatregelen

In 2014 waren er belangrijke ontwikkelingen wat de gedingen over beperkende maatregelen op het gebied van het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid betreft.

Bijzondere vermelding verdienen twee zaken betreffende beperkende maatregelen tegen de Arabische Republiek Syrië, één zaak betreffende bevrozing van tegoeden van bepaalde personen en entiteiten met het oog op de strijd tegen het terrorisme¹⁸ en één zaak die betrekking had op beperkende maatregelen ten aanzien van de Islamitische Republiek Iran ter voorkoming van nucleaire proliferatie.

In het arrest van 3 juli 2014, *Alchaar/Raad* (T-203/12, EU:T:2014:602), ging het om beperkende maatregelen die waren vastgesteld tegen een voormalig minister van de Syrische regering en die waren gehandhaafd hoewel hij zijn ministeriële functie had neergelegd.

Om te beginnen heeft het Gerecht beklemtoond dat de initiële opneming van verzoeker op de lijst van personen voor wie de beperkende maatregelen gelden, legitiem was voor zover deze gebaseerd was op zijn functie als fungerende minister, daar de leden van een regering hoofdelijk aansprakelijk moeten worden gehouden voor het door de regering gevoerde repressiebeleid. Met betrekking tot de gronden voor handhaving van verzoekers naam op de lijst, die zijn gebaseerd op zijn hoedanigheid van voormalig minister, is het Gerecht daarentegen van oordeel dat kon worden vermoed dat hij, zelfs na de neerlegging van zijn functie, nog nauwe banden onderhield met het Syrische regime, op voorwaarde dat dit vermoeden kon worden weerlegd, evenredig was aan het nagestreefde doel en de rechten van verdediging werden geëerbiedigd. In casu had de Raad van de Europese Unie evenwel onvoldoende sterke aanwijzingen gegeven op grond waarvan redelijkerwijs kon worden geoordeeld dat verzoeker nog steeds nauwe banden had met het regime zelfs na de neerlegging van zijn functie, zodat de Raad de bewijslast onrechtmatig had omgekeerd en blijkt had gegeven van een onjuiste opvatting.

Verder heeft het Gerecht vastgesteld dat de Raad niet zorgvuldig en onpartijdig de door verzoeker tijdens de procedure overgelegde elementen had onderzocht, met name de door hem overgelegde verklaringen op erewoord, waarin werd gesteld dat hij zich steeds had verzet tegen het gebruik van geweld. Volgens het Gerecht was er geen reden om te twijfelen aan de geloofwaardigheid van de informatie in deze verklaringen, tenzij werd aangenomen dat verzoeker te kwader trouw was. Verder heeft het Gerecht geoordeeld dat de internationale reputatie van verzoeker de Raad ertoe had moeten brengen om zich af te vragen waarom verzoeker zijn ministeriële functie had neergelegd, in plaats van banden met het Syrische regime aan te nemen door de uitoefening van die functie gedurende een korte periode.

¹⁸ Met betrekking tot de bevrozing van tegoeden van bepaalde personen en entiteiten met het oog op de strijd tegen het terrorisme, zie ook de uiteenzetting supra over het arrest van 21 maart 2014, *Yusef/Commissie*, reeds aangehaald (EU:T:2014:141), onder „Ontvankelijkheid van beroepen krachtens artikel 265 VWEU”.

De zaak *Mayaleh/Raad* (arrest van 5 november 2014, T-307/12 en T-408/13, Jurispr., EU:T:2014:926) bood het Gerecht de gelegenheid om deze benadering te verduidelijken.¹⁹ In deze zaak was bij het Gerecht beroep ingesteld tot nietigverklaring van verschillende handelingen van de Raad waarbij deze laatste beperkende maatregelen had vastgesteld of gehandhaafd jegens verzoeker in zijn hoedanigheid van gouverneur van de centrale bank van Syrië.

Het Gerecht heeft geoordeeld dat in de context van de beperkende maatregelen jegens personen die steun verlenen aan het Syrische regime, het begrip „steun verlenen aan het regime” weliswaar niet wordt gedefinieerd in de relevante bepalingen, maar dat er geen reden is om aan te nemen dat die beperkende maatregelen enkel betrekking kunnen hebben op personen die steun verlenen aan het Syrische regime met het precieze oogmerk om dit in staat te stellen zijn repressieve daden tegen de burgerbevolking voort te zetten. Aangezien vaststond dat een van de taken van de centrale bank van Syrië erin bestond op te treden als bankier voor de regering van dat land, kon niet worden ontkend dat zij het Syrische regime in financieel opzicht steun verleende. Na te hebben aangetoond dat verzoeker, als gouverneur, substantiële taken had bij de centrale bank van Syrië, herinnert het Gerecht vervolgens eraan dat van een persoon in een leidinggevende functie bij een entiteit waarop beperkende maatregelen van toepassing zijn, in het algemeen kan worden aangenomen dat hijzelf betrokken is bij de activiteiten die hebben geleid tot de vaststelling van de beperkende maatregelen jegens de betrokken entiteit. Bijgevolg kon de Raad zich, zonder het evenredigheidsbeginsel te schenden, baseren op de functie van verzoeker om te oordelen dat deze een positie bekleedde waarin hij zeggenschap en invloed had inzake de financiële steun die de centrale bank van Syrië aan het Syrische regime verleende.

Ten slotte wijst het Gerecht erop dat de bepalingen betreffende de beperkende maatregelen tegen de Arabische Republiek Syrië erkennen dat de lidstaten exclusief bevoegd zijn wat betreft de toepassing van de betrokken beperkingen op hun eigen onderdanen. Het Unierecht verplicht de Franse autoriteiten dus niet om een persoon die naast de Syrische ook de Franse nationaliteit heeft, de toegang tot het Franse grondgebied te weigeren. Verder preciseert artikel 21, lid 1, VWEU weliswaar dat iedere burger van de Unie het recht heeft om vrij op het grondgebied van de lidstaten te reizen en te verblijven, maar dit geldt enkel onder voorbehoud van de beperkingen en voorwaarden die bij de Verdragen en de bepalingen ter uitvoering daarvan zijn vastgesteld. Aangezien de toegangsbeperkingen in besluiten die zijn vastgesteld op basis van artikel 29 VEU, overduidelijk bepalingen zijn die zijn vastgesteld ter uitvoering van het VEU, heeft het Gerecht dus vastgesteld dat de Raad in casu het recht op vrij verkeer binnen de Unie dat verzoeker ontleende aan zijn status van burger van de Unie, kon beperken door handelingen vast te stellen in het kader van het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid, gelet op de geschiktheid, de noodzaak en de

¹⁹ Dit arrest bood het Gerecht tevens de mogelijkheid om verder in te gaan op de wijze van mededeling van de maatregelen aan de adressaten ervan alsmede op de wijze van berekening van de beroepstermijn. Aldus heeft het Gerecht geoordeeld dat enkel wanneer het niet mogelijk is de handeling waarbij ten aanzien van een betrokkene beperkende maatregelen zijn vastgesteld of gehandhaafd, individueel mee te delen, de bekendmaking van een kennisgeving in het *Publicatieblad van de Europese Unie* de gebeurtenis is die de beroepstermijn doet ingaan. Wanneer de Raad beschikt over het adres waarop de aan beperkende maatregelen onderworpen persoon zijn woonplaats heeft en hij de handelingen houdende die maatregelen geldig meedeelt aan dat adres, is het irrelevant dat de termijn voor beroep tegen die handelingen voor die persoon gunstiger zou kunnen zijn indien deze zou worden berekend vanaf de datum van bekendmaking van de kennisgeving betreffende de betrokken handelingen in het Publicatieblad, met name gelet op de toepassing van artikel 102, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering, waarin een aanvullende termijn van veertien dagen is neergelegd voor de berekening van de beroepstermijn vanaf de bekendmaking van een handeling in het Publicatieblad. Wanneer van een handeling kennis moet worden gegeven wil de beroepstermijn ingaan, moet deze handeling in beginsel worden meegedeeld aan de adressaat ervan en niet aan de advocaten die hem vertegenwoordigen, tenzij anders is bepaald in de toepasselijke regelgeving of in een overeenkomst tussen partijen.

beperkte duur van de getroffen maatregelen. In deze context moeten de bepalingen inzake toegangsbeperkingen, voor zover zij van toepassing zijn op burgers van de Unie, worden beschouwd als een *lex specialis* ten opzichte van richtlijn 2004/38/EG²⁰, zodat zij voorrang hebben op die richtlijn in de gevallen die zij specifiek beogen te regelen.

Verder had in de zaak die heeft geleid tot het arrest van 16 oktober 2014, *LTTE/Raad* (T-208/11 en T-508/11, Jurispr., hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:885), een beweging die een gewapend conflict met de Sri Lankaanse regering had, bij het Gerecht beroep ingesteld tegen handelingen waarbij de Raad had beslist de jegens die beweging vastgestelde beperkende maatregelen te handhaven.

Verzoekende partij kwam op tegen de handhaving van die maatregelen, met name op grond dat haar conflict met die regering een „gewapend conflict” was dat enkel onder het internationale humanitaire recht viel en niet onder de regelingen over de strijd tegen het terrorisme. Het Gerecht beklemtoonde evenwel dat het bestaan van een gewapend conflict in de zin van het internationale humanitaire recht de toepassing van de bepalingen van het Unierecht inzake terrorisme op eventuele in dat kader gepleegde terroristische daden niet uitsluit.

In de context van het onderzoek van het argument dat de handhaving van die maatregelen was gebaseerd op een niet-betrouwbare feitelijke grondslag, die niet was gehaald uit beslissingen van bevoegde instanties in de zin van gemeenschappelijk standpunt 2001/931/GBVB²¹, stelt het Gerecht dat een instantie van een derde land een bevoegde instantie in de zin van die handeling kan zijn. Evenwel dient de Raad, alvorens zich op een beslissing van een instantie van een derde land te baseren, zorgvuldig na te gaan of de relevante regelgeving van dat land waarborgt dat de rechten van de verdediging en het recht op effectieve rechterlijke bescherming op een vergelijkbaar niveau als dat in de Unie worden beschermd. Bovendien vereist gemeenschappelijk standpunt 2001/931, in het belang van de bescherming van de betrokkenen en gezien het feit dat de Unie geen eigen mogelijkheden tot onderzoek heeft, dat de feitelijke grondslag voor een bevestiging van tegoden op het gebied van terrorisme niet wordt gevormd door gegevens die de Raad uit de pers of van het internet heeft gehaald, maar op concrete elementen die zijn onderzocht en vastgesteld in beslissingen van bevoegde nationale instanties in de zin van dit gemeenschappelijk standpunt. Teneinde ervoor te zorgen dat de strijd tegen het terrorisme doeltreffend wordt gevoerd, staat het aan de lidstaten om geregeld aan de Raad de beslissingen van bevoegde instanties die binnen die lidstaten worden vastgesteld, alsook de motivering van die beslissingen, te doen toekomen, en aan de Raad om die te verzamelen. Indien de Raad, ondanks deze toezending van informatie, niet beschikt over een beslissing van een bevoegde instantie ten aanzien van een bepaald feit dat een terroristische daad kan vormen, staat het aan hem om, bij gebreke van eigen onderzoeksmiddelen, te verzoeken om de beoordeling van een bevoegde nationale instantie van dat feit met het oog op een beslissing van die instantie.

Ten slotte diende het Gerecht in het arrest van 25 november 2014, *Safa Nicu Sepahan/Raad* (T-384/11, Jurispr., EU:T:2014:986), in het kader van een door verzoekende partij ingesteld beroep tot nietigverklaring van de handelingen waarbij de Raad jegens haar beperkende maatregelen had

²⁰ Richtlijn 2004/38/EG van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 betreffende het recht van vrij verkeer en verblijf op het grondgebied van de lidstaten voor de burgers van de Unie en hun familieleden, tot wijziging van verordening (EEG) nr. 1612/68 en tot intrekking van richtlijnen 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG en 93/96/EEG (PB L 158, blz. 77).

²¹ Gemeenschappelijk standpunt 2001/931/GBVB van de Raad van 27 december 2001 betreffende de toepassing van specifieke maatregelen ter bestrijding van het terrorisme (PB L 344, blz. 93).

vastgesteld overeenkomstig verordening (EU) nr. 961/2010²² en verordening (EU) nr. 267/2012²³, uitspraak te doen over een schadevordering wegens de materiële en immateriële schade die zij zou hebben geleden door de vaststelling van die maatregelen.

In de context van de voorwaarden voor niet-contractuele aansprakelijkheid van de Unie heeft het Gerecht om te beginnen de onrechtmatigheid van de aan de Raad verweten gedraging onderzocht. Op dit punt heeft het Gerecht in de eerste plaats erop gewezen dat het opleggen van de litigieuze beperkende maatregelen in strijd was met de relevante bepalingen van verordening nr. 961/2010 en verordening nr. 267/2012, die bepalingen bevatten die beogen de individuele belangen van de betrokkenen te beschermen door de toepassingsgevallen, de omvang of de intensiteit van de beperkende maatregelen die hun wettelijk kunnen worden opgelegd, te beperken. Dergelijke bepalingen moeten dus worden beschouwd als rechtsregels die ertoe strekken aan particulieren rechten toe te kennen. In de tweede plaats brengt het Gerecht in herinnering dat de verplichting van de Raad om aan te tonen dat de vastgestelde beperkende maatregelen gegrond zijn, is ingegeven door de eerbiediging van de grondrechten van de betrokken personen en entiteiten, en met name door hun recht op effectieve rechterlijke bescherming. Dit houdt in dat de Raad ter zake niet over een beoordelingsmarge beschikt. In de derde plaats stelt het Gerecht vast dat het voorschrift op grond waarvan de Raad moet aantonen dat de vastgestelde beperkende maatregelen gegrond zijn, geen bijzonder ingewikkelde situatie betreft en duidelijk en nauwkeurig is, zodat het niet tot moeilijkheden bij de toepassing of de uitlegging ervan leidt. Gelet op een en ander oordeelde het Gerecht dat een normaal voorzichtige en zorgvuldige overheid in de omstandigheden van de onderhavige zaak ten tijde van de vaststelling van de eerste bestreden handeling kon begrijpen dat zij inlichtingen of bewijzen diende te verzamelen ter rechtvaardiging van de jegens verzoekster vastgestelde beperkende maatregelen om, in geval van betwisting, te kunnen aantonen dat die maatregelen gegrond zijn door die inlichtingen of die bewijzen aan de Unierechter over te leggen. Door dat niet te hebben gedaan heeft de Raad een voldoende gekwalificeerde schending begaan van een rechtsregel die ertoe strekt aan particulieren rechten toe te kennen.

Met betrekking tot de door verzoekster geleden schade beklemt toont het Gerecht dat een entiteit waarop beperkende maatregelen van toepassing zijn omdat zij steun zou hebben verleend aan de nucleaire proliferatie, publiekelijk in verband wordt gebracht met een handelwijze die als een ernstige bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid wordt beschouwd. Dit gaat gepaard met stigma en wantrouwen jegens haar, tast haar reputatie aan en berokkent haar bijgevolg immateriële schade, die des te ernstiger is omdat deze het gevolg is van een officiële standpuntbepaling van een instelling van de Unie. Derhalve oordeelde het Gerecht dat de onrechtmatige vaststelling en handhaving van de beperkende maatregelen jegens verzoekster haar immateriële schade hadden berokkend, die losstond van de materiële schade die het gevolg was van de aantasting van haar handelsbetrekkingen, en dat verzoekster bijgevolg recht had op vergoeding van die schade. Gelet met name op het feit dat de door de Raad tegen verzoekster geuite stelling bijzonder ernstig was en niet door relevante inlichtingen of bewijzen was gestaafd, was het Gerecht, dat de door verzoekster geleden immateriële schade ex aequo et bono begrootte, van oordeel dat de toekenning van een bedrag van 50 000 EUR een passende vergoeding was.

²² Verordening (EU) nr. 961/2010 van de Raad van 25 oktober 2010 betreffende beperkende maatregelen ten aanzien van Iran en tot intrekking van verordening (EG) nr. 423/2007 (PB L 281, blz. 1).

²³ Verordening (EU) nr. 267/2012 van de Raad van 23 maart 2012 betreffende beperkende maatregelen ten aanzien van Iran en tot intrekking van verordening (EU) nr. 961/2010 (PB L 88, blz. 1).

Volksgezondheid

Het arrest van 14 mei 2014, *Duitsland/Commissie* (T-198/12, Jurispr., hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:251), bood het Gerecht de gelegenheid om de beginselen te verduidelijken die gelden bij zijn toezicht op de handelingen van de instanties van de Unie op het gebied van volksgezondheid. Beroep was ingesteld tegen het besluit van de Commissie waarbij deze het verzoek van de Bondsrepubliek Duitsland om af te wijken van de in richtlijn 2009/48/EG²⁴ neergelegde grenswaarden voor bepaalde chemische stoffen in speelgoed, gedeeltelijk had afgewezen. De Bondsrepubliek Duitsland wilde de in haar regelgeving vastgestelde grenswaarden voor lood, barium, antimoon, arseen en kwik handhaven, maar de Commissie heeft dit verzoek afgewezen met betrekking tot de laatste drie stoffen en de handhaving van de nationale grenswaarden voor de eerste twee stoffen enkel toegestaan tot 21 juli 2013.

In het kader van het hoofdgeding, na een kortgedingbeschikking van de president van het Gerecht²⁵, brengt het Gerecht allereerst in herinnering dat een lidstaat kan verzoeken om handhaving van zijn bestaande nationale bepalingen wanneer hij van mening is dat een andere inschatting van het risico voor de gezondheid vereist is dan die van de Uniewetgever bij de vaststelling van de Europese harmonisatiemaatregel. Het is hierbij aan de verzoekende lidstaat om aan te tonen dat die nationale bepalingen de volksgezondheid beter beschermen dan de harmonisatiemaatregel van de Unie en dat zij niet verder gaan dan voor het bereiken van dat doel noodzakelijk is. Na een vergelijking van de Duitse grenswaarden en die van richtlijn 2009/48 heeft het Gerecht in casu vastgesteld dat deze richtlijn migratielimieten vastlegt, waarbij het risico voor de gezondheid in verband wordt gebracht met de hoeveelheid van een bepaalde schadelijke stof die door speelgoed kan worden vrijgegeven en vervolgens door een kind kan worden opgenomen. Verder heeft het Gerecht erop gewezen dat de richtlijn verschillende migratielimieten vaststelt, afhankelijk van het type speelgoedmateriaal (te weten droog, bros, poederachtig of flexibel materiaal, vloeibaar of kleverig materiaal en afgekrabd materiaal), terwijl de Duitse grenswaarden als biologische beschikbaarheid zijn uitgedrukt. Laatstgenoemde grenswaarden geven de maximale hoeveelheid van een chemische stof aan die, ten gevolge van het gebruik van speelgoed, mag worden opgenomen en beschikbaar mag zijn voor biologische processen in het menselijk lichaam. Deze grenswaarden zijn van toepassing op elke soort speelgoed, ongeacht de materiële consistentie ervan.

Aangezien de migratielimieten van de richtlijn enkel voor afgekrabd speelgoedmateriaal hoger waren dan de Duitse geconverteerde grenswaarden voor de biologische beschikbaarheid, kon volgens het Gerecht de Commissie niet worden verweten dat zij het verzoek tot handhaving van de Duitse grenswaarden, die van toepassing zijn onafhankelijk van de consistentie van het speelgoedmateriaal, heeft afgewezen. Het Gerecht heeft daaruit afgeleid dat de Bondsrepubliek Duitsland met betrekking tot arseen, antimoon en kwik niet het bewijs heeft geleverd dat de nationale grenswaarden de gezondheid beter beschermen dan de richtlijn. Daarentegen heeft het Gerecht het bestreden besluit nietig verklaard met betrekking tot lood voor zover daarbij de goedkeuring van de Duitse grenswaarden voor dit zware metaal was beperkt tot 21 juli 2013. Het Gerecht was van oordeel dat de Commissie haar motiveringsplicht niet was nagekomen, daar haar besluit een innerlijke tegenstrijdigheid bevatte die aan een goed begrip van de daaraan ten grondslag liggende redenen in de weg stond.

²⁴ Richtlijn 2009/48/EG van het Europees Parlement en de Raad van 18 juni 2009 betreffende de veiligheid van speelgoed (PB L 170, blz. 1).

²⁵ Beschikking van 15 mei 2013, *Duitsland/Commissie* (T-198/12 R, Jurispr., EU:T:2013:245), waarbij de Commissie wordt gelast, de handhaving van de vijf Duitse grenswaarden toe te staan tot de uitspraak van het Gerecht in de hoofdzak.

Registratie van chemische stoffen

In de zaak die heeft geleid tot het arrest van 2 oktober 2014, *Spraylat/ECHA* (T-177/12, Jurispr., EU:T:2014:849), was bij het Gerecht een verzoek ingediend tot nietigverklaring van het besluit van het Europees Agentschap voor chemische stoffen (ECHA) waarbij verzoekster, als vergoeding verschuldigd voor de registratie van een chemische stof, een vergoeding voor administratieve kosten werd opgelegd die 17 maal hoger was dan het bedrag van eerstgenoemde vergoeding. Die oplegging was gebaseerd op de vaststelling dat verzoekster, anders dan zij had aangegeven, niet voldeed aan de voorwaarden voor de lagere vergoeding waarin voor de kleine ondernemingen was voorzien overeenkomstig besluit MB/D/29/2010 van de raad van bestuur van ECHA betreffende de indeling van de diensten waarvoor vergoedingen verschuldigd zijn. Verzoekster voerde onder meer schending van het evenredigheidsbeginsel aan.

Het Gerecht merkte op dat verzoekster met haar grief inzake schending van het evenredigheidsbeginsel een exceptie van onwettigheid opwierp tegen besluit MB/D/29/2010. Het Gerecht wees erop dat in punt 11 van de considerans van verordening (EG) nr. 340/2008²⁶ wordt gepreciseerd dat „[h]et indienen van onjuiste informatie moet worden ontmoedigd door het opleggen van een vergoeding voor administratieve kosten door [ECHA] en eventueel van een afschrikkende boete door de lidstaten”. Volgens het Gerecht volgt uit dit punt van de considerans dat het opleggen van een vergoeding voor administratieve kosten weliswaar bijdraagt tot het ontmoedigen van het verstrekken van valse informatie door de ondernemingen, maar dat die vergoeding voor administratieve kosten niet mag neerkomen op een geldboete. Daar het bedrag van de in casu opgelegde vergoeding voor administratieve kosten aanzienlijk hoger was dan het financiële voordeel dat verzoekster met haar onjuiste aangifte had kunnen verkrijgen, oordeelde het Gerecht dat de doelstellingen van de regeling geen rechtvaardiging kunnen vormen voor dermate negatieve economische gevolgen voor verzoekster. Door de wijze waarop besluit MB/D/29/2010 op verzoekster is toegepast, ging dit besluit dus kennelijk verder dan noodzakelijk was voor het bereiken van het met de toepasselijke regeling nagestreefde doel van vergoeding voor administratieve kosten. Derhalve diende dit besluit niet-toepasselijk te worden verklaard, dienden verzoeksters vorderingen dus te worden toegewezen en diende, om die reden, het bestreden besluit nietig te worden verklaard.

Toegang tot de documenten van de instellingen

In het arrest van 7 oktober 2014, *Schenker/Commissie* (T-534/11, Jurispr., EU:T:2014:854), is het Gerecht ingegaan op de uitlegging van het begrip hoger openbaar belang dat openbaarmaking van documenten gebiedt in de zin van artikel 4, lid 2, van verordening (EG) nr. 1049/2001²⁷ op mededingingsgebied en op de voorwaarden waaronder de termijn voor de beantwoording van een verzoek om toegang kan worden verlengd. In casu vorderde verzoekster nietigverklaring van de beschikking van de Commissie waarbij haar toegang werd geweigerd tot het administratieve dossier van de eindbeschikking betreffende een kartel met betrekking tot luchtvrachtdiensten, de volledige versie van die beschikking en de niet-vertrouwelijke versie ervan.

²⁶ Verordening (EG) nr. 340/2008 van de Commissie van 16 april 2008 betreffende de aan het Europees Agentschap voor chemische stoffen te betalen vergoedingen krachtens verordening (EG) nr. 1907/2006 van het Europees Parlement en de Raad inzake de registratie en beoordeling van en de autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH) (PB L 107, blz. 6).

²⁷ Verordening (EG) nr. 1049/2001 van het Europees Parlement en de Raad van 30 mei 2001 inzake de toegang van het publiek tot documenten van het Europees Parlement, de Raad en de Commissie (PB L 145, blz. 43).

In dit verband beklemtoont het Gerecht dat het publiek de activiteiten van de Commissie op het gebied van de mededinging moet kunnen kennen en dat er dus een hoger openbaar belang bestaat dat het publiek bepaalde essentiële onderdelen van de activiteiten van de Commissie op dat gebied kan kennen. Het bestaan van dat openbaar belang verplicht de Commissie er echter niet toe een op verordening nr. 1049/2001 gebaseerde veralgemeende toegang te verlenen tot alle in een procedure op grond van artikel 101 VWEU verzamelde informatie. Een dergelijke veralgemeende toegang kan immers het evenwicht in gevaar brengen dat de wetgever van de Unie heeft willen verzekeren tussen de verplichting van de betrokken ondernemingen om de Commissie mogelijkerwijs gevoelige commerciële informatie mee te delen en het waarborgen van een grotere bescherming van de aldus aan de Commissie verstrekte informatie op grond van het beroepsgeheim en het zakengeheim. Derhalve gebiedt het openbaar belang om de activiteiten van de Commissie op het gebied van de mededinging te kennen als zodanig niet de openbaarmaking van het onderzoeksdossier of van de volledige versie van de gegeven beschikking, aangezien die documenten niet noodzakelijk zijn om de essentiële onderdelen van de activiteiten van de Commissie te begrijpen, zoals de uitkomst van de procedure en de aan de activiteiten ten grondslag liggende redenen. De Commissie kan er immers voor zorgen dat die uitkomst en die redenen voldoende worden begrepen, door middel van met name de bekendmaking van een niet-vertrouwelijke versie van de betrokken beschikking.

Om vast te stellen welke informatie noodzakelijk is om dit hoger openbaar belang te dienen, moet de Commissie ingevolge artikel 30, leden 1 en 2, van verordening nr. 1/2003, rekening houdend met het rechtmatige belang van de ondernemingen dat hun zakengeheimen niet aan de openbaarheid worden prijsgegeven, de beschikkingen die zij overeenkomstig artikel 7 van die verordening geeft, bekend maken, waarbij de namen van de partijen en de belangrijkste punten van de beschikking, waaronder de opgelegde sancties, worden vermeld. Dit hoger openbaar belang kan derhalve niet worden gediend door alleen een perscommuniqué te publiceren waarin de vaststelling van de betrokken beschikking wordt meegedeeld, aangezien een dergelijk communiqué niet de belangrijkste punten van de op grond van artikel 7 van verordening nr. 1/2003 gegeven beschikkingen weergeeft. Dat hoger openbaar belang vereist dat een niet-vertrouwelijke versie van die beschikkingen wordt gepubliceerd. Gelet op deze overwegingen oordeelde het Gerecht dat in casu de Commissie verzoekster ingevolge haar verzoek een niet-vertrouwelijke versie van de litigieuze beschikking moest doen toekomen, wat een gedeeltelijke toegang tot die beschikking in de zin van artikel 4, lid 6, van verordening nr. 1049/2001 vormde.

De Commissie moet proberen zo spoedig mogelijk een dergelijke versie op te stellen en in ieder geval binnen een redelijke termijn die moet worden vastgesteld naargelang van de specifieke omstandigheden van elke zaak, met name het aantal verzoeken om vertrouwelijke behandeling van de betrokken ondernemingen en de technische en juridische complexiteit ervan. In casu was het Gerecht van oordeel dat niets de Commissie ervan weerhield om verzoekster het deel van de niet-vertrouwelijke versie van de litigieuze beschikking te doen toekomen waarvoor geen verzoek om vertrouwelijke behandeling was ingediend. Aldus moest de Commissie verzoekster een dergelijke niet-vertrouwelijke versie van de bestreden beschikking verstrekken zonder te wachten tot alle verzoeken om vertrouwelijke behandeling van de betrokken ondernemingen definitief waren behandeld.

II. Schadevorderingen

In de zaak die heeft geleid tot het arrest van 18 september 2014, *Holcim (Romania)/Commissie* (T-317/12, Jurispr., hogere voorziening ingesteld, EU:T:2014:782), was bij het Gerecht een verzoek ingediend tot vergoeding van de schade die verzoekster stelt te hebben geleden doordat de

Commissie weigerde informatie betreffende haar naar verluidt gestolen broeikasgasemissierechten openbaar te maken en elke transactie in verband met deze rechten te verbieden. Verzoekster beriep zich primair op de schuldaansprakelijkheid van de Unie, en subsidiair op aansprakelijkheid zonder schuld.

Met betrekking tot de ontvankelijkheid van het verzoek brengt het Gerecht in herinnering dat overeenkomstig het arrest *Roquette frères/Commissie*²⁸ van het Hof de ontvankelijkheid van de schadevordering in de zin van artikel 268 VWEU en artikel 340, tweede alinea, VWEU in bepaalde gevallen afhankelijk kan zijn van de vraag of de nationale rechtsmiddelen waarmee van de nationale instanties voldoening kan worden verkregen, zijn uitgeput, voor zover die nationale rechtsmiddelen de belanghebbende particulieren doeltreffend beschermen en kunnen leiden tot vergoeding van de gestelde schade. Het in deze beginselstelling gebruikte werkwoord „kunnen” wijst erop dat het feit dat de „rechtsmiddelen waarmee van de nationale instanties voldoening kan worden verkregen” niet zijn uitgeput, niet systematisch dient te leiden tot niet-ontvankelijkverklaring door de Unierechter. Volgens het Gerecht leidt slechts één geval waarin geen definitieve uitspraak over de bij de nationale rechter ingestelde schadevordering is gedaan, noodzakelijkerwijze tot niet-ontvankelijkverklaring van de bij de Unierechter ingestelde schadevordering, namelijk wanneer de Unierechter in dat geval de aard en de omvang van de voor hem gestelde schade niet afdoende kan identificeren. Van oordeel dat dit in casu niet het geval was, heeft het Gerecht de niet-ontvankelijkverklaring van het beroep uitgesloten.

Met betrekking tot de gegrondheid van het beroep preciseert het Gerecht dat wanneer iemand twee vorderingen tot vergoeding van één en dezelfde schade instelt, de ene tegen een nationale autoriteit bij de nationale rechter en de andere tegen een Unie-instelling of -orgaan bij de Unierechter, deze persoon door uiteenlopende schadebeoordelingen door de geadieerde rechters onvoldoende of onterecht dreigt te worden vergoed. De Unierechter moet de uitspraak bij eindbeslissing van de nationale rechter afwachten alvorens zich over de schade uit te spreken. Hij kan vóór de uitspraak van de nationale rechter evenwel vaststellen of uit het verweten gedrag buitencontractuele aansprakelijkstelling van de Unie kan voortvloeien.

III. Hogere voorzieningen

Drie van de arresten die de Kamer voor hogere voorzieningen van het Gerecht in 2014 heeft gewezen, verdienen een bijzondere vermelding.

In de eerste plaats heeft het Gerecht in het arrest van 21 mei 2014, *Mocová/Commissie* [T-347/12 P, Jurispr. (gedeeltelijke publicatie), EU:T:2014:268], de benadering van het Gerecht voor ambtenarenzaken bevestigd volgens welke, gelet op het evolutieve karakter van de precontentieuze procedure, het de motivering in het besluit tot afwijzing van de klacht is die in aanmerking moet worden genomen voor het onderzoek van de rechtmatigheid van het aanvankelijke bezwarende besluit, daar deze motivering wordt geacht samen te vallen met laatstbedoeld besluit. Dit is een gevolg van de rechtspraak betreffende de vaststelling van de betwistbaarheid van het antwoord op de klacht, waaruit blijkt dat het tot aanstelling bevoegd gezag of het tot het aangaan van aanstellingsovereenkomsten bevoegd gezag in het besluit tot afwijzing van de klacht zijn besluit kan aanvullen of zelfs kan wijzigen.

²⁸ Arrest van 30 mei 1989, *Roquette frères/Commissie* (20/88, Jurispr., EU:C:1989:221).

In de tweede plaats preciseert het Gerecht in het arrest van 21 mei 2014, *Commissie/Macchia* (T-368/12 P, JurAmbt., EU:T:2014:266), de aard van de verplichting die op een instelling rust bij niet-verlenging van een overeenkomst voor bepaalde tijd van een tijdelijk functionaris. In casu oordeelde het Gerecht dat het Gerecht voor ambtenarenzaken enerzijds de op de administratie rustende zorgplicht onjuist had uitgelegd, en anderzijds het arrest van 8 maart 2012, *Huet* (C-251/11, Jurispr., EU:C:2012:133), onjuist had toegepast. Met betrekking tot de zorgplicht was het Gerecht van oordeel dat het Gerecht voor ambtenarenzaken, door die plicht te ruim uit te leggen als een verplichting voor de administratie tot voorafgaand onderzoek van de mogelijkheid van herschikking voor de betrokken functionaris, en aldus door ten aanzien van de administratie een verplichting te formuleren waarin de Regeling welke van toepassing is op de andere personeelsleden van de Europese Unie niet voorziet, de grenzen van zijn bevoegdheid – die erin bestaat na te gaan of het bevoegde gezag binnen redelijke grenzen was gebleven en zijn beoordelingsvrijheid niet kennelijk onjuist had gebruikt – niet had geëerbiedigd. Met betrekking tot het reeds aangehaalde arrest *Huet* (EU:C:2012:133) preciseert het Gerecht dat in dit arrest niet wordt gesteld dat het contractpersoneel recht heeft op een zekere arbeidscontinuïteit, maar dat daarin enkel in herinnering wordt gebracht dat de op 18 maart 1999 gesloten raamovereenkomst inzake arbeidsovereenkomsten voor bepaalde tijd, beoogt misbruik van arbeidsovereenkomsten voor bepaalde tijd te voorkomen.

In de derde plaats oordeelt het Gerecht in het arrest van 16 oktober 2014, *Schönberger/Rekenkamer* (T-26/14 P, JurAmbt., EU:T:2014:887), dat het Gerecht voor ambtenarenzaken, door een middel af te wijzen op grond van een uitlegging van de relevante bepaling die niet overeenstemt met de uitlegging die de administratie heeft gehanteerd ter motivering van het litigieuze besluit, niet alleen zijn motivering in de plaats had gesteld, maar deze afwijzing tevens had gebaseerd op elementen feitelijk en rechtens waarover voor hem geen discussie had plaatsgevonden, zodat sprake was van schending van het beginsel van hoor en wederhoor.

IV. Verzoeken in kort geding

In 2014 zijn bij het Gerecht 45 verzoeken in kort geding aanhangig gemaakt, hetgeen een duidelijke stijging vormt ten opzichte van het aantal verzoeken dat in 2013 werd ingediend (31). Het Gerecht heeft dit jaar uitspraak gedaan in 48 zaken²⁹, tegenover 27 in 2013. De president van het Gerecht heeft 4 verzoeken toegewezen, te weten in de beschikkingen van 13 februari 2014, *Luxembourg Pamol (Cyprus) en Luxembourg Industries/Commissie* (T-578/13 R, EU:T:2014:103); 13 juni 2014, *SACE en Sace BT/Commissie* (T-305/13 R, EU:T:2014:595); 25 juli 2014, *Deza/ECHA* (T-189/14 R, EU:T:2014:686), en 4 december 2014, *Vanbreda Risk & Benefits/Commissie* [T-199/14 R, Jurispr. (gedeeltelijke publicatie), EU:T:2014:1024].

De reeds aangehaalde beschikkingen *Luxembourg Pamol (Cyprus) en Luxembourg Industries/Commissie* (EU:T:2014:103) en *Deza/ECHA* (EU:T:2014:686), die betrekking hebben op de problematiek van de openbaarmaking van beweerdelijk vertrouwelijke informatie door de Commissie en het ECHA, volgen grotendeels de benadering die werd gevolgd in de overeenkomstige beschikkingen van

²⁹ Twee beschikkingen werden gegeven door de rechter in kort geding, die de president van het Gerecht verving overeenkomstig artikel 106 van het Reglement voor de procesvoering: de beschikkingen van 4 februari 2014, *Serco Belgium e.a./Commissie* (T-644/13 R, EU:T:2014:57), en 27 oktober 2014, *Diktyo Amyntikon Viomichanion Net/Commissie* (T-703/14 R, EU:T:2014:914).

2012 en 2013³⁰. Om te beginnen heeft de president van het Gerecht het bestaan van fumus boni juris aanvaard: de beoordeling van het vertrouwelijke karakter, die betrekking had op een aanzienlijk aantal chemische (zaak T-189/14 R), fysisch-chemische, biologische en farmaceutische (zaak T-578/13 R) gegevens, wierp ingewikkelde en volkomen nieuwe wetenschappelijke vragen op die op het eerste gezicht niet als kennelijk irrelevant konden worden aangemerkt, maar waarvan de oplossing een grondig onderzoek in het kader van de hoofdprocedure vergde.

Wat de spoedeisendheid betreft, heeft de president van het Gerecht erkend dat de beweerde schade ernstig was. Het Gerecht heeft hierbij beklemtoond dat ten behoeve van de kortgedingprocedure diende te worden aangenomen dat de litigieuze informatie vertrouwelijk was. Die informatie inzake de productie- en commerciële werkzaamheden van verzoeksters vormde een immaterieel goed dat voor mededingingsdoeleinden kon worden gebruikt en waarvan de waarde aanzienlijk zou dalen indien zij niet langer geheim zou zijn. Met betrekking tot de onherstelbaarheid van deze schade heeft de president van het Gerecht geoordeeld dat de schade die wordt veroorzaakt door een bekendmaking van de litigieuze informatie op internet niet kan worden gecijferd, daar het internet toegankelijk is voor een onbeperkt aantal personen wereldwijd. Wat de schade betreft die wordt veroorzaakt door een bekendmaking van de litigieuze informatie aan de derde die een verzoek in die zin heeft ingediend krachtens verordening nr. 1049/2001, was de president van het Gerecht van oordeel dat verzoeksters zich daardoor in een kwetsbare situatie zouden bevinden die minstens even bedreigend is als die welke door een bekendmaking op internet ontstaat. Deze derde zou immers onmiddellijk kennis nemen van die informatie en zou die direct kunnen aanwenden voor om het even welk doel, in het bijzonder voor mededingingsdoeleinden, dat hem nuttig lijkt, en zou aldus de concurrentiepositie van verzoeksters kunnen verzwakken. Deze schade kon volgens de president van het Gerecht niet worden begroot, daar verzoeksters dienden te verwachten dat een onbepaald en theoretisch onbeperkt aantal huidige en potentiële concurrenten wereldwijd zich die informatie verschaffen om op verschillende manieren daarvan gebruik te maken, op korte, middellange of lange termijn.

In het kader van de belangenafweging beklemtoont de president van het Gerecht dat een arrest houdende nietigverklaring van het besluit waarbij de vertrouwelijke behandeling van de litigieuze informatie is geweigerd, zinledig zou worden gemaakt en de nuttige werking ervan zou worden ontnomen indien de verzoeken in kort geding werden afgewezen, daar die afwijzing tot gevolg zou hebben dat die informatie onmiddellijk kan worden bekendgemaakt zodat de facto wordt vooruitgelopen op de beslissing ten gronde.

De zaak die heeft geleid tot de reeds aangehaalde beschikking *SACE en Sace BT/Commissie* (EU:T:2014:595) betrof een besluit waarbij de Commissie, enerzijds, kapitaalinjecties door Servizi assicurativi del commercio estero SpA (SACE SpA), een verzekeringsmaatschappij in handen van de Italiaanse overheid, ten gunste van haar dochteronderneming Sace BT SpA (die door haar moedermaatschappij was opgericht als een afzonderlijke entiteit om bepaalde risico's afzonderlijk te kunnen beheren) onrechtmatig achtte en onverenigbaar met de interne markt verklaarde en,

³⁰ Het betreft de beschikkingen van 16 november 2012, *Evonik Degussa/Commissie* (T-341/12 R, EU:T:2012:604) en *Akzo Nobel e.a./Commissie* (T-345/12 R EU:T:2012:605), en van 29 november 2012, *Alstom/Commissie* (T-164/12 R, EU:T:2012:637), waartegen geen hogere voorziening werd ingesteld (zie jaarverslag 2012, blz. 165 en 166), en de beschikking van 11 maart 2013, *Pilkington Group/Commissie* (T-462/12 R, Jurispr., EU:T:2013:119), die in hogere voorziening werd bevestigd, alsmede de beschikkingen van 25 april 2013, *AbbVie/EMA* (T-44/13 R, EU:T:2013:221), en *InterMune UK e.a./EMA* (T-73/13 R, EU:T:2013:222) (zie jaarverslag 2013, blz. 152). Laatstgenoemde beschikkingen werden in hogere voorziening vernietigd door het Hof. Na terugverwijzing van deze zaken naar het Gerecht hebben verzoekende partijen hun verzoeken in kort geding ingetrokken, hetgeen heeft geleid tot de doorhaling van de zaken T-44/13 R en T-73/13 R, op 8 april en 21 mei 2014.

anderzijds, de Italiaanse autoriteiten gelastte de betaalde steun ten bedrage van 78 miljoen EUR terug te vorderen bij Sace BT.

In zijn beschikking van 13 juni 2014 heeft de president van het Gerecht erkend dat was voldaan aan de voorwaarde van *fumus boni juris*, daar verzoeksters hadden aangetoond dat het ten gronde aangevoerde middel – volgens hetwelk artikel 107 VWEU was geschonden doordat de Commissie ten onrechte had geoordeeld dat de litigieuze maatregelen toerekenbaar waren aan de Italiaanse Staat – zeer ernstige twijfel deed rijzen met betrekking tot de rechtmatigheid van het bestreden besluit die in het kader van de kortgedingprocedure niet was weggenomen door de opmerkingen van de andere partij. In het bijzonder was verzoeksters' betoog – dat de Commissie was voorbijgegaan aan de commerciële en strategische autonomie van SACE – niet weerlegd door de Commissie, die met geen woord had gerept over de *fumus boni juris* in het kader van de kortgedingprocedure. Gelet op het lijdelijkheidsbeginsel, dat inhoudt dat partijen het voorwerp van hun geschil vrijelijk bepalen, kon de kortgedingrechter deze procedurele handelwijze van de Commissie niet buiten beschouwing laten.

Wat de spoedeisendheid betreft, waren verzoeksters erin geslaagd aan te tonen dat Sace BT ernstige en onherstelbare schade zou hebben geleden ingeval de gevraagde opschorting van de tenuitvoerlegging niet zou zijn gelast. De president van het Gerecht heeft immers beklemtoond dat, enerzijds, de Commissie zelf had erkend dat de volledige tenuitvoerlegging van het besluit houdende terugvordering van de beweerde staatssteun ernstige en onherstelbare schade zou hebben veroorzaakt voor Sace BT indien die tenuitvoerlegging had moeten leiden tot de liquidatie van deze laatste vóór de uitspraak van het arrest ten gronde en, anderzijds, de terugbetaling van het volledige bedrag van deze steun ertoe zou hebben geleid dat Sace BT niet langer voldeed aan de vereisten van de Italiaanse verzekeringsregeling en had moeten worden geliquideerd als verzekeringsmaatschappij.

In het kader van de belangenafweging brengt de president van het Gerecht in herinnering dat in de context van de verplichting tot terugbetaling van onrechtmatig betaalde en met de interne markt onverenigbaar verklaarde steun het belang van de Commissie normaal gezien voorrang moet hebben boven dat van de begunstigde van de steun, maar dat deze laatste in uitzonderlijke omstandigheden voorlopige maatregelen kan verkrijgen. Aangezien verzoeksters in casu zowel de spoedeisendheid als het bestaan van *fumus boni juris* hadden aangetoond, hadden zij volgens de president van het Gerecht een rechtmatig belang bij verkrijging van de gevraagde opschorting van de tenuitvoerlegging. Daar de sluiting van de schriftelijke behandeling in het hoofdgeding reeds verschillende maanden voordien had plaatsgevonden, was de president van het Gerecht voorts van oordeel dat het Gerecht in een betrekkelijk nabije toekomst zijn arrest zou wijzen. Dit was een uitzonderlijke omstandigheid van procedurele aard waarmee hij rekening kon houden in het kader van de belangenafweging. Gelet op, enerzijds, het belang van de Unie bij daadwerkelijke terugvordering van de staatssteun en, anderzijds, de verklaring van verzoeksters dat Sace BT slechts een klein deel van het nettovermogen nodig had om haar voortbestaan te verzekeren, heeft de president van het Gerecht evenwel slechts een gedeeltelijke opschorting van de tenuitvoerlegging verleend.

De reeds aangehaalde beschikking *Vanbreda Risk & Benefits/Commissie* (EU:T:2014:1024) betrof een openbare aanbesteding betreffende de verzekering van onroerende goederen die de Commissie in augustus 2013 had aangekondigd in eigen naam en in naam van verschillende instellingen en agentschappen van de Unie. De openbare aanbesteding zou het destijds van kracht zijnde contract vervangen dat was gesloten met een consortium waarvan verzoekster, Vanbreda Risk & Benefits, de makelaar was. Op 30 januari 2014 heeft de Commissie verzoekster laten weten dat haar offerte was afgewezen omdat daarin niet de laagste prijs was aangeboden, en dat de opdracht was

gegrund aan Marsh SA, een verzekeringsmakelaar. Verzoekster heeft enerzijds beroep tot nietigverklaring van dat besluit en beroep tot schadevergoeding ten bedrage van 1 miljoen EUR ingesteld, en anderzijds een verzoek in kort geding ingediend strekkende tot opschorting van de tenuitvoerlegging van het bestreden besluit. Bij beschikking van 4 december 2014 heeft de president van het Gerecht dit verzoek toegewezen.

De president van het Gerecht oordeelde dat sprake was van een bijzonder ernstige *fumus boni juris*. Een van de wezenlijke voorwaarden van de openbare aanbesteding bestond er immers in dat de inschrijver die een gezamenlijke offerte indiende, de hoofdelijke aansprakelijkheid van alle bij de offerte betrokken verzekeraars voor de uitvoering van de opdracht verzekerde. De oorspronkelijke offerte van Marsh voldeed evenwel niet aan dat vereiste, daar de verzekeringsmaatschappijen die deze makelaar hadden gemandateerd, zich enkel hadden verbonden voor het deel van het contract dat zij elk individueel wilden uitvoeren. Dat later bij de ondertekening van het contract alle betrokken verzekeringsmaatschappijen het beding van hoofdelijkheid hadden aanvaard, was het resultaat van een wijziging van de offerte die *prima facie* onrechtmatig is en heeft plaatsgevonden na de indiening van de offertes dankzij bilaterale contacten tussen de Commissie en Marsh. Nadat een van de verzekeraars die betrokken was bij de offerte van Marsh, verstek had laten gaan, had de Commissie deze laatste bovendien toegestaan om na de gunning van de opdracht het contract mede te laten ondertekenen door twee nieuwe verzekeringsmaatschappijen, waarvan de economische en financiële draagkracht alsmede de technische bekwaamheid niet waren beoordeeld vóór de gunning van de opdracht en de afwijzing van de offertes van de andere inschrijvers. Volgens de president van het Gerecht deed dit op het eerste gezicht ernstige twijfel rijzen met betrekking tot de rechtmatigheid van de aanbestedingsprocedure.

Wat de voorwaarde van spoedeisendheid betreft, heeft de president van het Gerecht eerst erkend dat de gestelde financiële schade ernstig was. Vervolgens heeft hij vastgesteld dat verzoekster niet erin was geslaagd aan te tonen dat deze schade onherstelbaar was, daar volgens vaste rechtspraak financiële schade normaal gezien niet als onherstelbaar kan worden beschouwd, aangezien die schade over het algemeen door een latere financiële vergoeding kan worden hersteld. Wat meer in het bijzonder geschillen inzake het plaatsen van overheidsopdrachten betreft, is het zelfs – om systemische redenen die verband houden met dit type geschil – bijzonder moeilijk voor de niet-gekozen inschrijver om aan te tonen dat hij onherstelbare schade kan lijden. Een dergelijk resultaat is echter niet te verzoenen met de vereisten die voortvloeien uit de daadwerkelijke voorlopige bescherming inzake overheidsopdrachten. Aldus is de president van het Gerecht van oordeel dat dergelijke geschillen een nieuwe aanpak vergen, die is afgestemd op de specifieke kenmerken ervan. Wanneer de niet-gekozen inschrijver erin slaagt een bijzonder ernstige *fumus boni juris* aan te tonen, kan van hem niet het bewijs worden verlangd dat afwijzing van zijn verzoek in kort geding dreigt hem onherstelbare schade te berokkenen, want anders zou op buitensporige en ongerechtvaardigde wijze afbreuk worden gedaan aan de daadwerkelijke bescherming in rechte die hij geniet krachtens artikel 47 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie. Van een dergelijke *fumus boni juris* is sprake wanneer hij het bestaan aantoonde van een voldoende kennelijke en ernstige onwettigheid, waarvan het ontstaan of het voortbestaan zo spoedig mogelijk moet worden verhinderd tenzij de afweging van de belangen zich uiteindelijk daartegen verzet. In die uitzonderlijke omstandigheden kan het loutere bewijs van de ernst van de schade die zou worden veroorzaakt wanneer de opschorting van de tenuitvoerlegging van het bestreden besluit niet wordt gelast, voldoende zijn opdat is voldaan aan de voorwaarde inzake spoedeisendheid, gelet op de noodzaak om een dergelijke onwettigheid ongedaan te maken. In casu heeft de president van het Gerecht vastgesteld dat er op het eerste gezicht sprake was van ernstige schendingen die ertoe leidden dat de gekozen offerte onregelmatig was, en dat het gedrag van de Commissie moest worden beschouwd als een voldoende kennelijke en ernstige schending van het Unierecht, zodat het noodzakelijk was de gevolgen ervan voor de toekomst te voorkomen.

Met betrekking tot de belangenafweging was de president van het Gerecht van oordeel dat deze in verzoeksters voordeel was en dat verzoeksters belang bij vrijwaring van haar recht op een doeltreffende voorziening in rechte alsmede de bescherming van de financiële belangen van de Unie en de noodzaak om de gevolgen van de vastgestelde onrechtmatigheid te neutraliseren, prevalearde boven het belang van de Commissie bij handhaving van het bestreden besluit. In dit verband heeft de president van het Gerecht het argument van de Commissie van de hand gewezen dat een opschorting van het bestreden besluit rampzalige gevolgen zou hebben voor de financiële belangen van de Unie. Wat het risico van niet-verzekering van de betrokken gebouwen betreft, is immers gebleken dat er verschillende oplossingen bestonden waarmee kon worden gewaarborgd dat deze gebouwen konden worden verzekerd door het op dat moment van kracht zijnde contract.

De president van het Gerecht heeft derhalve geoordeeld dat in de omstandigheden van het concrete geval de opschorting van de tenuitvoerlegging van het bestreden besluit diende te worden gelast. Gelet op de gewijzigde aanpak en op het rechtszekerheidsbeginsel kreeg die opschorting evenwel pas vanaf het verstrijken van de termijn van hogere voorziening uitwerking.³¹

³¹ De andere verzoeken in kort geding die op het gebied van overheidsopdrachten waren ingediend, werden afgewezen wegens het ontbreken van *fumus boni juris*, zonder dat de voorwaarde inzake spoedeisendheid werd onderzocht [beschikkingen van 4 februari 2014, *Serco Belgium e.a./Commissie* (T-644/13 R, EU:T:2014:57); 5 december 2014, *AF Steelcase/BHIM* (T-652/14 R, EU:T:2014:1026), en 8 december 2014, *STC/Commissie* (T-355/14 R, EU:T:2014:1046)].

B — Samenstelling van het Gerecht

(Protocollaire rangorde op 31 december 2014)

Eerste rij, van links naar rechts:

Kamerpresidenten G. Berardis, M. van der Woude, A. Dittrich en S. Papasavvas; de vicepresident van het Gerecht H. Kanninen; de president van het Gerecht M. Jaeger; kamerpresidenten M. E. Martins Ribeiro, M. Prek, S. Frimodt Nielsen en D. Gratsias.

Tweede rij, van links naar rechts:

Rechters E. Buttigieg, A. Popescu, I. Labucka, I. Wiszniewska-Białicka, F. Dehousse, N. J. Forwood, O. Czúcz, I. Pelikánová, J. Schwarcz en M. Kancheva.

Derde rij, van links naar rechts:

Rechters L. Madise, I. Ulloa Rubio, V. Kreuschitz, V. Tomljenović, C. Wetter, E. Bieliūnas, A. M. Collins en S. Gervasoni; de griffier E. Coulon.

1. Leden van het Gerecht

(in volgorde van hun ambtsaanvaarding)

Marc Jaeger

geboren in 1954; gediplomeerde in de rechten van de universiteit Robert Schuman te Straatsburg; studies aan het Europacollege; toegelaten tot de balie te Luxemburg (1981); attaché de justice bij de procureur-generaal te Luxemburg (1983); rechter bij de arrondissementsrechtbank te Luxemburg (1984); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1986-1996); voorzitter van het Institut universitaire international de Luxembourg (IUIL); rechter in het Gerecht sedert 11 juli 1996; president van het Gerecht sedert 17 september 2007.

Heikki Kanninen

geboren in 1952; diploma van de handelshogeschool te Helsinki en van de rechtenfaculteit van de universiteit van Helsinki; referendaris bij het administratief hooggerechtshof van Finland; secretaris-generaal van het comité voor de hervorming van de rechtsbescherming in de overheidsadministratie; hoofdadministrateur bij het administratief hooggerechtshof; secretaris-generaal van het comité voor de hervorming van de administratieve rechtspleging; adviseur bij de directie wetgeving van het ministerie van Justitie; adjunct-griffier van het EVA-Hof; referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen; rechter in het administratief hooggerechtshof (1998-2005); lid van de commissie van beroep voor vluchtelingen; vicevoorzitter van het comité voor de ontwikkeling van de Finse rechterlijke instanties; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken van 6 oktober 2005 tot 6 oktober 2009; rechter in het Gerecht sedert 7 oktober 2009; vicepresident van het Gerecht sedert 17 september 2013.

Nicholas James Forwood

geboren in 1948; afgestudeerd aan de universiteit van Cambridge, BA 1969, MA 1973 (werktuigkunde en rechtsgeleerdheid); ingeschreven bij de Engelse balie in 1970 en vervolgens praktiserend te Londen (1971-1999) en Brussel (1979-1999); in 1981 ingeschreven bij de Ierse balie; in 1987 benoemd tot Queen's Counsel; in 1998 Bencher (bestuurslid) van de Middle Temple; vertegenwoordiger van de balie van Engeland en Wales in de Raadgevende Commissie van de balies van de Europese Gemeenschap (CCBE) en voorzitter van de vaste delegatie van de CCBE bij het Hof van Justitie (1995-1999); lid van het bestuur van de World Trade Law Association en van de European Maritime Law Organization (1993-2002); rechter in het Gerecht sedert 15 december 1999.

Maria Eugénia Martins de Nazaré Ribeiro

geboren in 1956; gestudeerd te Lissabon, Brussel en Straatsburg; advocaat in Portugal en te Brussel; vrij onderzoeker aan het Institut d'études européennes de l'Université Libre de Bruxelles; referendaris bij de Portugese rechter van het Hof van Justitie Moitinho de Almeida (1986-2000) en bij de president van het Gerecht van eerste aanleg Vesterdorf (2000-2003); rechter in het Gerecht sedert 31 maart 2003.

Franklin Dehousse

geboren in 1959; licentiaat in de rechtsgeleerdheid (université de Liège, 1981); aspirant (Nationaal fonds voor wetenschappelijk onderzoek, 1985-1989); juridisch adviseur van de Kamer van volksvertegenwoordigers (1981-1990); doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit van Straatsburg, 1990); hoogleraar (université de Liège, universiteit van Straatsburg, Europacollege, Koninklijk Hoger instituut voor defensie, Montesquieu-universiteit te Bordeaux; Collège Michel Servet van de universiteiten van Parijs; faculteit Notre Dame de la Paix te Namen); bijzonder vertegenwoordiger van de minister van Buitenlandse Zaken (1995-1999); directeur Europese studies van het Koninklijk Instituut voor internationale betrekkingen (1998-2003); assessor bij de Raad van State (2001-2003); adviseur bij de Europese Commissie (1990-2003); lid van het Observatorium van de rechten voor het internet (2001-2003); rechter in het Gerecht sedert 7 oktober 2003.

Ottó Czúcz

geboren in 1946; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Szeged (1971); administrateur bij het ministerie van Arbeid (1971-1974); docent en hoogleraar (1974-1989), decaan van de faculteit rechtsgeleerdheid (1989-1990), vicerector (1992-1997) van de universiteit van Szeged; advocaat; lid van het presidium van de nationale pensioensverzekering; vicevoorzitter van het Europees Instituut voor sociale zekerheid (1998-2002); lid van de wetenschappelijke raad van de Internationale Vereniging voor sociale zekerheid; rechter in het constitutioneel hof (1998-2004); rechter in het Gerecht sedert 12 mei 2004.

Irena Wiszniewska-Białecka

geboren in 1947; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Warschau (1965-1969); onderzoekster (wetenschappelijk medewerkster, docente, hoogleraar) bij het instituut voor rechtswetenschappen van de Poolse academie van wetenschappen (1969-2004); onderzoekster bij het Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Patent, Urheber- und Wettbewerbsrecht te München (1985-1986); advocate (1992-2000); rechter in het administratief hooggerechtshof (2001-2004); rechter in het Gerecht sedert 12 mei 2004.

Irena Pelikánová

geboren in 1949; doctor in de rechtsgeleerdheid, assistente economisch recht (vóór 1989), vervolgens doctor in de exacte wetenschappen, hoogleraar handelsrecht (sedert 1993) aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de Karelsuniversiteit te Praag; lid van het bestuur van de effectencommissie (1999-2002); advocate; lid van de raad wetgeving van de Tsjechische regering (1998-2004); rechter in het Gerecht sedert 12 mei 2004.

Ingrida Labucka

geboren in 1963; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Letland (1986); inspecteur voor het ministerie van Binnenlandse Zaken voor de regio Kirov en de stad Riga (1986-1989); rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Riga (1990-1994); advocate (1994-1998 en juli 1999-mei 2000); minister van Justitie (november 1998-juli 1999 en mei 2000-oktober 2002); lid van het Permanent Hof van Arbitrage te Den Haag (2001-2004); parlamentslid (2002-2004); rechter in het Gerecht sedert 12 mei 2004.

Savvas Papasavvas

geboren in 1969; studies aan de universiteit van Athene (Ptychion in 1991); postdoctorale studies aan de universiteit Paris II (DEA publiekrecht in 1992) en aan de universiteit Aix-Marseille III (doctor in de rechtsgeleerdheid in 1995); inschrijving bij de balie van Cyprus, lid van de balie van Nicosia sedert 1993; docent aan de universiteit van Cyprus (1997-2002), docent grondwettelijk recht sedert september 2002; onderzoeker bij het European Public Law Center (2001-2002); rechter in het Gerecht sedert 12 mei 2004.

Miro Prek

geboren in 1965; afgestudeerd in de rechtsgeleerdheid (1989); toegelaten tot de balie (1994); diverse taken en functies binnen de overheidsadministratie, met name bij het regeringsbureau voor wetgeving (adjunct-staatssecretaris en onderdirecteur, hoofd van de afdeling Europees recht en vergelijkend recht) en bij het bureau voor Europese zaken (onderstaatssecretaris); lid van het onderhandelingsteam voor de associatieovereenkomst (1994-1996) en voor de toetreding tot de Europese Unie (1998-2003), verantwoordelijke voor juridische aangelegenheden; advocaat; verantwoordelijke voor projecten voor de aanpassing aan de Europese wetgeving en voor de Europese integratie, met name in het westen van de Balkan; afdelingshoofd bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (2004-2006); rechter in het Gerecht sedert 7 oktober 2006.

Alfred Dittrich

geboren in 1950; rechtenstudie aan de universiteit van Erlangen-Nürnberg (1970-1975); Rechtsreferendar in het ressort van het Oberlandesgericht Nürnberg (1975-1978); bestuurder bij het bondsministerie van Economie (1978-1982); administrateur bij de permanente vertegenwoordiging van de Bondsrepubliek Duitsland bij de Europese Gemeenschappen (1982); administrateur bij het bondsministerie van Economie, bevoegd voor kwesties van gemeenschapsrecht en mededinging (1983-1992); hoofd van de afdeling Recht van de Europese Unie (1992-2007) van het ministerie van Justitie; hoofd van de Duitse delegatie binnen de werkgroep Hof van Justitie van de Raad; gemachtigde van de bondsregering in een groot aantal zaken voor het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen; rechter in het Gerecht sedert 17 september 2007.

Sten Frimodt Nielsen

geboren in 1963; licentiaat in de rechtsgeleerdheid, universiteit van Kopenhagen (1988); ambtenaar bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1988-1991); docent internationaal recht en Europees recht aan de universiteit van Kopenhagen (1988-1991); ambassadesecretaris bij de permanente vertegenwoordiging van Denemarken bij de Verenigde Naties te New York (1991-1994); ambtenaar bij de juridische dienst van het ministerie van Buitenlandse Zaken (1994-1995); buitengewoon hoogleraar aan de universiteit van Kopenhagen (1995); adviseur, vervolgens eerste adviseur bij de dienst van de eerste minister (1995-1998); minister-adviseur bij de permanente vertegenwoordiging van Denemarken bij de Europese Unie (1998-2001); bijzonder adviseur bij de dienst van de eerste minister voor juridische kwesties (2001-2002); afdelingshoofd en juridisch adviseur bij de dienst van de eerste minister (maart 2002-juli 2004); onderstaatssecretaris en juridisch adviseur bij de dienst van de eerste minister (augustus 2004- augustus 2007); rechter in het Gerecht sedert 17 september 2007.

Juraj Schwarcz

geboren in 1952; doctor in de rechtsgeleerdheid (Comeniusuniversiteit te Bratislava, 1979); juridisch adviseur ondernemingsrecht (1975-1990); secretaris van het handelsregister bij de stedelijke rechtbank te Košice (1991); rechter in die rechtbank (januari-oktober 1992); rechter en kamerpresident in het regionaal hof te Košice (november 1992-2009); gedetacheerd rechter in het hooggerechtshof van de Slowaakse Republiek, handelsrechtkamer (oktober 2004-september 2005); president van het college voor handelsrecht bij het regionaal hof te Košice (oktober 2005-september 2009); extern lid van de afdeling handelsrecht en economisch recht van de universiteit Pavol Jozef Safarik te Košice (1997-2009); extern lid van het professorenkorps van de Justičná akadémia (2005-2009); rechter in het Gerecht sedert 7 oktober 2009.

Marc van der Woude

geboren in 1960; doctoraalexamen rechtsgeleerdheid (Rijksuniversiteit Groningen, 1983); studie aan het Europacollege (1983-1984); assistent aan het Europacollege (1984-1986); docent aan de Universiteit Leiden (1986-1987); rapporteur bij het directoraat-generaal Mededinging van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1987-1989); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1989-1992); politiek coördinator bij het directoraat-generaal Mededinging van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1992-1993); lid van de Juridische Dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1993-1995); advocaat aan de balie te Brussel sinds 1995; hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam sinds 2000; auteur van tal van publicaties; rechter in het Gerecht sedert 13 september 2010.

Dimitrios Gratsias

geboren in 1957; diploma rechtsgeleerdheid van de universiteit van Athene (1980); diploma voortgezette studies publiekrecht van de universiteit Paris I, Panthéon-Sorbonne (1981); getuigschrift van het Centre universitaire d'études communautaires et européennes (universiteit Paris I) (1982); auditeur bij de raad van state (1985-1992); assessor bij de raad van state (1992-2005); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1994-1996); plaatsvervangend lid van het bijzonder hooggerechtshof van Griekenland (1998 en 1999); staatsraad bij de raad van state (2005); lid van het bijzonder hof voor geschillen inzake onrechtmatige rechtspraak (2006); lid van de hoge raad voor de bestuursrechtspraak (2008); inspecteur van de bestuursrechtbanken (2009-2010); rechter in het Gerecht sedert 25 oktober 2010.

Andrei Popescu

geboren in 1948; licentiaat in de rechten van de universiteit van Boekarest; postuniversitaire studie internationaal arbeidsrecht en Europees sociaal recht, universiteit van Genève (1973-1974); doctor in de rechten van de universiteit van Boekarest (1980); assistent-stagiair (1971-1973), assistent (1974-1975) en vervolgens docent arbeidsrecht aan de universiteit van Boekarest (1985-1990); hoofdonderzoeker aan het instituut voor wetenschappelijk onderzoek op het gebied van arbeid en sociale bescherming (1990-1991); adjunct-directeur-generaal (1991-1992) en vervolgens directeur (1992-1996) bij het ministerie van Arbeid en Sociale Zaken; lector (1997) en vervolgens hoogleraar aan de nationale school voor politieke en administratieve studies, Boekarest (2000); staatssecretaris bij het ministerie van Europese Integratie (2001-2005); afdelingshoofd bij de wetgevende raad van Roemenië (1996-2001 en 2005-2009); stichtend directeur van het Roemeens tijdschrift voor Europees recht; voorzitter van de Roemeense vereniging voor Roemeens recht (2009-2010); gemachtigde van de Roemeense regering voor de rechterlijke instanties van de Europese Unie (2009-2010); rechter in het Gerecht sedert 26 november 2010.

Mariyana Kancheva

geboren in 1958; rechtendiploma van de universiteit van Sofia (1979-1984); aanvullende master Europees recht aan het Instituut voor Europese studies van de Vrije Universiteit Brussel (2008-2009); specialisaties in economisch recht en intellectuele-eigendomsrecht; rechtbankstage bij de regionale rechtbank te Sofia (1985-1986); juridisch adviseur (1986-1988); advocaat aan de balie van Sofia (1988-1992); directeur-generaal van het bureau diensten voor het corps diplomatique bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1992-1994); uitoefening van het beroep van advocaat te Sofia (1994-2011) en te Brussel (2007-2011); arbiter te Sofia in het kader van de schikking van handelsgeschillen; deelneming aan de redactie van wetteksten als juridisch adviseur in het Bulgaarse parlement; rechter in het Gerecht sedert 19 september 2011.

Guido Berardis

geboren in 1950; licentiaat in de rechten (universiteit van Rome, La Sapienza, 1973), diploma hogere Europese studies van het Europacollege (Brugge, 1974-1975); ambtenaar bij de Commissie van de Europese Gemeenschappen (directoraat Internationale Zaken van het directoraat-generaal Landbouw, 1975-1976); lid van de Juridische Dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1976-1991 en 1994-1995); vertegenwoordiger van de Juridische Dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen te Luxemburg (1990-1991); referendaris bij rechter G. F. Mancini in het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1991-1994); juridisch adviseur van de leden van de Commissie van de Europese Gemeenschappen M. Monti (1995-1997) en F. Bolkestein (2000-2002); directeur van het directoraat Beleid ten aanzien van overheidsopdrachten (2002-2003), van het directoraat Diensten, Intellectuele en Industriële Eigendom, Media en Gegevensbescherming (2003-2005) en van het directoraat Diensten (2005-2011) van het directoraat-generaal Interne Markt van de Commissie van de Europese Gemeenschappen; bijzonder juridische adviseur en directeur van het team Justitie, Vrijheid en Veiligheid, Privaatrecht en Strafrecht bij de Juridische Dienst van de Europese Commissie (2011-2012); rechter in het Gerecht sedert 17 september 2012.

Eugène Buttigieg

geboren in 1961; doctor in de rechten aan de universiteit van Malta; master Europees recht (universiteit van Exeter); doctoraat in het mededingingsrecht (universiteit van Londen); jurist bij het ministerie van Justitie (1987-1990); hoofdjurist bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1990-1994); lid van de Copyright Board (commissie voor auteursrechten) (1994-2005); jurist-reviseur bij het ministerie van Justitie en Lokale Overheden (2001-2002); administrateur bij de Malta Resources Authority (autoriteit voor grondstoffenbeheer van Malta) (2001-2009); consultant Europees recht (sedert 1994); adviseur mededingings- en consumentenrecht bij het ministerie van Financiën, Economie en Investerings (2000-2010); adviseur mededingings- en consumentenrecht bij de eerste minister (2010-2011), consultant bij de Malta Competition and Consumer Affairs Authority (Maltese mededingings- en consumentenautoriteit) (2012); docent (1994-2001), gewoon hoogleraar (2001-2006), vervolgens buitengewoon hoogleraar (sedert 2007) en bekleeder van de Jean Monnet-leerstoel Europees recht (sedert 2009) aan de universiteit van Malta; medeoprichter en vicevoorzitter van de Maltese Association for European Law (Maltese vereniging voor Europees recht); rechter in het Gerecht sedert 8 oktober 2012.

Carl Wetter

geboren in 1949; gediplomeerde in de economie (Bachelor of Arts, 1974) en in de rechten (Master of Laws, 1977) van de universiteit van Uppsala; administrateur bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1977); ingeschreven bij de Zweedse balie (sedert 1983); lid van de Zweedse werkgroep mededingingsrecht bij de International Chamber of Commerce (ICC); docent mededingingsrecht (universiteiten van Lund en Stockholm); auteur van tal van publicaties; rechter in het Gerecht sedert 18 maart 2013.

Vesna Tomljenović

geboren in 1956; gediplomeerde van de universiteit van Rijeka (master, 1979) en van de universiteit van Zagreb (LL.M., 1984; doctoraat in de rechtswetenschap, 1996); assistent-hoogleraar (1980-1998), adjunct-hoogleraar (2003-2009) en hoogleraar (2009-2013) aan de rechtenfaculteit van de universiteit van Rijeka; adjunct-hoogleraar aan de economische faculteit van de universiteit van Rijeka (1990-2013); voorzitter van de Kroatische vereniging voor vergelijkend recht (2006-2013); rechter in het Gerecht sedert 4 juli 2013.

Egidijus Bieliūnas

geboren in 1950; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Vilnius (1973); doctoraat in de rechtsgeleerdheid (1978); assistent, hoofddocent en vervolgens hoogleraar aan de universiteit van Vilnius (1977-1992); adviseur bij de juridische afdeling van het parlement van de Republiek Litouwen (1990-1992); adviseur bij de Litouwse ambassade in België (1992-1994); adviseur bij de Litouwse ambassade in Frankrijk (1994-1996); lid van de Europese Commissie voor de rechten van de mens (1996-1999); rechter in het hoogste gerechtshof van Litouwen (1999-2011); hoogleraar, leerstoel strafrecht, aan de universiteit van Vilnius (2003-2013); vertegenwoordiger van de Republiek Litouwen bij het gemeenschappelijk controleorgaan Eurojust (2004-2011); rechter in het constitutioneel hof van de Republiek Litouwen (2011-2013); rechter in het Gerecht sedert 16 september 2013.

Viktor Kreuschitz

geboren in 1952; doctor in de rechtsgeleerdheid, universiteit van Wenen (1981); ambtenaar bij het Bundeskanzleramt – dienst constitutionele aangelegenheden (1981-1997); adviseur bij de Juridische Dienst van de Europese Commissie (1997-2013); rechter in het Gerecht sedert 16 september 2013.

Anthony Michael Collins

geboren in 1960; gediplomeerde van het Trinity College, Dublin (rechtswetenschappen) (1984) en van de Honourable Society of the King's Inns, Dublin (Barrister-at-Law) (1986); bestuurslid van de Honourable Society of King's Inns (sinds 2013); Barrister-at-Law (1986-1990 en 1997-2003) en Senior Counsel (2003-2013) aan de Ierse balie; referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1990-1997); directeur van het Irish Centre for European Law (1997-2000) en thans nog lid van het directiecomité van dit centrum; vicepresident van de raad van Europese nationale jeugdcomités (1979-1981); secretaris-generaal van het Organising Bureau of European School Student Unions (1977-1984); secretaris-generaal van de Irish Union of School Students (1977-1979); internationale vicepresident van de Union of Students in Ireland (1982-1983); lid van de permanente delegatie van de Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE) bij de gerechten van de EU en de EVA (2006-2013); rechter in het Gerecht sedert 16 september 2013.

Ignacio Ulloa Rubio

geboren in 1967; cum laude afgestudeerd in de rechten (1985-1990) en doctoraat (1990-1993) aan de Universidad Complutense, Madrid; officier van justitie te Gerona (2000-2003); adviseur voor juridische aangelegenheden en rechten van de mens bij de Coalition Provisional Authority, Bagdad, Irak (2003-2004); rechter in eerste aanleg en rechter van instructie (2003-2007) en vervolgens magistrado, Gerona (2008); adjunct-hoofd van de geïntegreerde rechtsstaatmissie EUJUST LEX voor Irak van de Raad van de Europese Unie (2005-2006); rechtskundig adviseur bij het Tribunal Constitucional (2006-2011 en 2013); staatssecretaris voor Veiligheid (2012-2013); deskundige op het gebied van de rechtsstaat en de hervorming van de veiligheidssector bij de Raad van de Europese Unie (2005-2011); extern deskundige op het gebied van strafrecht en grondrechten bij de Europese Commissie (2011-2013); onderwijs en een groot aantal publicaties; rechter in het Gerecht sedert 16 september 2013.

Stéphane Gervasoni

geboren in 1967; gediplomeerde aan het Institut d'études politiques de Grenoble (1988) en aan de École nationale d'administration (1993); auditeur bij de Conseil d'État [rechter-rapporteur bij de afdeling geschillen (1993-1997) en lid van de sociale afdeling, 1996-1997]; maître des requêtes bij de Conseil d'État (1996-2008); hoogleraar aan het Institut d'études politiques de Paris (1993-1995); regeringscommissaris bij de bijzondere cassatiecommissie voor pensioenen (1994-1996); juridisch adviseur bij het ministerie voor Overheidsdienst en bij de stad Parijs (1995-1997); secretaris-generaal van de prefectuur van het departement Yonne, onderprefect van het arrondissement Auxerre (1997-1999); secretaris-generaal van de prefectuur van het departement Savoie, onderprefect van het arrondissement Chambéry (1999-2001); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (2001-2005); lid van de beroepscommissie van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) (2001-2005); rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie (2005-2011, kamerpresident van 2008-2011); conseiller d'État (adjunct van de president van de achtste kamer van de afdeling geschillen 2011-2013); lid van de commissie van beroep van de Europese ruimtevaartorganisatie (2011-2013); rechter in het Gerecht sedert 16 september 2013.

Lauri Madise

geboren in 1974; gediplomeerde in de rechten (universiteiten van Tartu en Poitiers); adviseur bij het ministerie van Justitie (1995-1999); hoofd van het secretariaat van de grondwettelijke commissie van het Estse parlement (1999-2000); rechter in het hof van beroep te Tallinn (sedert 2002); lid van de examencommissie voor de magistratuur (sedert 2005); deelneming aan wetgevingswerkzaamheden voor constitutioneel recht en bestuursrecht; rechter in het Gerecht sedert 23 oktober 2013.

Emmanuel Coulon

geboren in 1968; rechtenstudie (universiteit Panthéon-Assas, Parijs); studie management (universiteit Paris-Dauphine); Europacollege (1992); toegangsexamen voor het regionaal opleidingscentrum voor advocaten te Parijs; certificaat van bekwaamheid als advocaat bij de balie te Brussel; advocaat te Brussel; geslaagd voor een algemeen vergelijkend onderzoek van de Commissie van de Europese Gemeenschappen; referendaris bij het Gerecht van eerste aanleg (kabinet van president Saggio, 1996-1998; kabinet van president Vesterdorf, 1998-2002); kabinet-schef van de president van het Gerecht van eerste aanleg (2003-2005); griffier van het Gerecht sedert 6 oktober 2005.

2. Wijzigingen in de samenstelling van het Gerecht in 2014

In 2014 bleef de samenstelling van het Gerecht ongewijzigd.

3. Protocolaire rangorde

van 1 januari 2014 tot en met 31 december 2014

M. JAEGER, president van het Gerecht
 H. KANNINEN, vicepresident
 M. E. MARTINS RIBEIRO, kamerpresident
 S. PAPASAVVAS, kamerpresident
 M. PREK, kamerpresident
 A. DITTRICH, kamerpresident
 S. FRIMODT NIELSEN, kamerpresident
 M. VAN DER WOUDE, kamerpresident
 D. GRATSIAS, kamerpresident
 G. BERARDIS, kamerpresident
 N. J. FORWOOD, rechter
 F. DEHOUSSE, rechter
 O. CZÚCZ, rechter
 I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, rechter
 I. PELIKÁNOVÁ, rechter
 I. LABUCKA, rechter
 J. SCHWARCZ, rechter
 A. POPESCU, rechter
 M. KANCHEVA, rechter
 E. BUTTIGIEG, rechter
 C. WETTER, rechter
 V. TOMLJENOVIC, rechter
 E. BIELIŪNAS, rechter
 V. KREUSCHITZ, rechter
 A. COLLINS, rechter
 I. ULLOA RUBIO, rechter
 S. GERVASONI, rechter
 L. MADISE, rechter

 E. COULON, griffier

4. Gewezen leden van het Gerecht

Edward David Alexander Ogilvy (1989-1992)
Yeraris Christos (1989-1992)
Da Cruz Vilaça José Luis (1989-1995), president (1989-1995)
Biancarelli Jacques (1989-1995)
Barrington Donal Patrick Michael (1989-1996)
Schintgen Romain Alphonse (1989-1996)
Kirschner Heinrich (1989-1997)
Saggio Antonio (1989-1998), president (1995-1998)
Briët Cornelis Paulus (1989-1998)
Lenaerts Koen (1989-2003)
Vesterdorf Bo (1989-2007), president (1998-2007)
García-Valdecasas y Fernández Rafael (1989-2007)
Kalogeropoulos Andreas (1992-1998)
Bellamy Christopher William (1992-1999)
Potocki André (1995-2001)
Gens de Moura Ramos Rui Manuel (1995-2003)
Lindh Pernilla (1995-2006)
Tiili Virpi (1995-2009)
Azizi Josef (1995-2013)
Cooke John D. (1996-2008)
Pirrung Jörg (1997-2007)
Mengozi Paolo (1998-2006)
Meij Arjen W. H. (1998-2010)
Vilaras Mihalis (1998-2010)
Legal Hubert (2001-2007)
Trstenjak Verica (2004-2006)
Šváby Daniel (2004-2009)
Cremona Ena (2004-2012)
Vadapalas Vilenas (2004-2013)
Jürimäe Küllike (2004-2013)
Moavero Milanesi Enzo (2006-2011)
Wahl Nils (2006-2012)
Tchipev Teodor (2007-2010)
Ciucă Valeriu M. (2007-2010)
Soldevila Fragozo Santiago (2007-2013)
Truchot Laurent (2007-2013)
O'Higgins Kevin (2008-2013)

Presidenten

Da Cruz Vilaça José Luis (1989-1995)

Saggio Antonio (1995-1998)

Vesterdorf Bo (1998-2007)

Griffier

Jung Hans (1989-2005)

C — Gerechtelijke statistieken van het Gerecht

Werkzaamheden van het Gerecht in het algemeen

1. Aanhangig gemaakte, afgedane en aanhangige zaken (2010-2014)

Aanhangig gemaakte zaken

2. Aard van de procedures (2010-2014)
3. Aard van het beroep (2010-2014)
4. Materie van het beroep (2010-2014)

Afgedane zaken

5. Aard van de procedures (2010-2014)
6. Materie van het beroep (2014)
7. Materie van het beroep (2010-2014) (arresten en beschikkingen)
8. Rechtsprekende formatie (2010-2014)
9. Duur van de procedures in maanden (2010-2014) (arresten en beschikkingen)

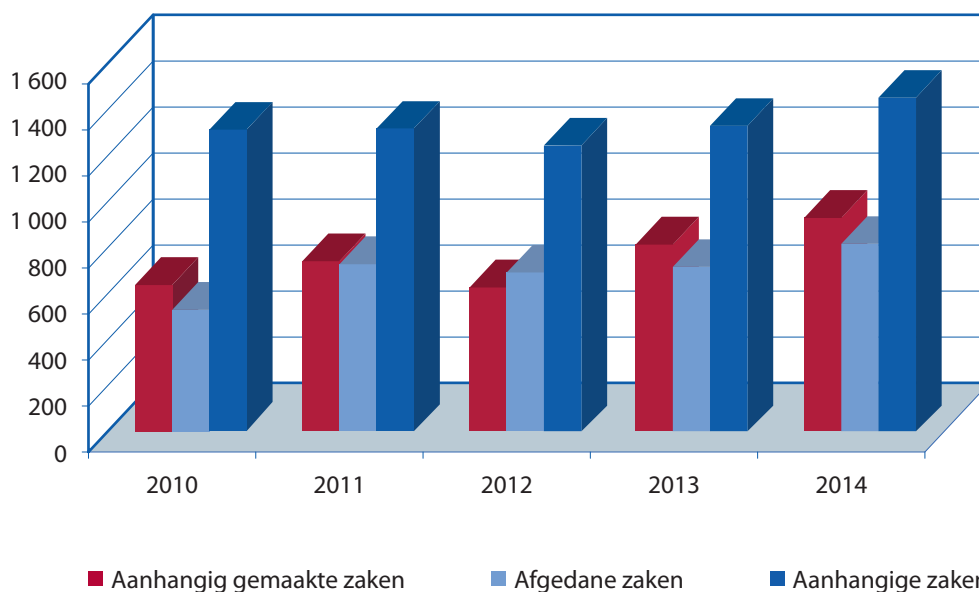
Op 31 december aanhangige zaken

10. Aard van de procedures (2010-2014)
11. Materie van het beroep (2010-2014)
12. Rechtsprekende formatie (2010-2014)

Diversen

13. Kort gedingen (2010-2014)
14. Versnelde procedures (2010-2014)
15. Beslissingen van het Gerecht waartegen een hogere voorziening is ingesteld bij het Hof van Justitie (1990-2014)
16. Verdeling van de hogere voorzieningen voor het Hof van Justitie naar de aard van de procedure (2010-2014)
17. Uitkomst van de hogere voorzieningen voor het Hof van Justitie (2014) (arresten en beschikkingen)
18. Uitkomst van de hogere voorzieningen voor het Hof van Justitie (2010-2014) (arresten en beschikkingen)
19. Algemene ontwikkeling (1989-2014) (aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken)

1. *Werkzaamheden van het Gerecht — Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken (2010-2014)*¹²

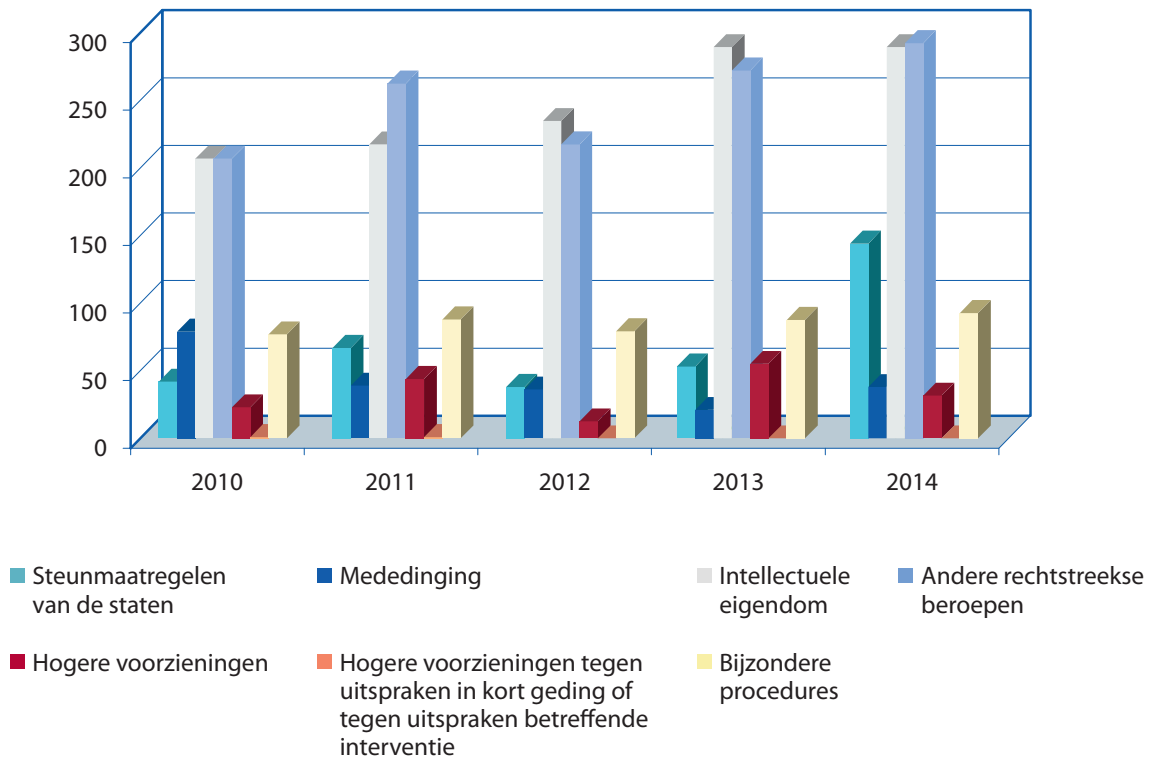
	2010	2011	2012	2013	2014
Aanhangig gemaakte zaken	636	722	617	790	912
Afgedane zaken	527	714	688	702	814
Aanhangige zaken	1 300	1 308	1 237	1 325	1 423

¹ Tenzij anders is vermeld, omvatten deze tabel en de tabellen op de volgende bladzijden mede de bijzondere procedures.

Als „bijzondere procedures” worden beschouwd: verzet tegen een arrest (art. 41 Statuut; art. 122 Reglement procesvoering Gerecht), derdenverzet (art. 42 Statuut; art. 123 Reglement procesvoering Gerecht), herziening van een arrest (art. 44 Statuut; art. 125 Reglement procesvoering Gerecht), uitlegging van een arrest (art. 43 Statuut; art. 129 Reglement procesvoering Gerecht), begroting van kosten (art. 92 Reglement procesvoering Gerecht), rechtsbijstand (art. 96 Reglement procesvoering Gerecht) en rectificatie van een arrest (art. 84 Reglement procesvoering Gerecht).

² Tenzij anders is vermeld, is in deze en de volgende tabellen geen rekening gehouden met de kort gedingen.

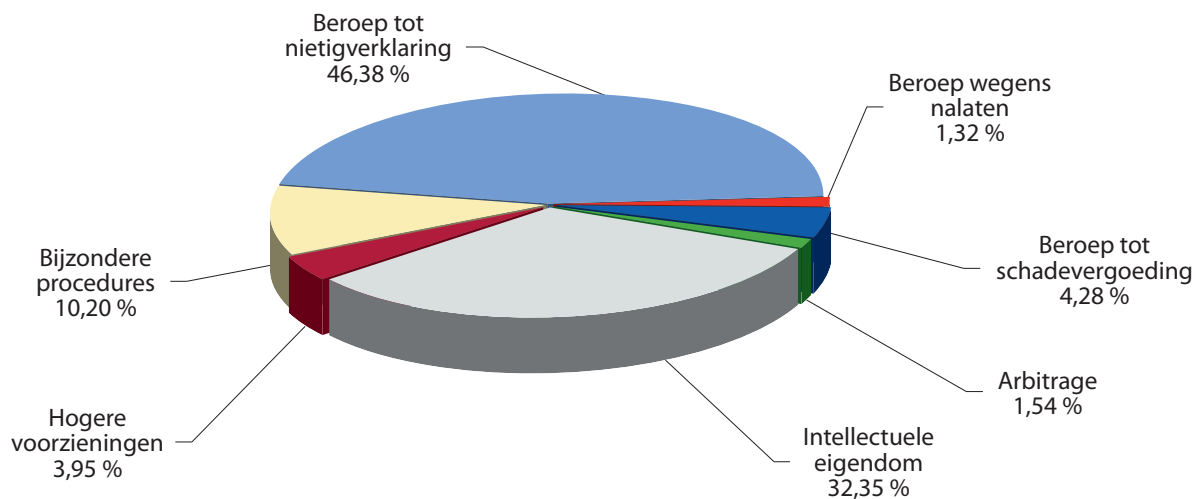
2. *Aanhangig gemaakte zaken — Aard van de procedures (2010-2014)*

	2010	2011	2012	2013	2014
Steunmaatregelen van de staten	42	67	36	54	148
Mededinging	79	39	34	23	41
Intellectuele eigendom	207	219	238	293	295
Andere rechtstreekse beroepen	207	264	220	275	299
Hogere voorzieningen	23	44	10	57	36
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of tegen uitspraken betreffende interventie	1	1	1		
Bijzondere procedures	77	88	78	88	93
Totaal	636	722	617	790	912

3. *Aanhangig gemaakte zaken — Aard van het beroep (2010-2014)*

Verdeling in 2014

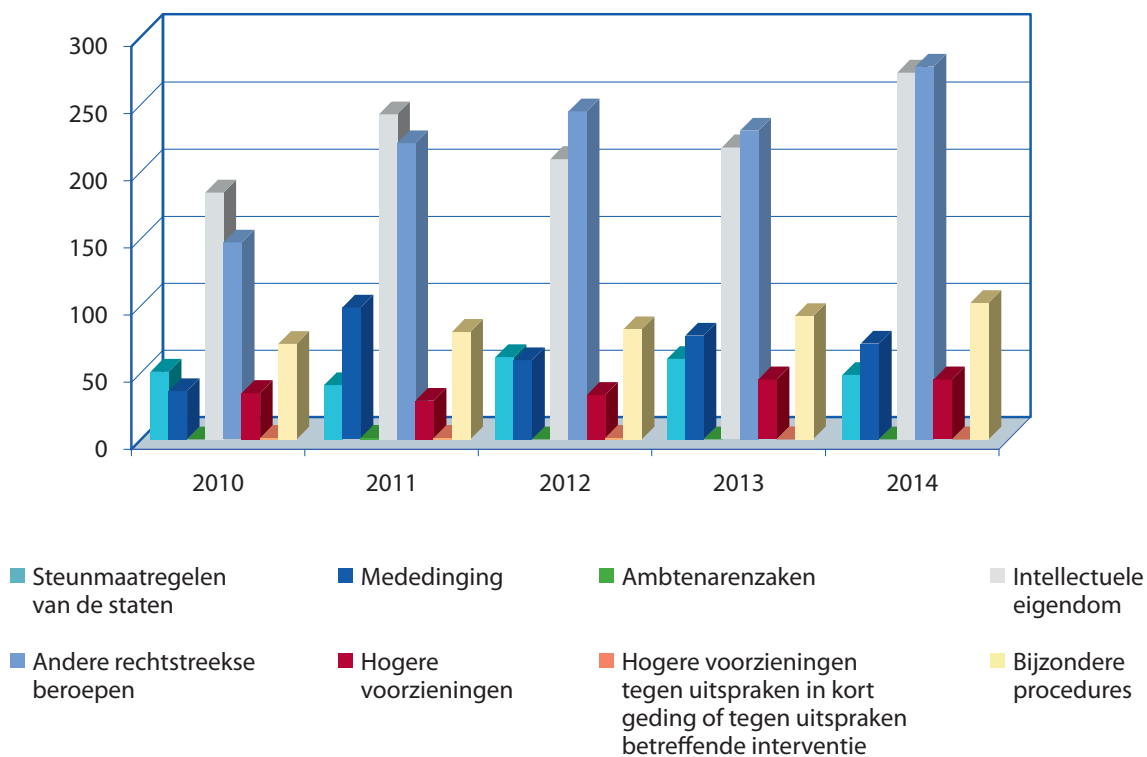

	2010	2011	2012	2013	2014
Beroep tot nietigverklaring	304	341	257	319	423
Beroep wegens nalaten	7	8	8	12	12
Beroep tot schadevergoeding	8	16	17	15	39
Arbitrage	9	5	8	6	14
Intellectuele eigendom	207	219	238	293	295
Hogere voorzieningen	23	44	10	57	36
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of tegen uitspraken betreffende interventie	1	1	1		
Bijzondere procedures	77	88	78	88	93
Totaal	636	722	617	790	912

4. *Aanhangig gemaakte zaken — Onderwerp van het beroep (2010-2014)*

	2010	2011	2012	2013	2014
Arbeid				2	
Arbitrage	9	5	8	6	14
Associatie van landen en gebieden overzee				1	
Beperkende maatregelen (Extern optreden)	21	93	59	41	68
Buitenlands en veiligheidsbeleid	1			2	
Burgerschap van de Unie					1
Consumentenbescherming				1	1
Cultuur				1	
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief	4	10	6	1	7
Economisch en monetair beleid	4	4	3	15	4
Economische, sociale en territoriale samenhang	24	3	4	3	3
Energie		1		1	3
Extern optreden van de Europese Unie	1	2	1		3
Financiële bepalingen (begroting, financieel kader, eigen middelen, bestrijding van fraude)			1		5
Fiscale bepalingen	1	1	1	1	1
Gemeenschappelijk visserijbeleid	19	3		3	3
Handelspolitiek	9	11	20	23	31
Harmonisatie van wetgevingen				13	
Industriebeleid					2
Institutioneel recht	17	44	41	44	67
Intellectuele en industriële eigendom	207	219	238	294	295
Landbouw	24	22	11	27	15
Mededinging	79	39	34	23	41
Milieu	15	6	3	11	10
Ondernemingsrecht					1
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport		2	1	2	
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte	3	4	3	5	2
Overheidsopdrachten	15	18	23	15	17
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)	8	3	2	12	3
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht		1		6	1
Sociale politiek	4	5	1		
Sociale zekerheid van migrerende werknemers				1	
Steunmaatregelen van de staten	42	67	36	54	148
Toegang tot documenten	19	21	18	20	17
Toerisme				2	
Toetreding van nieuwe staten				1	
Trans-Europese netwerken				3	
Vervoer	1	1		5	1
Volksgezondheid	4	2	12	5	11
Vrij verkeer van goederen				1	
Vrij verkeer van personen	1				
Vrij verrichten van diensten	1		1		1
Vrijheid van vestiging					1
Totaal EG-Verdrag/VWEU	533	587	527	645	777
Totaal EGA-Verdrag	1				
Ambtenarenstatuut	25	47	12	57	42
Bijzondere procedures	77	88	78	88	93
TOTAAL-GENERAAL	636	722	617	790	912

5. Afgedane zaken — Aard van de procedures (2010-2014)

	2010	2011	2012	2013	2014
Steunmaatregelen van de staten	50	41	63	60	51
Mededinging	38	100	61	75	72
Ambtenarenzaken		1			
Intellectuele eigendom	180	240	210	217	275
Andere rechtstreekse beroepen	149	222	240	226	279
Hogere voorzieningen	37	29	32	39	42
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of tegen uitspraken betreffende interventie	1	1	1		
Bijzondere procedures	72	80	81	85	95
Totaal	527	714	688	702	814

6. Afgedane zaken — Onderwerp van het beroep (2014)

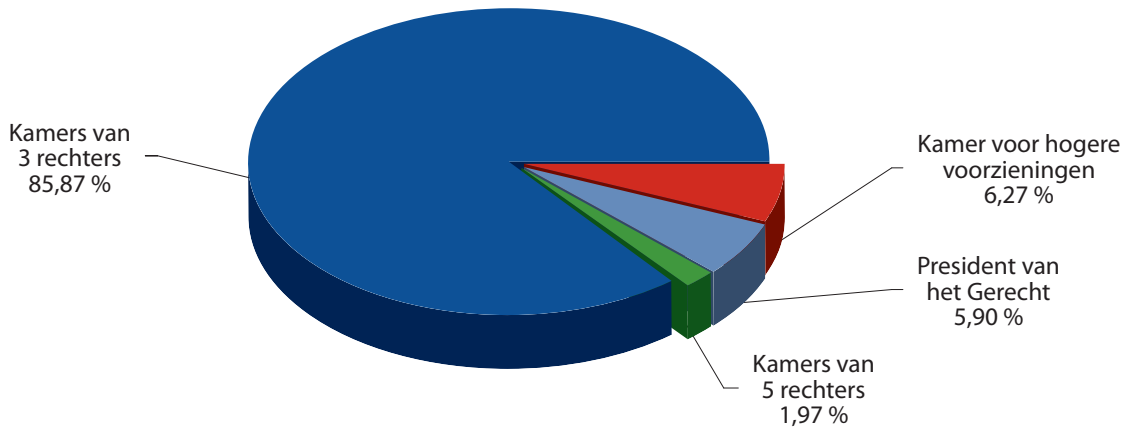
	Arresten	Beschikkingen	Totaal
Arbitrage	5	5	10
Associatie van landen en gebieden overzee		1	1
Beperkende maatregelen (Extern optreden)	38	30	68
Buitenlands en veiligheidsbeleid		2	2
Burgerschap van de Unie		1	1
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief		6	6
Economisch en monetair beleid		13	13
Economische, sociale en territoriale samenhang	1		1
Energie		3	3
Fiscale bepalingen		2	2
Gemeenschappelijk visserijbeleid	12	3	15
Handelspolitiek	8	10	18
Harmonisatie van wetgevingen		13	13
Institutioneel recht	6	27	33
Intellectuele en industriële eigendom	207	68	275
Landbouw	8	7	15
Mededinging	54	18	72
Milieu	5	5	10
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport	2		2
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte		1	1
Overheidsopdrachten	16	2	18
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)	1	2	3
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht		1	1
Steunmaatregelen van de staten	30	21	51
Toegang tot documenten	8	15	23
Toerisme	1		1
Trans-Europese netwerken		1	1
Vervoer	1	2	3
Volksgezondheid	4	6	10
Vrij verrichten van diensten		1	1
Totaal EG-Verdrag/VWEU	407	266	673
Ambtenarenstatuut	21	25	46
Bijzondere procedures		95	95
TOTAAL-GENERAAL	428	386	814

7. *Afgedane zaken — Onderwerp van het beroep (2010-2014)* (arresten en beschikkingen)

	2010	2011	2012	2013	2014
Arbeid				2	
Arbitrage	12	6	11	8	10
Associatie van landen en gebieden overzee					1
Beperkende maatregelen (Extern optreden)	10	32	42	40	68
Buitenlands en veiligheidsbeleid					2
Burgerschap van de Unie					1
Consumentenbescherming	2	1			
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief	4	1	6	9	6
Economisch en monetair beleid	2	3	2	1	13
Economische, sociale en territoriale samenhang	2	9	12	14	1
Energie	2			1	3
Extern optreden van de Europese Unie	4	5		2	
Financiële bepalingen (begroting, financieel kader, eigen middelen, bestrijding van fraude)			2		
Fiscale bepalingen	1		2		2
Gemeenschappelijk visserijbeleid		5	9	2	15
Handelspolitiek	8	10	14	19	18
Harmonisatie van wetgevingen					13
Institutioneel recht	26	36	41	35	33
Intellectuele en industriële eigendom	180	240	210	218	275
Landbouw	16	26	32	16	15
Mededinging	38	100	61	75	72
Milieu	6	22	8	6	10
Ondernemingsrecht	1				
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport	1	1	1	1	2
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte	3	5	3	4	1
Overheidsopdrachten	16	15	24	21	18
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)		4	1	6	3
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht			2	7	1
Sociale politiek	6	5	1	4	
Sociale zekerheid van migrerende werknemers				1	
Steunmaatregelen van de staten	50	41	63	59	51
Toegang tot documenten	21	23	21	19	23
Toerisme				1	1
Trans-Europese netwerken					1
Vervoer	2	1	1		3
Volksgezondheid	2	3	2	4	10
Vrij verkeer van goederen				1	
Vrij verkeer van personen		2	1		
Vrij verrichten van diensten	2	3	2		1
Totaal EG-Verdrag/VWEU	417	599	574	576	673
Totaal EGKS-Verdrag				1	
Totaal EGA-Verdrag		1			
Ambtenarenstatuut	38	34	33	40	46
Bijzondere procedures	72	80	81	85	95
TOTAAL-GENERAAL	527	714	688	702	814

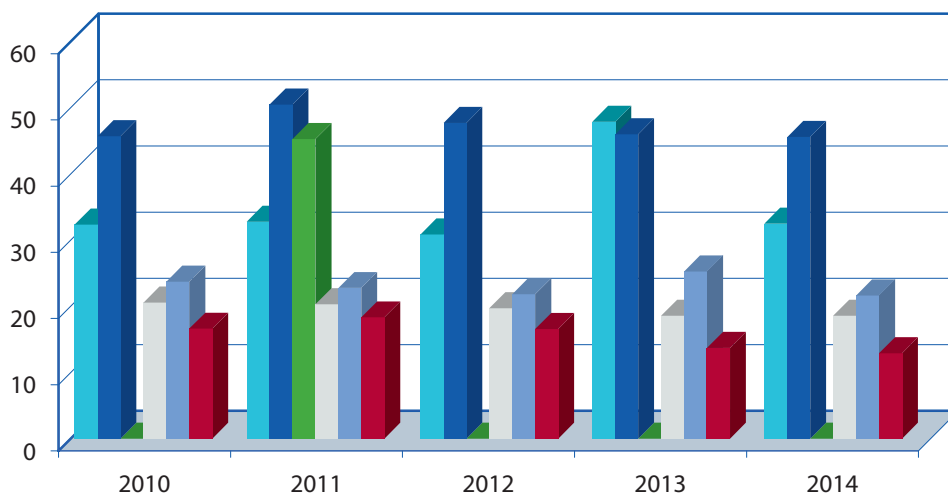
8. Afgedane zaken — Rechtsprekende formatie (2010-2014)

Verdeling in 2014

	2010			2011			2012			2013			2014		
	Arresten	Beschikkingen	Totaal	Arresten	Beschikkingen	Totaal	Arresten	Beschikkingen	Totaal	Arresten	Beschikkingen	Totaal	Arresten	Beschikkingen	Totaal
Grote kamer		2	2												
Kamer voor hogere voorzieningen	22	15	37	15	14	29	17	20	37	13	45	58	21	30	51
President van het Gerecht		54	54		56	56		50	50		40	40		48	48
Kamers van 5 rechters	8		8	19	6	25	9		9	7	1	8	9	7	16
Kamers van 3 rechters	255	168	423	359	245	604	328	264	592	378	218	596	398	301	699
Alleensprekend rechter	3		3												
Totaal	288	239	527	393	321	714	354	334	688	398	304	702	428	386	814

9. *Afgedane zaken — Procesduur in maanden (2010-2014)*¹ (arresten en beschikkingen)

■ Steunmaatregelen
van de staten

■ Mededinging

■ Ambtenarenzaken

■ Intellectuele
eigendom

■ Andere rechtstreekse
beroepen

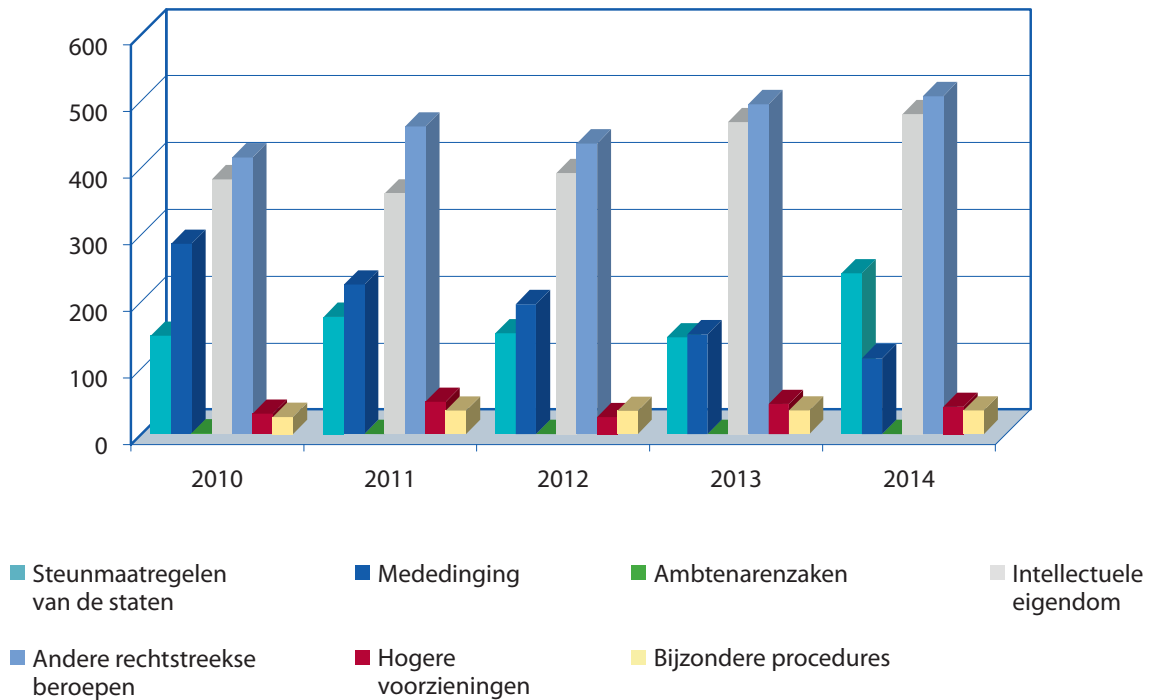
■ Hogere voorzieningen

	2010	2011	2012	2013	2014
Steunmaatregelen van de staten	32,4	32,8	31,5	48,1	32,5
Mededinging	45,7	50,5	48,4	46,4	45,8
Ambtenarenzaken		45,3			
Intellectuele eigendom	20,6	20,3	20,3	18,7	18,7
Andere rechtstreekse beroepen	23,7	22,8	22,2	24,9	22,1
Hogere voorzieningen	16,6	18,3	16,8	13,9	12,8

¹ Bij de berekening van de gemiddelde procesduur is geen rekening gehouden met zaken waarin een tussenarrest is geweest, bijzondere procedures, hogere voorzieningen tegen beslissingen in kort geding of in interventie.

De procesduur is uitgedrukt in maanden en tiende delen van maanden.

10. Op 31 december aanhangige zaken — Aard van de procedures (2010-2014)

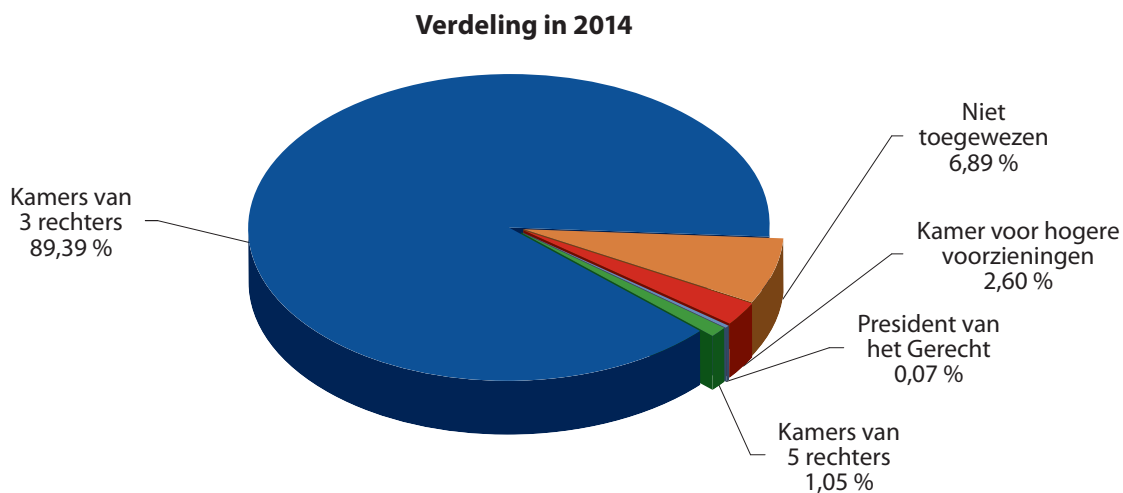

	2010	2011	2012	2013	2014
Steunmaatregelen van de staten	153	179	152	146	243
Mededinging	288	227	200	148	117
Ambtenarenzaken	1				
Intellectuele eigendom	382	361	389	465	485
Andere rechtstreekse beroepen	416	458	438	487	507
Hogere voorzieningen	32	47	25	43	37
Bijzondere procedures	28	36	33	36	34
Totaal	1 300	1 308	1 237	1 325	1 423

11. Op 31 december aanhangige zaken — Onderwerp van het beroep (2010-2014)

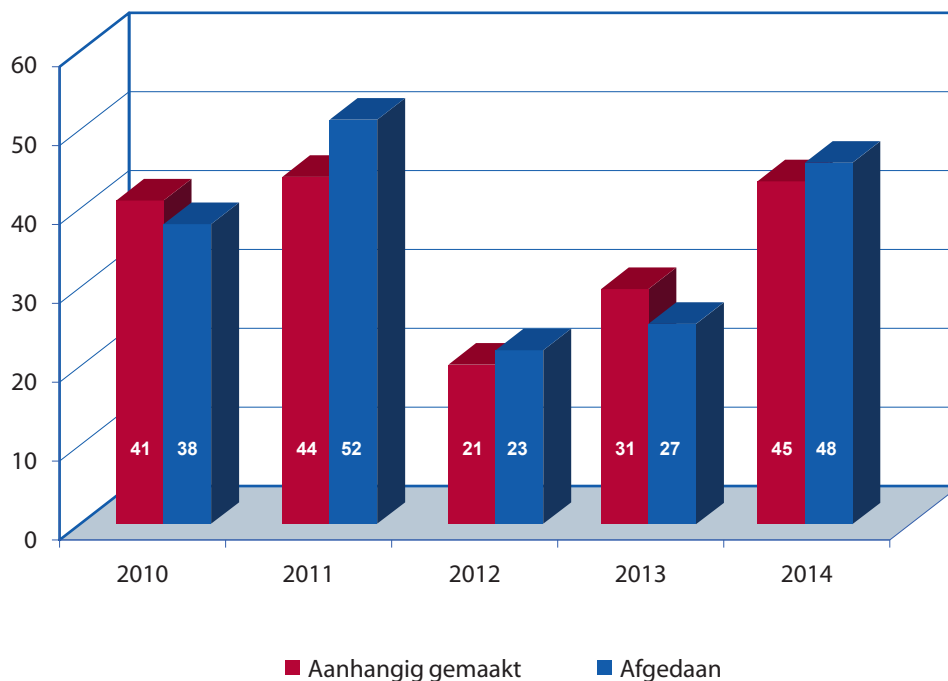
	2010	2011	2012	2013	2014
Arbitrage	19	18	15	13	17
Associatie van landen en gebieden overzee				1	
Beperkende maatregelen (Extern optreden)	28	89	106	107	107
Buitenlands en veiligheidsbeleid	1	1	1	3	1
Consumentenbescherming	1			1	2
Cultuur				1	1
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief	6	15	15	7	8
Economisch en monetair beleid	2	3	4	18	9
Economische, sociale en territoriale samenhang	38	32	24	13	15
Energie		1	1	1	1
Extern optreden van de Europese Unie	5	2	3	1	4
Financiële bepalingen (begroting, financieel kader, eigen middelen, bestrijding van fraude)	2	2	1	1	6
Fiscale bepalingen		1		1	
Gemeenschappelijk visserijbeleid	27	25	16	17	5
Handelspolitiek	34	35	41	45	58
Harmonisatie van wetgevingen				13	
Industriebeleid					2
Institutioneel recht	33	41	41	50	84
Intellectuele en industriële eigendom	382	361	389	465	485
Landbouw	65	61	40	51	51
Mededinging	288	227	200	148	117
Milieu	34	18	13	18	18
Ondernemingsrecht					1
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport		1	1	2	
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte	8	7	7	8	9
Overheidsopdrachten	40	43	42	36	35
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)	8	7	8	14	14
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	2	3	1		
Sociale politiek	4	4	4		
Steunmaatregelen van de staten	152	178	151	146	243
Toegang tot documenten	42	40	37	38	32
Toerisme				1	
Toetreding van nieuwe staten				1	1
Trans-Europese netwerken				3	2
Vervoer	1	1		5	3
Volksgezondheid	6	5	15	16	17
Vrij verkeer van personen	3	1			
Vrij verrichten van diensten	4	1			
Vrijheid van vestiging					1
Totaal EG-Verdrag/VWEU	1 235	1 223	1 176	1 245	1 349
Totaal EGKS-Verdrag	1	1	1		
Totaal EGA-Verdrag	1				
Ambtenarenstatuut	35	48	27	44	40
Bijzondere procedures	28	36	33	36	34
TOTAAL-GENERAAL	1 300	1 308	1 237	1 325	1 423

12. Op 31 december aanhangige zaken — Rechtsprekende formatie (2010-2014)

	2010	2011	2012	2013	2014
Kamer voor hogere voorzieningen	32	51	38	51	37
President van het Gerecht	3	3	3	1	1
Kamers van 5 rechters	58	16	10	12	15
Kamers van 3 rechters	1 132	1 134	1 123	1 146	1 272
Niet toegewezen	75	104	63	115	98
Totaal	1 300	1 308	1 237	1 325	1 423

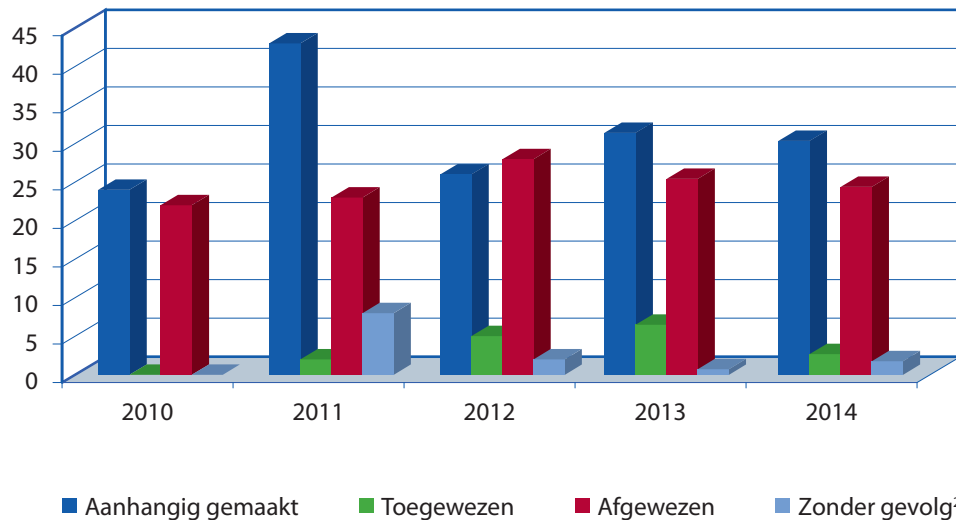
13. Diversen — Kort gedingen (2010-2014)

Verdeling in 2014

	Aanhangig gemaakte kort gedingen	Afgedane kort gedingen	Uitspraak		
			Toewijzing	Doorhaling/ Afdoening zonder beslissing	Afwijzing
Arbitrage	1	1			1
Associatie van landen en gebieden overzee		1			1
Beperkende maatregelen (Extern optreden)	2	2			2
Handelspolitiek	2	2			2
Institutioneel recht	3	4		2	2
Landbouw		1	1		
Milieu		1			1
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte	1	1			1
Overheidsopdrachten	5	4	1		3
Steunmaatregelen van de staten	29	27	1	2	24
Toegang tot documenten	1	3	1	2	
Volksgezondheid	1	1			1
Totaal	45	48	4	6	38

14. Diversen — Versnelde procedures (2010-2014)¹

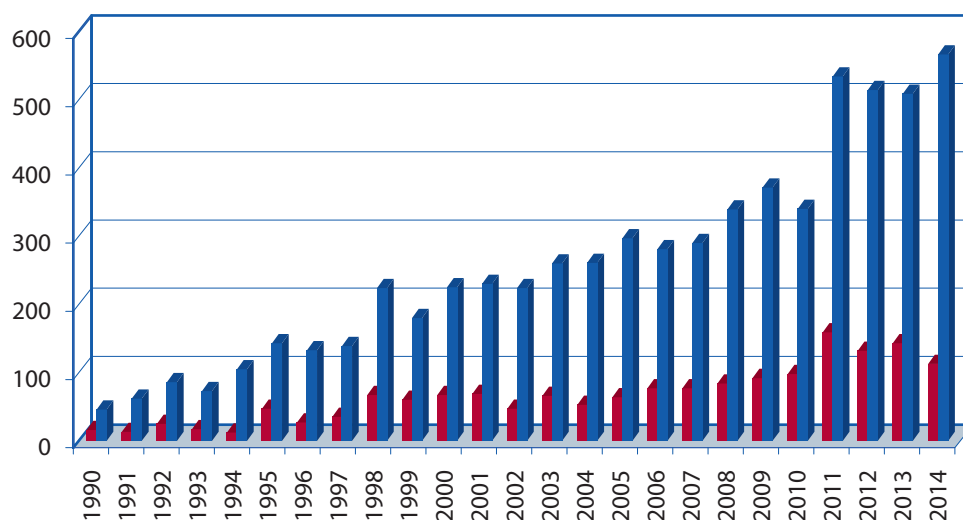

	2010			2011			2012			2013			2014		
	Aanhangig gemaakt	Uitspraak		Aanhangig gemaakt	Uitspraak		Aanhangig gemaakt	Uitspraak		Aanhangig gemaakt	Uitspraak		Aanhangig gemaakt	Uitspraak	
Beperkende maatregelen (Extern optreden)	10	10		30	2	12	7	10	4	16		4	4	9	9
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief								1	1						
Economische, sociale en territoriale samenhang	1	1						1	1						
Energie											1	1			
Extern optreden van de Europese Unie	1	1													
Handelspolitiek				3	2		3	2		15	2	14	1		
Institutioneel recht				1		1	1	1					1		1
Landbouw										1	1				
Mededinging	3	3		4	4		2	2		2	2		1	1	
Milieu				2	2					5	5		1		
Overheidsopdrachten	2	2								2	1		1	2	
Sociale politiek				1		1									
Steenmaatregelen van de staten	7	5			2		2		2				13	2	10
Toegang tot documenten				2	1		1	2		1	1		2	2	
Volksgesondheid							5	1	3	1	2		3	1	1
Totaal	24	22		43	2	23	9	26	5	28	2	32	7	26	2

¹ Krachtens artikel 76 bis van het Reglement voor de procesvoering kan het Gerecht in een zaak uitspraak doen volgens een versnelde procedure. Deze bepaling is van kracht sedert 1 februari 2001.

² Tot de categorie „zonder gevolg” behoren de zaken waarin het verzoek is ingetrokken, afstand van instantie is gedaan of het beroep bij beschikking is afgedaan alvorens uitspraak is gedaan over het verzoek om versnelde behandeling.

15. Diversen — Beslissingen van het Gerecht waartegen bij het Hof van Justitie hogere voorziening is ingesteld (1990-2014)

■ Aantal beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld

■ Totaal aantal beslissingen waartegen hogere voorziening kon worden ingesteld¹

	Aantal beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Totaal aantal beslissingen waartegen hogere voorziening kon worden ingesteld ¹	Percentage beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld
1990	16	46	35 %
1991	13	62	21 %
1992	25	86	29 %
1993	17	73	23 %
1994	12	105	11 %
1995	47	143	33 %
1996	27	133	20 %
1997	35	139	25 %
1998	67	224	30 %
1999	60	180	33 %
2000	67	225	30 %
2001	69	230	30 %
2002	47	225	21 %
2003	66	260	25 %
2004	53	261	20 %
2005	64	297	22 %
2006	77	281	27 %
2007	78	290	27 %
2008	84	339	25 %
2009	92	371	25 %
2010	98	338	29 %
2011	158	533	30 %
2012	132	514	26 %
2013	144	510	28 %
2014	110	561	20 %

¹ Totaal aantal beslissingen – arresten, beschikkingen in kort geding, beschikkingen tot afwijzing van interventie en beschikkingen waardoor een procedure anders wordt beëindigd dan door doorhaling of verwijzing – waarvoor de termijn voor het instellen van hogere voorziening is verstreken of waartegen hogere voorziening ingesteld.

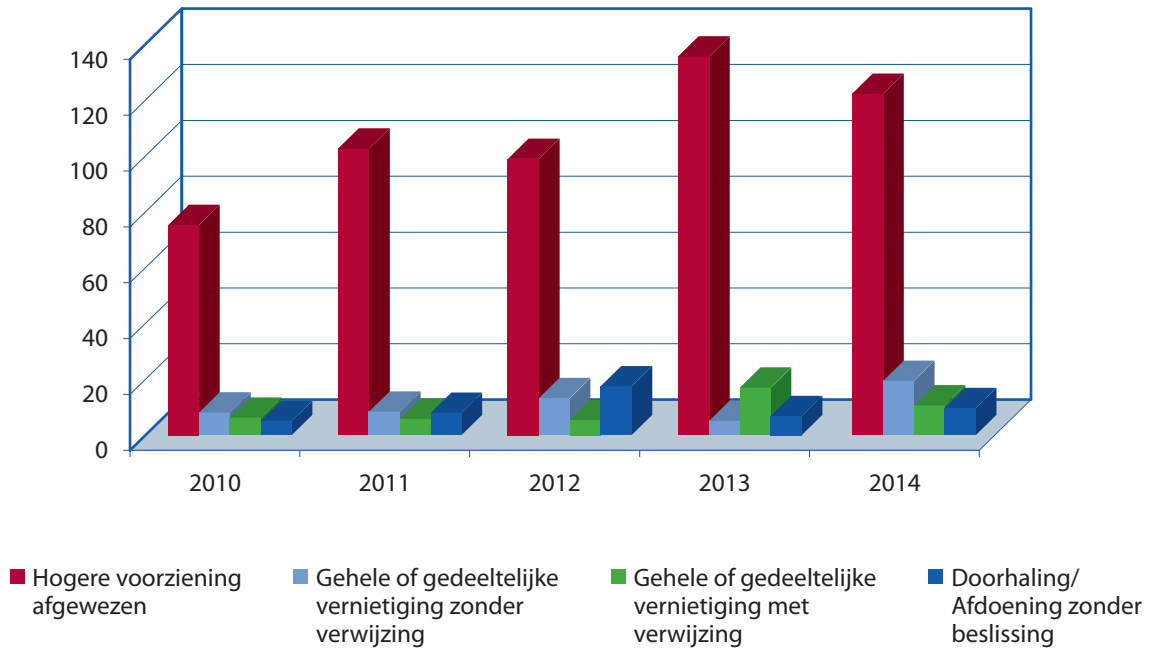
16. Diversen — Verdeling van de bij het Hof van Justitie ingestelde hogere voorzieningen volgens de aard van de procedure (2010-2014)

	2010			2011			2012			2013			2014		
	Beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Hogere voorziening mogelijk	Percentage hogere voorzieningen	Beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Hogere voorziening mogelijk	Percentage hogere voorzieningen	Beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Hogere voorziening mogelijk	Percentage hogere voorzieningen	Beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Hogere voorziening mogelijk	Percentage hogere voorzieningen	Beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Hogere voorziening mogelijk	Percentage hogere voorzieningen
Steunmaatregelen van de staten	17	34	50 %	10	37	27 %	18	52	35 %	16	52	31 %	15	77	19 %
Mededinging	15	33	45 %	49	90	54 %	24	60	40 %	28	73	38 %	15	44	34 %
Ambtenarenzaken				1	1	100 %									
Intellectuele eigendom	32	140	23 %	39	201	19 %	41	190	22 %	38	183	21 %	33	209	16 %
Andere rechtstreekse beroepen	34	131	26 %	59	204	29 %	47	208	23 %	62	202	31 %	47	231	20 %
Hogere voorzieningen							2	2	0 %						
Bijzondere procedures							2	2	100 %						
Totaal	98	338	29 %	158	533	30 %	132	514	26 %	144	510	28 %	110	561	20 %

17. *Diversen* — Uitspraken van het Hof van Justitie in hogere voorziening (2014) (arresten en beschikkingen)

	Hogere voorziening afgewezen	Gehele of gedeeltelijke vernietiging zonder verwijzing	Gehele of gedeeltelijke vernietiging met verwijzing	Doorhaling/ Afdoening zonder beslissing	Totaal
Ambtenarenstatuut	1				1
Beginnelsen van het recht van de Unie	1				1
Buitenlands en veiligheidsbeleid	1				1
Economische, sociale en territoriale samenhang	2	5			7
Gemeenschappelijk visserijbeleid	3				3
Handelspolitiek	3			2	5
Institutioneel recht	5	1			6
Intellectuele en industriële eigendom	40	2	5	5	52
Landbouw	8				8
Mededinging	13	8	3		24
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport	1				1
Overheidsopdrachten	1				1
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)	5				5
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	1				1
Sociale politiek	3				3
Steunmaatregelen van de staten	30		2		32
Toegang tot documenten	2	2		2	6
Volksgezondheid	1				1
Totaal	121	18	10	9	158

18. Diversen — Uitspraken van het Hof van Justitie in hogere voorziening (2010-2014) (arresten en beschikkingen)

	2010	2011	2012	2013	2014
Hogere voorziening afgewezen	73	101	98	134	121
Gehele of gedeeltelijke vernietiging zonder verwijzing	6	9	12	5	18
Gehele of gedeeltelijke vernietiging met verwijzing	5	6	4	15	10
Doorhaling/Afdoening zonder beslissing	4	8	15	6	9
Totaal	88	124	129	160	158

19. Diversen — Algemene ontwikkeling (1989-2014)

Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken

	Aanhangig gemaakte zaken ¹	Afgedane zaken ²	Aanhangige zaken op 31 december van elk jaar
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1 117
1998	238	348	1 007
1999	384	659	732
2000	398	343	787
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
2004	536	361	1 174
2005	469	610	1 033
2006	432	436	1 029
2007	522	397	1 154
2008	629	605	1 178
2009	568	555	1 191
2010	636	527	1 300
2011	722	714	1 308
2012	617	688	1 237
2013	790	702	1 325
2014	912	814	1 423
Totaal	11 652	10 229	

¹ 1989: overdracht van 153 zaken door het Hof van Justitie naar het pas opgerichte Gerecht.
1993: overdracht van 451 zaken door het Hof van Justitie wegens de eerste uitbreiding van de bevoegdheden van het Gerecht.

1994: overdracht van 14 zaken door het Hof van Justitie wegens de tweede uitbreiding van de bevoegdheden van het Gerecht.

2004-2005: overdracht van 25 zaken door het Hof van Justitie wegens de derde uitbreiding van de bevoegdheden van het Gerecht.

² 2005-2006: overdracht van 118 zaken door het Gerecht naar het pas opgerichte Gerecht voor ambtenarenzaken.

Hoofdstuk III

Het Gerecht voor ambtenarenzaken

A — Werkzaamheden van het Gerecht voor ambtenarenzaken in 2014

Door Sean Van Raepenbusch, president

1. Uit de gerechtelijke statistieken van het Gerecht voor ambtenarenzaken voor 2014 blijkt dat het aantal ingestelde beroepen (157), ondanks de inschrijving van de eerste zaken voortvloeiende uit de inwerkingtreding, op 1 januari 2014, van de hervorming van het Statuut van de ambtenaren van de Europese Unie (hierna: „Statuut”), stabiel lijkt ten opzichte van de statistieken van 2011 (159) en 2013 (160). In 2012 waren 178 nieuwe beroepen bij het Gerecht ingesteld, maar dat jaar lijkt thans een uitzondering te vormen.

Het aantal in 2014 afgesloten zaken (152) is daarentegen lager dan het vorige jaar (184), in de loop waarvan het Gerecht voor ambtenarenzaken inderdaad het beste kwantitatieve resultaat sinds zijn oprichting had bereikt. Deze afname wordt verklaard door de afloop van de ambtstermijn van twee rechters op 30 september 2014 en door het feit dat vertrekkende rechters geneigd zijn om zich geruime tijd vóór die afloop te concentreren op de afronding van zaken die vóór hun vertrek kunnen worden afgesloten, zodat de zaken waarbij dat niet het geval is aanhangig blijven. Toen in september 2014 bleek dat binnen de Raad van de Europese Unie geen unanimititeit bestond over de nieuwe benoemingen, hebben de twee betrokken rechters, die thans hun functie vervullen op basis van artikel 5, derde alinea, van het Statuut van het Hof van Justitie van de Europese Unie, het onderzoek van de nieuwe zaken hervat, doch deze konden voor het einde van het jaar niet worden afgesloten.

Uit het voorgaande volgt dat het aantal aanhangige zaken licht is gestegen ten opzichte van het voorgaande jaar (216 in 2014 tegen 211 op 31 december 2013). Opgemerkt zij echter dat in 2014 99 zaken zijn geschorst, tegen 26 in 2013, zodat het aantal actieve zaken op 31 december 2014 117 bedroeg. Beklemtoond moet worden dat het merendeel van die zaken is geschorst in afwachting van arresten van het Gerecht van de Europese Unie. Dit is het geval bij 64 zaken waarin het geschil betrekking heeft op de overdracht van pensioenrechten en 14 andere die het gevolg zijn van de hervorming van het Statuut.

De gemiddelde duur van de procedure, duur van eventuele schorsing niet inbegrepen, is van 14,7 maanden in 2013 gedaald naar 12,7 maanden in 2014. Dit wordt verklaard door het aantal geschorste zaken en door het feit dat ten opzichte van het verleden verhoudingsgewijs meer gebruik wordt gemaakt van beschikkingen om gedingen te beslechten (55 % in 2014 tegen 50 % in 2013).

In de loop van de betrokken periode heeft de president van het Gerecht voor ambtenarenzaken voorts 5 beschikkingen in kort geding gegeven tegen 3 in 2013 en 11 in 2012.

Uit de gerechtelijke statistieken voor 2014 blijkt eveneens dat bij het Gerecht van de Europese Unie 36 hogere voorzieningen zijn ingesteld tegen beslissingen van het Gerecht voor ambtenarenzaken, hetgeen een afname vormt ten opzichte van 2013 (56), en dat dit ook geldt voor het percentage voor beroep vatbare beslissingen (36,36 % tegen 38,89 %). Bovendien zijn 42 van de in 2014 behandelde hogere voorzieningen afgewezen en zijn 8 daarvan geheel of gedeeltelijk toegewezen; 5 zaken die tot een vernietiging hebben geleid zijn bovendien terugverwezen. 1 hogere voorziening is doorgehaald in het register.

Overigens zijn 12 zaken afgesloten met een minnelijke regeling krachtens het Reglement voor de procesvoering, tegen 9 in het voorgaande jaar, hetgeen samen met 2010 het beste resultaat is dat het Gerecht voor ambtenarenzaken op dit punt heeft behaald.

2. Het is eveneens van belang om erop te wijzen dat het Gerecht voor ambtenarenzaken op 21 mei 2014 zijn nieuwe reglement voor de procesvoering heeft vastgesteld alsmede nieuwe instructies voor de griffier en nieuwe praktische aanwijzingen voor de partijen. Deze teksten zijn op 1 oktober 2014 in werking getreden.

3. Hieronder zal worden ingegaan op de meest significante beslissingen van het Gerecht voor ambtenarenzaken.

I. Procedurele kwesties

Bevoegdheid

In de loop van het afgelopen jaar heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken de omvang moeten preciseren van zijn bevoegdheid om kennis te nemen van geschillen op het gebied van de vertegenwoordiging van het personeel.

Om te beginnen heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in de zaak *Colart e.a./Parlement* (F-31/14, EU:F:2014:264) eraan herinnerd dat de Unierechter op het gebied van verkiezingsgeschillen die de samenstelling van de personeelscomités betreffen, uitsluitend bevoegd is om zich op basis van de artikelen 90 en 91 van het Statuut uit te spreken over beroepen die tegen de betrokken instelling zijn gericht en die handelingen of nalatigheden van het tot aanstelling bevoegd gezag (hierna: „TABG”) tot voorwerp hebben in het kader van zijn verplichting om kennelijke onregelmatigheden van de organen belast met de organisatie van verkiezingen te voorkomen of te bekritisieren, teneinde de ambtenaren de mogelijkheid te bieden om in alle vrijheid en met eerbiediging van de regels hun vertegenwoordigers te kiezen. De Unierechter kan derhalve slechts bij wijze van incident, in het kader van de rechterlijke toetsing van handelingen of nalatigheden van het TABG uit het oogpunt van zijn verplichting om de regelmatigheid van de verkiezingen te garanderen, onderzoeken of de besluiten genomen door een college van stemmentellers eventueel onrechtmatig zijn.

De verdeling van de rechterlijke bevoegdheden tussen het Gerecht van de Europese Unie en het Gerecht voor ambtenarenzaken is gepreciseerd in de beschikking *Colart e.a./Parlement* (F-87/13, EU:F:2014:53). De verzoekers presenteerden zich als wettelijke vertegenwoordigers van een vak- of beroepsorganisatie (hierna: „VBO”) en kwamen op tegen de aanwijzing, door het Parlement, van personen die over rechten met betrekking tot de mailbox van die organisatie beschikten. Het Gerecht voor ambtenarenzaken heeft het beroep niet-ontvankelijk verklaard, voornamelijk op grond van de overweging dat de VBO zelf op basis van artikel 263 VWEU een beroep tot nietigverklaring bij het Gerecht van de Europese Unie moest instellen via haar vertegenwoordigers die naar behoren bevoegd waren om een besluit tot instelling van een dergelijk beroep te nemen, de hoedanigheid waarop verzoekers zich juist beriepen.

Voorwaarden voor ontvankelijkheid

1. Bezwarend besluit

Uit de artikelen 90, lid 2, en 91, lid 1, van het Statuut volgt dat de ambtenaren een klacht kunnen indienen en vervolgens beroep kunnen instellen tegen een „maatregel van algemene aard” waardoor zij zich bezwaard achten. Op basis hiervan is in de rechtspraak bepaald dat de betrokkenen het recht hebben om beroep in te stellen tegen elke maatregel van algemene aard van het TABG die voor hen bezwarend is, wanneer, ten eerste, die maatregel geen toepassingsmaatregel vereist om rechtsgevolgen te hebben of het gezag dat belast is met de uitvoering ervan over geen enkele beoordelingsmarge bij de toepassing ervan beschikt en, ten tweede, die maatregel de belangen van de ambtenaren rechtstreeks raakt doordat hun rechtspositie kenmerkend wordt gewijzigd. In de arresten *Julien-Malvy e.a./EDEO* (F-100/13, EU:F:2014:224) en *Osorio e.a./EDEO* (F-101/13, EU:F:2014:223, waartegen hogere voorziening is ingesteld bij het Gerecht van de Unie), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken deze rechtspraak toegepast op een besluit dat het TABG krachtens artikel 10 van bijlage X bij het Statuut had genomen en dat leidde tot de intrekking van de toelage wegens bijzondere levensomstandigheden voor personeelsleden die in bepaalde delegaties en kantoren van de Unie in derde landen waren tewerkgesteld. Het heeft het beroep ontvankelijk verklaard op grond dat het besluit voldoende nauwkeurig en onvoorwaardelijk leek om geen bijzondere toepassingsmaatregel te verlangen. Weliswaar moesten voor de uitvoering ervan individuele administratieve besluiten worden genomen om de toekenning van de toelage aan de betrokken personeelsleden te beëindigen, doch de Unierechter merkte op dat de vaststelling van die overgangsmaatregelen niet het resultaat van een beoordelingsmarge van de managers kon zijn en dat zij zich dus niet ertegen verzette dat de rechtspositie van de verzoekers rechtstreeks werd geraakt.

Volgens vaste rechtspraak vormt een brief waarin een functionaris enkel wordt herinnerd aan de bepalingen van zijn overeenkomst betreffende de afloopdatum ervan en die ten opzichte van die bepalingen geen enkel nieuw element bevat, overigens geen bezwarend besluit. Niettemin heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in zijn arrest *Drakeford/EMA* (F-29/13, EU:F:2014:10, waartegen hogere voorziening is ingesteld bij het Gerecht van de Unie) eraan herinnerd dat wanneer de overeenkomst verlengbaar is, het na heroverweging door de administratie genomen besluit om de overeenkomst niet te verlengen, een bezwarend besluit vormt, dat losstaat van de betrokken overeenkomst en waartegen binnen de statutaire termijnen een klacht kan worden ingediend of zelfs beroep kan worden ingesteld. Dit is met name het geval wanneer de betrokken brief slechts formeel „herinnert” aan de afloopdatum van een overeenkomst, maar wordt geschreven in een context waarin die overeenkomst verlengbaar was en na een interne procedure op basis van artikel 8 van de Regeling welke van toepassing is op de andere personeelsleden van de Europese Unie (hierna: „RAP”).

2. Eerbiediging van de precontentieuze procedure

De rechtspraak leidt uit artikel 91, lid 2, van het Statuut een regel af dat er overeenstemming moet bestaan tussen de klacht in de zin van deze bepaling en het daaropvolgende verzoekschrift. Deze regel vereist op straffe van niet-ontvankelijkheid dat een voor de Unierechter aangevoerd middel reeds in het kader van de precontentieuze procedure is aangevoerd, zodat het TABG kennis heeft kunnen nemen van de bezwaren die de betrokkene tegen het betwiste besluit aanvoert. In twee arresten, *CR/Parlement* (F-128/12, EU:F:2014:38) en *Cerafogli/ECB* (F-26/12, EU:F:2014:218, waartegen hogere voorziening is ingesteld bij het Gerecht van de Unie), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken nochtans geoordeeld dat deze regel van overeenstemming niet geldt voor een exceptie van onwettigheid die voor het eerst in een beroep wordt opgeworpen. In dit verband heeft de rechter ten eerste opgemerkt dat het vermoeden van wettigheid van de handelingen van de instellingen

van de Europese Unie inhoudt dat het TABG niet ervoor kan kiezen om een geldende algemene handeling die zijns inziens in strijd is met een hogere rechtsregel, buiten toepassing te laten. Ten tweede heeft hij eraan herinnerd dat de exceptie van onwettigheid van nature de uitdrukking vormt van een algemeen beginsel dat het legaliteitsbeginsel beoogt te verenigen met het beginsel van rechtszekerheid. Ten derde heeft hij opgemerkt dat artikel 277 VWEU alleen in het kader van een geding voor de Unierechter voorziet in de mogelijkheid om na afloop van de beroepstermijn op te komen tegen een handeling van algemene strekking, zodat die exceptie haar effecten niet volledig kan sorteren in het kader van een administratieve klachtprocedure. Ten vierde en ten slotte heeft hij geoordeeld dat de niet-ontvankelijkheid van een exceptie van onwettigheid die voor het eerst in het beroep wordt opgeworpen een beperking zou opleveren van het recht op een effectieve rechterlijke bescherming die niet evenredig is aan het doel van de regel van overeenstemming, namelijk een minnelijke regeling van geschillen tussen de betrokken ambtenaar en de administratie mogelijk maken. Een exceptie van onwettigheid impliceert van nature immers een redenering die niet kan worden verlangd van een ambtenaar of functionaris die niet noodzakelijkerwijs beschikt over de juiste juridische bekwaamheden om die exceptie, op straffe van een latere niet-ontvankelijkheid, aan te voeren in de precontentieuze fase.

In het kader van een klassieke toepassing van de artikelen 90 en 91 van het Statuut heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in zijn reeds aangehaalde arrest *Colart e.a./Parlement* (EU:F:2014:264), welk geding betrekking had op de vertegenwoordiging van het personeel, echter geoordeeld dat een beroep waarin de uitslag van de verkiezingen van het personeelscomité werd betwist in een situatie waarin geen verzoek of klacht krachtens artikel 90 van het Statuut bij het TABG was ingediend, niet-ontvankelijk was. Weliswaar hadden de verzoekers krachtens een door de algemene vergadering van ambtenaren vastgestelde regeling een „klacht” bij het college van stemmentellers ingediend, doch dit ontsloeg hen niet van de verplichting om vóór de instelling van hun beroep uit hoofde van artikel 270 VWEU en artikel 91 van het Statuut het TABG te vragen om in te grijpen in het verkiezingsproces. De in die regeling gebruikte bewoordingen waren weliswaar dubbelzinnig, doch het Gerecht voor ambtenarenzaken heeft geoordeeld dat de algemene vergadering van de ambtenaren van een instelling, evenals de statutaire organen, zoals het personeelscomité, niet bevoegd zijn om in het kader van de „regels omtrent de verkiezing voor het personeelscomité” die zij moeten vaststellen op grond van artikel 1, tweede alinea, van bijlage II bij het Statuut, af te wijken van artikel 90 van het Statuut.

Evenzo heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in de beschikking *Klar en Fernandez Fernandez/Commissie* (F-114/13, EU:F:2014:192, waartegen hogere voorziening is ingesteld bij het Gerecht van de Unie) een beroep niet-ontvankelijk verklaard dat betrekking had op de rechtmatigheid van een besluit van de verwerende instelling houdende weigering om de rechtmatigheid te erkennen van een besluit van een plaatselijke afdeling van een personeelscomité, en wel omdat de verzoekers binnen de statutaire termijn van drie maanden vanaf de eerste uitdrukkelijke en uitvoerige standpuntbepaling van de instelling geen voorafgaande klacht hadden ingediend.

3. Procesbelang

In de loop van de betrokken periode kreeg het Gerecht voor ambtenarenzaken te maken met een exceptie van niet-ontvankelijkheid ontleend aan het feit dat verzoeker, een voormalig ambtenaar die wegens het bereiken van de leeftijdsgrens was gepensioneerd, geen belang meer had om op te komen tegen een beoordelingsrapport, ofschoon dat rapport was opgesteld ter uitvoering van een eerder arrest houdende nietigverklaring. In zijn arrest *Cwik/Commissie* (F-4/13, EU:F:2014:263) heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken eraan herinnerd dat het recht op toegang tot een rechterlijke instantie illusoir zou zijn, indien werd toegestaan dat een definitieve en bindende rechterlijke beslissing ten nadele van een partij geen werking heeft en dat de uitvoering van een arrest

moest worden aangemerkt als een integrerend deel van het proces in de zin van artikel 6 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. In deze omstandigheden heeft de rechter geoordeeld dat een weigering om te erkennen dat verzoeker belang had bij de nietigverklaring van het nieuwe rapport, zou neerkomen op een schending van zijn recht op de correcte uitvoering van het eerste arrest en, dientengevolge, van zijn recht op een effectieve rechterlijke bescherming.

4. Spoedeisendheid van een uitspraak in kort geding

Volgens vaste rechtspraak is de opschorting van de tenuitvoerlegging louter accessoir ten opzichte van de procedure in de hoofdzaak waarop zij is geënt. De beslissing van de rechter in kort geding moet derhalve voorlopig zijn in de zin dat zij niet mag vooruitlopen op de toekomstige beslissing ten gronde noch deze zinledig mag maken door haar elke nuttige werking te ontnemen. In zijn beschikking *DK/EDEO* (F-27/14 R, EU:F:2014:67) heeft de president van het Gerecht voor ambtenarenzaken echter geoordeeld dat wanneer de door de verzoeker aangevoerde argumenten, gelet op het beginsel „le pénal tient le disciplinaire en l'état”, ernstige twijfel doen ontstaan over de rechtmatigheid van het bestreden besluit, het verzoek om opschorting van de tenuitvoerlegging niet wegens het ontbreken van spoedeisendheid kan worden afgewezen, omdat hem anders schending van dat beginsel kon worden verweten. Met andere woorden, wanneer de schending ervan op het eerste gezicht bewezen lijkt, kan de bescherming van het beginsel „le pénal tient le disciplinaire en l'état” zelfs niet voorlopig, in afwachting van het arrest in de hoofdzaak, worden uitgesteld zonder ernstige en onherstelbare schade voor de verzoeker te veroorzaken, aangezien de uitkomst van de strafprocedure mogelijkerwijs sterk beïnvloed wordt door het standpunt van het administratief gezag over de echtheid van de feiten die aan die procedure ten grondslag liggen.

II. Ten gronde

Algemene voorwaarden voor de geldigheid van handelingen

1. Verplichting tot onpartijdigheid

Volgens vaste rechtspraak dient een jury van een vergelijkend onderzoek te garanderen dat haar beoordelingen over alle kandidaten bij de mondelinge examens onder gelijke en objectieve voorwaarden worden uitgebracht. In zijn arrest *CG/EIB* (F-115/11, EU:F:2014:187) heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken deze rechtspraak toegepast op een selectiepanel dat uit de kandidaten die hadden gesolliciteerd naar aanleiding van de bekendmaking van een kennisgeving van vacature van een ambt, de beste kandidaten diende te kiezen. Dientengevolge heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat alle leden van een selectiepanel dermate onafhankelijk dienen te zijn dat hun objectiviteit niet ter discussie kan worden gesteld. Desondanks kan de omstandigheid dat een kandidaat tegen een lid van het selectiepanel een klacht wegens geweld heeft ingediend als zodanig op zich niet meebrengen dat het betrokken lid verplicht is om zich terug te trekken. Daar de verzoevende partij in die zaak echter had opgemerkt dat dit lid de rechtstreekse hiërarchieke meerdere van de aan te stellen kandidaat zou worden en zij objectieve, relevante en onderling overeenstemmende aanwijzingen had aangevoerd dat het lid een persoonlijk belang had om haar te benadelen, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat het zijn verplichting tot onpartijdigheid niet was nagekomen. Aangezien elk lid van het selectiepanel zodanig onafhankelijk moet zijn dat de objectiviteit van het selectiepanel in zijn geheel niet in gevaar komt, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat het gehele selectiepanel zijn verplichting tot onpartijdigheid niet was nagekomen.

In een andere zaak diende het Gerecht voor ambtenarenzaken kennis te nemen van de geldigheid van een selectieprocedure voor een uitvoerend directeur van een agentschap en met name over de inschakeling van een voorselectiecomité dat een ontwerplijst diende op te stellen van de kandidaten die het meest gekwalificeerd werden geacht, terwijl de raad van bestuur van het agentschap bevoegd was om de kandidaat aan te stellen. In zijn arrest *Hristov/Commissie en EMA* (F-2/12, EU:F:2014:245) heeft het geoordeeld dat ook al was de ontwerplijst niet bindend, het feit dat twee leden van de raad van bestuur zitting hadden in het voorselectiecomité afbreuk deed aan de verplichting tot onpartijdigheid.

2. Het recht om te worden gehoord

In het kader van de beoordeling van de modaliteiten van het recht van een tijdelijk functionaris om te worden gehoord over de eventuele verlenging van zijn overeenkomst, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in het arrest *Tzikas/AFE* (F-120/13, EU:F:2014:197) beklemtoond dat de betrokkene duidelijk moet worden geïnformeerd over het doel van het onderhoud met zijn chef, zodat hij in staat is om naar behoren zijn standpunt kenbaar te maken voordat een voor hem ongunstig besluit wordt genomen. Zelfs al bestaan er dus geen bepalingen die de schriftelijke vorm voorschrijven en kan informatie over het doel van het onderhoud dus mondeling worden gegeven en voortvloeien uit de context waarin het zal plaatsvinden, een schriftelijke uitnodiging van de betrokkene kan geschikter blijken.

Bovendien wordt, in het kader van de tuchtprocedure, het recht om te worden gehoord „uitgevoerd” in de zin van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie door, ten eerste en met name, artikel 16, lid 1, van bijlage IX bij het Statuut en, ten tweede, artikel 4 van diezelfde bijlage. In zijn arrest *de Brito Sequeira Carvalho/Commissie* (F-107/13, EU:F:2014:232) heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken opgemerkt dat de situatie van een ambtenaar die noch aanwezig was noch vertegenwoordigd werd tijdens het verhoor voor de tuchtraad en die evenmin schriftelijke opmerkingen had kunnen indienen, terwijl, ten eerste, hij gegronde redenen had gegeven voor de onmogelijkheid om op de voorziene datum aanwezig te zijn bij het verhoor en, ten tweede, tijdens dat verhoor de enige, door het TABG opgeroepen getuige à charge was gehoord, niet in overeenstemming was met die bepalingen, gelezen in het licht van artikel 52, lid 1, van het Handvest.

Loopbaan van de ambtenaren en functionarissen

In zijn arrest *Montagut Viladot/Commissie* (F-160/12, EU:F:2014:190, waartegen hogere voorziening is ingesteld bij het Gerecht van de Unie) heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat het vereiste dat een kandidaat voor toelating tot een algemeen vergelijkend onderzoek in het bezit moet zijn van een universitair diploma, bij gebreke van enige andersluidende bepaling hetzij in een op vergelijkende onderzoeken voor aanwerving toepasselijke verordening of richtlijn, hetzij in de aankondiging van vergelijkend onderzoek, noodzakelijkerwijs moet worden opgevat in de betekenis die daaraan wordt gegeven door de wettelijke regeling van de lidstaat waarin de kandidaat de studie heeft gevolgd waarop hij zich beroept.

Voorts heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in zijn arrest *De Mendoza Asensi/Commissie* (F-127/11, EU:F:2014:14) eraan herinnerd dat de naleving van de beginselen van gelijke behandeling en objectiviteit van de puntenwaardering door een jury van een vergelijkend onderzoek in beginsel vereist dat de stabiliteit van de samenstelling van de jury bij de verschillende examens zo veel mogelijk gehandhaafd blijft. Het heeft echter toegegeven dat niet kon worden uitgesloten dat een consistente puntenwaardering door andere middelen kan worden gegarandeerd. In casu heeft het de geldigheid erkend van een nieuwe organisatieprocedure van de werkzaamheden van een jury waarbij de stabiliteit van de samenstelling van de jury enkel in bepaalde fasen van de procedure

was gewaarborgd. In dit verband heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken ten eerste opgemerkt dat die stabiliteit verzekerd was tijdens de belangrijkste fasen, namelijk allereerst bij de beslissing op welke wijze de examens zouden verlopen, vervolgens om de twee of drie dagen – telkens wanneer de door de kandidaten behaalde punten werden verzameld om te komen tot een beoordeling van de vaardigheden van de kandidaten die gedurende die periode aan de beurt waren geweest –, en ten slotte bij afloop van de examens teneinde na te gaan of de beoordelingen consistent waren. Ten tweede heeft het opgemerkt dat de gelijke behandeling van de kandidaten ook verzekerd werd door de gelijkheid van de werkmethoden, die het gebruik van voorgestructureerde toetsen en de toepassing van gelijke criteria voor de beoordeling van de vaardigheden van de kandidaten inhielden. Ten derde heeft het vastgesteld dat de voorzitter van de jury aanwezig was bij de eerste minuten van alle toetsen. Ten slotte en ten vierde heeft het overwogen dat er onderzoeken en analyses waren uitgevoerd teneinde na te gaan of de puntenwaardering consistent was.

Rechten en verplichtingen van de ambtenaren en functionarissen

Bij de precisering, in de arresten *CG/EIB* (F-103/11, EU:F:2014:185) en *De Nicola/EIB* (F-52/11, EU:F:2014:243), van het begrip psychisch geweld in de zin van artikel 3.6.1 van de gedragscode van het personeel van de Europese Investeringsbank gelezen in samenhang met artikel 2.1 van het beleid op het gebied van de waardigheid op het werk dat de Bank eveneens had vastgesteld, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken een soortgelijke uitlegging gegeven als die welke het op basis van artikel 12 bis van het Statuut had gegeven, namelijk dat niet vereist was dat de houdingen of handelingen die afbreuk deden aan de zelfachting en het zelfvertrouwen van het slachtoffer, opzettelijk waren. Dientengevolge heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken twee besluiten van de Bank nietig verklaard om geen gevolg te geven aan wegens psychisch geweld ingediende klachten omdat niet was gebleken dat de gelaakte gedragingen van dien aard waren geweest.

Financiële regeling en sociale voordelen van de ambtenaren

1. Ontheemdingstoelage

In het kader van de bepaling van het bestaan van een recht op de ontheemdingstoelage van een ambtenaar heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in zijn arrest *Ohrgaard/Commissie* (F-151/12, EU:F:2014:8) eraan herinnerd dat uit artikel 4, lid 1, sub a en b, van bijlage VII bij het Statuut blijkt dat de wetgever van de Unie met het oog op de neutralisering van de in aanmerking te nemen periodes van verblijf, een onderscheid heeft gemaakt tussen enerzijds de ambtenaar die niet de nationaliteit heeft van de staat op het grondgebied waarvan hij is tewerkgesteld en deze nationaliteit ook nooit heeft gehad en, anderzijds, de ambtenaar die de nationaliteit van die staat heeft of heeft gehad. In het eerste geval wordt geen rekening gehouden met periodes die overeenkomen met „omstandigheden die voortvloeien uit diensten, verricht voor een andere staat of een internationale organisatie”. In het tweede geval worden periodes overeenkomende met omstandigheden bestaande in „het uitoefenen van een functie in dienst van een staat of van een internationale organisatie” buiten beschouwing gelaten. Het Gerecht voor ambtenarenzaken heeft er bovendien aan herinnerd dat de eerste uitdrukking een veel ruimere strekking heeft dan de tweede. Ofschoon de Unierechter heeft geoordeeld dat een periode van stage bij een van de instellingen van de Unie buiten beschouwing moest worden gelaten, zijnde omstandigheden die voortvloeien uit diensten verricht voor een internationale organisatie wanneer de ambtenaar niet de nationaliteit van de staat van tewerkstelling heeft en deze ook nooit heeft gehad, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat een door de Commissie georganiseerde stage met als voornaamste doel bij te dragen tot de opleiding van de stagiaires niet onder het begrip uitoefening van een functie kon vallen, dat geldt voor ambtenaren die de nationaliteit van die staat hebben of hebben gehad. In tegenstelling tot het eerstgenoemde begrip vereist het tweede begrip immers dat de activi-

teit hoofdzakelijk bijdraagt tot de verwezenlijking van de doelstellingen van de betrokken staat of internationale organisatie.

2. Gezinstoelagen

In het kader van een beroep tegen een tuchtmaatregel diende het Gerecht voor ambtenarenzaken te preciseren welke verplichtingen de ambtenaar heeft als gevolg van het feit dat de door de Unie betaalde gezinstoelagen een subsidiair karakter hebben ten opzichte van de nationale uitkeringen. In het arrest *EH/Commissie* (F-42/14, EU:F:2014:250) heeft het allereerst geoordeeld dat een ambtenaar, wanneer hij in verband met zijn gezinssituatie een statutaire uitkering vraagt en krijgt, niet kan aanvoeren dat hij niet op de hoogte is van de situatie van zijn echtgenoot. In antwoord op een grief ontleend aan het feit dat de administratie bij de nationale uitkerende instantie niet had geverifieerd of deze daadwerkelijk geen gezinstoelagen had betaald, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken vervolgens geoordeeld dat ofschoon van een zorgvuldige administratie mag worden verwacht dat zij ten minste jaarlijks de persoonsgegevens actualiseert van de gerechtigden van de verschillende maandelijks betaalde statutaire uitkeringen, de situatie van een administratie die duizenden salarissen en verschillende toelagen moet betalen niet kan worden vergeleken met die van de ambtenaar die een persoonlijk belang heeft om de aan hem betaalde bedragen te verifiëren en elke mogelijke vergissing in zijn voor- of nadeel te melden. Het feit dat de administratie bepaalde informatie slechts toevallig of indirect had gekregen heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken ten slotte irrelevant geacht, daar de gerechtigde van een statutaire uitkering de bevoegde dienst van zijn instelling duidelijk en ondubbelzinnig op de hoogte moet stellen van elk besluit tot toekenning van een gelijkwaardige nationale uitkering.

Voorts blijkt uit de bepalingen van artikel 2, lid 1, van bijlage VII bij het Statuut alsmede van artikel 2, lid 2, eerste alinea, van die bijlage dat de ambtenaren recht hebben op een toelage voor een kind ten laste wanneer zij die kinderen „daadwerkelijk onderhouden”. In zijn arrest *Armani/Commissie* (F-65/12, EU:F:2014:13) heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken de gelegenheid gehad te preciseren dat het begrip daadwerkelijk onderhoud overeenkomt met de daadwerkelijke volledige of gedeeltelijke voorziening in de wezenlijke behoeften van het kind, met name op het gebied van huisvesting, voeding, kleding, onderwijs en medische verzorging en kosten. Wanneer een ambtenaar daadwerkelijk volledig of gedeeltelijk voorziet in de wezenlijke behoeften van het kind van zijn echtgenoot, moet derhalve worden aangenomen dat hij dit kind daadwerkelijk onderhoudt, zodat het te zijnen laste komt. In deze context en bij gebreke van enige andersluidende bepaling hangt het recht van die ambtenaar op de toelage voor een kind ten laste ten behoeve van het kind van zijn echtgenoot niet af van de voorwaarde dat die echtgenoot geen ambtenaar of functionaris van de Unie is. Incidenteel heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in dat arrest nog gepreciseerd dat de gezinstoelagen, hoewel zij deel uitmaken van de bezoldiging, niet bestemd zijn voor het onderhoud van de ambtenaren, maar uitsluitend voor dat van de kinderen.

3. Terugvordering van hetgeen onverschuldigd is betaald

In de zaak *CR/Parlement* (EU:F:2014:38) diende het Gerecht voor ambtenarenzaken zich uit te spreken over de rechtmatigheid van artikel 85, tweede alinea, tweede volzin, van het Statuut, voor zover het bepaalt dat de termijn van vijf jaar waarin het onverschuldigd betaalde van ambtenaren en functionarissen kan worden teruggevorderd, niet geldt wanneer de administratie kan aantonen dat de betrokkene haar opzettelijk heeft misleid om betaling van het betrokken bedrag te verkrijgen. Na eraan te hebben herinnerd dat de mate waarin op verjaring een beroep kan worden gedaan volgt uit een afweging van de vereisten van rechtszekerheid en van rechtmatigheid in het licht van de historische en maatschappelijke omstandigheden die op een bepaald ogenblik in de samenleving overheersen, zodat het enkel aan de wetgever is om daarover te beslissen, heeft

het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat de omstandigheid dat de administratie niet gebonden is aan die termijn van vijf jaar, op zich niet onrechtmatig kan zijn in het licht van het rechtszekerheidsbeginsel. Overigens volgt uit de vaste rechtspraak dat bij het ontbreken van een door de wetgever van de Unie voorgeschreven verjaringstermijn, het fundamentele vereiste van rechtszekerheid zich ertegen verzet dat de administratie eindeloos kan wachten met de uitoefening van haar bevoegdheden, zodat zij verplicht is om op te treden binnen een redelijke termijn nadat zij kennis heeft genomen van de feiten.

In datzelfde arrest heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken bovendien geoordeeld dat de omstandigheid dat de administratie voor de terugvordering van het onverschuldigd betaalde niet gebonden is aan de termijn van vijf jaar, evenmin in strijd is met het evenredigheidsbeginsel. Artikel 85 van het Statuut beoogt immers de financiële belangen van de Unie te beschermen binnen de specifieke context van de betrekkingen tussen de instellingen van de Unie en hun personeelsleden, dat wil zeggen personen die aan die instellingen zijn gebonden door de in artikel 11 van het Statuut neergelegde specifieke loyaliteitsplicht.

In zijn arrest *López Cejudo/Commissie* (F-28/13, EU:F:2014:55) heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken ten slotte gepreciseerd dat artikel 85, tweede alinea, tweede volzin, van het Statuut ziet op de situatie waarin de functionaris die ten onrechte probeert een betaling te verkrijgen, het TABG opzettelijk heeft misleid, met name hetzij door hem niet alle gegevens betreffende zijn persoonlijke situatie te verstrekken, hetzij door het TABG niet in kennis te stellen van veranderingen in zijn persoonlijke situatie, hetzij door stappen te ondernemen die het moeilijker maken voor het TABG om te ontdekken dat de aan hem gedane betaling onverschuldigd was, bijvoorbeeld door onjuiste of onnauwkeurige informatie te verstrekken.

Tuchtregeling

In het arrest *EH/Commissie* (EU:F:2014:250) heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat ook al kan de administratie beslissen om rekening te houden met het feit dat de betrokkene de pensioenleeftijd nadert, het TABG op grond van de bewoordingen van artikel 10 van bijlage IX bij het Statuut niet verplicht is om deze omstandigheid in aanmerking te nemen teneinde een mildere tuchtmaatregel op te leggen.

Geschillen over overeenkomsten

In twee arresten *Bodson e.a./EIB* (F-73/12, EU:F:2014:16 en F-83/12, EU:F:2014:15, waartegen hogere voorziening is ingesteld bij het Gerecht van de Unie) heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken verzoekers' argumenten weerlegd dat de contractuele aard van hun arbeidsverhouding en de bindende kracht van overeenkomsten zich ertegen zouden verzetten dat de Bank eenzijdig essentiële onderdelen van de arbeidsvoorwaarden van functionarissen wijzigt. In dit verband heeft het vastgesteld dat wanneer overeenkomsten zijn gesloten met een orgaan van de Unie dat een taak van algemeen belang vervult en ertoe gemachtigd is de op zijn personeel toepasselijke bepalingen bij reglement vast te stellen, de wil van partijen bij een arbeidsovereenkomst noodzakelijkerwijs wordt begrensd door de verplichtingen die uit deze bijzondere taak voortvloeien en die zowel voor de bestuursorganen van dat orgaan als voor zijn personeelsleden gelden. Voorts wordt de wilsovereenstemming van de partijen begrensd tot de algehele aanvaarding van in dat reglement opgenomen rechten en verplichtingen en vallen hun verhoudingen, ook al zijn zij van oorsprong contractueel van aard, hoofdzakelijk onder een reglementair stelsel. Dientengevolge heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat de Bank ter vervulling van de op haar rustende taak van algemeen belang bevoegd was om eenzijdig de bezoldiging van haar personeelsleden te

wijzigen, niettegenstaande de rechtshandelingen van contractuele aard die aan de arbeidsverhoudingen ten grondslag liggen.

Voorts moet eraan worden herinnerd dat de overeenkomst van een tijdelijk functionaris in de zin van artikel 2, sub a, RAP, op grond van artikel 8, eerste alinea, van die Regeling één keer voor bepaalde tijd kan worden verlengd, „daarna kan de overeenkomst alleen nog voor onbepaalde tijd worden verlengd”. In zijn arrest *Drakeford/EMA* (EU:F:2014:10) heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat deze bepaling niet aldus kon worden uitgelegd dat elke wijziging van functie, welke in een nieuwe overeenkomst wordt vastgelegd, een onderbreking kan vormen van de continuïteit van de arbeidsverhouding die tot een overeenkomst voor onbepaalde tijd leidt. Een dergelijke uitlegging zou tot gevolg hebben dat de strekking van artikel 8, eerste alinea, RAP zodanig wordt beperkt dat deze niet meer in overeenstemming is met het daaraan ten grondslag liggende doel, aangezien die uitlegging ertoe zou leiden dat de aanstelling, bij een formeel afzonderlijke overeenkomst, van elke reeds in dienst zijnde tijdelijk functionaris in een hoger ambt, in alle omstandigheden en zonder reële rechtvaardiging tot gevolg zou hebben dat die functionaris, met betrekking tot de duur van zijn „aanstelling”, in een situatie wordt geplaatst die gelijk is aan die van een nieuw aangeworven functionaris. Bovendien zou deze uitlegging leiden tot de bestraffing van bijzonder verdienstelijke functionarissen, die juist wegens hun beroepsprestaties carrière hebben gemaakt. Volgens het Gerecht voor ambtenarenzaken roept een dergelijk gevolg ernstige bedenkingen op, gelet op het beginsel van gelijke behandeling, zoals neergelegd in artikel 20 van het Handvest. Het druist eveneens in tegen de in artikel 12, lid 1, RAP uitdrukkelijk uitgesproken wens van de wetgever om ervoor te zorgen dat de tijdelijk functionarissen de instellingen de medewerking verzekeren van personen die uit een oogpunt van vakbekwaamheid, prestatievermogen en onkreukbaarheid aan de hoogste eisen voldoen.

B — Samenstelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken

(Protocollaire rangorde op 1 oktober 2014)

Van links naar rechts:

E. Perillo en H. Kreppel, rechters; R. Barents, kamerpresident; S. Van Raepenbusch, president; K. Bradley, kamerpresident; M. I. Rofes i Pujol en J. Svenningsen, rechters; W. Hakenberg, griffier.

1. Leden van het Gerecht voor ambtenarenzaken

(in volgorde van hun ambtsaanvaarding)

Sean Van Raepenbusch

geboren in 1956; licentiaat in de rechten (Université Libre de Bruxelles, 1979); bijzondere licentie internationaal recht (Brussel, 1980); doctor in de rechten (1989); hoofd van de juridische dienst van de naamloze vennootschap Zeekanaal en Haveninrichtingen van Brussel (1979-1984); ambtenaar bij de Commissie van de Europese Gemeenschappen (directoraat-generaal Sociale Zaken, 1984-1988); lid van de juridische dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1988-1994); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1994-2005); docent aan het Centre universitaire de Charleroi (internationaal en Europees sociaal recht, 1989-1991), de Université de Mons-Hainaut (Europees recht, 1991-1997), de Université de Liège (Europees ambtenarenrecht, 1989-1991; institutioneel recht van de Europese Unie, 1995-2005; Europees sociaal recht, 2004-2005), en sedert 2006 de Université Libre de Bruxelles (institutioneel recht van de Europese Unie); talrijke publicaties inzake Europees sociaal recht en institutioneel recht van de Europese Unie; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2005; president van het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 7 oktober 2011.

Horstpeter Kreppel

geboren in 1945; universitaire studies te Berlijn, München, Frankfurt am Main (1966-1972); juristisches Staatsexamen (1972); magistraat-stagiair te Frankfurt am Main (1972-1973 en 1974-1975); Europacollege te Brugge (1973-1974); 2. juristisches Staatsexamen (Frankfurt am Main, 1976); ambtenaar bij de Bundesanstalt für Arbeit en advocaat (1976); rechter in het Arbeitsgericht (Land Hessen, 1977-1993); docent aan de Fachhochschule für Sozialarbeit te Frankfurt am Main en de Verwaltungsfachhochschule te Wiesbaden (1979-1990); nationaal expert bij de Juridische Dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1993-1996 en 2001-2005); attaché voor sociale zaken bij de ambassade van de Bondsrepubliek Duitsland te Madrid (1996-2001); rechter in het Arbeitsgericht Frankfurt am Main (februari-september 2005); rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2005.

Maria Isabel Rofes i Pujol

geboren in 1956; studie rechtsgeleerdheid (licentiaat in de rechtsgeleerdheid, Universidad de Barcelona, 1981); specialisatie internationale handel (Mexico 1983); studie Europese integratie (kamer van koophandel van Barcelona 1985) en communautair recht (Escola d'Administració Pública de Catalunya 1986); ambtenaar bij de Generalitat de Catalunya (lid van de juridische dienst van het ministerie van Industrie en Energie, april 1984-augustus 1986); lid van de balie van Barcelona (1985-1987); administrateur, vervolgens hoofdadministrateur bij de afdeling onderzoek en documentatie van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1986-1994); referendaris bij het Hof van Justitie (kabinet van advocaat-generaal Ruiz-Jarabo Colomer, januari 1995-april 2004; kabinet van rechter Löhms mei 2004-augustus 2009); docent communautaire rechtspleging, faculteit der rechtsgeleerdheid, Universitat Autònoma de Barcelona (1993-2000); talrijke publicaties en cursussen op het gebied van Europees sociaal recht; lid van de kamer van beroep van het Communautair Bureau voor plantenrassen (2006-2009); rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 7 oktober 2009.

Ezio Perillo

geboren in 1950; doctoraat in de rechtsgeleerdheid en advocaat aan de balie van Padua; assistant en vervolgens senior onderzoeker burgerlijk en vergelijkend recht aan de rechtenfaculteit van de universiteit van Padua (1977-1982); hoofddocent gemeenschapsrecht aan de Fondazione Collegio Europeo di Parma (1990-1998) en aan de rechtenfaculteiten van de universiteit van Padua (1985-1987), de universiteit van Macerata (1991-1994), de universiteit van Napels (1995) en de Università degli studi di Milano (2000-2001); lid van het wetenschappelijk comité Master in European integration aan de universiteit van Padua; ambtenaar van het Hof van Justitie bij de directie Bibliotheek, Onderzoek en Documentatie (1982-1984); referendaris bij advocaat-generaal Mancini (1984-1988); juridisch adviseur van de secretaris-generaal van het Europees Parlement, de heer Enrico Vinci (1988-1993); tevens, binnen dezelfde instelling, afdelingshoofd bij de juridische dienst (1995-1999); directeur wetgevingscoördinatie en bemiddeling, interinstitutionele betrekkingen en betrekkingen met de nationale parlementen (1999-2004); directeur externe betrekkingen (2004-2006); directeur wetgevingszaken bij de juridische dienst (2006-2011); auteur van meerdere publicaties op het terrein van Italiaans burgerlijk recht en het recht van de Europese Unie; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2011.

René Barents

geboren in 1951; meester in de rechten, onderwijsbevoegdheid economie (Erasmus Universiteit Rotterdam, 1973); doctoraat in de rechtsgeleerdheid (Universiteit Utrecht, 1981); wetenschappelijk onderzoeker in Europees en internationaal economisch recht (1973-1974) en wetenschappelijk medewerker in dezelfde vakgebieden aan het Europa Instituut, RU Utrecht (1974-1979) en aan het Europa Instituut, RU Leiden (1979-1981); referendaris bij het Hof van Justitie (1981-1986), vervolgens afdelingshoofd statutaire rechten bij het Hof van Justitie (1986-1987); lid van de Juridische Dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1987-1991); referendaris bij het Hof van Justitie (1991-2000); afdelingshoofd bij (2000-2009) en directeur van (2009-2011) de directie Onderzoek en Documentatie van het Hof van Justitie van de Europese Unie; gewoon hoogleraar (1988-2003) en honorair hoogleraar (sinds 2003) Europees recht aan de Universiteit van Maastricht; raadsheer-plaatsvervanger in het Gerechtshof 's-Hertogenbosch (1993-2011); corresponderend lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (sinds 1993); talrijke publicaties op het terrein van Europees recht; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2011.

Kieran Bradley

geboren in 1957; diploma rechtsgeleerdheid (Trinity College, Dublin, 1975-1979); onderzoeksassistent bij senator Mary Robinson (1978-1979 en 1980); Pádraig Pearse Scholarship om te studeren aan het Europacollege (Brugge, 1979); Advanced European Studies (Law) aan het Europacollege (1979-1980); Masters degree in de rechtsgeleerdheid aan de universiteit van Cambridge (1980-1981); stagiair bij het Europees Parlement (Luxemburg, 1981); administrateur bij het secretariaat van de juridische commissie van het Europees Parlement (Luxemburg, 1981-1988); lid van de juridische dienst van het Europees Parlement (Brussel, 1988-1995); referendaris bij het Hof van Justitie (1995-2000); Distinguished Lecturer on European Law aan de Harvard Law School (2000); lid (2000-2003) en directeur (2003-2011) van de juridische dienst van het Europees Parlement; auteur van talrijke publicaties; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2011.

Jesper Svenningsen

geboren in 1966; rechtenstudie (Candidatus juris) aan de universiteit van Århus (1989); advocaat-stagiair bij de juridisch adviseur van de Deense regering (1989-1991); referendaris bij het Hof van Justitie (1991-1993); toelating tot de Deense balie (1993); advocaat bij de juridisch adviseur van de Deense regering (1993-1995); docent Europees recht aan de universiteit van Kopenhagen; docent aan het Europees Instituut voor bestuurskunde (EIPA), kantoor Luxemburg, vervolgens waarnemend directeur (1995-1999); administrateur bij de juridische dienst van de Toezichthoudende Autoriteit van de EVA (1999-2000); ambtenaar van het Hof van Justitie (2000-2013); referendaris (2003-2013); rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 7 oktober 2013.

Waltraud Hakenberg

geboren in 1955; rechtenstudie te Regensburg en Genève (1974-1979); 1. juristisches Staatsexamen (1979); postacademische studie gemeenschapsrecht aan het Europacollege te Brugge (1979-1980); magistraat-stagiair te Regensburg (1980-1983); doctor in de rechtsgeleerdheid (1982); 2. juristisches Staatsexamen (1983); advocaat te München en Parijs (1983-1989); ambtenaar bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1990-2005); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (kabinet van rechter Jann, 1995-2005); onderwijsopdrachten aan verschillende universiteiten in Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland en Rusland; buitengewoon hoogleraar aan de universiteit van Saarland (sedert 1999); lid van verschillende juridische comités, verenigingen en jury's; talrijke publicaties inzake het gemeenschapsrecht en de communautaire rechtspleging; griffier van het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 30 november 2005.

2. Wijzigingen in de samenstelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken in 2014

Er hebben in 2014 geen wijzigingen in de samenstelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken plaatsgevonden.

3. Protocolaire rangorde

van 1 januari 2014 tot en met 30 september 2014

S. VAN RAEPENBUSCH, president van het
Gerecht
H. KREPPEL, kamerpresident
M. I. ROFES I PUJOL, kamerpresident
E. PERILLO, rechter
R. BARENTS, rechter
K. BRADLEY, rechter
J. SVENNINGSEN, rechter

W. HAKENBERG, griffier

van 1 oktober 2014 tot en met 31 december 2014

S. VAN RAEPENBUSCH, president van het
Gerecht
R. BARENTS, kamerpresident
K. BRADLEY, kamerpresident
H. KREPPEL, rechter
M. I. ROFES I PUJOL, rechter
E. PERILLO, rechter
J. SVENNINGSEN, rechter

W. HAKENBERG, griffier

4. Voormalige leden van het Gerecht voor ambtenarenzaken

Kanninen Heikki (2005-2009)

Tagaras Haris (2005-2011)

Gervasoni Stéphane (2005-2011)

Boruta Irena (2005-2013)

President

Mahoney Paul J. (2005-2011)

C — Gerechtelijke statistieken van het Gerecht voor ambtenarenzaken

Werkzaamheden van het Gerecht voor ambtenarenzaken

1. Aanhangig gemaakte, afgedane en aanhangige zaken (2010-2014)

Aanhangig gemaakte zaken

2. Percentage van het aantal zaken per belangrijkste verwerende instelling (2010-2014)
3. Procestaal (2010-2014)

Afgedane zaken

4. Arresten en beschikkingen – rechtsprekende formatie (2014)
5. Resultaat (2014)
6. Kort gedingen (2010-2014)
7. Duur van de procedures in maanden (2014)

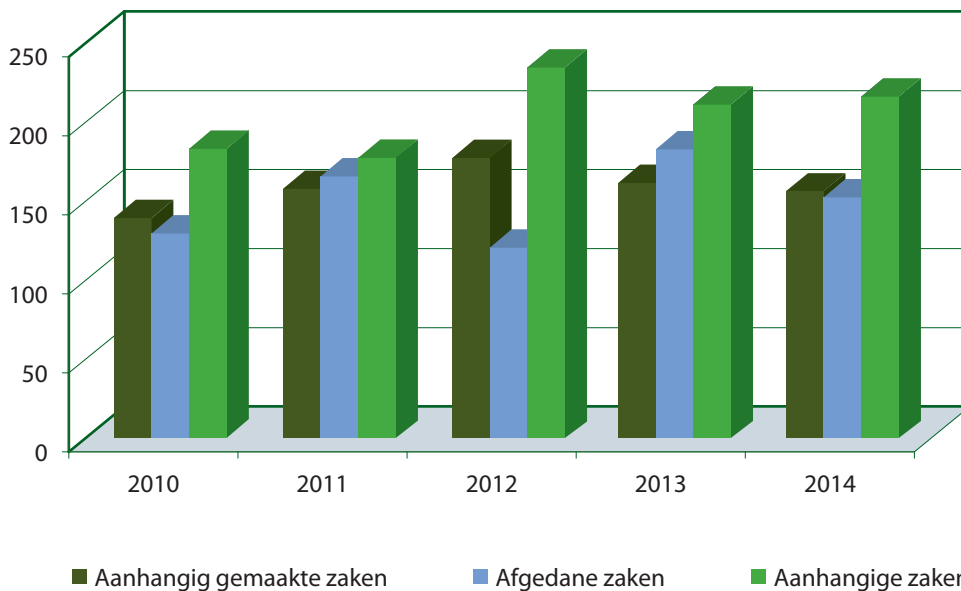
Op 31 december aanhangige zaken

8. Rechtsprekende formatie (2010-2014)
9. Aantal verzoekers (2014)

Overige aspecten

10. Beslissingen van het Gerecht voor ambtenarenzaken waartegen hogere voorziening is ingesteld bij het Gerecht (2010-2014)
11. Resultaat van de hogere voorzieningen bij het Gerecht (2010-2014)

1. *Werkzaamheden van het Gerecht voor ambtenarenzaken — Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken (2010-2014)*

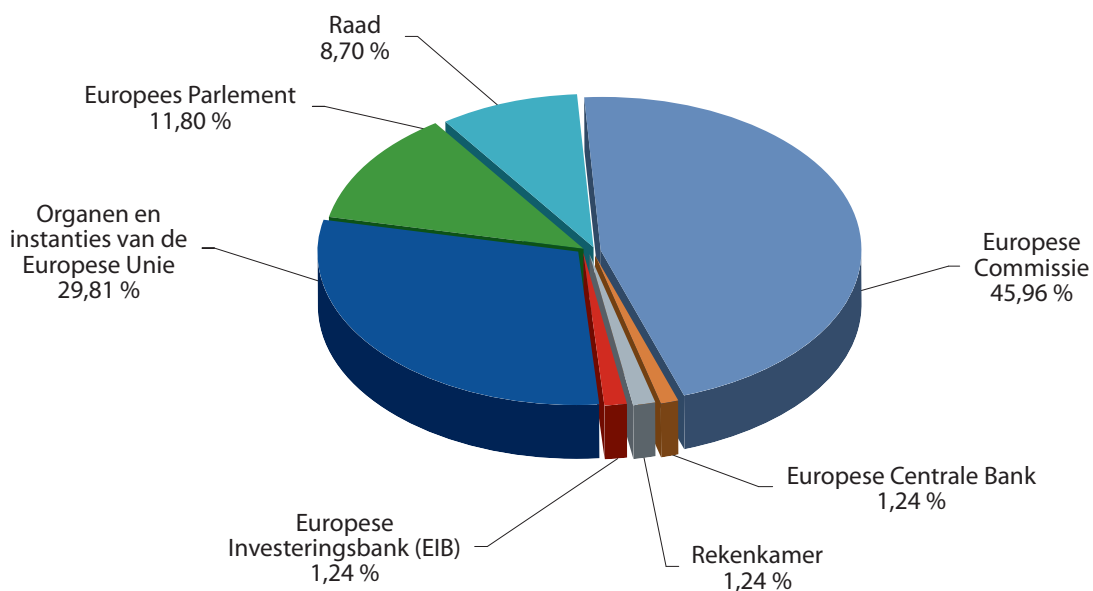
	2010	2011	2012	2013	2014
Aanhangig gemaakte zaken	139	159	178	160	157
Afgedane zaken	129	166	121	184	152
Aanhangige zaken	185	178	235	211	216 ¹

De (bruto)cijfers hebben betrekking op het totale aantal zaken, ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

¹ Waarvan 99 zaken waarvan de behandeling is geschorst.

2. *Aanhangig gemaakte zaken — Percentage per verwerende instelling (2010-2014)*

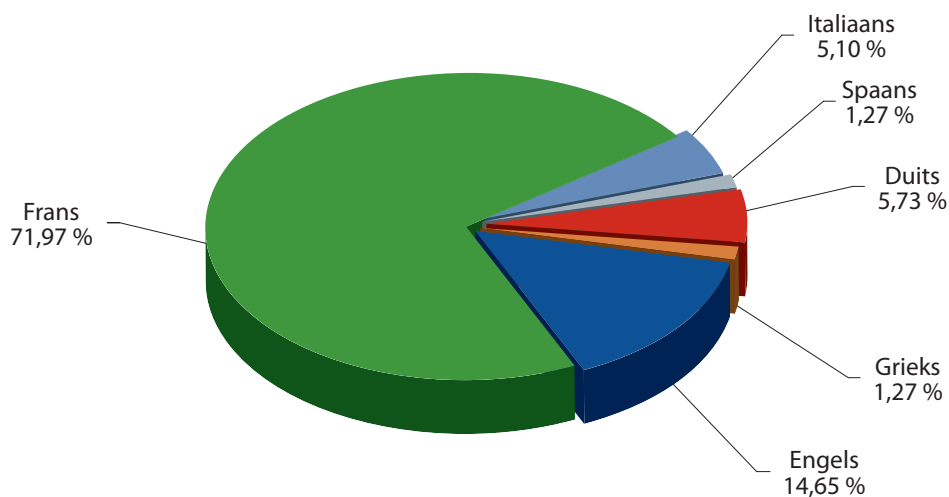
Percentage van het aantal aanhangig gemaakte zaken in 2014

	2010	2011	2012	2013	2014
Europees Parlement	9,35 %	6,29 %	6,11 %	5,66 %	11,80 %
Raad	6,47 %	6,92 %	3,89 %	3,77 %	8,70 %
Europese Commissie	58,99 %	66,67 %	58,33 %	49,69 %	45,96 %
Hof van Justitie van de Europese Unie	5,04 %	1,26 %		0,63 %	
Europese Centrale Bank	2,88 %	2,52 %	1,11 %	1,89 %	1,24 %
Rekenkamer		0,63 %	2,22 %	0,63 %	1,24 %
Europese Investeringsbank (EIB)	5,76 %	4,32 %	4,44 %	5,03 %	1,24 %
Organen en instanties van de Europese Unie	11,51 %	11,40 %	23,89 %	32,70 %	29,81 %
Totaal	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

3. *Aanhangig gemaakte zaken — Procestaal (2010-2014)*

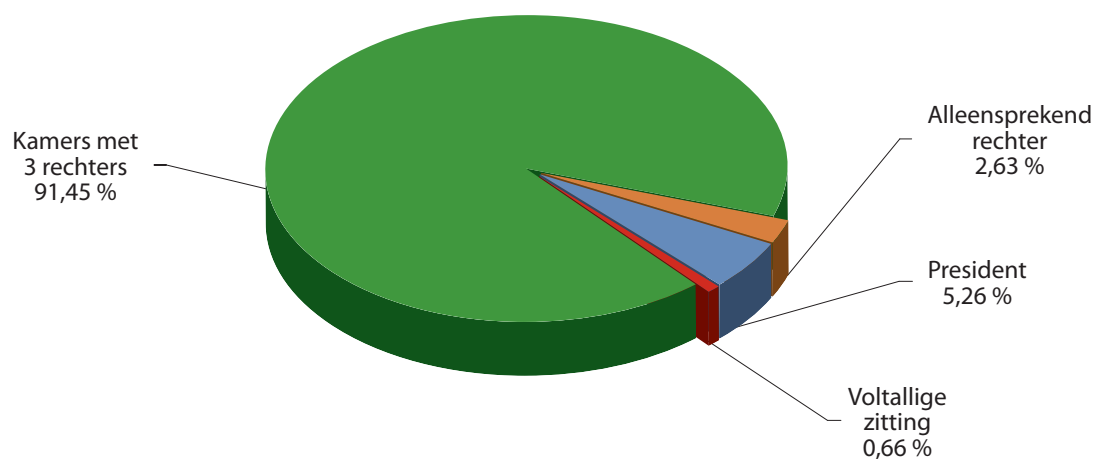
Verdeling in 2014

Procestaal	2010	2011	2012	2013	2014
Bulgaars			2		
Spaans	2	2	3		2
Duits	6	10	5	2	9
Grieks	2	4	1	4	2
Engels	9	23	14	26	23
Frans	105	87	108	95	113
Italiaans	13	29	35	21	8
Hongaars		1			
Nederlands	2	1	6	12	
Pools		1	2		
Roemeens			2		
Slowaaks		1			
Totaal	139	159	178	160	157

De procestaal is de taal waarin het beroep is ingesteld, en weerspiegelt niet de moedertaal of de nationaliteit van de verzoeker.

4. *Afgedane zaken* — Arresten en beschikkingen — Rechtsprekende formatie (2014)

	Arresten	Beschikkingen tot doorhaling ten gevolge van een minnelijke regeling ¹	Andere beschikkingen tot afdoening	Totaal
Voltallige zitting	1			1
Kamers met 3 rechters	64	11	64	139
Alleensprekend rechter	3	1		4
President			8	8
Totaal	68	12	72	152

¹ In 2014 heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken nog 14 vergeefse pogingen gedaan om tot een minnelijke regeling te komen.

5. Afgedane zaken — Resultaat (2014)

	Arresten		Beschikkingen				Totaal
	Beroep integraal of ten dele toegewezen	Beroep in zijn geheel verworpen, afdoening zonder beslissing	Beroep/Vordering [kennelijk] niet-ontvankelijk of ongegrond	Minnelijke regelingen na optreden van rechtsprekende formatie	Doorhalingen om andere redenen, wegens afdoening zonder beslissing of verwijzing	Geheel of ten dele toegewezen beroepen (bijzondere procedures)	
Tewerkstelling/Nieuwe tewerkstelling	1	2		1			4
Vergelijkend onderzoek	1	2	2				5
Arbeidsvoorwaarden/Verloven			2				2
Beoordeling/Bevordering	5	6	2	1	2		16
Pensioenen en invaliditeitsuitkeringen	1	1	4				6
Tuchtprocedures	1	1					2
Aanwerving/Benoeming/Indeling in rang	4	5	1		1		11
Bezoldiging en vergoedingen	4	7	3	2	3		19
Sociale zekerheid/Beroepsziekte/Ongeval		1	1	1	3		6
Opzegging of niet-verlenging van contract van contractant	3	11	3	4	2		23
Andere	3	9	15	3	4	24	58
Totaal	23	45	33	12	15	24	152

6. Kort gedingen (2010-2014)

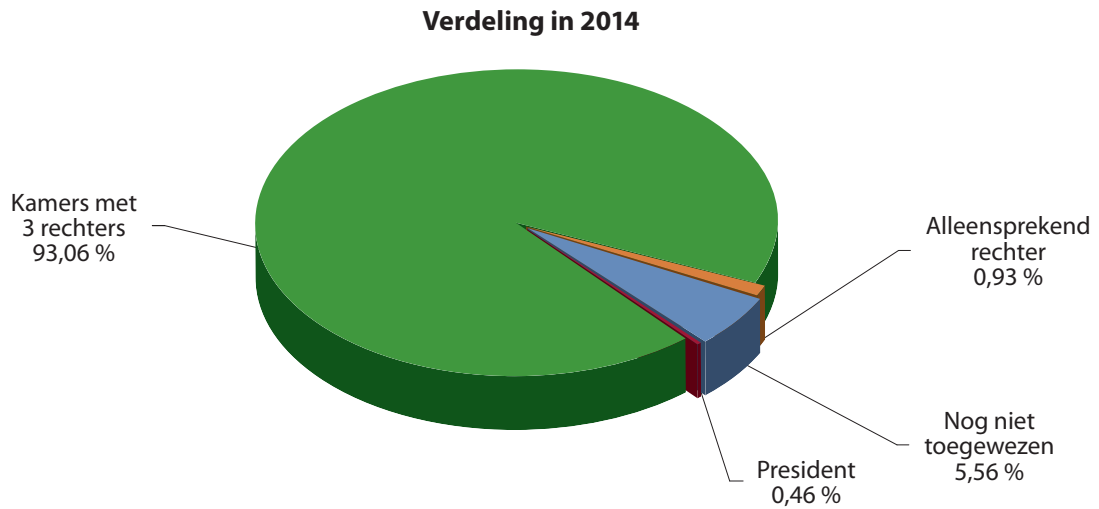
Afgedane kort gedingen		Uitspraak		
		Geheel of ten dele ontvankelijk	Verwerping	Doorhaling
2010	6		4	2
2011	7		4	3
2012	11		10	1
2013	3		3	
2014	5	1	4	
Totaal	32	1	25	6

7. Afgedane zaken — Procesduur in maanden (2014)

Afgedane zaken		Gemiddelde procesduur	
		Totale procesduur	Procesduur, exclusief eventuele schorsing
Arresten	68	17,3	17,1
Beschikkingen	84	10,7	9,1
Totaal	152	13,7	12,7

De procesduur is uitgedrukt in maanden en tiende delen van maanden.

8. Op 31 december aanhangige zaken — Rechtsprekende formatie (2010-2014)

	2010	2011	2012	2013	2014
Voltallige zitting	1		1	1	
President	1	1		2	1
Kamers met 3 rechters	179	156	205	172	201
Alleensprekend rechter		2	8	3	2
Nog niet toegewezen	4	19	21	33	12
Totaal	185	178	235	211	216

9. Op 31 december aanhangige zaken — Aantal verzoekers

De aanhangige zaken met het grootste aantal verzoekers in 2014

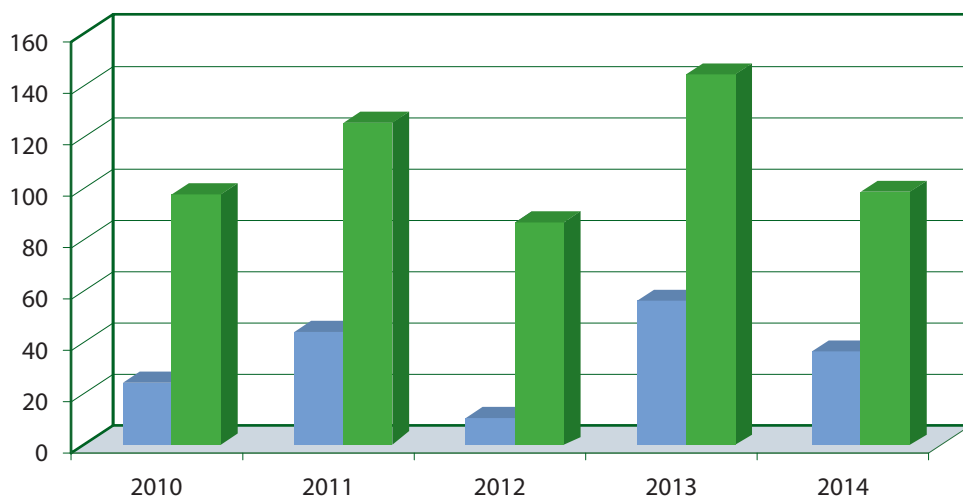
Aantal verzoekers	Onderwerp
486	Ambtenarenstatuut — EIB — Bezoldiging — Jaarlijkse aanpassing van de salarissen
484	Ambtenarenstatuut — EIB — Bezoldiging — Nieuw prestatiestelsel — Toekenning van bonussen
451	Ambtenarenstatuut — EIB — Bezoldiging — Hervorming van het stelsel van bezoldiging en salarisvooruitgang van de EIB
35	Ambtenarenstatuut — Terugverwijzing na heroverweging van het arrest van het Gerecht — EIB — Pensioenen — Hervorming van 2008
33	Ambtenarenstatuut — EIB — Pensioenen — Hervorming van de pensioenregeling
30	Ambtenarenstatuut — Europees Investeringsfonds (EIF) — Bezoldiging — Jaarlijkse aanpassing van de salarissen
29	Ambtenarenstatuut — Europees Investeringsfonds (EIF) — Bezoldiging — Hervorming van het stelsel van bezoldiging en salarisvooruitgang van het EIF
26 (4 zaken)	Ambtenarenstatuut — Ambtenarenstatuut — Herziening van het Ambtenarenstatuut op 1 januari 2014 — Nieuwe regels voor de berekening van de reiskosten van de standplaats naar de plaats van herkomst — Verband tussen de toekenning van dit voordeel en het ontheemd zijn of in het buitenland verblijven — Schrapping van de reisdagen
25	Ambtenarenstatuut — Bevordering — Bevorderingsronden 2010 en 2011 — Vaststelling van de drempels voor bevordering
20	Ambtenarenstatuut — Ambtenarenstatuut — Herziening van het Ambtenarenstatuut op 1 januari 2014 — Nieuwe regels voor de loopbaan en de bevordering — Indeling als „hoofdadministrateur in de overgangsfase” — Verschil in behandeling tussen juristen met dezelfde rang (AD 13) binnen de Juridische Dienst van de Europese Commissie — Beginsel van gelijke behandeling

Met het woord „Ambtenarenstatuut” wordt verwezen naar het Statuut van de ambtenaren van de Europese Unie en de Regeling welke van toepassing is op de andere personeelsleden van de Unie.

Totaal aantal verzoekers voor alle aanhangige zaken (2010-2014)

	Totaal aantal verzoekers	Totaal aantal aanhangige zaken
2010	812	185
2011	1 006	178
2012	1 086	235
2013	1 867	211
2014	1 902	216

10. Diversen — Beslissingen van het Gerecht voor ambtenarenzaken waartegen hogere voorziening is ingesteld bij het Gerecht (2010-2014)

■ Aantal beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld

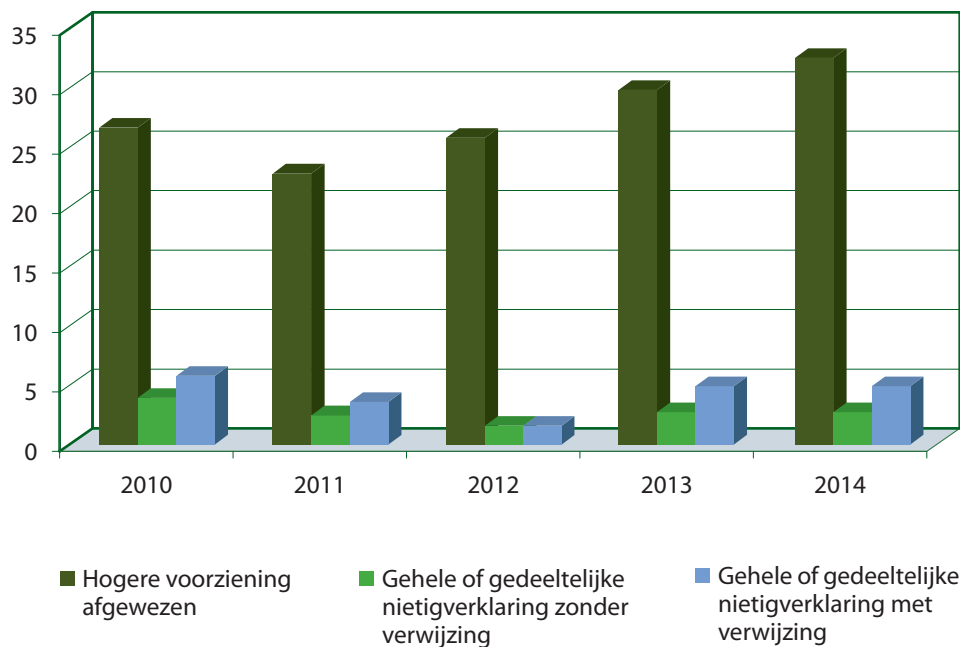
■ Totaal aantal beslissingen waartegen hogere voorziening kon worden ingesteld¹

	Aantal beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Totaal aantal beslissingen waartegen hogere voorziening kon worden ingesteld ¹	Percentage beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld ²
2010	24	99	24,24 %
2011	44	126	34,92 %
2012	11	87	12,64 %
2013	56	144	38,89 %
2014	36	99	36,36 %

¹ Arresten, beschikkingen waarbij beroep niet-ontvankelijk, kennelijk niet-ontvankelijk of kennelijk ongegrond wordt verklaard, beschikkingen in kort geding, tot afdoening zonder beslissing of tot afwijzing van interventie, in het referentiejaar.

² Dit percentage kan in een bepaald jaar verschillen van de uitspraken waartegen in het referentiejaar hogere voorziening kon worden ingesteld, omdat de termijn voor hogere voorziening zich over twee kalenderjaren kan uitstrekken.

11. *Diversen* — Uitspraken van het Gerecht in hogere voorziening (2010-2014)

	2010	2011	2012	2013	2014
Hogere voorziening afgewezen	27	23	26	30	33
Gehele of gedeeltelijke nietigverklaring zonder verwijzing	4	3	2	3	3
Gehele of gedeeltelijke nietigverklaring met verwijzing	6	4	2	5	5
Doorhaling/Afdoening zonder beslissing			3		1
Totaal	37	30	33	38	42

WAAR ZIJN EU-PUBLICATIES VERKRIJGBAAR?

Gratis publicaties:

- één exemplaar:
via EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- meerdere exemplaren of posters/kaarten:
bij de vertegenwoordigingen van de Europese Unie (http://ec.europa.eu/represent_nl.htm),
bij de delegaties in niet-EU-landen (http://eeas.europa.eu/delegations/index_nl.htm),
door contact op te nemen met Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_nl.htm),
door te bellen naar 00 800 6 7 8 9 10 11 (gratis in de hele Europese Unie) (*).

(*) De informatie wordt gratis verstrekt en bellen is doorgaans gratis, maar sommige operatoren, telefooncellen of hotels kunnen kosten aanrekenen.

Betaalde publicaties:

- via EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

Publicatiebureau

